

© Országos Műszaki
Fejlesztési Bizottság

Az amortizációs rendszer
korszerűsítése

elemzés és javaslatok

Összeállította:
dr. Schmuck Ottó
PM Gazdaságelemzési és Informatikai Intézet

Budapest, 1996

Tartalomjegyzék

Bevezetés	4
Összefoglalás, javaslatok	8

Első Rész Elméleti megfontolások

A vizsgálat tárgya, eszközei és módszerei	23
 I. Fejezet	
Az éves értékcsökkenés elszámolásának törvényi előírásai 1992 után	35
I.1. A nemzetközi Számviteli Standardok	35
I.2. A számviteli törvény előírásai	39
I.3. Az adótörvény előírásai	45
I.4. Kitekintés: az értékcsökkenés levonása és a társasági adó az Egyesült Államokban	53
I.5. Összefoglalás: tanulságok és kérdőjelek	65
 II. Fejezet	
Visszatekintés: hosszú távú tendenciák az állóeszköz-gazdálkodásban 1989 előtt	66

Második Rész A magyarországi gyakorlat

I. Fejezet	
A vállalkozások költségszerkezete, az eszközök leírtsága és a beruházások	80
I.1. A vállalkozások költségszerkezete 1985-1994	80
I.2. Az álló-(tárgyi)-eszköz-állomány nettó és bruttó értékének arányai és az anyagi-műszaki összetétel 1985-1994	88
I.3. Az álló-(tárgyi)-eszközök megújítása: az éves értékcsökkenési leírás és a beruházások 1985-1994	92
 II. Fejezet	
Az éves értékcsökkenés számviteli és a társasági adó törvény szerinti elszámolásának gyakorlata 1992-1994	99

III. Fejezet	
A kérdőíves minta feldolgozásának tapasztalatai	112
III.1. A kérdőív összeállításának szempontjai és a beérkezett minta jellemzői	112
III.2. A (kiemelt) tárgyi eszközök korösszetétele a mintában	119
III.3. A tárgyi eszközök leírásának gyakorlata és a vélemények az amortizáció elszámolásának jelenlegi szabályairól a mintában szereplő vállalkozásoknál	122

Harmadik Rész Nemzetközi kitekintés

Franciaország	128
Németország	134
Svédország	149
A kutatási-fejlesztési tevékenység támogatása a nemzetközi gyakorlatban	155

Összefoglalás, javaslatok

1. A jelenlegi helyzet értékelése	161
2. A kérdések, amelyekre válaszolni kell	166
3. A megtérülés feltételei inflációs gazdaságban	170
4. Javaslatok és következményeik	177

Mellékletek	
A Második rész táblázatai	190
A kiküldött kérdőív	239
A Felhasznált irodalom	243

Bevezetés

Az amortizációs rendszer korszerűsítésére irányuló jelen kutatás az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság (OMFB) kezdeményezésére indult meg. Az OMFB a Pénzügyminisztérium Gazdaságelemzési és Informatikai Intézetét (PM GII) kérte fel a kutatási feladat megvalósítására. Az OMFB és a PM GII a Kutatási Szerződésben pontosan rögzítették a vizsgálati célokat. A jelen tanulmány, amely "Az amortizációs rendszer korszerűsítése - elemzés és javaslatok" címet viseli, az eddig elvégzett elemzési munka összefoglalása. A Kutatási Szerződés 7. pontja értelmében az elkészült tanulmány feletti rendelkezési jog az OMFB-t illeti.

A kutatás célja

Az alapvető cél az volt, hogy a kutatás lezárásakor a Megrendelő megalapozott, sokoldalúan bizonyított képet alkothasson a jelenleg működő amortizációs rendszerről és a technikai megújulást az eddigieknél jobban szolgáló továbbfejlesztési lehetőségekről. A kutatás várható végeredményét tekintve mind a Megrendelő, mind a Megbízott részéről a vizsgálat mindvégig preconcepcióktól, előfeltételektől mentesen nyitott volt, "mindössze" a kutatással szemben támasztható és elvárható szakmai követelményeknek kellett tisztán megfelelnie.

A további elemzési, vizsgálati feladatokat a Kutatási Szerződés, illetve az annak elidegeníthetetlen részét képező Munkaprogram jelölte ki. A tíz pontból álló igen alaposan előkészített program lényegében négy, jól elkülöníthető, bár nem azonos fajsúlyú cél köré tagolható:

- 1. Az értékcsökkenés elszámolásának hazai gyakorlata*
- 2. Az értékcsökkenés elszámolásának nemzetközi gyakorlata*
- 3. A megtérülés feltételei inflációs gazdaságban*
- 4. A kutatás eredményeiből leszűrhető korszerűsítési javaslatok bevezetése, megvalósítása esetére a várható következmények, hatások bemutatása*

A kutatási célok megvalósítása

Bár a felsorolt dokumentumok a félreértések, a teljesítéssel esetleg felmerülő viták elkerülése érdekében az elvárható gondossággal részletezték a feladatokat, mégis, magából a kutatásnak a jellegéből következően a teljesülés sohasem lehet az, mint ami a kezdetkor a résztvevők fejében egyértelműnek látszóan kialakult. A kutatás egyben mindig tanulási folyamat is, amelynek során újabb és újabb kérdések vetődnek fel, feladatok fogalmazódnak meg, miközben mások, korábban fontosnak vélt elképzelések tévútnak bizonyulnak. A Szerződő Felek ezzel kapcsolatos előrelátását bizonyítja a Szerződés 2. pontja, amely Konzultatív Munkacsoport felállításáról rendelkezett. A csoport, amelynek létszáma az idő múltával természetes módon egyre kisebb lett, az elkészült részanyagokat rendszeresen megvitatta, ami

lehetővé tette, illetve biztosította, hogy a végrehajtás a kijelölt főmederben maradjon, de emellett a kutatás menetében szükségessé váló hangsúlyeltolódás, kisebb témaváltás is teret kapjon. Az elkészült tanulmányban az eredeti célkitűzésekhez képest, de a Szerződés lényegi megvalósulását nem érintő, alábbi változások történtek:

- Már a munkák megkezdésekor nyilvánvalóvá vált, hogy a feladat olyan mértékű adatfeldolgozást igényel, amely hagyományos eszközökkel a szükséges mértékben nem végezhető el sikeresen. Megbízott így arra kényszerült, hogy olyan adatbáziskezelő programot dolgozzon ki, amely már alkalmas a Szerződésben megfogalmazott feladat megvalósítására. A kutatással párhuzamosan a szoftver is folyamatosan bővült, így a hazai tapasztalatok feldolgozásának mélysége, részletezettsége jelentősen túllépte az eredetileg elképzelt mértéket.¹
- A fenti program segítségével a kérdőívek rendszerezését, a minta feldolgozását is szakszerűbbé, részletesebbé lehetett tenni.
- A kutatási program másik nagy területe a nemzetközi gyakorlat, elsősorban a németországi módszerek felmérése volt. A nemzetközi összehasonlítások elvégzése kezdetben váratlan nehézségeket okozott, ugyanis az USA kivételével, amelynek gyakorlata szinte bármelyik mikroökonómiával foglalkozó tankönyvben megtalálható, a többi országról alig-alig szerezhető jól dokumentált, és nem túl régi információ. Végülis az eredeti célkitűzésnél itt is sikerült többet nyújtanunk: Németország mellett Franciaország és Svédország legfrissebb (1995-1996-os) jogszabályi előírásait ismertethettük. A tanulmány egyébként két helyen is foglalkozik az amortizációs rendszerek nemzetközi összehasonlításával, de nem azonos céllal és szereppel. Az Első részben az USA példájának illusztrálásával az elsődleges hangsúly nem a legfrissebb állapot, hanem az ahhoz vezető út bemutatásán van, míg a Harmadik részben szereplő országok esetében kifejezetten a legutóbbi helyzet leírása volt a fontos.

A tanulmány logikai felépítése, szerkezete

A dolgozatban két "Összefoglalás, javaslatok" című fejezet szerepel, a nemzetközi összehasonlítások szerepével egyezően, két különböző tartalommal és funkcióval. Az első összefoglalás azzal a céllal született, hogy bizonyítások nélkül, tézisszerűen tárja az Olvasó elé a kutatás eredményeit, kissé leegyszerűsítve megfogalmazza azokat a kérdéseket, amelyek köré várhatóan a szakmai viták is csoportosulni fognak. Reményeink szerint ez a rész talán fel is kelti az Olvasó érdeklődését az anyag iránt, és vállalkozni mer arra a nem könnyű útra, amit ennek az olvasmánynak a részletesebb megismerése jelent. A másik összefoglaló fejezet a tanulmány végén egészen más jellegű, alapvetően a megelőző fejezetek mondanivalójának a szintézise a célja. Itt a bizonyítási eszközök szerepe a döntő, a meghatározó, mert ezek segítségével kell a kutatás egészének eredményeit, továbbá az ezekből deriválható javaslatokat is elfogadhatóvá tenni.

A jelen bevezetést, majd az Összefoglalást az Első rész elején még egy "eligazító" jellegű szakasz, a vizsgálat tárgyát, eszközeit, módszereit ismertető fejezet követi. Ennek megírását azért tartottuk elkerülhetetlennek, mert itt jelöljük ki pontosan, hogy mi is a tanulmány tárgya,

¹ A "Mazsola, Adatlekérdező, -rendszerező, -megjelenítő program gazdasági elemzők számára" fantázianevelű szoftver menürendszerrel dolgozik, több funkció és több (jelenleg 4) adatbázis kezelésére, adatok lekérdezésére, feldolgozására alkalmas.

milyen értelemben használjuk az "amortizáció", "értécsökkenés" fogalmakat, milyen adatbázisokat kezeltünk és milyen eszközöket alkalmaztunk a kutatás során, és végeredményben milyen elemzési lehetőségek, illetve korlátok fakadtak mindebből.

A bevezető összegzések után a tanulmány Első részének további fejezeteiben a szabályozási, jogi kérdéseket tekintjük át annak érdekében, hogy a későbbiekben vizsgálandó viselkedési, alkalmazkodási formákhoz, az empirikus feldolgozáshoz a vállalkozások működési hátterét, környezetét, a lehetséges reakciók megértéséhez szükséges magyarázó okokat felvázolhassuk. Ahhoz azonban, hogy a jelen kérdéseitől a jövőben adandó válaszokig eljuthassunk, feltétlenül szembe kellett nézni a hosszabb távon kialakult, az elmúlt évtizedekben gyökerező problémákkal, a tárgyi-(álló)-eszközök tömegéből fakadó tehetetlenségi erő által a közeljövőt is terhelő kérdésekkel. Ezeket foglalja össze röviden a Visszatekintés című fejezet az Első rész végén.

A közelmúlt és a jelen szabályozási hátterének felvázolását követően kerülhet sor a magyarországi gyakorlat feldolgozására. A logikai utat, amin haladni igyekeztünk, a következő kérdések jelölték ki: ahhoz, hogy (már az Első részben felmerült, majd a Második részből is kikövetkeztethető) bármiféle változtatási lépést meg lehessen tenni mindenekelőtt tisztázni szükséges a teret, amiben a lépések megtörténhetnek, világossá kell tenni a meglévő viselkedési szabályokat, illetve a változtatások után a várható reakciókat, és mindezt szembesíteni azokkal a követelményekkel, amelyek a gazdaság minél kedvezőbb fejlődésének elősegítéséből fakadnak. Mindezt a kutatás számára földhözragadottan kézzelfoghatóvá téve:

- 1. a tér-, vagy hatásvizsgálat a vállalkozások költségszerkezetének, így áttételesen az amortizációs rendszer esetleges változtatásainak az eredmény-kimutatásra, az adófizetésre kifejtett lehetséges hatásainak vizsgálatát;*
- 2. a viselkedési szabályok elemzése a számviteli, valamint a társasági adóról szóló törvény eltéréseihez való jelenlegi viszonyulás sokoldalú bemutatását;*
- 3. a várható reakciók felmérése a kiküldött kérdőívünkre kapott válaszok feldolgozását;*
- 4. míg a gazdasági fejlődés szabta követelményekkel való szembesítés a tárgyi-(álló)-eszközök megújítási lehetőségei forrásainak, a beruházásoknak az analízisét*

jelenti.

A Második részben ismertetett hazai gyakorlat után a nemzetközi kitekintés próbálja mindezt a térben szélesebb határok között elhelyezni. Már most felhívjuk a figyelmet arra, hogy a nemzetközi tapasztalatokból levonható következtetések nagyon fontos támpontot, kapaszkodókat jelenthetnek számunkra a továbbfejlesztés szempontjából, de az országok között meglévő különbségek arra is intenek, hogy a kritikátlan alkalmazkodásban is megbújhat a tévút lehetősége.

A tanulmányt a felhasznált irodalom, a források rendszerezett bemutatása zárja.

A tanulmány szerzői

dr. Barát Mária (PM GII) és dr. Schmuck Ottó (PM GII) vállalkoztak e kutatási feladat elvégzésére. Az előzetesen kialakított munkamegosztásban dr. Barát Máriára hárult a szervezésnek és a kapcsolattartásnak a feladata; a minta reprezentativitásának vizsgálata (Második rész III.1. alfejezet); továbbá a németországi gyakorlat leírása, valamint a K+F tevékenység támogatása nemzetközi tapasztalatainak áttekintése (Harmadik rész, Nemzetközi kitekintés, Németország és A K+F tevékenység leírása a fejlett országokban c. fejezetek). Dr. Schmuck Ottó tervezte, készítette a "Mazsola" fantázia nevű programot, amely lehetővé tette a különböző adatbázisok kezelését, az adatok feldolgozását, rendszerezését, és írta e tanulmányt a fentebb említett részek kivételével.

A Bevezetés végén

illendő és szükséges is köszönetet mondani mindazoknak, akik e tanulmány megszületését segítették: mindenekelőtt köszönet illeti a vitacsoport legkitartóbb tagjait, így dr. Lévai István főosztályvezetőt (OMFB), Haász Piroska főtanácsost (OMFB), Várszegi Gyöngyi főtanácsost (OMFB), Alföldi Csaba osztályvezetőt (PM Jövedelemadók Főosztálya) a hasznos együttműködésért. Köszönöm Kovács Gabriella osztályvezetőnek (PM GII) a munkához nélkülözhetetlen alap adatállomány előállítását, Havas Ildikónak (APEH SZTADI), a minta adatainak elsődleges feldolgozását. Fontos segítséget jelentettek dr. Jávorka Editnek a közgazdaságtudományok kandidátusának (OMFB) menetközbeni kritikai észrevételei. Köszönettel tartozom Göllöncsér József kereskedelmi tanácsosnak és Faragó Sándornak (Magyar Köztársaság Nagykövetsége, Kereskedelmi Kirendeltség, Párizs, Franciaország), dr. Szücs R. Gábor kereskedelmi tanácsosnak (Magyar Köztársaság Nagykövetsége, Kereskedelmi Kirendeltség, Stockholm, Svédország), dr. Csiby Andreának, Deutsch-Ungarische Industrie- und Handelskammer magyarországi képviselete, Budapest, a küldött anyagokért és támogatásért. Ugyancsak köszönetet szeretnék mondani dr. Bekker Zsuzsának, a közgazdaságtudomány doktorának (PM GII), és újra Várszegi Gyöngyi főtanácsosnak (OMFB) a francia anyag feldolgozásában történt közreműködésükért; Tóth Katalin okleveles könyvvizsgálónak és Varga Jánosné pénzügyi tanácsadónak a magyar jogszabályi anyagok összegyűjtésében és a vitatott kérdések értelmezésében nyújtott önzetlen segítségükért.

dr. Schmuck Ottó

Budapest, 1996. október

Összefoglalás, javaslatok

Mint azt már a Bevezetés első felében külön kiemeltük a kitűzött kutatási programban megfogalmazott feladatok négy, jól elkülöníthető cél köré tagolhatók:

- 1. A hazai gyakorlat részletes feldolgozása*
- 2. A nemzetközi tapasztalatok áttekintése*
- 3. A megtérülés feltételeinek vizsgálata inflációs gazdaságban*
- 4. A kutatás eredményeiből leszűrhető korszerűsítési javaslatok bevezetése, megvalósítása esetére a várható következmények, hatások bemutatása*

A tanulmányban mindenekelőtt elvileg is tisztázni kellett az elemzés tárgyát, a látszólag nyilvánvalónak tűnő "amortizáció", "értécsökkenés" fogalmak pontos tartalmát. A szakirodalmi áttekintés rávilágított arra, hogy a fenti szavak jelentése egyáltalán nem egyértelmű, ezért az elemzés számára definiálni kellett a kutatás tárgyát. Ezt a tanulmány a következőképpen határolta körül:

"A vizsgálat tárgya a tartósan lekötött tárgyi eszközök, immateriális javak értécsökkenése, vagy idegen szóval amortizációja, és annak leírási módja, az értécsökkenés elszámolása. Értécsökkenés a termelésben, a szolgáltatásban a tartósan, az egy pénzügyi éven túlnyúló tárgyi eszközök, immateriális javak után keletkezhet. Fontos jellemzője ezeknek a javaknak, hogy fizikailag nem épülnek bele a velük előállított termékbe, szolgáltatásba, mint az anyagok, vagy a félkész termékek, hanem elhasználódásuk arányában értékük egy részét adják át azoknak, a termelésből való végleges kivonásukig egységes fizikai szerkezetüket, állapotukat megőrzik. További fontos tulajdonsága az értécsökkenésnek, hogy a termelési folyamat végén mindig pénzzé válik, vagy azzal egyenértékű formát ölt, elsődleges formája sohasem tárgy, eszköz."

A kutatás során az értécsökkenés, az amortizáció szavakat alapvetően abban az értelemben használtuk, ahogy a hatályos jogszabályok értelmezik. Ebben a felfogásban a szemléletünk alapvetően a számvitelhez kötődött, és az 1992-től hatályos számviteli törvényben definiált, szabályozott értécsökkenés-elszámolást tekintettük kiindulási alapnak.

A kutatás következtetéseinek és a kidolgozott javaslatoknak a megalapozottsága szempontjából alapvető fontosságú annak tudomásulvétele, hogy az értécsökkenés két, egymással ellentétben lévő oldalról közelíthető meg. Egyik esetben a költség-elszámolási (adózási), míg a másikban a megtérülési folyamat kap nagyobb hangsúlyt.

I. Az értékcsökkenés elszámolásának hazai gyakorlata

A jelenlegi gyakorlat hatékonyságának megítélése szempontjából elkerülhetetlen volt az öröklött állapot áttekintése. Ebből megállapítható, hogy a magyar gazdaság az álló-(tárgyi)-eszközök állapotát tekintve két, nyomasztó súlyú nehézséggel lépte át a kilencvenes évtized és az új gazdasági feltételrendszer küszöbét. Az egyik problémakör az álló-(tárgyi)-eszköz-állomány szerkezetéből eredezik, egyszerre ágazati, területi és vállalati (vállalkozási) méret jellemzőkkel és kiterjedéssel. A másik az eszközök gyors előregedéséből, műszaki színvonalának lemaradásából fakad. Mindezekből következően magyar gazdaság számára elsőrendű gazdaságpolitikai érdek és feladat az álló-(tárgyi)-eszköz-állomány mielőbbi megújítása, szerkezetének átalakítása. Az álló-(tárgyi)-eszköz-állomány tömege, az ebből származó tehetetlenségi erő, determináció, valamint a szerkezeti problémák koncentrációja miatt azonban a viszonylag gyors átalakulás olyan mértékű mobilizálható tőkét és folyamatos megtakarítást, tőkefelhalmozást igényel, amely kizárólag belső forrásokból nem valósítható meg. Szükséges továbbá a gazdaságpolitika eszközeinek olyan meg- és kiválasztása, amely elősegíti a megtakarítások növekedését, a beruházási tevékenység élénkülését. Ez viszont mindenekelőtt a megtérülési feltételek kedvezőbbé tételét, a vállalkozások kockázatának, terheinek csökkentését jelenti, ami legalábbis középtávú előrelátást feltételez és ami a 90-es évtized első felében nyilvánvalóan szemben állt a gazdaságpolitika éves, költségvetési szemléletével.

Az 1990 utáni hazai gyakorlat vizsgálata szempontjából itt röviden kifejtendő kérdések a munkák megkezdésekor szinte kutatási célként megfogalmazódtak, mint olyanok, amelyekre a válaszokat, amennyiben ez lehetséges meg kell adni. A kérdések a következő csokrokba köthetők:

1. Összességében milyennek ítéljük meg a magyar amortizációs rendszer működését, szabályait?
2. Hogyan minősítjük a leírási kulcsok adótörvény szerinti mértékét?
3. Mennyiben megfelelő a leírási kulcsok adótörvényben rögzített linearitása?

1. Az amortizációs rendszer általános megítélése

Magyarország az elmúlt 7-8 évben igen komoly erőfeszítéseket, lépéseket tett abba az irányba, hogy jogrendje, a gazdaság működésének szabályai közeledjenek a fejlettebb régiók törvényeihez. E folyamaton belül az értékcsökkenés számviteli elszámolásának szabályozásában az 1992. esztendő külön fordulópontnak tekinthető. Ekkortól hatályos ugyanis a számvitelről szóló 1991. évi XVIII. (SZ.T.), valamint a társasági adóról szóló 1991. évi LXXVI. (T.A.) törvény. A magyar számviteli törvény a Nemzetközi Számviteli Standardokon alapszik és Magyarország is tagja lett a Nemzetközi Számviteli Standard Bizottságnak. A kialakult számviteli rend és adószervezet, különösen a számviteli szabályok, ma lényegében megfelelnek a nemzetközi szabályoknak, ugyanazok a fogalmak ugyanazzal a tartalommal épültek be a magyar gyakorlatba, az ideérkező tőkebefektetőknek ma már nem szükséges egy tőlük teljesen idegen világ üzleti szabályaihoz alkalmazkodniuk. Ugyanakkor költségvetési (adózási) szempontok miatt a társasági adó törvény az adó kiszámításakor nem ismeri el az értékcsökkenés elszámolásához a számviteli törvény nyújtotta lehetőségeket, hanem korlátozza azokat, így kihat az amortizáció megtérülést biztosító funkciójára, valamint a számviteli alapelvek érvényesíthetőségére is. Ez a tény önmagában még nem mond ellent a

nemzetközi gyakorlatnak, de a korlátozás jellege és mértéke már igen. A megszorítások a leírás módjában (lineáris leírás) és a kulcsok előírt mértékében jelentkeznek. A kutatásban feldolgozott 1106 vállalkozás véleménye azt tükrözte, hogy az amortizáció elszámolásakor kétharmadukat döntésükben befolyásolták az adó törvény szigorító előírásai, és a mintában szereplők több mint 70 százaléka a számviteli törvény szerinti elszámolást tartotta megfelelőnek. Mindezek következtében a két törvény közötti diszkrepanciának nem elhanyagolható következményei vannak:

- A társasági adóról szóló törvény közvetve a számviteli törvény előírásainak megszegése irányába indíthatja a vállalkozókat azáltal, hogy olyan szempontok figyelembevételére is rákényszerítik a döntéshozókat, amelyek kívül állnak a számviteli törvény hatókörén.
- Az előző pont miatti eltérés a számviteli alapelvektől megkérdőjelezheti a mérleg valóságát: a mérleg főösszeget magasabbnak, a tárgyi eszközök fizikai és erkölcsi elhasználódottságát alacsonyabbnak mutathatja a valóságosnál, ami mind makro oldalról (pl. elemzések), mind mikro szinten (pl. hitelminősítések) gondot okozhat.
- A számviteli törvény írott betűjének és szellemének betartása olyan többlet áldozathozatalra kényszerítheti a vállalkozót, amennyiben az SZT. és az TA. szerinti rövidebb és hosszabb leírás közötti eltérés jelentős, amely makro gazdasági szempontból nem indokolt, mert gátja lehet a józan üzleti kockázat vállalásnak és ezen keresztül piac szűkítő hatása is lehet.
- A megtérülési feltételek romlását, így a vállalkozók teherviselését tovább növeli az infláció, amely ugyanakkor a költségvetés számára az inflációs nyereségen túl még reálértéken is növekvő adóbevételeket jelent(het).

2. Hogyan minősítjük a leírási kulcsok mértékét?

Ezzel a kérdéssel kapcsolatban az előző pont befejező gondolatsorát lehetne megismételni: az amortizációs kulcsok nagysága, vagyis a különböző csoportokba sorolt tárgyi eszközök leírási ideje nem tér el jelentősen a nemzetközi gyakorlatban előforduló értékektől. Ami igazán hosszúnak tekinthető az a hosszú élettartamú épületek leírási ideje. A gépek, felszerelések, berendezések, járművek amortizálása alapvetően megfelel a kor követelményeinek.

3. Mennyiben megfelelő a leírási kulcsok adótörvényben rögzített linearitása?

A társasági adóról szóló törvényben rögzített egyedüli leírási módot, a linearitást nem tartjuk megfelelőnek az amortizáció elszámolásának szabályozásához, illetve alkalmas eszköznek a beruházások megtérülésének biztosításához, mert

- nincs összhangban a számviteli törvénnyel, a számviteli alapelvekkel,
- inflációs körülmények között gyakorlatilag nem felel meg a megtérülési követelményeknek és az infláció minden terhét kamatoszul a beruházó (befektető) vállára teszi,
- megnehezíti a vállalkozások beruházásait, drágítja azokat, így áttételesen kedvezőtlenül hat a jövedelmezőségre végül a gazdaság bővülésére,
- nem támasztják alá nemzetközi tapasztalatok sem, a fejlettebb országok gyakorlatában 10-15 éve alkalmazzák a lineáris leírás mellett a gyorsított (degresszív) leírás valamilyen formáját.

II. Az értékcsökkenés elszámolásának nemzetközi gyakorlata

Az amortizáció elszámolási lehetőségeivel kapcsolatosan az Amerikai Egyesült Államokban bő másfél évtizeddel ezelőtt zajlottak le azok a közgazdasági és nem kis részben politikai viták, amelyek várhatóan napjainkban Magyarországon is terítékre kerülnek. A közgazdasági megközelítésben a viták középpontjában elsősorban az értékcsökkenés megtérülési oldala és ezen keresztül a gazdaság élénkítésének kérdése állt. Az akkori vitában a monetaristák, az ú.n. kínálatoldali elmélet híveinek érvelését fogadta el a politikai vezetés. Így az 1986-os adóreform keretében jelentősen csökkentették az amortizációs kategóriák számát, növelték a leírási kulcsok mértékét, lehetővé tették a gyorsított leírás alkalmazását, a beruházások leírásánál kedvezményeket biztosítottak.

Az USA-ban lezajlott viták bemutatása a tanulmányban elsősorban azt a célt szolgálta, hogy felhívja a figyelmet azokra a kérdésekre és az adott válaszokra, amelyek ma Magyarországon is aktuálisak, illetve hogy jelezze azt az utat, amit ott bejártak és aminek nagy részét a magyar adórendszernek is meg kell még tennie.

A tanulmányban szereplő Franciaország, Németország és Svédország példája viszont már a legfrissebb, az ezekben az országokban 1995-1996-ban hatályos jogszabályok, eljárási módok részletes ismertetését szolgálta.

A nemzetközi gyakorlatban előforduló eseteket, - kiegészítve néhány további országnak a tanulmányban részletesen nem vizsgált, viszonylag régi, 1989-ből származó adataival, - a következő összeállítás foglalja össze:

A leírás módjai néhány fejlett országban

Ország megnevezése	Előírt norma ²	Üzemi épületek		Gépek, felszerelések	
		Lineáris leírási mód	Gyorsított leírási mód	Lineáris leírási mód	Gyorsított leírási mód
Ausztrália	van	van	van	van	van
Ausztria	van	van	van	van+különleges ³	van
Egyesült Államok	van ⁴	van	van	van	van
Franciaország ⁵	nincs	van	részleges	van	van
Hollandia	nincs	van	van	van	van
Japán	van	van	van	van	van
Kanada	van	van	van	van	van
Nagy-Britannia	nincs	van	van	van	van
Németország ⁶	van ⁷	van	van	van	van
Svájc	nincs	van	van	van	van
Svédország ⁸	van	van	nincs	van	van

² Az előírt normák alsó (leírási idő), illetve felső (leírási kulcs) limiteket jelentenek.

³ A lineáris esetben 100%-nál több is leírható.

⁴ A normától való eltérés lehetséges, ezt külön szabályozzák.

⁵ 1996-os adatok.

⁶ 1996-os adatok.

⁷ Németországi sajátosság a gyorsított leírás esetében alkalmazott szakágazati, termékcsoportonkénti, területi megkülönböztetés rendszere.

⁸ 1996-os adatok.

A különböző országok adó törvényeinek alapján az általánosítható tapasztalatok a következőkben összegezhetők:

1. A számviteli alapelvekkel összhangban a leírás alapját mindenütt az eredeti beszerzési ár képezi.
2. A nem amortizálható eszközök (pl. a föld, a telek, a képzőművészeti alkotás stb.) vonatkozásában a számviteli és az adó törvény előírásai megegyeznek.
3. Az épületek leírási ideje jelentősen rövidebb, mint Magyarországon. Az épületek leírásának általános módja a lineáris leírás.
4. Eltérően a magyar adózási szabályozástól a gépek, berendezések, járművek leírásában bevett gyakorlat a gyorsított leírás valamilyen formájának alkalmazása. A leírás idejének hossza Magyarországon ugyanakkor nem tér el a fejlett országokban alkalmazottól.
5. A beruházások megvalósítását a leíráson keresztül is valamiféle támogatásban részesítik.
6. Ugyancsak kedvezőbb leírási lehetőségekkel támogatják a K+F tevékenységet.
7. Bizonyos gazdaságpolitikai célok megvalósulását (pl. környezetvédelem, elmaradott régiók fejlesztése stb.) leírási kedvezményekkel, így a megtérülési feltételek kedvezőbbé tételével is elősegítik.
8. Általános tendenciaként figyelhető meg, hogy a gépek, berendezések, járművek esetében a jogszabályi változások fokozatosan csökkentik a számviteli és az adótörvény közötti különbségeket, ellentmondásokat.

III. A megtérülés feltételei inflációs gazdaságban

A kutatás talán legfontosabb hozadéka és a legtöbb vitát kiváltó következtetése az infláció kezelésére javasolt módszer volt. A tanulmány javaslatai ebben a kérdésben alapvetően eltérnek a hazai és a külföldi szakirodalomban megfogalmazottaktól, de a laikus megközelítésektől is. Az eltérő állásfoglalás lényege, hogy a tanulmány a széles nemzetközi egyetértéssel bíró számviteli alapelvek fenntartásával (eredeti beszerzési ár használata), a leírási mód és a leírási idők megfelelő megválasztásával lehetségesnek tartja a befektetett tárgyi eszközök, immateriális javak megtérülését inflációs körülmények között is.

Az általánosnak tekinthető megközelítés szerint inflációs körülmények között a megtérülés lehetetlen, függetlenül a leírás módjától pótlási hiány keletkezik. A megállapítás igazságtartalma első megközelítésben is igen egyszerűen belátható, ha meggondoljuk a következőket: mivel az eredeti beszerzési ár az infláció ütemével emelkedik, a megtérülés viszont mindig az eredeti árban történik, ezért tehát pl. lineáris leírás esetén "n" év múlva, $p > 1$ árindex, és "x" eredeti beszerzési ár mellett $(x \cdot p^n) - x$ nagyságú pénz fog hiányozni a szükséges egyszerű pótlás megvalósításához. A megtérülés ezek szerint csak nominál értékben ("x") történt meg, reál értéken ($x \cdot p^n$) nem. Az is belátható, hogy minél hosszabb a leírási idő és minél nagyobb az infláció üteme, annál kisebb az a hányad, ami reál értéken megtérülhet. Inflációs körülmények között azonban nemcsak a beszerzési ár emelkedik a változatlan árhoz képest, hanem az árbevétel is. A pótlási hiány így tehát az árbevétel viszonylagos (inflációs) többlete, aminek egy része vagy egésze csak azért keletkezik, mert a

befektetett eszköz az infláció ütemével párhuzamosan nem értékelhető fel, azaz a költségek között az amortizáció aránya csökken. Ez a többlet aztán sok ágon áramolhat szét: fordítható a szintén növekvő anyag, félkész-, késztermék, áru beszerzésére (belföldre és külföldre), személyi jellegű kifizetésekre, egyéb költségekre, vagy adózás után osztalékfizetésre, beruházásra. Bárhova kerül is azonban, az biztos, hogy egy részéből az inflációra visszavezethető befizetett adó lesz. A nyereségágra került pótlási hiány adóval és osztalékkal csökkentett maradéka még felhasználható pótlásra (ez azonban már nem az amortizáció, hanem a nyereség számlájáról való pótló beruházást jelent, vagyis ebben az esetben nem bővítő beruházás jön létre, hanem csak a szűkítés mértékét csökkentő).

A fenti gondolatmenetből egyenesen következik az infláció kezelhetőségének útja is: ha a többi költségfajtától eltérően az amortizációs költségek, vagyis a megtérülési, pótlási lehetőségek, az áremelkedések következtében relatíve szűkülnek, akkor az igényelhető megoldásnak a befektetett eszközöknek valamilyen formában (árindex, újrabeszerzési ár) történő folyamatos átértékelése (valorizációja) kínálkozik. Ugyancsak kivezető útnak bizonyulhat az eszközök leírási idejének a tényleges üzleti élettartamhoz képesti lerövidítése. Bármelyik megoldást választjuk azonban, tisztában kell lenni annak - az elmélet hívei által nemigen emlegetett - következményeivel is:

1. Mindkét megoldás ellentmond a számviteli alapelveknek, ami önmagában még nem volna baj, mert lehet, hogy az elvek nem jók. De nem véletlen, hogy mind a Nemzetközi Számviteli Standardok, mind a nemzetközi gyakorlat az infláció okozta és felismert problémák mellett is következetesen kitart az eredeti beszerzési ár használatának elve mellett. A zárt és az évszázadok tapasztalatain nyugvó számviteli rend ugyanis olyan egész egységet alkot, amelyből egyetlen elem külön kezelése az egész rendszer borulását von(hat)ná maga után.
2. A fenti, alapvetően elvi megfontolás mellett igen erős gyakorlati érvek szólnak az eszközök valorizációja ellen. Például mi legyen az átértékelések alapja? Valamilyen árindex? És milyen árindex: országos, regionális, ágazati, stb.? Lehetne továbbá a folyamatos átértékelés alapja az ugyancsak bizonytalan újrabeszerzési ár, piaci érték, katalógus ár is. Továbbá azokon a területeken, ahol a technikai fejlődés gyors, mit mivel vetünk egybe? Valószínűleg kitalálható megoldás a valorizáció szabályaira, de az is bizonyosra vehető, hogy az abban rejlő bizonytalanság nem fogja megoldani a megtérülés valós problémáját, gyaníthatóan több gondot fog okozni, mint az eredeti beszerzési ár elve, amelynek hátrányai legalább biztosan beláthatók és felmérhetők.

A kutatás következtetései szerint a fent ismertetett gondolatmenetből egy logikai láncszem kimaradt, aminek következtében a javasolt megoldási technikák sem fogadhatóak el, így az inflációs körülmények közötti megtérülés biztosításához sem szükséges a számviteli alapelvek feladása.

Az értékcsökkenés tartalmának meghatározása szerint az amortizáció az árbevételre keresztül elsődlegesen mindig pénzformában jelenik meg, így a pótlási szükségletek felmerüléséig különböző likviditású eszközformát ölthet. Így leköthető tartós betétként a bankokban különböző időtartamokra, értékpapírokra váltható, kölcsön adható. (Lényegében átmeneti eszközfölöslegről van szó, ami máshol átmeneti eszközhiányt pótol.) Ezzel a vállalkozások nyilvánvalóan a megtérülési időszaknak ezen a részén igyekeznek megőrizni a rész megtérülés reálértékét.

A beiktatott láncszem, az újrabefektetés lehetősége, alapvetően más megvilágításba helyezi a megtérülés feltételeit. Ugyanis ezzel már a megtérülés esélye nem lesz független a leírás módjától. Ennek megváltoztatása módosítja, azaz a gyorsított leírás alkalmazása elősegítheti a megtérülést. (Felmerülhet a kérdés, hogy folyamatos és bővülő beruházási tevékenység mellett, amikor az éves értékcsökkenés is folyamatosan emelkedik, és amiből az aktuális pótlási szükséglet kielégíthető, hogyan érinti az infláció a megtérülést? Véleményünk szerint a növekedés melletti látszólagos pótlási teljesülés csalóka, elfedi a tényleges megtérülési viszonyokat. Lényege a pilótajátékhoz hasonlítható, ahol az első nyereségét az utolsó vesztesége finanszírozza, azaz ha az egyszerű újratermelés mellett nem térül meg a befektetés, akkor ez bővített üzembehelyezés mellett sem valósulhat meg, legfeljebb a befektetés kimerüléséig időben eltolódik.)

A gazdaságpolitika szempontjából a leírás módjának megválasztása mellett az igazi kérdés az, hogy mi a megtérülés gazdasági feltétele inflációs helyzetben, milyen az árindex és a betéti kamatláb egymáshoz való viszonya a megtérülés és a pótlás szempontjából. Azaz a különböző leírási idők és inflációs ráták esetén milyen kamatláb mellett áll fenn a $\text{Megtérülés} = \text{Újrabeszerzési ár egyenlőség}$?

Az elvégzett számításokból az tűnik ki, hogy lineáris leírás esetén a betéti kamatláb és az árindex közötti távolság igen nagy, az utóbbi nagyjából a kétszerese az infláció ütemének. Az ilyen magas reálkamatok a valóságban tartósan - talán csak az alacsony inflációs ráták és az igen hosszú leírási idők kivételével - aligha valósulnak meg. Így szinte bizonyosra vehető, hogy a lineáris leírás alkalmazásával a gyakorlatban a tárgyi eszközök befektetésének a megtérülése az amortizáció újrabefektetése mellett sem biztosítható. Ha elvetjük az eszközök folyamatos átértékelhetőségének lehetőségét, akkor a leírás módjának megváltoztatása látszik olyan járható útnak, amely lehetővé teszi a megtérülést és a pótlást.

Összefoglalva a fentieket megállapítható, hogy a számviteli alapelvek fenntartásával (eredeti beszerzési érték figyelembevételével), az eszközök folyamatos átértékelése nélkül inflációs körülmények között is bizonyos feltételek teljesülése esetén (leírási mód, árindex és kamatszint) megvalósulhat a befektetett eszközök reálértéken való megtérülése, az elhasználódott eszközök pótlása.

IV. Javaslatok és következményeik

1. *Mindenekelőtt elvi, jogelméleti jelentősége van annak, hogy a két alapvető jogforrás, a számvitelről valamint a társasági adóról szóló törvény rendelkezései közeledjenek egymáshoz. Egy olyan választott grémium mint amilyen az Országgyűlés, tekintélyvesztés nélkül aligha engedheti meg magának, hogy ugyanazzal a szájjal fújjon egyszerre meleget és hideget. Hosszabb távon a két törvény közeledésének az adótörvényben foglalt korlátozások feloldásával kell megvalósulnia, mert amíg a számviteli törvény több évszázados, kijegecesedett európai tapasztalatokon nyugszik és képes biztosítani a vállalkozások szuverenitását, addig az adótörvények mindig is ki voltak és ki lesznek téve a különböző költségvetések (kamara, kincstár) rövidtávú szeszélyeinek.*
2. *Elsősorban ugyancsak elvi jelentősége van annak, hogy az 1992 előtt és után aktivált eszközök értékcsökkenésének elszámolási szabályai közötti eltérést meg kell szüntetni. Semmi sem indokolja azt, hogy a korábban született korosztályokat a fiatalabbakhoz képest hátrányos megkülönböztetés érje.*
3. *Az épületek esetében a leírási időt a leírás lineáris módja mellett legalább 25 évre indokolt csökkenteni.*
4. *A műemléki felújítások, a bérlakás beruházások, továbbá a környezet védelmét szolgáló ingatlan beruházások esetében megengedhetővé kellene tenni a gyorsított leírás valamilyen változatának alkalmazását.*
5. *A gépek, felszerelések, járművek leírásánál a jelenlegi kulcsok fenntartása, esetleg kismértékű növelése mellett szintén megengedhetővé, de nem kötelezővé kellene tenni a gyorsított leírás valamilyen változatának alkalmazását.*
6. *A fejlett országokban alkalmazott technikához hasonlóan a társasági adóban is támogatni szükséges a K+F tevékenység költségeinek elszámolását.*
7. *A leírási idők csak alulról (a leírási kulcsok csak felülről) legyenek limitálva (a legrövidebb idő, vagy a legnagyobb kulcs), ahogy ez 1995 előtt volt, és e fölött (év), vagy alatt (kulcs) a vállalkozások maguk határozzák meg a leírási gyakorlatukat (a számviteli törvény szabályai szerint).*

A fenti javaslatok megvalósításának következményeinél a lehetséges, és korábban már kifejtett előnyöket - megszűnő hátrányokat -, illetve a költségvetést érintő esetleges adóbevételek változásokat kell számba venni és a mérleg két serpenyőjébe helyezni.

A jelenlegi kiinduló helyzetet még egyszer röviden összefoglalva úgy lehet jellemezni, hogy az állam egy egyoldalú jogviszony (adóztatás) keretében az egyszer már megadóztatott jövedelem tárgyi eszközökbe történő újrabefektetésének megtérülését egyrészt időben korlátozza, másrészt inflációs helyzetben az eredeti adózott jövedelmet - eltérően a pénzügyi befektetésektől - újra megadóztatja és így a megtérülést reálértéken is behatárolja, az inflációs gazdasági veszteségek egy részének viselésével a vállalkozásokat terheli tovább. Ez utóbbi önmagában még nem jelentene elvi közgazdasági problémát, hiszen a gazdaságnak az inflációban mutatkozó gyengesége minden szereplőt, így a lakosságot is egyaránt sújt, de az már igen, hogy a tárgyi eszköz befektetések megtérülésének feltételei kedvezőtlenebbek, mint a pénzügyi befektetésekéi, mert ez már közvetlenül is érinti a gazdasági kibontakozás lehetőségének esélyeit. A pénzügyi szektor túlzott súlya és ereje a reálszférával szemben biztosan gyengíti ezeket a kilátásokat, hiszen emeli az anyagi termelésbe és szolgáltatásba történő befektetések megtérülésének küszöbét, növeli annak költségeit, így szűkíti a lehetséges beruházások körét. Amikor tehát azt vizsgáljuk, hogy a javaslatok megvalósításának milyen adó következményei vannak, akkor tulajdonképpen arra a kérdésre is keressük a választ,

miszerint az értékcsökkenés elszámolásában a kötöttségek lazítása rövidtávon milyen közvetlen adóbevétel kieséssel járhat, ugyanakkor ezzel szemben a beruházások költségeinek csökkentése közép- és hosszútávon milyen közvetett adóbevétel növekedést eredményezhet?

Mindehhez célszerű még egyszer összefoglalni az értékcsökkenés elszámolásának korlátozásából származó adóbevétel többlet jellegét és lényegét:

1. Ha feltételezzük, hogy nincs infláció és az elszámolt amortizációt nem fektetik be újra, akkor "pénz az ablakban", az elszámolt értékcsökkenés a leírás módjától függetlenül reálértéken megfelel az eredeti befektetésnek, az adó ebben a vonatkozásban közömbös a befektető számára. A leírás módjának és idejének korlátozása nem érdeke az adóztatónak, bevételei ugyanis nem változnak, ugyanakkor a befektetéseket ez csak károsan befolyásolhatja.
2. Ha feltételezzük, hogy infláció van, de az elszámolt amortizációt nem fektetik be újra, akkor a vállalkozó tárgyi eszköz befektetése reálértéken nem térülhet meg, a költségvetés ugyanakkor reálértéken számítva is inflációs adóbevétel többlethez jut.⁹ Igen fontos az időtényező és a leírás módjának szerepe: minél szétaprózotabb a nominális megtérülés (idő és mód együttesen), annál nagyobb a befektető reálvesztése és ezzel párhuzamosan annál több a költségvetés reálbevétele.
3. Ha feltételezzük, hogy nincs infláció, de az elszámolt amortizációt újra befektetik, akkor a vállalkozó tárgyi eszköz befektetése reálértéken megtérül, a költségvetés a kamatok adóztatásán keresztül adóbevétel többlethez jut. Hasonlóan az előzőhöz igen fontos az időtényező és a leírás módjának szerepe: ugyanis minél gyorsabb a megtérülés (idő és mód együttesen), annál több a befektető kamatnyeresége, ezzel párhuzamosan annál több a költségvetésnek a kamat adóztatásából és a későbbi nyereségnövekmény adójából származó együttes bevétele.¹⁰
4. A magyarországi helyzetnek megfelelő eset az infláció és az újrabefektetés együttes megléte. A linearitásra, valamint a leírási időkre vonatkozó kötöttségek következtében az eredeti tiszta jövedelem újrafelosztásra kerül, amit a megtérülés vonatkozásában az amortizáció újrabefektetése sem tud ellensúlyozni, így ebben az értelemben, de nem abban a mértékben, ahogy azt az elmélet képviselőinek számításai állítják, tényleges beruházási és pótlási "hiány" keletkezik, amelynek egy része a költségvetés zsebébe vándorol.¹¹

⁹ Lényegében a már egyszer adózott tiszta jövedelem újraelosztásáról van szó.

¹⁰ Eltérően a 2. esettől, ahol a már egyszer adózott tiszta jövedelem újraelosztásáról volt szó, ebben a helyzetben a tiszta jövedelem jövedelmének felosztásáról beszélhetünk.

¹¹ Szeretném még egyszer felhívni a figyelmet arra, hogy a magyar gazdaság jelenlegi helyzetében nemcsak a gazdaság egyik szereplőjét, a vállalkozásokat sújtják "a pótlási hiány" terhei. A csökkenő reálbérek mellett a lakosság pótlási lehetőségei is korlátozottabbak, adózott tiszta jövedelméből ma kevesebb kenyérre, húsrá, szolgáltatásra stb. futja, mint egy évvel korábban.

A válaszra váró kérdés tehát az, hogy a megtérülés (a pótlási hiány csökkentése) és a beruházási kedv élénkítése érdekében javasolt intézkedések bevezetése esetén milyen inflációs többlet adóbevételekről kellene lemondania a költségvetésnek? A felelet megfogalmazásához a következő információkat fogjuk felhasználni:

- I. A társasági adóbevételek alakulása a vizsgált körben.
- II. A tanulmányban feldolgozott vállalkozások véleménye, szándékaik.
- III. A költség szerkezet és a nyereség várható változása.
- IV. A számviteli alapelvek érvényesíthetőségének következményei.

I. A társasági adóbevételek

Az elmúlt néhány évben végbement változások egyik legfontosabb vonulata az a szervezeti átalakulás volt, és amelynek során a vállalatok szerepe folyamatosan zsugorodott, miközben a korlátolt felelősségű társaságok, részvénytársaságok váltak a gazdaság legfontosabb szereplőivé és ennek folyamányaként a legnagyobb adófizetők is. Ez a tény ebben az esetben azért érdemel figyelmet, mert mindkét gazdálkodási forma természetes vagy jogi személyek önkéntes társulásán alapszik, tehát a megtermelt jövedelem elosztásában kiemelt helyet foglal el az osztalék. A kisebb korlátolt felelősségű társaságok esetében pedig bizonyosra vehető, hogy a tulajdonosok közvetlen anyagi viszonyainak, jövedelmi, vagyoni helyzetüknek a kialakításában az osztalék meghatározó forrást jelent. (Ezt jelzik azok a számok is, amelyek szerint 1994-ben egyedül a korlátolt felelősségű társaságoknál az adózott eredmény és a mérleg szerinti eredmény különbsége, ami az eredménytartalék növelésére és osztalék fizetésére fordítható, elérte a teljes adófizetési kötelezettség 80%-át, a részvénytársaságokkal együtt pedig annak 120%-át.) Ezt azért fontos kiemelni, mert költségeik - ezen belül az értékcsökkenés - elszámolásakor az osztalék nagysága számukra az egyik meghatározó gazdálkodási szempont, azaz olyan korlát, amit az amortizációs rendszer átalakításakor a figyelembe vehető várható hatásokat illetően nem lehet számításon kívül hagyni.

II. A vállalkozások elképzelései, szándékai

A vállalkozásoknak az amortizáció elszámolásával kapcsolatos elképzeléseire a tanulmányban részletesen feldolgozott 1 106 tagú minta alapján következtethetünk. Noha a sokaság nem tekinthető reprezentatívnak, a válaszok egybecsengése azt sugallja, hogy véleményük némi óvatossággal, de általánosnak is elfogadható. E szerint a kérdéseinkre választ adók túlnyomó többsége nem tartja megfelelőnek az amortizáció elszámolásának jelenlegi szabályait, de hogy nem is veti el teljesen azokat, azt a kis változtatást szükségesnek tartók közel 60 százalékos aránya mutatta.

A foglalkoztatott létszám szerinti vizsgálat azt jelezte, hogy a jelenlegi amortizációs rendszerrel egyetértő vállalkozások aránya a vállalkozás méretének növekedésével csökken, a teljes átalakításra szavazók száma viszonylag kiegyensúlyozott, a kis változtatást óhajtók aránya növekvő. A különböző társasági formákban működők véleménye is eltért egymástól: a legkevésbé a részvénytársaságok elégedettek a jelenlegi szabályozással, a vállalatok nagy része csak alig változtatna, a korlátolt felelősségű társaságok véleménye az átlaggal azonos, míg a szövetkezetek közül minden negyedik egyetértett a jelenlegi rendszerrel. Szinte teljes volt a vállalkozások között az összhang abban, hogy véleményük szerint a leírási időket

csökkenteni kell és lehetővé kell tenni a gyorsított leírást. A választ adók véleménye szerint a piaci szempontokból reális leírási idő a gépek esetében 2-5 év, a járműveknél egybehangzóan 4 év, az ingatlanoknál ugyancsak egyöntetűen 20 év lenne. Ezek a javaslatok a legnagyobb mértékben az általános rendeltetésű gépek, a szerszámgépek és az ingatlanok esetében térnek el a jelenlegi szabályozásban meghatározott leírási időktől.

III. A költség szerkezet és a nyereség várható változása

Ha a nyereséges vállalkozások az adóalapjuk erejéig számolhatnák el az értékcsökkenést, akkor a költség szerkezet és a tárgyi eszközök átlagos leírási ideje jelentősen megváltozna. A jelen helyzethez képest a különböző gazdálkodási formáknál eltérő mértékben, de összességében átlagosan a kétszeresére nőne az értékcsökkenés aránya és a felére csökkenne az átlagos leírási idő. A feltételezés eredményeként kirajzolódó kép igen tanulságos: ha a teljes adóalap 1994-ben amortizációs költség lett volna, akkor az összes vállalkozás átlagai pontosan megfelelték volna a mintában választ adók elképzeléseinek, valamint nagyon közel álltak volna a fejlettebb országokban alkalmazott leírási időkhöz!

Ha az összetételre is figyelemmel vagyunk, akkor a korlátolt felelősségű társaságok számai irreálisan alacsonyak, nagyrészt valószínűleg ellentétben is állnának a számveteli alapelvekkel, ezzel szemben az részvénytársaságok adatai jelentősen elmaradnak a nemzetközi értékektől és gyaníthatóan a reális gazdasági számításoktól is.

Az előzők alapján összességében megkövethető az a megállapítás, hogy a javasolt intézkedések bevezetésének elsődleges várható közvetlen következménye elsősorban az részvénytársaságok (a pénzintézetek nélkül) adóalapjának jelentősebb csökkenése lehet. (Ez az összeg 1994-ben a teljes adóalap megközelítőleg egyharmada volt.) Tekintettel az osztalék fizetési kényszerre, azaz arra, hogy a vállalkozásoknál az osztalék egyik évről a másikra történő nagymértékű (nominális) csökkentése nem valószínűsíthető, továbbá figyelembe véve egy 20% körüli inflációt, az új szabályozás közvetlen kihatása a bevezetés első évében a társasági adóbevételek 10-30%-os nominális csökkenése lehet. (Ez más oldalról tekintve azt mutatja, hogy a vállalkozások sem azonnal, hanem az említett kényszer miatt csak fokozatosan tudnának alkalmazkodni az új szabályokhoz.) Ez számszerűsítve azt jelenti, hogy ha például 1995. január elsején történő egyszeri bevezetéssel az ingatlanok leírási ideje 20 év, a gépeké 4 év lett volna, akkor a fenti becslés szerint az 1995. évi adóalap 20-70 mrd Ft-al csökkent volna, a közvetlen adóbevétel kiesés pedig nominálisan 5-20 mrd Ft-ot tett volna ki, így az adóbevételek nagyjából az 1992., 1993. év szintjén lettek volna. Természetesen ez a közvetlen adócsökkenést jelenti, a közvetett hatásokat figyelembe véve a tényleges hatás ennél jelentősen kisebb lett volna. Az áttételes hatásokat a felső értéken, a 70 mrd Ft-os adóalap csökkenés esetén következőképpen vehetjük számba:

1. Ha az amortizációból keletkezett 70 mrd Ft-ot 30%-os kamat mellett újra befektetik, akkor ennek kamata 1 évre 21 mrd Ft, a kamat adója pedig 4 mrd Ft.
2. Ha a keletkezett értékcsökkenést pótlásra (beruházásra) fordítják, akkor ugyan a vámokból, illetékekből ÁFA-ból származó költségvetési bevételek nem határozhatók meg pontosan, de egy valószínűleg alsó becsléssel számítva 5-10%-os rátával 3,5-7,0 mrd Ft lehet az állami bevétel.
3. Ha a keletkezett értékcsökkenést új, bővítő beruházásra fordítják, akkor az előző pontban leírtak mellett 14 000 új alkalmazotti munkahellyel (5 millió Ft bruttó értékű tárgyi

eszköz/alkalmazott) lehet számolni, aminek SZJA, TB., stb. vonzatai ugyancsak nehezen becsülhetők.

Természetesen a fenti lehetőségek nemcsak külön-külön, de keverve is fennállnak. Ami a viszont a leírtakból egyértelműen kiviláglik az, hogy a teljes költségvetési bevétel csökkenés jelentősen kisebb, mint a közvetlenül kimutatott, sőt a legkedvezőbb 3. esetben a beruházások tovagyrűző, keresletet támaztató hatásán keresztül az áttételes adóbevételek jelentősen meg is haladhatják a közvetlen (társasági) adókiesést.¹²

IV. A számviteli törvény alapelvei érvényesíthetőségének következményei

A fenti megközelítésben elsősorban az értékcsökkenés költségvetési (adózási) oldalát hangsúlyoztuk. A továbbiakban az amortizáció másik, a megtérülési oldalának és a számviteli alapelvek teljesíthetőségének előtérbe helyezésével vizsgáljuk meg a javaslatok bevezetésének következményeit.

1. A tárgyi eszköz befektetések megtérülését biztosító legfontosabb célnak a számviteli és a társasági adó törvény közötti diszkrepancia feloldását tekintjük. Ennek feltételei azonban több tekintetben ma még nem adottak Magyarországon¹³, így mindenekelőtt:

- a vállalkozásoknak is időre van szüksége az új szabályozáshoz való alkalmazkodáshoz mind az anyagi viszonyaikban mind a gazdálkodásuk szemléletének megváltoztatásában,
- meg kell változnia az adóztatás és az adóellenőrzés szemléletének is, el kell fogadnia a vállalkozások szuverenitásának teljességét, a tisztességes piaci magatartás feltételezését, az "ártatlanság" vélelmét, amihez viszont igen erős szakmai felkészültség szükséges,
- ugyancsak erősíteni szükséges a vállalkozások belső számviteli szakmai kontrollját (felügyelő bizottságok, belső ellenőrzés, könyvvizsgálói hitelesítés¹⁴ stb.), aminek jogi szabályozása már nagyrészt megtörtént, így elsősorban a szakmai színvonal növelése és az etikai normák további izmosítása igényel időt,
- végül ha nem is meghatározóak, de nem elhanyagolhatóak a költségvetés szempontjai sem, a társasági adóbevételek csökkenésének ellensúlyozására is ki kell alakítani a megfelelő lépéseket.

2. Az 1992 előtt és után aktivált tárgyi eszközök értékcsökkenésének elszámolásai szabályai közötti eltérés megszüntetésének (Amortizációs normák jegyzéke "A" és "B" fejezet közötti eltérések) társasági adó kihatása szinte kizárólag a hosszú élettartamú épületek amortizációjának elszámolásában mutatkozhat meg. Ezek esetében a leírási kulcs 1-ről 2 százalékra növekedne, a leírási idő így a felére, 100 évről 50-re csökkenne. Ennek adóalapot érintő hatása a következőképpen számítható:

¹² Ez már messze túlmutat a jelenlegi kutatás horizontján, a gazdaság általános állapotával összefüggő kérdésekhez vezet el. Ugyanis ha a kedvezőbb feltételek mellett sincs jövedelmező beruházási lehetőség, akkor ebben az esetben a többlet forrás sem eszközöz, hanem pénzügyi befektetéssé fog válni.

¹³ A fejlett országokban is több évtizedes folyamat eredménye volt a két törvény összhangjához közeli állapot megteremtése. Magyarországon az ehhez vezető út jelentősen lerövidíthető.

¹⁴ A számviteli törvény 1998. január elsejétől teszi kötelezővé minden kettős könyvvizetést alkalmazó vállalkozás számára az éves beszámoló könyvvizsgáló általi hitelesítését.

**Az ingatlanok bruttó értéke és az ingatlanok leírtsága
az összes és a nyereséges vállalkozásoknál 1990-1994 között**

Év	Összes vállalkozás		Nyeréséges vállalkozás	
	Bruttó érték mrd Ft	Leírtság* százalék	Bruttó érték mrd Ft	Leírtság* százalék
1990	1 487	69	1 228	72
1991	1 670	75	1 382	75
1992	2 018	87	1 109	87
1993	2 690	92	1 489	91
1994	2 962	92	1 687	93

* **Leírtság=Nettó érték/Bruttó érték, százalékban**

Sajnos a hosszú élettartamú épületek bruttó értékét nem ismerjük, ezért ha feltételezzük, hogy az ingatlanok csak ezekből állanak, akkor a megemelt éves értékcsökkenés értékét biztosan fölé becsüljük.¹⁵ Bár a nyereséges vállalkozások köre időről időre változik, az látható, hogy a társasági adó fizetést tekintve maximálisan 1400-1700 Mrd Ft lehet az 1992 előtti ingatlan bruttó érték, amit a kulcsok változtatása érintene. Ennek 1%-a 14-17 Mrd Ft, ami megfelel annak a maximális adóalap csökkenésnek is, amit a leírási kulcs 1-ről 2 százalékra történő emelése jelentene és aminek közvetlen társasági adó vonzata kb. 3-4 Mrd Ft lenne.

- Az épületek leírási idejének 25 évre való leszállításának (a leírási kulcs 2-ről 4%-ra történő emelésének) közvetlen társasági adó kihatását az 1994-es adatokra az előző gondolatmenetnek megfelelően számítva: 1700-2000 Mrd Ft állományra 34-40 Mrd Ft éves értékcsökkenés növekedést, illetve adóalap-csökkenést és 7-8 Mrd Ft adóbevétele kiesést lehet figyelembe venni.
- A gépek, felszerelések értékcsökkenésének elszámolásánál a gyorsított leírás lehetővé tétele esetén bekövetkező adóhatást a következőképpen becsülhetjük meg a jelenleg érvényes 14,5%-os kulcs (7év) esetén¹⁶:

A gépek, felszerelések, járművek éves értékcsökkenése a lineáris és a gyorsított leírás esetén a bruttó érték százalékában kifejezve és a kétféle százalékos aránya

Évek	1. Lineáris leírás	2. Gyorsított leírás	2./1. százalék
1.	14,5	25,0	172,4
2.	14,5	18,8	129,7
3.-6.	14,5	11,2	77,2
7.	13,0	11,4	87,7

Mivel a gépek, felszerelések szerkezetéről (a 7 év alatt és a 3 év alatt leírhatók aránya), valamint a gépek, felszerelések és a járművek arányáról nem rendelkezünk adatokkal, ezért az ingatlanoknál alkalmazott technikával élve feltételezzük, hogy a gépek felszerelések, járművek egészét a 14,5%-os kulccsal írják le. Meg kell továbbá különböztetnünk az új

¹⁵ A becslést tovább nehezíti, hogy az 1992. I. I. utáni adatok a társasági adó bevallásokból, az ez előttié a mérlegbeszámolókból származnak, így nem teljesen ugyanazt a kört fedik le.

¹⁶ A gyorsított leírás számításait a franciaországi hatályos szabályok szerint végeztük.

szabályozás bevezetése szempontjából a részleges (csak a bevezetés éve és az azt követően aktivált eszközökre vonatkozó) és a teljes körű, visszamenőleges hatályú eseteket.¹⁷ Részleges bevezetés esetén a táblázat adatai szerint az első évben az újonnan üzembehelyezett (aktivált) gépek 25%-át írhatnák le, ami 72,4%-kal haladná meg a jelenlegi leírási szabályok szerinti értékcsökkenés nagyságát. Az egy évben várhatóan üzembehelyezésre kerülő gépek, felszerelések értékéhez a következő információkkal rendelkezünk:

A gépek, felszerelések, járművek záró állománya, éves növekménye és átlagos leírtsága pénzügyi tevékenység nélkül, Mrd Ft és százalék

Év	A gépek, felszerelések, járművek az összes vállalkozásnál, Mrd Ft			A gépek, felszerelések, járművek a nyereséges vállalkozásoknál, Mrd Ft		
	Állomány	Növekmény*	Leírtság** %	Állomány	Növekmény*	Leírtság** %
1993	1 640	356	74,1	999	273	73,1
1994	1 913	273	71,6	1 206	207	73,4

* **Megjegyzés:** A növekmény nem azonos az üzembehelyezéssel, de ez utóbbiról nem rendelkezünk adatokkal. A becslésnél figyelembe kell venni, hogy üzembehelyezés = növekmény + selejtezés.

** Leírtság=Nettó érték/Bruttó érték, százalékban

Ha egy évre 300 Mrd Ft, valószínűleg eltúlzott gép üzembehelyezéssel számolunk, akkor ennek a társasági adó alapra való kihatása $300 \cdot (0,25 - 0,145) = 31,5$ Mrd Ft, az adóbevétele csökkenése pedig kb. 7-8 Mrd Ft lehet.

A teljes körű, visszamenőleges hatályú bevezetés esetén a 300 Mrd Ft-os üzembehelyezéshez hozzá kell adni a gépek, felszerelések, járművek meglévő nettó értékét, 900-1300¹⁸ Mrd Ft-ot. Ezek együttes hatása az adóalapra $900 \cdot (0,25 - 0,145) = 94,5$ és $1300 \cdot (0,25 - 0,145) = 136,5$ Mrd Ft között van. A társasági adó bevétel kiesése pedig ennek megfelelően az alsó határhoz közelállón kb. 20-30 Mrd Ft között lehet.

5. A 4. (a műemléki felújítások, a bérletadás beruházások, a környezet védelmét szolgáló beruházások értékcsökkenésének gyorsított leírása), a 6. (K+F tevékenység) és a 7. (a leírási kulcsok csak felülről legyenek behatárolva) javaslat megvalósításának a társasági adó alapjára és a fizetendő adóra való hatása egy évre vetítve várhatóan minimális lenne.

A fentiek szerint az 2.-7. pontok egyszerre történő bevezetésének éves hatása a gépek gyorsított leírásának részleges megvalósítása esetén összesen 79-89 Mrd Ft társasági adó alap és 17-20 Mrd Ft fizetendő adó csökkenést, míg a teljes körre kiterjedő gyorsított leírás bevezetése becsléseink szerint 215-226 Mrd Ft adó alap, valamint 37-50 adó csökkenést jelentene.¹⁹ Az első esetben kismértékben, míg a másodikban az adóalap, illetve a fizetendő adó visszaesése jelentősen meghaladja azt az értéket, amit az osztalék fizetési kényszer miatt a korábbi fejtegetéseinkben reálisnak tekintettünk.

¹⁷ A "részleges" bevezetésnek "teljessé" válásához maximálisan 7 év szükséges, mert ez idő alatt már minden régebbi eszközt leírnak.

¹⁸ A nyereséges és az összes vállalkozás adatai.

¹⁹ Az egyszeri adó alap, illetve adó csökkenést valójában kumuláltan kell értelmezni. A bevezetés évét követően az adó alap és az adó erről az alacsonyabb szintről mozdul majd tovább és nem ugrik vissza az eredeti értékre.

Az új szabályozásra tett javaslatok folyamatos bevezetésének idejét, figyelembe véve a gazdasági realitásokat és a nemzetközi tapasztalatokat is, 3-5 évre, a számviteli és a társasági adó törvény közötti ellentmondás kvázi megszüntetésének időtartamát 7-8 évre becsülhetjük. A bevezetés módját tekintve nagyon fontos, hogy a középtávú ütemezés ellenére is egyetlen jogi aktussal történjék, azaz a jogszabályi módosítás egyetlen csomagban jelenjen meg. Ugyanis csak így biztosítható a szabályozás jogosan megkövetelt állandósága, előreláthatósága, a vállalkozások ebben az esetben felkészülhetnek a változásokra és ennek megfelelően alakíthatják ki gazdálkodási stratégiájukat, számviteli politikájukat, továbbá az államháztartás is megfelelően fel tud készülni a társasági adó bevételek várható alakulására, az esetlegesen kieső költségvetési bevételek pótlására. A javasolt intézkedések bevezetésének egy lehetséges ütemezése a következő lehet:

Ütem	Javaslat száma, megnevezése	Adókihatás* Mrd Ft
1.	5. "A gépek, felszerelések, járművek leírásánál a jelenlegi kulcsok fenntartása, esetleg kismértékű növelése mellett szintén megengedhetővé, de nem kötelezővé kellene tenni a gyorsított leírás valamilyen változatának alkalmazását." (Részleges bevezetés)	7 - 8
	6. "A fejlett országokban alkalmazott technikákhoz hasonlóan a társasági adóban is támogatni szükséges a K+F tevékenység költségeinek elszámolását."	-
	7. "A leírási idők csak alulról (a leírási kulcsok csak felülről) legyenek limitálva (a legrövidebb idő, vagy a legnagyobb kulcs), ahogy ez 1995 előtt volt, és e fölött (év), vagy alatt (kulcs) a vállalkozások maguk határozzák meg a leírási gyakorlatukat (a számviteli törvény szabályai szerint)."	-
2.	2. "Elsősorban ugyancsak elvi jelentősége van annak, hogy az 1992 előtt és után aktivált eszközök értékcsökkenésének elszámolási szabályai közötti eltérést meg kell szüntetni. Semmi sem indokolja azt, hogy a korábban született korosztályokat a fiatalabbakhoz képest hátrányos megkülönböztetés érje."	3 - 4
	3. "Az épületek esetében a leírási időt a leírás lineáris módja mellett legalább 25 évre indokolt csökkenteni."	7 - 8
	4. "A műemléki felújítások, a bérletés beruházások, továbbá a környezet védelmét szolgáló ingatlan beruházások esetében megengedhetővé kellene tenni a gyorsított leírás valamilyen változatának alkalmazását."	
3.	5. "A gépek, felszerelések, járművek leírásánál a jelenlegi kulcsok fenntartása, esetleg kismértékű növelése mellett szintén megengedhetővé, de nem kötelezővé kellene tenni a gyorsított leírás valamilyen változatának alkalmazását." (Teljes bevezetés)	13 -22
4.	A gépek 14,5%-os leírási kulcsának 20%-ra emelése	
5.	A hosszú élettartamú épületek leírási idejének 15 évre csökkentése	

* Közvetlen adó bevétel csökkenés 1994. évi árakon és szerkezetben.

Első rész Elméleti megfontolások

A vizsgálat tárgya, eszközei és módszerei

*A vizsgálat tárgya*²⁰

tág megközelítésben a tartósan lekötött tárgyi eszközök, immateriális javak értékcsökkenése, vagy idegen szóval amortizációja, és annak leírási módja, az értékcsökkenés elszámolása. Értékcsökkenés a termelésben, a szolgáltatásban a tartósan, az egy pénzügyi éven túlnyúló tárgyi eszközök, immateriális javak után keletkezhet. Fontos jellemzője ezeknek a javaknak, hogy fizikailag nem épülnek bele a velük előállított termékbe, szolgáltatásba, mint az anyagok, vagy a félkész termékek, hanem elhasználódásuk arányában értékük egy részét adják át azoknak, a termelésből való végleges kivonásukig egységes fizikai szerkezetüket, állapotukat megőrzik.²¹ További fontos tulajdonsága az értékcsökkenésnek, hogy a termelési folyamat végén mindig pénzzé válik, vagy azzal egyenértékű formát ölt, elsődleges formája sohasem tárgy, eszköz.²²

Az értékcsökkenés számviteli szempontból a gyakorlatban Janus-arcú, két oldalról közelíthető meg. Egyik esetben a költség-elszámolási, a másikban pedig a megtérülési folyamat kap nagyobb hangsúlyt. A kétféle szemlélet között nehezen áthidalható szakadék húzódik, külön-külön egészen eltérő következtetések vezethetők le belőlük. Az ellentmondás lényege igazán nem is a megközelítésben, hanem az abban kifejezésre jutó, alapvetően különböző, az adóztató állam és az adózó vállalkozások eltérő érdekviszonyaiban ragadható meg.

Az értékcsökkenésnek a számviteltől, de akár a mindennapi szóhasználatától is eltérő többoldalú értelmezése a közgazdasági elméleti irodalomban is fellelhető. A különböző megközelítések közül kiindulva az egyes iskolák, irányzatok eltérő következtetések levonásáig jutnak el.²³ Az értékcsökkenés közgazdaság-elméleti kezelésének egyik alapproblémája vélhetően az, hogy nem tudja kezelni a leírásban mutatkozó gyakorlati sokszínűséget²⁴, illetve az amortizáció pusztán léte nehezen illeszthető bele a jövedelem, megtakarítás, határköltség, határbevétel stb. fogalmakat használó elméleti világba. Sőt egyes esetekben a kiinduló feltevések miatt az értékcsökkenés problémái kívül is rekedhetnek közgazdasági elméleti kérdéseken.²⁵ Nagyon leegyszerűsítve azt lehetne mondani, hogy az értékcsökkenés az értékelméletekben (klasszikus közgazdák, majd a közgazdaságtudomány Marx nevével

²⁰ Ebben a szakaszban a jelen és még néhány lábjegyzet kivételével a tanulmány többi részétől eltérő megoldást választottam: a kiegészítő megjegyzéseket nem a lap alján, hanem e rész végén a Szakirodalmi szemelvényekben (jegyzetekben) adom meg. Ennek két oka van: egyrészt szeretném, ha a folyamatosan olvasható főszövegből az álláspontom egyértelműen kiviláglana, amit viszont a viszonylag terjedelmes és a főszövegtől kissé távolabbra kalandozó lábjegyzetek igencsak megnehezítenének. Ugyanakkor a kiegészítő magyarázatok közlését a határozott véleményformálás megalapozása érdekében fontosnak érzem, de mivel elsősorban mégiscsak a háttérter alkotó szemelvényeknek szántam őket és nem átfogó közgazdaságelméleti fejtegetéseknek, ezért a főszövegbe való szerkesztett beemelésük sem látszott célszerűnek. A másik ok, amiért ezt az utat választottam az az, hogy reményeim szerint a kiegészítések nagyobb részt önmagukban is folyamatosan olvashatóak, és talán kár is lenne a főszöveggel megzavarni őket.

²¹ Lásd az 1. sz. szakirodalmi jegyzetet

²² Lásd a 2. sz. szakirodalmi jegyzetet

²³ Lásd a 3. sz. szakirodalmi jegyzetet

²⁴ Lásd a 4. sz. szakirodalmi jegyzetet

²⁵ Lásd az 5. sz. szakirodalmi jegyzetet

fémjelezhető ága) jut a legnagyobb szerephez; a keynes-i világban, majd a monetaristáknál, a racionális várakozások elméleteiben fontossága csökken, vagy teljesen ki is szorul az elméleti közgazdászok látóköréből.

Ez a tanulmány nem tűzte maga elé célul az értékcsökkenés közgazdaság-elméleti megközelítéseinek feldolgozását, hanem a vizsgálati kört az amortizáció két oldalának - költség és megtérülés - gyakorlati elemzésére és az ebből levonható következtetésekre szűkítettük. Emellett azonban azt is hangsúlyoznunk kell, hogy a kutatási téma elvi megközelítése részünkről eltér a közgazdasági iskolákétól, de nem rokonítható sem a költségvetési (költség), sem a vállalkozói (megtérülési) szemlélet és érdekeltség kizárólagos kiemelésével, hanem elsősorban azok összefüggéseire kívánja irányítani a figyelmet.

A tanulmányban az értékcsökkenés, az amortizáció szavakat abban az értelemben használjuk, ahogy a hatályos jogszabályok értelmezik.²⁶ Ebben a felfogásban, a költség valamint megtérülési oldalak hangsúlyozásával, a szemléletünk alapvetően a számvitelhez kötődik, és elsősorban az 1992-től hatályos számviteli törvényben definiált, szabályozott értékcsökkenés-elszámolást tekintjük kiindulási alapnak.²⁷ Elemzésünkben az empirikus kezelési mód a domináns, a működő rendszer(ek)e)t vizsgáljuk és a magyar gyakorlattal kapcsolatban szeretnénk elmondani a véleményünket, javaslatainkat.

A gazdasági gyakorlatban az amortizációt mint költséget szemlélve elsősorban az adózási, illetve mint adóügy, az ebből levezethető, ezzel összefüggő állami feladatok ellátásának kérdései merülnek fel.²⁸

Nem csak államigazgatási, hanem elemzési szempontból tekintve az értékcsökkenés költség jellegét, fontos leszögezni, hogy a költségek között sajátos állandó költség, így azok sorsában osztozik. Ennek megfelelően, ha a kibocsátás növekszik, akkor az egységnyi outputra vonatkozóan az állandó költség aránya csökken.²⁹

Az értékcsökkenés, mint megtérülés a befektetések alakulása szemszögéből legalább annyira fontos gazdaságpolitikai kérdés, mint a költségoldal az adóztatás szempontjából. A vállalkozó, a vállalkozás az adózott tiszta jövedelem felhasználásakor dönt arról, hogy jövedelmét kivonja-e, azaz elfogyasztja, kincs- és vagyonképzésre, megtakarításra használja, vagy a vállalkozásban tartva újra befekteti. Az első csoportban a megtakarítás kivételével a tiszta jövedelem rövid távon végső fogyasztásra kerül, amit az állam fogyasztási adóval, ÁFA-val, stb. megadóztat. A második csoportban a vállalkozás előtt a rövid és hosszú távú befektetés közötti, ill. az utóbbi esetben a befektetés formája - értékpapír, banki lekötés, stb. és a beruházás - közötti választási lehetőségek állnak. A pénzügyi befektetés és a beruházás közötti választás kimenetelét több tényező együttesen határozza meg: így a kamatszint, a beruházás várható hozadéka, a különböző kockázatok. A kockázati különbségek egyik fontos

²⁶ A hatályos törvények ismertetésére az Első rész I. Fejezetében kerül majd sor.

²⁷ Lásd a 6. sz. szakirodalmi jegyzetet

²⁸ Lásd erről részletesebben a tanulmány "Kitekintés: az értékcsökkenés levonása és a társasági adó az Egyesült Államokban" c. fejezetét.

²⁹ Ezt a költségstruktúra vizsgálatok eredményeinek értékelése miatt lényeges hangsúlyozni. Durván leegyszerűsítve: ha az értékcsökkenés elszámolásának szabályai megfelelően szolgálják a bővített újratermelést, a gazdasági fejlődést, akkor az az igazán kedvező, ha az amortizáció (és az állandó költségek egészének) aránya minél közelebb áll a nullához.

(A vállalkozások költségstruktúrájának vizsgálatát a tanulmány Második részének I. Fejezete tartalmazza.)

része a likviditási eltérés: a tárgyi eszközök általában sokkal nehezebben változtathatók újra pénzeszközzé, mint a pénzügyi befektetések. Ehhez még egy, a beruházások megtérülésére ható tényező járul, nevezetesen az értékcsökkenés elszámolásának adóügyi befolyásolása, korlátozása. Ebben a kapcsolatban az adóztató és az adózó erőhelyzete nem azonos, az adózás egyoldalú jogviszony, az állam kezében az adózással olyan eszköz van, amellyel hathat a gazdaság működési feltételeire. Szinte magától értetődő, hogy egy pangó, inflációval és munkanélküliséggel egyszerre jellemezhető gazdaságban a beruházások adózási eszközökkel is történő ösztönzése lehet a kibontakozás egyik lépése.³⁰ Ugyanakkor ilyen helyzetekben az állami zseb is mindig lyukas, így a rövid és a hosszabb távú érdekek ütközésekor kétségkívül nagy önuralomra vall az adózási kedvezmények alkalmazása. Másrészt viszont, ha a szükséges egyéb gazdasági feltételek megvannak és ezekkel eszközökkel is elősegíthető a beruházási tevékenység élénkítése, akkor ez a kiesett adóbevétel a foglalkoztatottság növekedésén keresztül többszörösen visszajön az egyéb adónemek (SZJA, ÁFA, fogyasztási adók) bővülő bevételeiben.

A vizsgálat eszközei és módszerei

között mindenekelőtt az adatbázisokról kell szólni. A kutatás alapjául két adatbázis szolgált: az ú.n. "1106-os minta" az APEH SZTADI mintavételével és elsődleges feldolgozásával, a választ adók önkéntes közreműködésével készült. Részleteit, jellemzőit, a kiválasztás szempontjait, a minta reprezentativitását a Második rész III.1. fejezete ismerteti. A másik, a "nagy" adatbázis a tárgyi eszközök és az értékcsökkenés vonatkozásában a gazdaság több mint 90 százalékát fedi le. A két adatbázisban vannak közös adatok is a minta reprezentativitásának ellenőrizhetősége érdekében, de természetesen az "1106-os minta" létrehozásának alapvető célja az volt, hogy megismerhessük a vállalkozások véleményét az értékcsökkenés elszámolásának jelenlegi szabályairól, illetve hogy olyan információkat nyerhessünk a választ adók tárgyi eszközeinek szerkezetéről, állapotáról, amelyek más forrásokból nem szerezhetők be.

A "nagy" adatbázis 10 év, azaz az 1985-1994 közötti időszak egységesített, azonos szerkezetű idősorait tartalmazza.³¹ Az egy évtizedes időtartamra való visszatekintést mindenképpen indokoltá tette az, hogy az állóeszközök hosszabb távú determinációja igen nagy, így a rövidtávú folyamatok bemutatása esetleg igen félrevezető eredményre vezethetne, másrészt 1988-89-ben, továbbá 1992. január elsejével olyan gazdasági és szabályozási változások történtek, amelyeknek az erejét, hatókörét igazán csak az azt megelőző évek tükrében lehet érzékelteni.³²

³⁰ Ez persze még csak olyan lehetőség mint a vízpartra vonszolt ló esete, csupán ott dőlhet majd el, hogy egyáltalán akar-e inni a ló a vízből. Tehát az adózási eszközök is szükséges, de nem elégséges feltételek. Ha pl. külső, belső kereslethiány miatt nincs jövedelmező beruházási lehetőség, akkor ezen csak az adózás eszközeivel nem lehet segíteni. (Ezekre a kérdésekre a "Kitekintés: az értékcsökkenés levonása és a társasági adó az Egyesült Államokban" c. fejezetben még visszatérünk.)

³¹ Az egységesítést, a szerkezeti kiigazításokat Kovács Gabriella (PM GII osztályvezető) végezte el.

³² A tíz éves idősor választása, éppen az időszak felénél beindult rendkívül gyors változások miatt, elsősorban a gazdálkodási formák vizsgálatánál a kft-k, az rt-k és az egyéb kategóriák esetében az 1985-1989 közötti években nem ritkán értékelhetetlen eredményekhez vezetett. A tanulmány egységes szerkezetének megőrzése érdekében ezeket az adatokat nem szűrtük ki. A megtartás mellett szólt az a véleményünk is, hogy ezek a gazdaság egészétől akkor még elűző, abba nem illeszkedő kuriózumnak számító formák, amelyek napjainkban viszont az uralkodó gazdálkodási formát jelentik, egyediségükkel végülis éppen úgy hozzátartoztak az akkori évek gazdaságához, mint a vállalatok-szövetkezetek szocialista párosa. Lásd illusztrációként az 2. számú táblázatot.

Az adatbázisba a kettős könyvelést vezető vállalkozások adatai kerültek a pénzügyi tevékenységet folytatók kivételével. Ez utóbbiak speciális alaptevékenységük miatt nem kerültek be a vizsgálati körbe. Adatvédelmi okok és az adóitok védelme érdekében az adatbázisban nem szerepelnek egyedi adatok, csak aggregátumok. Ez sajnos jelentősen korlátozta a feldolgozás lehetőségeit és nem ritkán megoldhatatlan módszertani problémákhoz vezetett. A vizsgálatba bekerült kettős könyvelést vezető túlnyomó többsége jogi személyiségű gazdasági társaság, összefoglalóan mutatja be néhány adatukat az alábbi összeállítás:

I. táblázat

A kettős könyvvizsgáló által vezetett vállalkozások száma (db) és néhány fontosabb adata (Mrd Ft) 1985-1994, a pénzügyi tevékenység nélkül

Évek	A vállalkozások száma, db	Nettó árbevétel Mrd Ft	Tárgyi eszközök bruttó értéke, Mrd Ft	Éves értékcsökkenés, Mrd Ft	Beruházások, Mrd Ft
1985	4 805	3 663	2 063	90	126
1986	4 787	3 816	2 168	96	107
1987	4 756	4 074	2 263	99	116
1988	4 612	4 172	2 741	101	123
1989	4 707	4 750	2 862	110	139
1990	5 360	5 128	2 947	112	156
1991	6 275	4 391	3 116	112	141
1992	57 247	5 770	3 479	252	175
1993	66 188	6 494	4 330	257	223
1994	78 805	8 537	4 876	321	326

Az értékcsökkenés - mint költség - elszámolás gyakorlatának bemutatása során mindvégig arra törekedtünk, hogy minél több oldalról elemezhesük a vizsgálatunk tárgyát. Ennek érdekében különböző ún. "metszetet" alakítottunk ki a vállalkozás területi elhelyezkedése, mérete stb. szerint. (A metszetekben a fentieknek megfelelően csak aggregált adatok, legalább 5 vállalkozás adatai szerepelnek.) A tanulmányban rendszeresen előforduló metszet képző ismérvek a következők:

- az adózás előtti eredmény szerint: nyereségesek, veszteségesek
- a vállalkozások gazdálkodási formája szerinti csoportjaikat és azok súlyait mutatja a következő táblázat:

2. táblázat

A kettős könyvelést vezető vállalkozások száma (db) és nettó árbevétele (Mrd. Ft, illetve millió Ft) gazdálkodási formák szerint 1985-1994, a pénzügyi tevékenység nélkül

Évek	Vállalat		KFT		RT		Szövetkezet		Egyéb	
	db	Mrd. Ft	db	Mrd. Ft	db	Mrd. Ft	db	mill. Ft	db	mill. Ft
1985	2 042	3 117	42	10	8	1	2 713	534,8	0	0
1986	2 108	3 243	0	0	0	0	2 673	565,1	0	0
1987	2 121	3 450	5	7	8	2	2 622	614,9	0	0
1988	2 143	3 555	53	12	68	26	2 348	579,4	0	0
1989	1 999	3 828	385	96	206	171	2 034	651,3	83	2,7
1990	1 859	3 641	1 017	352	384	445	1 974	668,2	126	21,7
1991	1 630	2 529	1 920	592	593	736	1 955	510,8	177	23,3
1992	1 484	1 121	48 025	2 259	1 444	1 866	3 844	437,2	2 450	85,6
1993	748	378	56 432	3 164	1 915	2 454	3 875	381,8	3 218	116,2
1994	440	231	67 332	4 441	2 172	3 279	3 737	406,3	5 124	209,8

- a gazdasági ágak szerinti aggregátumok: 1. mezőgazdaság, 2. bányászat, 3. villamosenergia-, gáz- és hőellátás, 4. vízellátás, szennyvízelvezetés, 5. feldolgozóipar, 6. építőipar, 7. kereskedelem, 8. vendéglátás, 9. szállítás, 10. oktatás, 11. egészségügy, 12. egyéb nem anyagi tevékenység
- a vállalkozások mérete szerinti csoportokat mutatja be és azok megoszlását illusztrálja a következő táblázat:

3. táblázat

A kettős könyvelést vezető vállalkozások száma (db) a vállalkozásban foglalkoztatottak létszáma szerint 1985-1994, a pénzügyi tevékenység nélkül

Évek	0 fő	1- 9 fő	10 - 49 fő	50 - 299 fő	300 - 999 fő	1000 fő felett
1985	309	38	141	1 671	1 865	781
1986	347	23	143	1 687	1 832	755
1987	384	25	151	1 682	1 774	740
1988	391	54	167	1 567	1 713	720
1989	n.a.	n.a.	n. a.	1 493	1 682	663
1990	312	322	497	2 100	1 579	550
1991	509	476	929	2 681	1 317	363
1992	17 559	23 753	9 918	4 703	1037	277
1993	18 598	30 238	11 592	4 728	811	221
1994	22 014	38 082	13 022	4 720	764	203

- A vállalkozások regionális csoportjai: 1. Főváros / Budapest, 2. Pest megye, 3. Észak-Dunántúl, 4. Dél-Dunántúl, 5. Északi-Hegyvidék, 6. Alföld

Szakirodalmi szemelvények:

1. "Ez a tőkerész tehát folytonosan ismétlődő munkafolyamatokban egy rövidebb vagy hosszabb perióduson át mindig újra ugyanazokat a funkciókat végzi. ... Az állandó tőkének ez a része abban az arányban ad át értéket a terméknek, amelyben saját használati értékével együtt saját csereértékét is elveszti."
 "A tőke egy részét állandó tőke, azaz termelési eszközök formájában előlegezték, amelyek most a munkafolyamat tényezőiként funkcionálnak, amíg tart az önálló használati alak, amellyel a munkafolyamatba lépnek. A kész termékek, tehát a termékképzők is, amennyiben termékké változtak át, a termelési folyamatból kilökődnek, hogy mint áruk a termelés területéről átmenjenek a forgalom területére. A munkaeszközök viszont sohasem hagyják el a termelés területét, ha egyszer oda beléptek. Funkciójuk odaköti őket. Az előlegezett tőkeérték egy része ebben a formában rögződik, amelyet a munkaeszközöknek a termelési folyamatban betöltött funkciója határoz meg. A munkaeszköz funkcionálásával és ennél fogva elhasználódásával értékének egy része átmegy a termékre, másik része rögzítve marad a munkaeszközben és ezért a termelési folyamatban. Az így rögzített érték folytonosan csökken mindaddig, amíg a munkaeszköz ki nem szolgált és ezért értéke is hosszabb vagy rövidebb periódus alatt el nem oszlott az állandóan megismételt munkafolyamatok sorából eredő termékek bizonyos tömegére."
 "A tőkeértéknek ez a munkaeszközben rögzített része éppúgy forog, mint minden más rész. ... De az itt szemügyre vett tőkerész forgása sajátságos. Először is nem használati formájában forog, hanem csak értéke forog, mégpedig fokozatosan, apránként, abban a mértékben, ahogyan átmegy róla a termékre, amely áruként forog."³³
2. "3. A termelőtőkének állótőkére fordított értékrészét egészében, egyszerre előlegezték a termelési eszközök ama részének egész funkcionális tartamára, amelyből az állótőke áll. Ezt az értéket tehát a tőkés egyszerre dobja forgalomba; de csak apránként és fokozatosan vonja ismét el a forgalomtól azoknak az értékrészeknek a realizálásával, amelyeket az állótőke apránként tesz hozzá az árukhoz. ... Végül az állótőkére fordított tőkeérték azoknak a termelési eszközöknek a funkcionálási időtartama alatt, amelyekben létezik, formáinak körforgását nem anyaga, hanem csak értékének tekintetében futja be, s ezt is csak részenként fokozatosan. Azaz értékének egy része folytonosan mint az áru értékrésze forog és pénzzé változik át, anélkül hogy a pénzből visszaválna eredeti természetbeni formájába. A pénznek ez a visszaváltozása a termelési eszköz természetbeni formájába csak a termelési eszköz funkcionálási periódusa végén történik meg, amikor az már teljesen elhasználódott."³⁴
3. A több mint hat évtizede megjelent és a közgazdaságtudomány fejlődésére meghatározó jelentőségű munkájában J. M. Keynes a jövedelem, a megtakarítás és a beruházás definíciójának kialakításakor, a költségfajták vizsgálatakor érinti az értékcsökkenést. Keynes elmélete felépítésében használati költséget, tényező költséget (együtt: alapköltséget), kiegészítő költséget és váratlan veszteségeket különít el. A tényezőköltség a

³³ Karl Marx: A tőke, a politikai gazdaságtan bírálata, Második kötet, II. könyv, A tőke forgalmi folyamata, Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1973, 145-146. oldal

³⁴ Karl Marx: A tőke, a politikai gazdaságtan bírálata, Második kötet, II. könyv, A tőke forgalmi folyamata, Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1973, 154. oldal

személyi jellegű ráfordításokat ("amelyet a vállalkozó a termelés más tényezőinek fizet szolgálataiért"), a váratlan veszteségek pedig a kivételes mértékű avulás, pusztulás, katasztrófa következményeit jelentik.

A használati költség és a kiegészítő költségek azok, amelyek a tőkefelszerelés normális használata során merülnek fel. A két költségfajta közötti megkülönböztetés alapja abban van, hogy míg az első "a tőkefelszerelés értékváltozásának - vagyis az időszak elején és végén meglevő értéke között mutatkozó különbségnek - ... (az a része) ..., amely a maximális nyereségre törekvő vállalkozó szándékos döntéseinek tulajdonítható.", addig a második "a tőkefelszerelés értékének egy további nem szándékos csökkenése vagy növekedése ..., amely a vállalkozó akarától függetlenül, folyó döntéseire való tekintet nélkül következik be, például azért, mert megváltoztak a piaci árak, vagy mert a felszerelés elavult, ... , esetleg háborús vagy elemi károk miatt. ... Ilyen például az idő múlásával beálló - a használatától független - értékcsökkenés, továbbá a „normális„ avulás, amely Pigou professzor szavai szerint „elégé rendszeres ahhoz, hogy előirányozható legyen, ha nem is részleteiben, de legalább globálisan,, s ide tartoznak az olyan károk is, amelyek társadalmi összege elégé konstans ahhoz, hogy közhasználatú szóval „biztosítható kockázatnak„tekinthessük őket."

Az üzleti számvitelnek széles körben alkalmazott és az angol adóügyi igazgatás által is elismert gyakorlata az, hogy akkor állapítanak meg bizonyos összegű kiegészítő költséget és használati költséget, amikor a felszerelést beszerezték, s ez többé nem módosul a felszerelés élettartama alatt, a várakozások esetleges későbbi változásai ellenére sem. Ez az eljárás ... biztosítja, hogy a váratlan nyereségek és veszteségek összege a felszerelés egész élettartamát tekintve nulla lesz."³⁵

A költségek definíciói szerint Keynes a tőkefelszerelés értékcsökkenését, ha az a tőkefelszerelés használata miatt merül fel, akkor a használati költségekhez sorolja (i.m. 88.o.), ha pedig használaton kívül, vagy előre számítható, de mégsem tervezhető okok miatt jelentkezik (i.m. 76.és 90.o.), akkor kiegészítő költségnek tekinti.

(A költség-meghatározások - bár Keynes komoly erőfeszítéseket tesz a fogalmak tisztázására -, éppen a kiinduló elméleti alap (jövedelem-megtakarítás-beruházás-határköltség-határbevétel fogalmi kör) miatt egyáltalán nem problémamentesek: 1. A használati költség definiálásakor az állótőkével egy kalapba teszi a "dolgozó tőkével" (készletekkel) kapcsolatos költségeket (i.m. 72.o.), és teszi ezt annak ellenére, hogy részletesen bemutatja a közöttük lévő különbségeket (i.m. 93.o.). 2. Hasonló a helyzet a beruházások meghatározásával is: "A beruházás ... a tőkefelszerelés növekménye, amely állhat állótőkéből, dolgozó tőkéből vagy likvid tőkéből;" (i.m. 95. o.). Ez a magyar szóhasználat szerint a felhalmozás, ami a beruházások és a készletek felhalmozásából tevődik össze. A rövid és a hosszú távon értelmezhető kategóriák keveredése magából az elméleti rendszer alapegyenleteiből fakad, miszerint jövedelem=fogyasztás+beruházás és megtakarítás=jövedelem-fogyasztás. 3. Valójában az itt csak érintett elméleti felépítés és az alkalmazott technika alapvetően rövid távú szemléletű, legalábbis annál biztosan rövidebb, mint amennyi az egyes állótőke egységek élettartama. Ebből következően a meglevő állomány determinációjának, illetve a megtérülésnek a kérdései eleve kívül maradnak az elméleti körön, a fő hangsúlyt az eszközök költségjellegére helyezve. 4. "... a folytonos alkalmazkodást diszkrét lépések sorozatával ábrázolta, ily módon a dinamikus folyamatot mint statikus egyensúlyi helyzetek közötti elmozdulásokat vizsgálta. Az általa alkalmazott lépések is marshall-i lépések voltak abban az értelemben, ahogy az aggregált

³⁵ J.M. Keynes: A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1965, 76-79. oldal.

tőkeállomány rögzítésével különbséget tett rövid és hosszú táv között. Keynes azonban összemosta a piaci és a rövid távú periódust és hűen félrevezető kijelentéséhez, „hosszú távon mindnyájan halottak vagyunk,, , szinte kizárólag a rövid távra koncentrált. Keynes abban is Marshall nyomdokain haladt, hogy feltette: az egyik változó annyira gyorsan alkalmazkodik, hogy alkalmazkodása már szinte azonnalinak is tekinthető, míg a többi tényező lassan reagál.”³⁶

A keynes-i alapokon nyugvó dinamikus közgazdaságtan egyik megalapozójaként számontartott J.R. Hicks az értékcsökkenésről a következőket mondja:

"A jövedelemről, a megtakarításról, az értékcsökkenésről, a (nagy kezdőbetűs) beruházásról semmit sem szóltunk. ...

Természetesen szándékosan döntöttem úgy, hogy az utolsó öt fejezetben tartózkodom ezeknek a fogalmaknak a használatától. Megszokottságuk ellenére sem hiszem, hogy alkalmas eszközök az olyan elemzés számára, amely a logikai precizitás igényével lép fel. Jelentésükben túlságosan sok a kétértelműség, amelyet a legnagyobb igyekezettel sem lehet kiküszöbölni. Alapjában véve végül is nem logikai kategóriák, hanem durva közelítések, amelyeket az üzletember használ arra, hogy eligazodjék a körülmények ama zavaró változásaiban, amelyekkel szembe kerül."

Ezt követően tisztázza a kulcskategóriának számító jövedelem fogalmát, majd így folytatja:

A jövedelemelméletből két kérdéskör nő ki, ... Az egyik a megtakarítás és a beruházás közötti kapcsolat ... A másik a kamatváltozásoknak az értékcsökkenés számítására gyakorolt hatásával, s ennél fogva a jövedelemmel kapcsolatos." ...

Ha egy személy bevétele olyan vagyontárgy hasznosításából származik, amely ki van téve annak, hogy valamilyen jövőbeli időpontban kimerül, akkor azt kell mondanunk, hogy bevételei magasabbak jövedelménél, és a kettő közt levő különbséget értékcsökkenési leírásaként vesszük számításba. Ebben az esetben, ha nem fogyaszt többet jövedelménél, bevételeinek bizonyos részét kölcsönnyújtásra kell fordítania. Minél alacsonyabb a kamatláb, annál nagyobb összeget kell kölcsönadnia, hogy az érte járó kamatok a jövőben kárpótolják az elhasználandó vagyontárgy miatti várható bevételehiányt.”³⁷

(Látható, hogy az értékcsökkenést ebben az esetben is az aktívák szélesebb része után - termelőeszközök, anyagok, termékek, áruk - kell számítani, mint ahogy azt a hétköznapi használatban értjük. S.O.)

A világhírű, csak "a Samuelson"-ként emlegetett tankönyv a következőképpen definiálja az értékcsökkenést (kiemelés az eredetiben):

"Értékcsökkenés [depreciation]. Általában véve, egy **aktíva** értékének a csökkenése. Mind az üzleti, mind a nemzeti könyvvitelben az értékcsökkenés az arra vonatkozó, dollárban kifejezett becslés, hogy a termelő-berendezéseket milyen "mértékben" használták fel, vagyis milyen mértékben használódtak el a kérdéses időszakban. A tőke értékcsökkenésének három lehetséges oka van: (1) egy tőkejóság használata fokozatosan elhasználttá teszi azt (minél nagyobb mértékben használták egy adott időszakban, annál inkább lecsökken az értéke); (2) maga az idő is fokozatosan felemészt egy tőkejóságot, akár használják azt, akár nem; (3) a technológia tökéletesedése (a jobb gépek)

³⁶ Milton Friedman: Infláció, munkanélküliség, monetarizmus, Válogatott tanulmányok, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1986, 116-117.o.)

³⁷ John R. Hicks: Érték és tőke, a közgazdasági elmélet néhány alapelveinek vizsgálata, A Keynesi gazdaságtan válsága, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1978, 206-223. oldalak.

csökkentheti a meglévő gépek értékét azáltal, hogy elavulttá teszi őket. Amortizációnak is nevezik."³⁸

Végül idézet egy, a tőke megőrzésének közgazdaság-elméleti koncepcióit összefoglalóan ismertető hazai dolgozatból:

"A befektetett tőke megőrzése és visszanyerése nem mutatható be általános érvényű koncepció segítségével.

... A számvitel és közgazdasági elmélet képviselői között évtizedek óta folyik a vita annak okairól, miért van eltérés az elszámolási szabályok és a jövedelem-meghatározás között.

... A mérlegkimutatásban szereplő vagyontárgyak eszközök, amelyekkel rendelkeznek, és nem pedig áruk, amelyeket eladnak. A mérleg működési beszámoló fejezete árukkal kapcsolatos tranzakciókat rögzít. A folyó elszámolások között az amortizáció olyan tétel, amely nem a pénzmozgással járó tranzakciókat tükröz, hanem az eszköz értékében beállt változások becslését fejezi ki - azon eszközökét, amelyek továbbra is az üzleti mérlegben maradnak. A mérlegben szereplő eszközöknek mind az értéke, mind az amortizációja becsült nagyság, amelyet különböző célokra eltérő módon készítenek el. A cégnek saját magának összeállított amortizációs elszámolása nyilvánvalóan eltér attól, amely adózási vagy biztosítási célokra készül. Ugyanez a helyzet az eszközérték megállapításával is, s válaszra vár a kérdés, hogy legyőzhetőek-e az objektív értékelés előtt álló akadályok."³⁹

4. *Ilyenkor a jobbik esetben az értékcsökkenés bizonytalanságaira, becslés jellegére hívják fel a figyelmet, rosszabbik esetben a vállalkozók csalárd magatartására kenik a dolgot. (Lásd erről később a tanulmány "Kitekintés: az értékcsökkenés levonása és a társasági adó az Egyesült Államokban" c. fejezetének idevonatkozó észrevételeit.) Az elméleti probléma természetesen nem mai eredetű, amit egy, a Tőkéből vett idézettel illusztrálunk: "Íme egy bizonyíték arra, hogy ügyes igazgatóságok milyen széles határok között manipulálhatnak a javítás és a pótlás fogalmával." (Ezt követően a szerző 8 vasúti társaság adatait részletezi, amelyek között a legkisebb érték 200, a legnagyobb pedig 377 angol font, majd így folytatja:) "Ezek a különbségek csak igen kis részben fakadnak a valóságos kiadások különbözőségéből; szinte kizárólag a különböző számítási módból erednek, attól függően, hogy a kiadási tételekkel a tőkeszámlát vagy a jövedelemszámlát terhelik-e meg." (Vagyis értékcsökkenést, vagy javítást, fenntartást számolnak-e el. S.O.)⁴⁰*
5. *A Marx utáni és a Keynes előtti közgazdászok rendszeréből hiányzott az értékcsökkenés kezelése. Keynes írja az általános elméletben (a második idézetben hivatkozásra kerülő definíciót lásd a 3.sz lábjegyzetben):*
Véleményem szerint a használati költség a klasszikus értékelmélet szempontjából fontos fogalom, amelyet azonban eddig figyelmen kívül hagytak." ... "A modern értékelméletben megszokott gyakorlattá vált, hogy a rövid távlatú kínálati árat a marginális

³⁸ Paul A. Samuelson / William D. Nordhaus: *Közgazdaságtan, III. Alkalmazott közgazdaságtan a mai világban, Kislexikon, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1988, 1268. oldal*

³⁹ Bélyácz Iván: *A tőke megőrzésének koncepciói, Közgazdasági Szemle XLI. évfolyam, 1994. július-augusztus, 662-663. oldal*

⁴⁰ Karl Marx: *A tőke, a politikai gazdaságtan bírálata, Második kötet, II. könyv, A tőke forgalmi folyamata, Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1973, 165. oldal*

tényezőköltséggel veszik egyenlőnek, tehát a marginális használati költséget elhanyagolják."⁴¹

"Ennek a definíciórendszernek megvan az előnye is, hogy a határbevételt (vagy jövedelmet) egyenlővé tehetjük a marginális tényezőköltséggel, és az ily módon definiált határbevétel és a marginális tényezőköltség viszonyát illetőleg ugyanolyan jellegű megállapításhoz juthatunk, mint azok a közgazdászok, akik figyelmen kívül hagyták a használati költséget, vagy zérus nagyságot tulajdonítottak neki, s így egyenlővé tették a kínálati árat a marginális tényezőköltséggel."⁴²

Marshall: *Principles of Economics* c. műve szerint a használati költség egy része benne van az alapköltségben, mint „az üzem extra elhasználódása„. Nem ad azonban útmutatást ahhoz, hogyan kell ezt a tételt számítani, s miben áll a jelentősége. Pigou professzor *Theory of Unemployment* című művében kifejezetten felteszi, hogy a felszerelésnek a határtermék által okozott határdezinvesztícióját általában elhanyagolhatjuk: „Azokat a különbségeket, amelyeket a termékkibocsátás különböző nagysága okoz a felszerelés kopásának nagyságában, és az alkalmazott gépi munka költségeiben, elhanyagoljuk, minthogy általában másodrendű jelentőségűek„. S valóban, az új közgazdasági elmélet jó részén végigvonul az a gondolat, hogy a termelés határán a felszerelés dezinvenciója zérus." ...

Az a feltevés, hogy éles megkülönböztetést tehetünk egyfelől a nyersanyagok közt - amennyiben itt figyelembe kell vennünk a használatukból folyó dezinvenciót -, és másfelől az állótőke közt - ahol ugyanezt nyugodtan elhanyagolhatjuk -, nincs összhangban a tényekkel, különösen normális körülmények között, amikor évről évre ki kell cserélni bizonyos számú felszerelésrészegységet, s a felszerelés használata közelebb hozza azt az időpontot, amikor pótlása esedékessé válik."⁴³

A Keynes utáni időszakban a közgazdaságtudomány családfáján erős ágat képező modern monetarizmus elméletében sem kapott helyet az értékcsökkenés. A közgazdasági Nobel-díj 1976. évi kitüntettjének Milton Friedmannak magyar nyelven is megjelent válogatott tanulmányaiban (Milton Friedman: *Infláció, munkanélküliség, monetarizmus, Válogatott tanulmányok, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1986*) egyetlenegyszer sem szerepelnek az "értékcsökkenés", vagy az "amortizáció" szavak. A chicagói iskola libertáriánus képviselőinek az ezekre vonatkozó elképzeléseit közvetetten a gazdaságpolitikai gyakorlatukból, az adópolitikájukhoz kapcsolódóan ismerhetjük meg. Az Egyesült Államokban 1979 októberétől 1982 őszéig egy maradéktalanul monetarista kísérlet folyt, a monetarista felfogás rendkívül nagy befolyásra tett szert. Reagan elnök kormányzatában és tanácsadói között, a Fed (Federal Reserve System) irányításában, majd Angliában Thatcher miniszterelnök kormányzatában számosan tartoztak ezen közgazdasági iskola tagjai és hívei közé.

Ugyanakkor a korai, a hetvenes évek elejére visszavezethető monetarizmus nem volt képes az inflációnak véget vetni, ami a nyolcvanas évekre a pénzügyi szféra radikálisabb átalakításának követeléséhez vezetett. A monetaristák közé tartozó ú.n. "osztrák iskola" neokonzervatív képviselői által megfogalmazott kritikának a középpontjában épp az

⁴¹ J.M. Keynes: *A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1965, 87-88. oldal.

⁴² J.M. Keynes: *A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1965, 75-76. oldal.

⁴³ J.M. Keynes: *A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1965, 93. oldal.

infláció áll. Az elszabadult áremelkedés okozta károk felsorolásából a tanulmány későbbi mondanivalójának háttéréül önkényesen mi most három szempontot ragadunk ki:

- A beruházások megtérülésében nő az ingadozás, ami a tőkejavak iránti keresletet, így a tőkefelhalmozást fogja vissza; általában is a rövid távra való szerződés nyert teret.
- Az infláció miatt amortizációs bevételek kerülnek jövedelemként kimutatásra és adóztatásra, ami tőkefeléléshez vezet; a tőke kivonás miatt esnek a részvényárfolyamok, a vállalkozásoknak hitelt kell felvenni, hogy beruházzanak, s ez tovább növeli a bizonytalanságot.
- A végül is megvalósuló beruházások nem a fogyasztói igények szerint történnek.⁴⁴

(Az itt érintett kérdésekre a tanulmány Első részének I.4., a "Kitekintés: az értékcsökkenés levonása és a társasági adó az Egyesült Államokban", valamint a tanulmány befejező "Összefoglalás, javaslatok" című fejezeteiben még visszatérünk.)

6. A jogszabályokkal definiált, vagy íratlan szabályokon alapuló gyakorlat elméleti vizsgálata a közgazdaság-elméleti kutatások terén sem ritka. A sok idézhető hely közül most csak Keynes néhány sorát illesztjük ide:

"... tisztajövedelem-definíciónk igen közel jár Marshall jövedelemdefiníciójához, amelyet akkor adott, amikor elhatározta, hogy az angol jövedelmi adó kivetés gyakorlatában keres menedéket, és azt tekinti jövedelemnek, amit ezek az ezzel foglalkozó tapasztalt szakemberek annak tekintenek. (jövedelem=bevétel-költség, és az utóbbiban van az elszámolható értékcsökkenés, S.O.) E hivatalnokok döntéseinek összességét a leggondosabb és legalaposabb vizsgálatnak tekinthetjük abban a kérdésben, hogy a gyakorlatban mit szokás tiszta jövedelemnek tekinteni."⁴⁵

Röviden indokolnunk illik a mondat második felében rögzített azon elkötelezettségünket is, hogy miért az 1992. I. 1-től hatályos számviteli törvény szerinti szabályozást tekintettük etalonnak?

A választ akár azzal a szlogennel is kezdhethetnénk, hogy "már a régi görögök is megmondták...". És valóban, a számviteli alapelvek, módszerek kialakulása, fejlődése valószínűleg egyidős a magántulajdon, a pénz, a számrendszerek és az írásbeliség egyidejű megjelenésével, vagyis amikor az elkülönült tulajdonrészek szükségessé a számolás és az írás pedig lehetségessé tették a bevételek és a kiadások, az "eszközök" és a "források" nyilvántartását, rögzítését. Egyes régészeti leletek arra engednek következtetni, hogy az adóztatás és az ehhez elengedhetetlenül szükséges pontos vagyon és jövedelem nyilvántartás kifejlődése meg is előzte az írásbeliség kialakulását, sőt az alkalmazott eszközök, szimbólumok jelentősen hozzá is járultak az írásjelek rögződéséhez. A Kr. e. 4. évezredből származó sumer "tokenek" (kiegészített agyagfigurácskák) szigorú számadású "bizonylatok voltak", alkalmasak a leltár készítésre, a jövedelem elszámolására, az adó kivetésére és amelyekből a későbbi piktogramok (a sumer írásjelek) kialakultak.⁴⁶ A

⁴⁴ Szabó László: Monetarizmusok tündöklése és bukása. I-II., Pénzügyi Szemle XL. évfolyam, 1995. szeptember és október

⁴⁵ J.M. Keynes: A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1965, 80. oldal

⁴⁶ Rajkay László: Háromdimenziós írásjelek, a tokenek, Élet és Tudomány LI. évfolyam 30. szám, 1996. július 26., 938-939. oldal és Rajkay László: Sumer piktogramok, Élet és Tudomány LI. évfolyam 32. szám, 1996. augusztus 9., 1004-1005. oldal

későbbi korokból is számos történelmi érdekességet hozhatnánk fel a kő tábláktól a papírcikáig annak illusztrálására, hogy milyen ravasz "analitikákat" vezettek őseink és milyen szabályok biztosították a kezdetektől fogva a "bizonylati fegyelmet". A kutató történészek csemegéi azok a pontos várszámadások, birtokadományok, házassági örökösödési, ajándékozási szerződések stb., amelyek részletes leltárokat, ("eszköz")kimutatásokat, fajlagos előírásokat tartalmaznak. (Pl. egy ilyen "egy főre jutó norma" megsértése, azaz a szalonna és a bor keretek túllépése miatt kapott az udvartól szigorú megrovást és ítélte pénzbüntetésre és a kár megtérítésére az 1552-es ostromot követő leltár felvétele után a Kamara Dobó Istvánt, az egri vár leköszönt kapitányát.⁴⁷) A számvitel területei a kezdetek óta természetesen jelentős változásokon mentek keresztül. A számvitel történetét kutatók szerint a számvitel kibontakozása a XV. századhoz, a kereskedelmi és bankügyletek felvirágzásához kapcsolódik. Az első nyomtatásban megjelent könyvviteli munka Fra Luca Pacciolo 1494-ben megjelent matematikai könyve. A szerző a *Summa de Arithmetice* utolsó fejezetében foglalkozik a könyvvittel⁴⁸. A napjainkra kialakult számvitel, a számviteli alapelvek tehát egy olyan hosszú történelmi fejlődés termékei, olyan történelmi tapasztalatok megtestesülései, amelyek véleményünk szerint alkalmasak arra, hogy ennek a dolgozatnak a kiinduló alapjául szolgáljanak. A magyar számviteli rend a közvetlen tervutasításos rendszer kialakulásáig megfelelt a nemzetközi gyakorlatnak, ezt követően azonban elkanyarodott a fejlett országoktól és a Szovjetunióban kialakított technikákat, módszereket vette át. A hivatalos visszatérés az európai útra 1992. január elsején történt meg, amikor hatályba lépett a történelmi fejlődés tapasztalatait is rögzítő Nemzetközi Számviteli Standardokon nyugvó magyar számviteli törvény és Magyarország is tagja lett a Nemzetközi Számviteli Standard Bizottságnak. (Lásd erről részletesen a tanulmány Első részének I. Fejezetét a következő oldalakon.)

⁴⁷ Sugár István: Bornemissza Gergely deák élete, *Studia Agriensia* 4, Eger 1984

⁴⁸ Könyvviteli alapismeretek, Perfekt Pénzügyi Szakoktató és Kiadó Rt., 731/1994.

Első rész

I. Fejezet

Az éves értékcsökkenés elszámolásának törvényi előírásai 1992 után

A magyar Számviteli Törvény egyik alapvető forrása a nyugat-európai jogrendszerbe való beilleszkedés jegyében az Európai Gazdasági Közösség Tanácsának irányelveire épülő Nemzetközi Számviteli Standardok (International Accounting Standards) voltak. Célszerű ezért a magyar jogforrások áttekintése előtt röviden ismertetni ezeknek a vizsgált témához kapcsolódó legfontosabb ajánlásait.

I.1. A Nemzetközi Számviteli Standardok

A Nemzetközi Számviteli Standardokat (IAS)⁴⁹, amely a magyar szabályozás egyik kiinduló pontja volt, 1989-ben adta ki a Nemzetközi Számviteli Standardok Bizottságának Igazgatótanácsa (International Accounting Standards Committee)⁵⁰ "annak érdekében, hogy növelje a pénzügyi jelentések nemzetközi összehangolását és csökkentse azokat a költségeket, amelyek a multinacionális vállalatoknál jelentkeznek akkor, ha azoknak különféle nemzeti számviteli követelményeknek kell megfelelniük." Mint azt az IAS Bevezetőjében megfogalmazták "A Nemzetközi Számviteli Standard Bizottság (IASC) számviteli standardokat dolgoz ki és publikál annak érdekében, hogy azokat a pénzügyi jelentések bemutatásánál alkalmazzák. Az IASC élvezi a számviteli szakma, a pénzügyi elemzők, az üzleti világ, a szakszervezetek, a felügyeleti szabályozószerkezet és tőzsdék aktív támogatását szerte a világon. Szorosan együttműködik a nemzeti standard megállapító testületekkel és kormányközi szervezetekkel is. Az IASC tagtestületei a világ mintegy 70 országában elkötelezték magukat amellett, hogy mindent megtesznek annak érdekében, hogy - többek között - biztosítsák, hogy a nemzeti számviteli követelmények (függetlenül azok formájától) összhangban álljanak a Nemzetközi Számviteli Standardokkal."⁵¹

Az IAS és az egyes országok számviteli szabályai közötti kapcsolatot az IAS előszavának 8.-11. pontjai határozzák meg.⁵² Ezek szerint "... minden országban helyi szabályok rendelkeznek a pénzügyi jelentések kibocsátásáról. A helyi szabályok körébe beletartoznak a szabályozótestületek és/vagy az adott országok számviteli szakmai testületei által kihirdetett számviteli standardok is. ... Az IASC figyelembe veszi az egyes témákban már kibocsátott Számviteli Standardokat vagy Megvitatandó Tervezeteket és ennek a tudásnak a fényében alkotja meg a Nemzetközi Számviteli Standardot, hogy azt az egész világon elfogadtassa. Az IASC céljainak egyike, hogy amennyire csak lehetséges, összehangolja a különböző országok eltérő számviteli standardjait és számviteli politikáit. ... Az IASC által

⁴⁹ Nemzetközi Számviteli Standardok, Saldo, Budapest, 1991, 7.o.

⁵⁰ A Nemzetközi Számviteli Standard Bizottság (IASC) 1973. június 29-én jött létre az ausztrál, a kanadai, a francia, a nyugatnémet, a japán, a mexikói, a holland, az egyesült királyságbeli, az ír és az egyesült államokbeli számviteli szakmai testületek megállapodásának eredményeként. Az IASC ügyeit az Igazgatótanács viszi, amely összesen 13 ország és 4, a pénzügyi jelentésben érdekelt szervezet képviselőiből áll.

⁵¹ Nemzetközi Számviteli Standardok, Saldo, Budapest, 1991, 9.o.

⁵² Nemzetközi Számviteli Standardok, Saldo, Budapest, 1991, 16.-17.o.

kibocsájtott Nemzetközi Számviteli Standardok nem bírálják felül a helyi, egy-egy országban a pénzügyi jelentések kiadására vonatkozó szabályokat, ..., az IASC tagjai által vállalt kötelezettségek abban állnak, hogy ott, ahol minden lényegi vonatkozásban betartják a Nemzetközi Számviteli Standardokat, ezt a tényt hozzák is nyilvánosságra."

Az IAS egyik legfontosabb része az Alapelvek és A pénzügyi jelentések minőségi jellemzőinek megfogalmazása. Ezek között a *realizációs elv* (a magyar törvényben a teljesség elve, más szóhasználatban a teljesítmény szemlélet) azt jelenti, hogy a tranzakciók és egyéb események hatását akkor ismerik el, amikor ezek megtörténnek és azokban az időszakokban veszik fel a könyvviteli nyilvántartásba és jelentik a pénzügyi jelentésekben ezeket a tranzakciókat illetve eseményeket, amely időszakhoz kapcsolódnak. A *vállalkozás folytatásának elve* szerint a pénzügyi jelentéseket azon feltételezés alapján készítik, hogy a vállalkozás működik és folytatni is fogja működését. Ettől eltérő szándék, vagy szükségesség esetén a pénzügyi jelentést más alapon kell elkészíteni.⁵³ A minőségi jellemzők azok a követelmények, amelyek kielégítése hasznossá teszi a pénzügyi jelentésben magadott információt a felhasználók számára. Az IAS-ban külön is kiemelt négy legfontosabb minőségi jellemző az *érthetőség, a relevancia, a megbízhatóság és az összehasonlíthatóság*.⁵⁴ Ezeken kívül még a *lényegesség, a hű bemutatás, a tartalom elsődlegessége a formával szemben, a semlegesség, az óvatosság, és a teljesség* fogalmazódik meg minőségi követelményként.⁵⁵ A IAS emellett hangsúlyozza, hogy az elvek és a minőségi jellemzők egyidejű kielégítése nem feltétlenül ellentmondásmentes, ezért a gyakorlatban a hű és valós kép vagy a hű bemutatás érdekében gyakran szükséges a minőségi jellemzők között egyensúlyozni vagy kompromisszumot kötni. A cél azonban általában az, hogy a jellemzők olyan egyensúlya valósuljon meg, amivel a pénzügyi jelentések céljának meg lehet felelni.⁵⁶

Az 1. Nemzetközi Számviteli Standard a számviteli politika ismertetése során követelményszerűen végül is az alábbi alapelvek teljesítését köti ki:

"16. A folyamatosan működő vállalkozás, a következetesség és a felmerülés alapvető számviteli elvek. Abban az esetben, ha a fenti alapvető számviteli elveket követik a pénzügyi jelentésekben, nincs szükség ezek külön feltüntetésére. Abban az esetben azonban, ha nem követik az alapvető számviteli elveket, e tényt az indoklással együtt meg kell jelölni.

17. Az óvatosság, a tartalom elsődlegessége a formaival szemben és a lényegesség legyen irányadó a számviteli politika elemeinek megválasztása és alkalmazása terén."⁵⁷

Az alapelvek és a minőségi jellemzők betartásával az IAS a tárgyi eszközökre és azok amortizálására, valamint az ezekkel kapcsolatos információkra vonatkozóan a következő ajánlásokat, előírásokat tartalmazza:

- A pénzügyi jelentések összehasonlíthatóságát biztosító ajánlások között az *ingatlanok, gépek és berendezések értékelését* eredeti beruházási értéken, vagy megengedett alternatív módszerrel az átértékelt összegben javasolja számításba venni. A befektetések, ingatlanok értékelését beszerzési költségen, az amortizáció figyelembevételével, vagy alternatív

⁵³ Megjegyzés: a fejezet következő részeiben a félkövéren szedett részek a felhasznált források kiemelései.

E hely forrása: Nemzetközi Számviteli Standardok, Saldo, Budapest, 1991, 30.o.

⁵⁴ Nemzetközi Számviteli Standardok, Saldo, Budapest, 1991, 30.-33.o.

⁵⁵ Nemzetközi Számviteli Standardok, Saldo, Budapest, 1991, 30.-34.o.

⁵⁶ Nemzetközi Számviteli Standardok, Saldo, Budapest, 1991, 30.-35.o.

⁵⁷ Nemzetközi Számviteli Standardok, Saldo, Budapest, 1991, 59.o.

módszerrel az átértékelt összesen ajánlja, megszüntetett módszernek tekinti viszont az amortizáció nélküli (magyarul bruttó) kimutatást.⁵⁸

Az ingatlanok, gépek és berendezések elszámolásának szabályait részletesebben a 16. Nemzetközi Számviteli Standard tárgyalja. Itt a legfontosabb kérdések a felújítások és a javítások elkülönítése a jövőbeni haszon vizsgálata alapján, továbbá a múltbéli költségek helyett alkalmazott értékszámítások.⁵⁹ A privatizációval összefüggő magyar gyakorlat vizsgálata szempontjából

- Az amortizáció elszámolásáról a 4. Nemzetközi Számviteli Standard rendelkezik:

"13. Egy amortizálható eszköz amortizációját az eszköz hasznos élettartama alatt az egyes elszámolási időszakok során tervszerűen kell elszámolni.

14. A választott amortizációs módszert következetesen kell alkalmazni az egymást követő elszámolási időszakokban, hacsak a körülmények változásai nem igazolják a módszer megváltoztatásának szükségességét. Azon elszámolási időszakban, amikor az amortizációs módszert megváltoztatják, a változtatás hatását mennyiségileg meg kell határozni és erről tájékoztatást is kell adni, megadva a módszer megváltoztatásának okait is.

15. Az amortizálható eszköz hasznos élettartamát az alábbi tényezők figyelembe vétele mellett kell megbecsülni:

(a) a várható fizikai elhasználódás,

(b) elavulás

(c) az eszköz használatával kapcsolatos jogi és egyéb korlátozó tényezők.

16. A főbb amortizálható eszközök, illetve eszközcsoportok hasznos élettartamát rendszeresen felül kell vizsgálni és az amortizációs kulcsokat a folyó és jövőbeli időszakok vonatkozásában módosítani kell abban az esetben, ha az elvárások jelentős mértékben eltérnek a korábbi becslésektől. A változás hatását ismertetni kell abban az elszámolási időszakban, amikor a változás bekövetkezik.

17. Az amortizálható eszközök értékének meghatározása során alkalmazott értékelési alapokat fel kell tüntetni az egyéb számviteli politikák ismertetése során [lásd: IAS 1, "A számviteli politika"].

18. Az amortizálható eszközök főbb kategóriái esetében az alábbi információkat kell közölni:

(a) az alkalmazott amortizációs módszer,

(b) hasznos élettartamok, vagy az alkalmazott amortizációs kulcsok,

(c) a kérdéses időszakokban elszámolt összes amortizáció,

(d) az amortizálható eszköz bruttó értéke és az eszközre vonatkozó már elszámolt, göngyölített amortizáció.

Hatálybalépés

19. A jelen nemzetközi Számviteli Standard az 1977. január 1-jével kezdődő és azt követő időszakokra vonatkozó pénzügyi jelentések esetében van érvényben."⁶⁰

- Az 5. Nemzetközi Számviteli Standard a pénzügyi jelentésben közlendő információkról rendelkezik. Ezek között szerepel a következő pont:

⁵⁸ Nemzetközi Számviteli Standardok, Saldo, Budapest, 1991, 13.-14.o.

⁵⁹ Nemzetközi Számviteli Standardok, Saldo, Budapest, 1991, 169.-180.o.

⁶⁰ Nemzetközi Számviteli Standardok, Saldo, Budapest, 1991, 78.o., lásd még: Michael Birch, Obe: Nemzetközi számviteli standard szerinti elszámolások, Számvitel és könyvvizsgálat, 1996. március, 3. szám, 104-105. oldal.

"Hosszú élettartammal bíró eszközök

11. Ingatlanok, gépek és berendezések - Az alábbi tételekről kell információkat közölni:

- (a) földterület és épületek,
- (b) gépek és berendezések,
- (c) egyéb eszközkategóriák, szükség szerint meghatározva,
- (d) göngyöltett amortizáció.

Külön kell információkat szolgáltatni a haszonbérletbe vett eszközökről, illetve a részletfizetés mellett beszerzett eszközökről."⁶¹

Az információk között kitüntetett szerepe van az árváltozások hatásait tükröző információknak, amelyekről a 15. Nemzetközi Számviteli Standard rendelkezik. Az IAS három megközelítési módot vizsgál: *a múltbéli költségeken* alapuló számviteli módszer nem veszi tekintetbe az általános árszínvonalbeli vagy az egyes eszközök specifikus áraiban bekövetkezett változásokat, *az általános vásárlóerőn* alapuló megközelítés esetén egy megfelelő index alkalmazása mellett tükröződik az árak hatása az amortizációra, az értékesítés költségeire, míg *a folyó költségeken* alapuló megközelítésben a pótlási költséget alkalmazzák elsődleges mérési bázisként.⁶² A 15. Nemzetközi Számviteli Standard pontosan az alábbiakat írja elő:

"23. Azon vállalkozásoknak, amelyekre a jelen standard vonatkozik, információkat kell közzétenniük a 24-26. paragrafusokban meghatározott tételekkel kapcsolatban olyan számviteli módszer felhasználásával, ami tükrözi az árváltozások hatásait.

24. A bemutatandó tételek:

- (a) az ingatlanok, a gépek és a berendezések amortizációjának korrekciója vagy a korrigált amortizáció összege,
- (b)
- (c)
- (d)

25. Abban az esetben, ha a folyó költségeken alapuló módszert alkalmazzák, közölni kell az ingatlanok, a gépek, és berendezések folyó költségét.

26. A vállalkozásoknak ismertetniük kell, hogy a 24-25. paragrafusokban előírt információk kiszámítása során milyen módszereket alkalmaztak, ideértve a felhasznált indexek jellemzőit is.

27. A 24-26. paragrafusokban előírt információkat kiegészítő jelleggel kell közölni, hacsak a kérdéses információk nem jelennek meg az elsődleges pénzügyi jelentésekben."⁶³

- A 12. Nemzetközi Számviteli Standard *a nyereségadó elszámolásával* kapcsolatos szabályokat tartalmazza.⁶⁴ Ennek jelentőségét az adja, hogy az egyes országok adóhatóságai által az adóköteles jövedelem megállapítására vonatkozó szabályok sok esetben eltérnek a számviteli jövedelem megállapítása során alkalmazott számviteli politikától. Az adóköteles jövedelem és a számviteli jövedelem közötti különbség egyik

⁶¹ Nemzetközi Számviteli Standardok, Saldo, Budapest, 1991, 82.o.

⁶² Nemzetközi Számviteli Standardok, Saldo, Budapest, 1991, 163.-166.o.

⁶³ Nemzetközi Számviteli Standardok, Saldo, Budapest, 1991, 167.o.

⁶⁴ Nemzetközi Számviteli Standardok, Saldo, Budapest, 1991, 131.-143.o.

oka az, hogy bizonyos tételek szerepelhetnek az egyik módszer szerinti számításban, míg a másikban nem, vagy nem azonos mértékben jelenhetnek meg. (Magyarországon ilyen tételek például a reprezentáció, az értékvesztések, a céltartalékok, az amortizáció elszámolása stb.) A különbség másik oka az lehet, hogy a két összeg kiszámítása során számításba vett tételek közül néhány nem ugyanabban az elszámolási időszakban jelenik meg. A vállalkozás számviteli politikájában például határozhat úgy, hogy bizonyos jövedelmek akkor jelenjenek meg a számviteli jövedelemben, amikor az árukat vagy szolgáltatásokat ténylegesen leszállították, míg az adószabályok azt írhatják elő, hogy e tételek csak az ellenérték befolyásakor jelenjenek meg a jövedelemben. Egy következő példa az, amikor az adóköteles jövedelem számításakor alkalmazott *amortizációs kulcs* eltér a számviteli szabályok szerint számított jövedelem esetében alkalmazottól. Ezek a különbségek az elszámolási időszakok eltérése miatti különbségek.⁶⁵ A pénzügyi jelentésekben szereplő egyedi eszközök átértékelése vagy a folyó érték alapján történő elszámolása általános alkalmazása ugyancsak eltéréseket eredményezhet az adóköteles jövedelem és a számviteli jövedelem között.⁶⁶ Az IAS a nyereségadó elszámolására két módszert kínál. A fizetendő adók módszer alkalmazása az egyidejűséget jelenti, azaz az adókötségek azonosak a fizetendő adók összegével. Az időbeli különbségek potenciális adóhatását és annak mértékét a pénzügyi jelentésekhez csatolt lábjegyzetekben határozzák meg.⁶⁷ Az adók hatását számításba vevő halasztott módszer és a kötelezettség módszere figyelembe veszi a tárgyidőszakban keletkező időbeni elhatárolások adóhatását, a jövőben teljesítendő adófizetési kötelezettségeket.⁶⁸ (A magyar gyakorlatban az adóhatóság által kiküldött fizetési meghagyásokkal egy vegyes metodika jött létre, amelyben egymás mellett van az egyidejűség és az időbeni elkülönülés is. Ez egyébként sértheti az óvatosság elvének teljesítését, hiszen olyan fizetési kötelezettség meghatározását jelentheti, aminek nincsenek meg a gazdasági-piaci alapjai az egyes vállalkozásoknál sem a többlet adófizetés, sem az alacsonyabb fizetés irányában.)

Az IAS a piaczgazdaság körülményei között érvényesülő számviteli előírásokat tartalmazza, így annak szóhasználatát majd átültetése a magyar viszonyok közé kezdetben nem kevés nehézséget okozott *elsősorban a több évtizedes magyar gyakorlattól gyökereiben eltérő szemléletével*. Ennek lényege a vállalkozások szuverén tisztességes piaci viselkedésének az elismerése és támogatása, az önálló racionális döntés szabadságának az egységes biztosítása, ami egészen másfajta gondolkodásmódot követel meg a magyar vállalkozásoktól, és amelyhez való tudati hasonulás évekig tartó folyamat nemcsak a vállalkozások, de a gazdaságirányítás szintjein is.

I.2. A számviteli törvény előírásai

A számvitelről szóló, és azóta többször módosított 1991. évi XVIII. törvényt (SZT.) 1991. május 14-ei ülésnapján fogadta el az Országgyűlés. A törvény bevezetője hangsúlyozza, hogy "E törvény - a nemzetközi számviteli elvekkel összhangban lévő - olyan számviteli szabályokat rögzít, amelyek alapján megbízható és valós összképet biztosító tájékoztatás nyújtható a törvény hatálya alá tartozók jövedelemtermelő képességéről, vagyonának

⁶⁵ Nemzetközi Számviteli Standardok, Saldo, Budapest, 1991, 134.o.

⁶⁶ Nemzetközi Számviteli Standardok, Saldo, Budapest, 1991, 134.-135.o.

⁶⁷ Nemzetközi Számviteli Standardok, Saldo, Budapest, 1991, 135.o.

⁶⁸ Nemzetközi Számviteli Standardok, Saldo, Budapest, 1991, 135.-136.o.

alakulásáról, pénzügyi helyzetéről és jövőbeli terveiről."⁶⁹ A törvény célja az 1. paragrafus szerint az, hogy "... meghatározza a törvény hatálya alá tartozók beszámolási és könyvvezetési kötelezettségét, a beszámoló összeállítása, a könyvek vezetése során érvényesítendő elveket, az azokra épített szabályokat, valamint a nyilvánossághozatalra, a közzétételre és a könyvvizsgálatra vonatkozó követelményeket."⁷⁰ A *törvény hatálya* a 2-3. paragrafusok szerint "kiterjed a gazdaság minden olyan résztvevőjére, amelynek működéséről magánszemélyek és jogi személyek tájékoztatást igényelnek."⁷¹ Így a törvény hatálya alá tartoznak a vállalkozók, a költségvetés alapján gazdálkodó szervek, az egyéb szervezetek (lakásszövetkezet, társasház, társadalmi szervezet, köztisztület, egyházi jogi személy, alapítvány, ügyvédi iroda, víziközmű társulat, közhasznú társaság, befektetési alapok, stb.), a Magyar Nemzeti Bank.

A törvény a beszámoló elkészítésénél és a könyvvezetésnél kötelezővé teszi a *számviteli alapelvek* betartását (14.§). A *vállalkozás folytatásának elve* alapján a beszámoló elkészítésekor és a könyvvezetés során abból kell kiindulni, hogy a gazdálkodó a belátható jövőben is fenn tudja tartani működését, folytatni tudja tevékenységét és nem várható a működés beszüntetése, vagy jelentős csökkenése. (Ez az elv például azt is jelenti, hogy az immateriális javakat, a tárgyi eszközöket amortizációval csökkentett értékben, nettó módon kell kimutatni.) A *teljesség elve* szerint a gazdálkodónak minden olyan gazdasági eseményt könyvelnie kell, amely az eszközökre, a forrásokra vagy a tárgyévi eredményre hatással van. A *valódiság elve* megköveteli, hogy a könyvvitelben rögzített tételeknek megtalálhatóknak, bizonyíthatóknak, a kívülállók által is megállapíthatóknak kell lenniük. A *világosság elve* az áttekinthető, érthető, az SZT.-nek megfelelő könyvvezetést és beszámoló készítését írja elő. A *következetesség elve* az állandóság és az összehasonlíthatóság biztosításának követelményét fogalmazza meg. A *folynosság elve* azt jelenti, hogy a naptári év nyitómérlegében szereplő adatoknak meg kell egyezniük az előző évi zárómérleg megfelelő adataival. Az *összemérés elve* szerint a tevékenységek teljesítéseinek elismert bevételeit és a bevételeknek megfelelő költségeit kell számításba venni, függetlenül a pénzügyi teljesítéstől. Az *óvatosság elve* kimondja, hogy nem lehet eredményt kimutatni akkor, ha az árbevétel, a bevétel pénzügyi realizálása bizonytalan, továbbá az értékcsökkenéseket, értékvesztéseket el kell számolni, függetlenül attól, hogy a tárgyév eredménye nyereség vagy veszteség. A *bruttó elszámolás elve* megtiltja a bevételek és a költségek, a követelések és a kötelezettségek egymással szembeni elszámolását. Az *egyedi értékelés elve* az eszközök és a kötelezettségek egyedi rögzítését követeli meg. Az *időbeli elhatárolás elve* az éves beszámolót készítőknél a két vagy több évre kiható gazdasági események bevételeinek és költségeinek arányos megosztását írja elő.⁷² A számviteli törvényben nem nevesített, de a törvény szelleméből következő érvényesítendő elvek még a *hasznosíthatóság, a lényegesség, az időszerűség, a semlegesség, a megbízhatóság, a tartalom elsődlegessége, a helytállóság, a költség-haszon összevetése*.⁷³

Fontos már itt megemlíteni, hogy a magyar számvitel információs rendszere alapvetően a múltbeli adatokra támaszkodik, azaz a mérlegbe az eszközök maximum a beszerzési, illetve az előállítási költségeken állíthatók be, el kell számolni az SZT. szerint az értékcsökkenést és az értékvesztéseket is, csökkentve ezekkel a beszerzési, illetve előállítási költségeket.⁷⁴

⁶⁹ Számviteli szabályok, Unió, 1995, 5.o.

⁷⁰ Számviteli szabályok, Unió, 1995, 5.o.

⁷¹ Számviteli szabályok, Unió, 1995, 5.o.

⁷² Számviteli szabályok, Unió, 1995, 5.o., SZT. 15.§ (1)-(12), lásd még értelmezésüket: Dudás Jánosné: A számviteli elvekről, Számvitel és könyvvizsgálat, 1996. március, 3. szám, 98-103. oldalak.

⁷³ A számviteli törvény és az éves beszámoló, Saldo, Budapest, 1991., 42-43.o.

⁷⁴ A számviteli törvény és az éves beszámoló, Saldo, Budapest, 1991., 44.o.

A számviteli törvény a korábbi kategóriák helyett újakat is bevezetett. Ezek közé tartozik a *tárgyi eszközök fogalma*, amely csak részben azonos a korábbi állóeszközökkel. A lényeges különbség ez esetben is a szemléleti megközelítésben van: a meghatározó elem a tartósság, azaz az olyan anyagi eszköz tekinthető tárgyi eszköznek amely egy évet meghaladóan szolgálja a vállalkozási tevékenységet. Ez az egyetlen elhatároló ismérv, a korábban alkalmazott beszerzési, előállítási érték elvesztette ezt a szerepét. A gazdálkodás során a vállalkozó minősíti, hogy az adott anyagi eszköz mennyi ideig fogja a tevékenységet szolgálni, így azonos eszköz más-más vállalkozónál eltérő használati idő alapján kerülhet besorolásra. Amennyiben az meghaladja az egy évet, az eszközt a tárgyi eszközök közé *kell* sorolnia, függetlenül attól, hogy mennyi annak az eszköznek a beszerzési ára. Így idetartoznak a kis értékű anyagi eszközök is, amennyiben tartósan szolgálják a tevékenységet.⁷⁵ (A *költség-haszon összevetése elvének* alkalmazását segíti az SZT. akkor, amikor lehetővé teszi, hogy a vállalkozó a saját döntése alapján - elkerülve a kis értékű eszköz évenkénti értékbeni nyilvántartását - a 20 ezer forint egyedi beszerzési, előállítási érték alatti tárgyi eszközöket a használatbavételkor értékcsökkenési leírásként egy összegben elszámolhassa.)⁷⁶

A számviteli törvény a tárgyi eszközök fogalmát, jellemzőit a következőképpen foglalja össze:

- "22. § (5) A tárgyi eszközök között azokat az anyagi eszközöket (földterület, telek, telkesítés, erdő, ültetvény, épület, egyéb építmény, műszaki berendezés, gép, jármű, üzemi és üzleti felszerelés, egyéb berendezés) kell kimutatni, amelyek tartósan - közvetlenül vagy közvetett módon - szolgálják a vállalkozási tevékenységet, függetlenül attól, hogy üzembehelyezésre kerültek-e vagy sem.**
- (6) Azokat az anyagi eszközöket (szerszám, műszer, berendezés, felszerelés, munkaruha, egyenruha, védőruha), amelyek a vállalkozási tevékenységet egy évnél rövidebb ideig szolgálják, használatba vételükig nem tárgyi eszközök, hanem készletként a forgóeszközök között kell kimutatni."**

A vállalkozás folytatásának elvéből következik, hogy *a tárgyi eszközöket a mérlegben nettó értéken* - a beszerzési, az előállítási költségek és az értékcsökkenés különbözeteként - *kell kimutatni*. Az SZT. erről a következőképpen rendelkezik:

"2. A tárgyi eszközök mérlegben kimutatott értékének meghatározásakor:

- a) az ingatlanok értékénél a rendeltetésszerűen használatba vett földterület, telek, telkesítés, erdő, ültetvény, épület, önálló épületrész, egyéb építmény megszerzéséért fizetett ellenértékből, illetve azok létesítésének előállítási költségeiből,
- b) a műszaki berendezések, gépek, járművek értékénél a rendeltetésszerűen használatba vett, a vállalkozási tevékenységet közvetlenül szolgáló erőgépek, erőművi berendezések, műszerek, szerszámok, szállítóeszközök, hírközlő berendezések, számítástechnikai eszközök, járművek beszerzési és előállítási költségeiből,
- c) az egyéb berendezések és felszerelések értékénél a rendeltetésszerűen használatba vett, az előbbiekhöz nem tartozó gépek, járművek berendezések, irodai, igazgatási felszerelések, üzemi és üzleti felszerelések, berendezési tárgyak beszerzési és előállítási költségeiből le kell vonni a törvény szerint elszámolt értékcsökkenés összegét.
- d) ...

⁷⁵ A számviteli törvény és az éves beszámoló, Saldo, Budapest, 1991., 155-156.o.

⁷⁶ Számviteli szabályok, Unió, 1995, 24.o., SZT. 46.§ (4)

e) ...

- 3. Az üzembe nem helyezett, rendeltetésszerűen használatba nem vett - a 2. pont szerinti - tárgyi eszközök beszerzési és előállítási költségeit a beruházások között kell kimutatni.**
4. A beruházásokra adott előlegként a beruházási szállítónak, importbeszerzéseknél az importálást végző vállalkozónak ilyen címen átutalt összegeket kell kimutatni."⁷⁷

A tárgyi eszközök mérlegben történő kimutatását meghatározó igen fontos korlátozás volt 1995-ig az a szabály, hogy *"Az eszközöket beszerzési, illetve előállítási költségüknél magasabb értéken nem szabad a mérlegbe felvenni."*⁷⁸ Az előírást az Országgyűlés 1995. március 28-i ülésnapján úgy módosította, hogy a kettős könyvvitelt vezető vállalkozók számára lehetővé tette a tárgyi eszközöknek (a beruházások kivételével) évente, december 31-i fordulónappal történő piaci értékükön való értékelését. A módosítás, ami jelentős elvi közeledés a Nemzetközi Számviteli Standardokhoz, alkalmazása a vállalkozásoknál nem változtatja meg az eredmény-kimutatást, tehát adókövetkezménye sincs - nem amortizálható több, mint az eredeti bruttó érték, a költségek nem változnak -, de hatással van a mérlegfőösszegre, azaz a valóban piaci árak figyelembe vétele mellett az ártértelek - összhangban a hű és valós kép bemutatásának elvével - pontosabban írhatják le a vállalkozások eszközeit és forrásait.

A számviteli törvény 1. számú melléklete 2.c) pontja *a vállalkozás folytatása elvének* megfelelően kimondja, hogy a tárgyi eszközök beszerzési és előállítási költségeiből le *kell* vonni a törvény szerint elszámolt értékcsökkenés összegét. Az *összemérés elvéből* következően az értékcsökkenés, az értékcsökkenési leírás elszámolását attól az időponttól kell megkezdeni, amikor a tárgyi eszköz üzembe helyezése, használatba vétele megtörtént, mivel az árbevételre attól kezdődően van hatással. A *következetesség és a költség-haszon összevetésének alapelveivel* van összhangban az a törvény által felkínált lehetőség, hogy az elszámolások, nyilvántartások egyszerűbbé tétele miatt az értékcsökkenést nem az üzembehelyezés, hanem az azt követő hónap, negyedév első napjától számolja el a vállalkozó. Az erre vonatkozó döntését azonban helyes írásban rögzítenie és következetesen alkalmaznia kell.⁷⁹

A számviteli törvény szerint a vállalkozások összességében *értékcsökkenést az immateriális javak, a tárgyi eszközök, és a beruházások* után számolhatnak el, illetve *kötelesek elszámolni* úgy, hogy a beszerzési vagy előállítási költségeket azokra az évekre kell felosztani (kivéve a vagyoni értékű jogok esetét), amelyekben ezeket az eszközöket előreláthatóan használni fogják.⁸⁰ Más megközelítésben ez az előírás azt jelenti, hogy *nem szabad* olyan éveket, időszakot az értékcsökkenésbe bevonni, amelyben a tárgyi eszközt előreláthatóan nem fogják, nem tudják használni.

A vállalkozások több más tényező mellett a piaci hatások figyelembevételével alakítják ki és rögzítik *számvitel-politikájukat*, amelyben azt is meghatározzák, hogy milyen technikával képezik az éves értékcsökkenést. A tárgyi eszközöknél a várható használati időt nemcsak az eszköz élettartama, annak fizikai elhasználódása, hanem az ún. erkölcsi avulás és a vállalkozásban betöltött szerepe alapján szükséges meghatározni. A tárgyi eszközök értékcsökkenésének megtervezésénél a vállalkozásnak abból kell kiindulnia, hogy a tárgyi eszköz folyamatosan használatban van, mert *minden tárgyi eszközre kötelező az amortizáció elszámolása*. A tárgyi eszközöknél, beruházásoknál ugyanakkor a tervezett értékcsökkenésen túlmenően olyan értékcsökkenés is bekövetkezhet, amelyet a folyamatos értékcsökkenés

⁷⁷ Számviteli szabályok, Unió, 1995, 45.o., SZT. 1. számú melléklet

⁷⁸ A számviteli törvény és az éves beszámoló, Saldo, Budapest, 1991., 161.o., SZT. 31. § (2)

⁷⁹ A számviteli törvény és az éves beszámoló, Saldo, Budapest, 1991., 179-180.o.

⁸⁰ Számviteli szabályok, Unió, 1995, 17.o., SZT. 37. § (1)

elszámolását meghaladóan kell alkalmazni akkor, ha a számviteli törvényben meghatározott feltételek, például rendkívüli káresemények, piaci leértékelődések megtörténnek. Ezt *terven felüli értékcsökkenésnek* nevezik. Az ilyen értékcsökkenésnek az elszámolása kötelező: ha az esemény bekövetkezett, az értékcsökkenést el kell számolni.⁸¹ A tárgyidőszakban elszámolt értékcsökkenés összegét költségek között is el kell számolni. Mindez *a vállalkozás folytatásának elve az óvatosság elve betartása mellett* elvileg az eszközök reális értéken való kimutathatóságát és a valós eredmény kiszámíthatóságát jelenti.

Az értékcsökkenés elszámolásával kapcsolatos törvényi szabályok a következők:

- *Az immateriális javak* aktivált értéke utáni értékcsökkenés

"37. § (3) A vagyoni értékű jogok beszerzési árát 6 év vagy ennél hosszabb idő alatt, az üzleti vagy cégértéket 5 év vagy ennél hosszabb idő, legfeljebb 15 év alatt, a befejezett kísérleti fejlesztés, továbbá a befejezett alapítás-átstrukturizálás aktivált értékét 5 év vagy ennél rövidebb idő alatt lehet leírni. A mennyiben a vállalkozó az üzleti vagy cégértéket 5 évnél hosszabb idő alatt írja le, azt a kiegészítő mellékletben indokolni kell."⁸²

A terven felüli értékcsökkenés elszámolási kötelezettség 1994-ig az immateriális javakra nem terjedt ki, ami közgazdaságilag indokolatlan és az SZT. szellemével is ellentétes volt. Az 1994. január 1-jével hatályos módosított törvényszöveg az alábbi:

"38. § (1) Terven felüli értékcsökkenést kell az immateriális javaknál, a tárgyi eszközknél, a beruházásnál elszámolni akkor, ha

a) a szellemi termék, a tárgyi eszköz, a beruházás értéke tartósan lecsökken, mert a szellemi termék, a tárgyi eszköz, a beruházás a vállalkozási tevékenység változása miatt feleslegessé vált, vagy megrongálódás, megsemmisülés következtében rendeltetésének megfelelően nem használható, illetve használhatatlan;

b) a vagyoni értékű jog a szerződés módosulása miatt csak korlátozottan vagy egyáltalán nem érvényesíthető;

c) a befejezett kísérleti fejlesztés révén megvalósuló tevékenységet korlátozzák, vagy megszüntetik, illetve az eredménytelen lesz.

Az érték csökkentését olyan mértékig kell végrehajtani, hogy az a), b), c) pontokban felsorolt immateriális javak, a tárgyi eszköz, a beruházás a használhatóságuknak megfelelő, a mérlegkészítéskor érvényes (ismert) piaci értéken szerepeljenek a mérlegben."⁸³

- *A tárgyi eszközök értékcsökkenése*

"37. § (2) Az évenként elszámolandó értékcsökkenésnek a beszerzési, előállítási költséghez (bruttó értékhez) vagy a nettó értékhez viszonyított arányát, vagy a beszerzési, előállítási költségnek a teljesítménnyel arányos összegét, illetve az értékcsökkenés abszolút összegét az egyedi eszköz várható használata, ebből adódó élettartama, fizikai elhasználódása és erkölcsi elavulása, az adott vállalkozási

⁸¹ Számviteli szabályok, Unió, 1995, 17.o., SZT. 38. § (1), és A számviteli törvény és az éves beszámoló, Saldo, Budapest, 1991., 186-187.o.

⁸² Számviteli szabályok, Unió, 1995, 17.o., SZT. 37. § (3), 1994. január 1-jével hatályos szöveg

⁸³ Számviteli szabályok, Unió, 1995, 17-18.o., SZT. 38. § (1), 1994. január 1-jével hatályos szöveg

tevékenységre jellemző körülmények figyelembevételével kell megtervezni, és azokat a nyilvántartásokon történő rögzítést követően az üzembe helyezéstől kell alkalmazni."⁸⁴

Az elszámolásra kerülő tervezett értékcsökkenés meghatározásának módszereire a törvény semmiféle megszorítást nem tartalmaz, így az többféle metodikával is elszámolható. Ezt azonban a *következetesség és az összemérés alapelvéből* következően rögzíteni, az esetlegesen szükségessé váló módosítást pedig közölni kell:

"38. § (2) Ha a vállalkozás szempontjából meghatározó jelentőségű tárgyi eszközknél az évenként elszámolásra kerülő értékcsökkenés megállapításakor (megtervezésekor) figyelembe vett körülményekben - az (1) bekezdésben foglaltakon kívüli - lényeges változás következett be, akkor az elszámolásra kerülő értékcsökkenési leírás megváltoztatható, de az eredményre gyakorolt számszerűsített hatását a kiegészítő mellékletben közölni kell."⁸⁵

A tárgyi eszközöknél az elszámolásra kerülő (tervezett) értékcsökkenésnek a törvényben nem előírt meghatározása többféle lehet. A legfontosabb módszerek az alábbiak:

- a bruttó érték alapján
 - lineáris értékcsökkenés elszámolás,
 - degresszív értékcsökkenés elszámolás,
 - teljesítményarányos értékcsökkenés elszámolás,
 - az évenkénti leírást állandó összeggel csökkentő értékcsökkenés elszámolás,
 - az abszolút összegű értékcsökkenés elszámolás,
- a nettó érték alapján degresszíven
 - nettó érték alapján állandó kulccsal meghatározott értékcsökkenés elszámolás,
 - termeléssel arányos értékcsökkenés elszámolás

technikájával.⁸⁶

- *A beruházások értékcsökkenése*

A beruházások után *tervezett* értékcsökkenési leírást az SZT. 37. § (4) bekezdésének előírása szerint elszámolni nem szabad. *Terven felüli* értékcsökkenést kell azonban elszámolni, ha a beruházás értéke tartósan lecsökkent, feleslegessé vált, megrongálódott.⁸⁷

Az értékcsökkenés elszámolási kötelezettsége mellett a számviteli törvény kiemeli és nevesíti azokat a tárgyi eszközöket, amelyek után *értékcsökkenést nem szabad elszámolni*:

"37. § (4) Nem számolható el értékcsökkenés a földterület, a telek (a bányaművelésre, vegyi hulladék tárolására igénybe vett földterület, telek kivételével), az erdő, a képzőművészeti alkotás beszerzési ára után, az üzembe nem helyezett beruházásnál és a már teljesen leírt immateriális javaknál, tárgyi eszközöknél."⁸⁸

⁸⁴ Számviteli szabályok, Unió, 1995, 17.o., SZT. 37. § (2)

⁸⁵ Számviteli szabályok, Unió, 1995, 18.o., SZT. 38. § (2)

⁸⁶ A számviteli törvény és az éves beszámoló, Saldo, Budapest, 1991., 180.o.

⁸⁷ Számviteli szabályok, Unió, 1995, 17.o., SZT. 38. § (1)

⁸⁸ Számviteli szabályok, Unió, 1995, 17.o.

Az SZT. előírásainak ismertetése kapcsán végezetül szólni kell *a számviteli törvény jogkövetkezményeiről*, amelyek azt célozzák, hogy a számviteli szabályok megsértésének törvényi úton történő szankcionálása védelmet nyújtson a piacgazdaság szereplőinek, elsősorban a befektetőknek, hitelezőknek a valótlan információk ellen, az információk eltitkolása ellen, ugyanakkor a vállalkozók számára is garancia lehessen az üzleti élet tisztasága tekintetében. Ezek nélkül a befektetők, a hitelezők nem találják meg azt a lehetőséget, amellyel élve kezdeményezhetik az őket félrevezető beszámoló készítőjének, illetve a beszámoló nyilvánosságra hozatalát akadályozónak a felelősségre vonását. A felelősségre vonás nem lehet automatikus, azt a sértettnek, a kárt szenvedettnek kell kezdeményeznie:

"88. § (1) E törvényben előírt számviteli szabályok megsértéséért való felelősségre a Polgári törvénykönyv általános felelősségi szabályait kell alkalmazni.

(2) A gazdálkodók - az (1) bekezdésben foglaltakon túlmenően - a törvényben foglalt rendelkezések megsértése esetén külön törvényekben (Büntető Törvénykönyv, Szabálysértésekről szóló törvény) meghatározott felelősséggel is tartoznak.⁸⁹

A többször módosított 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről "A gazdasági bűncselekményekről" című XVII. fejezetében következőket írja elő:

"A számviteli fegyelem megsértése

289. § Aki a számvitelről szóló törvényben vagy a felhatalmazásán alapuló jogszabályokban előírt

a) beszámolási, könyvviteli vagy egyéb kötelezettségét,

b) bizonylati fegyelmet

megszegi, és ezzel vagyoni helyzetének áttekintését, illetve ellenőrzését megghiúsítja vagy megnehezíti, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő."⁹⁰

I.3. Az adótörvény előírásai

Míg a számviteli törvény alapvető célja, hogy a nemzetközi számviteli elvekkel összhangban olyan számviteli szabályokat rögzítsen, amelyek alapján megbízható és valós összképet biztosító *tájékoztató* nyújtható a piac szereplői (vállalkozók és nem nyereségorientált szervezetek) számára a törvény hatálya alá tartozók jövedelemtermelő képességéről, vagyonának alakulásáról, pénzügyi helyzetéről és jövőbeli terveiről,⁹¹ addig a társasági adóról szóló többször módosított 1991. évi LXXXVI. törvény (TA.) "az állami feladatok ellátásához szükséges *bevételek* biztosítása, a gazdasági feltételek egységesítése, a tőkebefektetés elősegítése érdekében jött létre."⁹² A két törvény eltérő céljai következtében eltérő azok hatálya és jogkövetkezményei is, és fennállhatnak a törvények között egymást keresztező követelmények is.

⁸⁹ Számviteli szabályok, Unió, 1995, 42.o.

⁹⁰ Kódexpress, 114. szám, 1994. július 14., 4774.o.

⁹¹ Számviteli szabályok, Unió, 1995, 5.o.

⁹² A társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény a módosításáról szóló 1992. évi XLIV., 1992. évi LXXIII., 1993. évi LIII., 1993. évi XCVI., 1993. évi IC., 1994. évi XVI. és az 1994. XXXII. törvényekkel, valamint az 1995. január 1-jén hatályba lépő változásokkal egységes szerkezetben, HVG különszám, Adó '95, 1994. december, 57.o.

A társasági adó jogszabállyal létrehozott egyoldalú jogviszony, amely az adóra jogosult állam és az adó megfizetésére kötelezett vállalkozó között jön létre. A TA. szerint: "A jövedelem- és vagyonszerzésre irányuló vagy azt eredményező gazdasági tevékenységet (a továbbiakban: vállalkozási tevékenység) folytató adóalanyt (2. §) az e törvényben meghatározottak szerint társasági adó (továbbiakban: adó) terheli."⁹³ "Az adókötelezettség magában foglalja az e törvényben, a számvitelről szóló 1991. évi XVIII. törvényben (a továbbiakban: számviteli törvény) az adózás rendjéről szóló 1990. évi XCI. törvényben meghatározott bejelentési, nyilvántartási, könyvvizelési, adóbevallási, adómegállapítási, adóelőleg-fizetési, adófizetési, bizonylatmegőrzési és adatszolgáltatási kötelezettségeket."⁹⁴ Az SZT. hatálya alá tartozók és a TA. adóalanyai között két jelentős különbség található. Egyrészt nem adóalany a Magyar Nemzeti Bank, a költségvetési szerv még akkor sem, ha alaptevékenysége mellett vállalkozási tevékenységet is végez, az Igazságügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó büntetés-végrehajtási vállalat és annak a fogva tartottak foglalkoztatását végző jogutódja, a Tartalék Gazdálkodási Közhasznú Társaság, és a felszámolás alatt álló vállalkozások.⁹⁵ Ugyanakkor adóalany a számviteli törvény hatálya alá nem tartozó "... Magyarországon működő, de a cégbíróságnál itt be nem jegyzett többségi vagy 100 százalékos külföldi tulajdonú ..." ⁹⁶ vállalkozó a belföldi személytől vállalkozási tevékenységért kapott ellenérték alapján, ha a jövedelemszerzés helye a Magyar Köztársaság.⁹⁷

A társasági adó *versenysemleges, közvetlen adó*. A megfizetett adó kihat az adóalany felhasználható jövedelmére, arra, hogy mennyi marad a számvitel által kimutatott jövedelemből osztalék, részesedés célú kifizetésre, illetve a vállalkozásba történő visszaforgatásra. *A számviteli nyilvántartások alapján számított eredmény nem azonos az adóalappal*, mivel az adóztató állam a számviteli elszámolásokhoz képest befolyásolja (szűkíti) a vállalkozók lehetőségeit a költségek, a ráfordítások és a bevételek elszámolása terén.⁹⁸ Az adóztatás területén a vállalkozási tevékenységet végző adóalany közvetlen érdeke és az állam költségvetési érdeke nem mindig esik egybe. A fennálló ellenérdekeltséget a TA. úgy kísérli meg feloldani, hogy

- meghatározza azokat a költségeket, ráfordításokat, amelyeket az adóalap számításánál nem ismer el (pl. a nem a vállalkozás érdekében felmerült beszerzés),
- nevesíti azokat a költségeket, ráfordításokat, amelyek egy részét az adóalap meghatározása során részben figyelembe lehet venni (pl. értékcsökkenés, értékvesztés, céltartalék képzés, reprezentáció),
- megnevezi azokat a gazdasági eseményeket, amelyek eredményeként az adóalap azáltal szűkül, hogy a bevétel elmarad, az elmaradó bevételeket nem ismeri el (pl. nem az adótörvény által támogatott célokra történő térítés nélküli eszközátadás).

⁹³ HVG különszám, Adó '95, 1994. december, 57.o.

Megjegyzés: A vállalkozási tevékenység legáltalánosabb értelmezését a TA. adja. Az SZT. szerint (3.§ (1)): "...vállalkozó minden olyan magánszemély és jogi személy, továbbá jogi személyiség nélküli gazdasági szervezet, amely a saját nevében és kockázatára nyereség- és vagyonszerzés céljából üzletszerűen, ellenérték fejében termelő vagy szolgáltató tevékenységet (a továbbiakban: vállalkozási tevékenység) végez (ideértve a pénzügyintézetet és a biztosító intézetet is) ..." Az adózás rendjéről szóló törvény szerint (97.§ t): "vállalkozási tevékenység: az a rendszeres gazdasági tevékenység, amelyet a magánszemély, illetve a jogi személy vagy egyéb szervezet saját nevében és kockázatára üzletszerűen végez."

⁹⁴ HVG különszám, Adó '95, 1994. december 57.o., A társasági adóról szóló törvény 1.§ (3),

⁹⁵ HVG különszám, Adó '95, 1994. december 57.o., A társasági adóról szóló törvény 2.§ (4)

⁹⁶ Számviteli szabályok, Unió, 1995. 5.o., A számvitelről szóló törvény 3. § (4)-ben található.

⁹⁷ HVG különszám, Adó '95, 1994. december 57.o., A társasági adóról szóló törvény 2.§ (3)-ban található, 1995. január 1-jétől hatályos szöveg.

⁹⁸ Az ellentétéről lásd a korábban már ismertetett 12. Nemzetközi Számviteli Standardot.

Azoknál a bevételeknél, továbbá költségeknél, ráfordításoknál, amelyeket adóalapot csökkentő, illetve növelő tételként a törvény nem sorol fel, a vállalkozási tevékenységet folytató adóalany döntése határozza meg, hogy a bevétellel, illetve a költséggel, ráfordítással hogyan befolyásolja az adóalapot.⁹⁹

Mindezek mellett a társasági adóról szóló törvény a költségvetési szempontok érvényesítésével, ha közvetlenül nem is, de az adóalany felismert érdekeinek érvényesítésén keresztül közvetve a számviteli törvény, a számviteli alapelvek megsértésének irányába terelheti a vállalkozókat. Az értékcsökkenés elszámolásának eseténél maradvány ezek többek közt az alábbiak lehetnek:

- Ha az adóalany úgy dönt, hogy számvitel-politikájában az adótörvény által előírt leírási kulcsokat alkalmazza, függetlenül attól, hogy az egyes tárgyi eszközök tényleges fizikai elhasználódása, erkölcsi kopása hogyan alakul, akkor ezzel a döntésével kétséggé *teheti* a megbízható és valós összképet biztosító tájékoztatást a jövedelemtermelő képességéről, vagyonának alakulásáról, továbbá megsérti a következő törvényben nevesített számviteli alapelveket:
 - az *óvatosság elvét*, mert nem a megfelelő értékcsökkenést számolja el,
 - a *vállalkozás folytatásának elvét*, mert a tárgyi eszközt nem a reális nettó értéken mutatja ki,
 - az *összemérés elvét*, mert a bevételeket és azok költségeit nem ugyanarra az időszakra mutatja ki.
- Ha az adóalany úgy dönt, hogy számvitel-politikájában nem az adótörvény által előírt leírási kulcsokat alkalmazza, hanem az egyes tárgyi eszközök tényleges fizikai elhasználódását, erkölcsi kopását veszi alapul, akkor ezzel a döntésével megsértheti a törvényben nem nevesített, de annak szelleméből következő *költség-haszon összevetése elvét* azáltal, hogy olyan többlet terheket vállal, amelyek esetleg nem is érik meg az áldozatot.

A fentiek természetesen csak elvi lehetőségek, amikből azonban egyértelműen kiderül, hogy *a számviteli és a társasági adó törvény összhangja nem automatikus*, közöttük ellentmondások fentállhatnak. A jelen dolgozat többek között legfontosabb kérdései is pontosan ehhez kapcsolódnak, nevezetesen

1. *A gyakorlatban megmutatkoznak-e az SZT. és a TA. közötti elvi ellentétek?*¹⁰⁰
2. *Ha igen, akkor feloldhatók-e és milyen áron?*¹⁰¹

Azzal azonban már most érdemes tisztában lenni, hogyha az ellentmondás a gyakorlatban is tömegesen érvényesül mégpedig úgy, hogy a társasági adó törvény értékcsökkenésről szóló előírásai a meghatározóak a vállalkozások számvitel-politikájában, akkor valójában tömeges törvénysértés történik, ami viszont egyáltalán nem szolgálja a jogalkotás tekintélyének növelését és aminek fenntartása nem lehet indokolt. (Ellenkező előjelű eltérés esetén jogszabályba ütközés nem történik, csupán az adókövetkezményeket kell vállalni.)

A társasági adóról szóló törvény a tárgyi eszközök értékcsökkenésének elismerését az alábbiak szerint szabályozza:

⁹⁹ Lásd részletesen dr. Tétényi Zoltán-dr. Németh István-dr. Juhász József: Jogi ismeretek, Perfekt Pénzügyi Szakoktató és Kiadó Vállalat, 670/1992., II. kötet 44., 176-178.o.

¹⁰⁰ Ezt a kérdést "Az éves értékcsökkenés számviteli és a társasági adó törvény szerinti elszámolásának gyakorlata 1992-1994" című fejezet fogja vizsgálni.

¹⁰¹ Erre a kérdésre a tanulmány utolsó fejezetében térünk részletesen vissza.

A fizetendő adó meghatározásához első lépésben az adó alapját kell megállapítani. Ehhez a kettős könyvvitelt vezetőik esetében a számviteli törvény előírásai alapján számított adózás előtti eredményt, illetve az egyszeres könyvvitelt vezetőik esetében a pénzforgalmi nyilvántartás alapján számított *adózás előtti eredményt* - amelyek költségek és ráfordítások között a számviteli törvény alapján számított értékcsökkenést tartalmazzák - kell a csökkentő, valamint a növelő tételekkel módosítani.¹⁰² A csökkentő tételek közé tartozik az **"értékcsökkenési leírásként és terven felüli értékcsökkenési leírásként az 1. és 2. számú mellékletben meghatározott módon és mértékkel számított összeg."**¹⁰³ A növelő tételek között található "a számviteli törvény 37., 38. §-ai, és a 46. § (3) bekezdés szerint költségként elszámolt értékcsökkenési leírás összege,"¹⁰⁴ valamint "a kettős könyvvitelt vezető adóalanynál a tárgyi eszközök és immateriális javak értékesítésekor, **apportálásakor**, ráfordításként elszámolt nyilvántartási érték, **illetve selejtezéskor az értékcsökkenési leírásként érvényesített összeg felül ráfordításként elszámolt értékcsökkenés,**"¹⁰⁵ A fentiek alapján, kizárólag az értékcsökkenést tekintve, az adóalap tehát akkor magasabb, ha az SZT. szerinti leírási idő rövidebb (vagy a leírási kulcs nagyobb), mint amit a TA. kijelöl.

Az évenkénti értékcsökkenés szabályait részletesen a társasági adóról szóló törvény 1. és 2. számú melléklete tartalmazza. Ezek szerint az adózás előtti eredményből történő levonás (továbbiakban: levonás) összegének megállapításához a tárgyi eszközöket a Normajegyzékben meghatározott összevont eszközcsoportokba kell sorolni. Az adóalanynak eszközönként (eszközcsoportonként) nyilvántartást kell vezetnie az éves levonásokról. Az értékcsökkenési leírást - a beruházások kivételével - az üzembe helyezés napjától a kislejtezés, illetve értékesítés napjáig lehet elszámolni. A levonható értékcsökkenési leírás nem haladhatja meg az eszköz megszerzésével, előállításával, illetve annak bővítésével, felújításával kapcsolatban felmerült költségeket.¹⁰⁶

Az adózás előtti eredmény csökkentésénél érvényesítendő értékcsökkenési leírás összegét az Amortizációs normák jegyzéke alapján és a TA. 1. sz. mellékletében meghatározott szabályok szerint kell megállapítani. Ha a melléklet alapján ugyanazon eszközre több szabály is alkalmazható, akkor az adóalanyt a módszerek között választási lehetőség illeti meg. A TA. részben az SZT.-hez igazodva, részben az ágazati sajátosságokra tekintettel az általános szabályok alóli kivételeket is tesz. Így ágazati megkülönböztetés a kő- és kavicsbányászatban, a téglá- és cserépiparban, valamint a mész- és cementiparban a *bányavagyon-arányos leírás*, a kőolaj-, földgáz, valamint szén-dioxid kitermelés külön szabályozása. Ágazati sajátosság a bányászatban a *számviteli törvény alapján megállapítható előre rögzített levonás*. A számviteli törvényhez való igazodást szolgálja az immateriális javak, a húszezer, az ötvenezer, és a százezer forint egyedi beszerzési, előállítási érték alatti tárgyi eszközök levonása.¹⁰⁷ Kifejezetten gazdaságpolitikai cél, a beruházások ösztönzésének szándéka tükröződik abban, hogy a TA. lehetővé teszi az adóév végén nyilvántartott beruházás

¹⁰² HVG különszám, Adó '95, 1994. december 58.o., A társasági adóról szóló törvény 4.§ (1)-ben található.

¹⁰³ HVG különszám, Adó '95, 1994. december 59.o., A társasági adóról szóló törvény 4.§ (2) c), kiemelés a forrásban, 1995. január 1-jétől hatályos szöveg.

¹⁰⁴ HVG különszám, Adó '95, 1994. december 59.o., A társasági adóról szóló törvény 4.§ (3) b), kiemelés a forrásban, 1995. január 1-jétől hatályos szöveg. Az SZT. 37., 38. §-ait a jelen fejezet korábbi részeiben már ismertettük. Az SZT. 46. § (3) az immateriális javak értékcsökkenéséhez kapcsolódik.

¹⁰⁵ HVG különszám, Adó '95, 1994. december 60.o., A társasági adóról szóló törvény 4.§ (3) p), kiemelés a forrásban, 1995. január 1-jétől hatályos szöveg.

¹⁰⁶ HVG különszám, Adó '95, 1994. december 65.o., A társasági adóról szóló törvény 1. számú melléklet 9., 10., 11. pontok.

¹⁰⁷ HVG különszám, Adó '95, 1994. december 65.o., A társasági adóról szóló törvény, 1. számú melléklet 1., 2., 3., 4/a., 4/b., 5., 6., pontok.

értékének 50 százaléka után is elszámolható, az adózott eredményt csökkentő levonást.¹⁰⁸ A számviteli törvénnyel van összhangban az a tiltás, mely szerint *nem számolható el* értékcsökkenési leírás a földterület, a telek, a telkesítés, az erdő, a képzőművészeti alkotás beszerzési ára, előállítási költsége után.¹⁰⁹ Ugyancsak a számviteli törvénnyel való szinkront szolgálja az előírás, miszerint terven felüli értékcsökkenési leírást az SZT. alapján elszámolt összegben a vagyoni értékű jog esetében akkor lehet elszámolni, ha a szerződés módosulása miatt az csak korlátozottan vagy egyáltalán nem érvényesíthető, illetőleg kísérleti fejlesztés esetén akkor, ha a befejezett kísérleti fejlesztés révén megvalósuló tevékenységet korlátozzák, vagy megszüntetik.¹¹⁰ A számviteli alapelveknek felelnek meg azok az engedmények, amelyek az 1992. január 1-je előtt üzembe helyezett járművek, továbbá az 1992 előtt hatályos vállalkozási nyereségadó különös szabályai szerinti értékcsökkenés levonásának folytatását teszik lehetővé.¹¹¹

A törvény 2. számú melléklete tartalmazza az *Amortizációs normák jegyzékét*, amely két részre, "A" és "B" fejezetre tagolódik. Az "A" fejezet az 1992 előtti szabályokkal való folyamatosságot szolgálja. A fejezet az 1992. január 1-je előtt aktivált befektetett eszközöket I.-IV. csoportba sorolja, és megadja a csoportokhoz tartozó normákat (I.: Épületek, II.: Építmények, III.: Ültetvények, IV.: Gépek, berendezések, felszerelések, járművek). A "B" fejezet a gépek, berendezések, felszerelések, járművek vonatkozásában az előzőhöz képest jelentős összevonásokat és egyszerűsítéseket, de főképpen nagyobb kulcsokat tartalmaz. A "B" fejezetben fel nem sorolt eszközöknél az "A" fejezet normáit kell alkalmazni.¹¹² Az amortizációs normák jegyzékét¹¹³ mutatja be röviden és összefoglalóan, az "A" és "B" fejezetek összehasonlításával a következő táblázat:

¹⁰⁸ HVG különszám, Adó '95, 1994. december 65.o., A társasági adóról szóló törvény, 1. számú melléklet 7. pont.

¹⁰⁹ HVG különszám, Adó '95, 1994. december 65.o., A társasági adóról szóló törvény, 1. számú melléklet 8. pont, és a már korábban ismertetett bekezdés számvitelről szóló törvényben (37. § (4)).

¹¹⁰ HVG különszám, Adó '95, 1994. december 65.o., A társasági adóról szóló törvény, 1. számú melléklet 14. pont.

¹¹¹ HVG különszám, Adó '95, 1994. december 65.o., A társasági adóról szóló törvény, 1. számú melléklet 16., 17. pont.

¹¹² HVG különszám, Adó '95, 1994. december 66.o., A társasági adóról szóló törvény, 2. számú melléklet, "B" fejezet 3. pont

¹¹³ HVG különszám, Adó '95, 1994. december 66.o., A társasági adóról szóló törvény, 2. számú melléklet

I.1. táblázat

Az Amortizációs normák jegyzéke

	"A"	"B"
	fejezetek alapján a leírási kulcs %-ban	
I. Épületek		
1. Hosszú élettartamú szerkezetből	1,0	2
2. Közepes élettartamú szerkezetből	3,0	u.a.
3. Rövid élettartamú szerkezetből	6,0	u.a.
II. Építmények		
1. Ipari építmények	2,0	u.a.
2. Mezőgazdasági építmények	3,0	u.a.
- melioráció	10,0	u.a.
- bekötő és üzemi út	5,0	u.a.
3. Vasúti építmények		
- közforgalmi	4,0	u.a.
- metró, villamos, egyéb	7,0	u.a.
4. Vízi építmények	2,0	u.a.
5. Hidak	4,0	u.a.
6. Vezetékek		
- elektromos	4,0	u.a.
- kőolaj-, földgáz, -gázvezetékek	6,0	u.a.
- gőz-, forróvíz- és termálvezetékek, földgáz	4,0	u.a.
távvezetékek	25,0	u.a.
- közúti villamos és trolibusz	3,0	u.a.
- egyéb	1,0	u.a.
7. Alagutak és föld alatti építmények	6,0	u.a.
8. Idegen (bérelt) ingatlanon végzett beruházás	20,0	u.a.
9. Minden egyéb építmény	2,0	u.a.
- Szeméttároló	15,0	u.a.
III. Ültetvények		
1. Alma, körte, birs, naspolya, cseresznye, meggy, szilva, szőlő, mandula, mogyoró	6,0	u.a.
2. Őszi-, kajsziarack, pöszméte, ribiszke, komló, gyümölcsanyatelep	10,0	u.a.
	15,0	u.a.
3. Spárga, málna, szeder	4,0	u.a.
4. Dió, gesztenye		
IV. Gépek, berendezések, felszerelések, / járművek	-	14,5
Irányítás-, számítás, ügyviteltechnika, környezetvédelmi, gyógyászati gépek, felszerelések, szám- és programvezérlésű gépek, vizsgálóműszerek, mérőkészülékek stb.	-	33,0
Járművek		20,0
1. Daruk, targoncák, emelők, földmunkagépek, traktorok, ügyvitel-, irányítástechnikai gépek (ITJ 32-7, 33-7, 37, 39, 41-3, 41-4, 46-ból, 48)	15	-
2. Emelő-szállítóberendezések, bányá-, építőipari, vegyipari, faipari, műbörgyártási, hús-, tej, élelmiszeripari gépek, mezőgazdasági légi járművek (ITJ 32-7, 33-1, 33-7, 36, 37,	12	-
	9	-

38, 41-6)

3. 1.-ben vagy 2.-ben fel nem soroltak

Az értékcsökkenés társasági adó szerinti elszámolásának bemutatása az 1995. január 1-jétől hatályos szöveg alapján történt. Összhangban a jelen elemzés időhorizontjával, célszerű ezért röviden ismertetni az 1992 és 1995 között törvénybe foglalt változtatásokat:

1.) 1995-ig értékcsökkenési leírásként és terven felüli értékcsökkenési leírásként *legfeljebb* a törvény 1. és 2. számú mellékletében meghatározott módon és mértékkel számított összeg, míg ezt követően *pontosan* ez az összeg csökkenti az adózás előtti eredményt.¹¹⁴ A változás azt jelenti, hogy míg az első időszakban a vállalkozások a számvitel-politikájukban a TA.-ban rögzített kulcsoknál kisebbet (hosszabb leírási időt) minden következmény nélkül választhattak, addig ezt a második időszakban már nem tehetik meg.

2.) Ugyancsak 1995-től bővült az adózás előtti eredményt növelő tételek száma a számviteli törvény 46. § (3) bekezdésében foglaltakkal. Ide tartozik az immateriális javak, tárgyi eszközök, vagyoni értékű jogok *tervezett* értékcsökkenési leírása (SZT. 37. § (1)-(3)), a körülményekben beállt változások következtében *megváltoztatott* értékcsökkenési leírás (SZT. 38. § (2)), a *terven felüli* értékcsökkenés (SZT. 38. § (1)) és a *20 ezer forint alatti* tárgyi eszközök egy összegben elszámolt értékcsökkenése.¹¹⁵ A sok kereszthivatkozás ellenére mindez egyszerűen azt jelenti az utolsóként felsorolt összeggel kell növelni az adózás előtti eredményt.

3.) 1993. január 1-től növeli az adózás előtti eredményt a kettős könyvvitelt vezetőknél a tárgyi eszközök és az immateriális javak értékesítésekor a ráfordításként elszámolt nyilvántartási érték. Ez a kör 1995-ben az apportálláskor ráfordításként elszámolt nyilvántartási értékkel, illetőleg a selejtezéskor az értékcsökkenési leírásként érvényesített összegen felül ráfordításként elszámolt értékcsökkenéssel bővült.

4.) 1993. január 1-től vált lehetővé az ötvenezer forint érték alatti tárgyi eszköz két adóév alatti egyenlő részletekben való levonása.¹¹⁶ Ez 1994-ben kiegészült a százezer forint egyedi beszerzési, előállítási érték alatti, valamint a 33 százalékos norma alá sorolt gépek, berendezések, felszerelések beszerzési vagy előállítási költségének - az adóalany döntésétől függő módon - a számviteli törvény szerint megállapított értékcsökkenési leírással egyező levonhatóságának lehetőségével.¹¹⁷

5.) Szintén 1993-ban lépett hatályba a számviteli törvénnyel megegyező tiltás a földterület, a telek, a telkesítés, az erdő, a képzőművészeti alkotás beszerzési ára, előállítási költsége utáni értékcsökkenés elszámolásáról.¹¹⁸

¹¹⁴ HVG különszám, Adó '92, 1992. január 18., HVG különszám, Adó '93, 1992. december, HVG különszám, Adó '94, 1993. december, HVG különszám, Adó '95, 1994. december, A társasági adóról szóló törvény 4. § (2) c)

¹¹⁵ HVG különszám, Adó '92, 1992. január 18., HVG különszám, Adó '93, 1992. december, HVG különszám, Adó '94, 1993. december, HVG különszám, Adó '95, 1994. december, A társasági adóról szóló törvény 4. § (3) b)

¹¹⁶ HVG különszám, Adó '92, 1992. január 18., HVG különszám, Adó '93, 1992. december, HVG különszám, Adó '94, 1993. december, HVG különszám, Adó '95, 1994. december, A társasági adóról szóló törvény, 1. számú melléklet 4. pont

¹¹⁷ HVG különszám, Adó '92, 1992. január 18., HVG különszám, Adó '93, 1992. december, HVG különszám, Adó '94, 1993. december, HVG különszám, Adó '95, 1994. december, A társasági adóról szóló törvény, 1. számú melléklet 4/b) pont

¹¹⁸ HVG különszám, Adó '92, 1992. január 18., HVG különszám, Adó '93, 1992. december, HVG különszám, Adó '94, 1993. december, HVG különszám, Adó '95, 1994. december, A társasági adóról szóló törvény, 1. számú melléklet 8. pont

6.) 1994. január 1-jétől az immateriális javak mellett a koncesszió keretében megvalósult tárgyi eszközöknél is lehetséges a számviteli törvény szerint megállapított értékcsökkenési leírás levonása.

7.) Ugyancsak 1994-től vált lehetővé a terven felüli értékcsökkenés elszámolása az immateriális javaknál, "továbbá a vagyoni értékű jog esetében akkor, ha a szerződés módosulása miatt az csak korlátozottan vagy egyáltalán nem érvényesíthető, illetőleg kísérleti fejlesztés esetén akkor, ha a befejezett kísérleti fejlesztés révén megvalósuló tevékenységet korlátozzák vagy megszüntetik."¹¹⁹

8.) Az 1994-es változtatásokhoz tartozik még, hogy az egyszeres könyvvitelt vezetőik esetében a belföldi székhelyű alapítvány és közérdekű kötelezettségvállalás céljára térítés nélkül átadott immateriális javak, tárgyi eszközök és beruházások esetén az átadáskori nyilvántartási (nettó) értéket csak olyan mértékig számolhatja el az adóalany értékcsökkenési leírásként, amely nem haladja meg az adózás előtti eredmény csökkentéseként figyelembe vett összeggel együttvéve sem az előző évi fizetendő társasági adó 50 százalékaának megfelelő összeget.¹²⁰

9.) Az 1995-ben hatályos szöveget már ismertettük, itt csupán azokat a változtatásokat mutatjuk be, amelyek az 1992 óta változatlan normák kijelölésében (pontosabban kiemelésében) történtek. Így önállóan rovaton jelenik meg:

- a melioráció 10,0,
- a mezőgazdasági bekötő és üzemi út 5,0,
- a hulladéktároló 20,0,
- a szemétegető 15,0 százalékos leírási kulcsokkal.

A "B" fejezet 33 százalékos kulcsához tartozó körbe kerültek a szemétgyűjtő tartályok, a zajártalmak elleni védőeszközök és az orvosi, gyógyászati, laboratóriumi eszközök (ITJ 46-2).¹²¹

A változtatások bemutatásának végén meg kell említeni, hogy a társasági adóról szóló törvény igyekezett mindvégig biztosítani a megelőző, A vállalkozási nyereségadóról szóló többször módosított 1988. évi IX. törvény előírásaival való folytonosságot. Így például a VA. törvény az egyszerűsített kettős könyvvitelt, illetve az egyszeres könyvvitelt vezetőik számára lehetővé tette a VA. 2. számú mellékletének "B" fejezete szerinti rövidebb leírási idők alkalmazását,¹²² amelyet a későbbi TA. is elismert. Alapvető jogelv tükröződik a TA. azon megfogalmazásában, miszerint: "Ha a melléklet alapján ugyanazon eszközre több szabály is alkalmazható, akkor az adóalanyt a módszerek között választási lehetőség illeti meg."¹²³

10.) Az 1996. évi szabályozás új fogalmat és bizonyos kedvezményeket léptetett életbe. Így "A vállalkozási övezetben"¹²⁴ a vállalkozási övezetté minősítést követően első ízben és Magyarországon első alkalommal üzembe helyezett tárgyi eszközök - kivéve a személygépjárművet - után, az ott székhellyel, cégbíróságon, helyi önkormányzatnál

¹¹⁹ HVG különszám, Adó '92, 1992. január 18., HVG különszám, Adó '93, 1992. december, HVG különszám, Adó '94, 1993. december, HVG különszám, Adó '95, 1994. december, A társasági adóról szóló törvény, 1. számú melléklet 14. pont

¹²⁰ HVG különszám, Adó '92, 1992. január 18., HVG különszám, Adó '93, 1992. december, HVG különszám, Adó '94, 1993. december, HVG különszám, Adó '95, 1994. december, A társasági adóról szóló törvény, 1. számú melléklet 17. pont

¹²¹ HVG különszám, Adó '92, 1992. január 18., HVG különszám, Adó '93, 1992. december, HVG különszám, Adó '94, 1993. december, HVG különszám, Adó '95, 1994. december, A társasági adóról szóló törvény, 2. számú melléklet

¹²² HVG különszám, Adójogszabályok '91, 1991. január, 49.o.

¹²³ HVG különszám, Adó '95, 1994. december, A társasági adóról szóló törvény, 1. számú melléklet 1. pont

¹²⁴ "Vállalkozási övezet: jogszabályban illetően meghatározott közigazgatási egység;"

Forrás: A társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény egységes szerkezetben 3.§ 22., HVG különszám, Adó '96, 1995/3. december, 69. old.

bejelentett telephellyel rendelkező adóalany - döntésétől függően - gépek esetében egyösszegű, épületek, építmények esetében 10 százalékos mértékű értékcsökkenési levonást érvényesíthet.

Az 1995. december 31-ét követően első ízben és Magyarországon első alkalommal üzembe helyezett gép beszerzési, előállítási értéke - az adóalany döntésétől függően - a számviteli törvény szerint megállapított értékcsökkenési leírással egyezően, de legfeljebb 30 százalékos mértékkel számított összegben is érvényesíthető levonásként.¹²⁵

A társasági adóról szóló törvény ismertetése kapcsán végezetül szólni kell a *jogkövetkezményekről*, amelyek két csoportba sorolhatók. Az adó százalékaiban megállapított jogkövetkezményekről Az adózás rendjéről szóló 1990. évi többször módosított XCI. törvény rendelkezik, míg az ide nem tartozó jogsértések szabálysértésnek, vétségeknek vagy büntettnak minősülnek. Pénz megfizetésével jár a késedelmi pótlék (az adó késedelmes megfizetéséért, vagy a költségvetési támogatás esedékesség előtti igénybevételéért), az önellenőrzési pótlék (az adónak, a költségvetési támogatásnak az adózó általi helyesbítéséért), az adóbírság adóhiány megállapítása esetén, a mulasztási bírság a bevallási kötelezettség késedelmes teljesítéséért. Az adóhatóság ezeken kívül egyéb bírságokat szabhat ki, lefoglalhat, helyiséget bezáráthat.¹²⁶ Ennél súlyosabb megítélés alá esik az "aki az adókötelezettség, ... , megállapítása szempontjából jelentős tényt (adatot) a hatóság előtt valótlanul ad elő vagy elhallgat, és ezzel vagy más megtévesztő magatartással az adóbevételt, ... csökkenti, vétséget követ el, és egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő. A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény folytán az adóbevétel, ... összege jelentős mértékben csökken. A büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény folytán az adóbevétel, ... összege különösen nagy mértékben csökken."¹²⁷ Az előzőek szerint büntetendő az, "aki a megállapított adó, ... meg nem fizetése céljából téveszti meg a hatóságot, ha ezzel az adó, ... behajtását jelentősen késlelteti vagy megakadályozza."¹²⁸

I.4. Kitekintés: az értékcsökkenés levonása és a társasági adó az Amerikai Egyesült Államokban

Ennek az alfejezetnek nem a részletes egybevetés és analízis a célja, hanem csupán annyi, hogy egy nagyon rövid összehasonlítással illusztrálja a magyar és a nemzetközi gyakorlatban meglévő párhuzamokat, illetve eltéréseket. Az USA példája talán azért lehet a jelen esetben érdekes, mert bemutatható, hogy két, egymásra szinte semmiben sem hasonló gazdaság esetében is mennyire azonosak lehetnek a megoldásra váró kérdések, illetve a bejárt úttal az azokra adott válaszok.¹²⁹

¹²⁵ Forrás: A társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény egységes szerkezetben 1. számú melléklet 4/c) és 4/d) pontok, HVG különszám, Adó '96, 1995/3. december, 79. old.

¹²⁶ HVG különszám, Adó '95, 1994. december, 172. és 181-182.o., Az adózás rendjéről szóló törvény, VII. fejezet Jogkövetkezmények, 67. §, 68. §, 69. §, 70. §, 71. §, 72. §, 73. §, 74. §

¹²⁷ Kódexpress 114. szám, 1994. július 14., 4777-4778.o., az 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről, az „Adó-, és társadalombiztosítási csalás”, 310. §, (1)-(3) bekezdés

¹²⁸ Kódexpress 114. szám, 1994. július 14., 4778.o., az 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről, az „Adó-, és társadalombiztosítási csalás”, 310. §, (4) bekezdés

¹²⁹ Az értékcsökkenés elszámolásának külföldi gyakorlatára vonatkozóan lásd még a tanulmányban a "Nemzetközi kitekintés" című fejezetet.

Az első szövetségi (federal) jövedelem adó törvényt a polgárháború finanszírozására léptették hatályba 1876-72 között.¹³⁰ Az első állami (state) szintű adó törvényt Wyoming-ban hozták 1911-ben, míg az első helyi (municipal) szintű adó törvény 1939-ben Philadelphia-ban született. 1954-ben az adójogot egységesítették, 1969-ben hajtották végre az első nagy adóreformot, amelyet 1978-ban újabb nagyobb lépések követtek. 1981-ben a jövedelem adó kulcsok csökkentése mellett a legnagyobb lépés az volt, hogy az *adósávok határainak* változásait a személyi jövedelem adónál a *fogyasztói árindex-hez* kapcsolták. 1982-ben csökkentették a vállalkozások esetében az eszközök leírási idejét.¹³¹ Végül az 1986-os adóreform alakította ki a jövedelem adók mai rendszerét.¹³²

Az amerikai adójognak három fő *jogforrása* van¹³³:

1. a törvényen alapuló,
2. az (adó) igazgatási, és
3. a bírósági döntésre visszavezethető.

1.) *A törvényen alapuló jogforrásokat* az Adóbevételi Törvénykönyv (Internal Revenue Code of 1986., IRC) és a pénzügyminisztériumi rendelkezések jelentik. Az *adóbevételi rendelkezéseket* 1939-ben kodifikálták először, majd 1954-ben másodszor, végül 1986-ban írta alá Ronald Reagan elnök a jelenleg hatályos IRC-t. A törvénykódex átfogó rendelkezéseket tartalmaz a jövedelemadókról, az örökösödési és ajándék adókról, az alkohol és dohányáru adókról és más közvetett fogyasztási adókról. A kódex 26 főcímszámra, azokon belül alcímekre, fejezetekre, alfejezetekre, részekre, alrészekre, szekciókra, alszekciókra, bekezdésekre, albekezdésekre és klauzulákra tagolódik.

A *pénzügyminisztériumi rendelkezéseket* a Kongresszus törvénybeli felhatalmazása alapján bocsátja ki a Treasury Department.¹³⁴ Az *indítványozott (proposed)* rendelkezések csupán ajánlások, így nem rendelkeznek törvényerővel. Elsődleges céljuk a nyilvánosság bevonása a törvényalkotásba, és a szakértők (könyvelők, ügyvédek, adótanácsadók) véleményének megismerése. Törvényerővel bírnak ugyanakkor az ideiglenes (temporary) és a végleges (final) rendelkezések.

2.) Az *(Adó-) Igazgatási Értelmezések* kiadását a Pénzügyminisztérium alá tartozó Adóbevételi Szolgálat (Internal Revenue Service, IRS, mégmagyarabban: APEH) végzi. A legátfogóbb értelmezéseket az Adóbevételi

¹³⁰ További, a háborús finanszírozást szolgáló adó törvény még kétszer volt az USA történetében: A The Revenue Act 1916-ban és 1942-ben. Ez utóbbi a legnagyobb adóemelés volt az Államok történetében, 1939-hez képest az adóterhek közel megkétszereződtek. Forrás: R. D. Steade-J. R. Lowry-R. E. Glos: Business, its nature and environment, an introduction, Soth-Western Publishing Co., Cincinnati, Ohio 1984, 616.o.

¹³¹ Forrás: R. D. Steade-J. R. Lowry-R. E. Glos: Business, its nature and environment, an introduction, Soth-Western Publishing Co., Cincinnati, Ohio 1984, 616.o.

¹³² Forrás: J. M. Buchanan-M. R. Flowers: The public finances, an introductory textbook, Sixth Edition 1987, Irwin Homewood, Illinois, 266-268.o.

¹³³ Az itt következő és a szedés módjával elkülönített rész a forrásként megnevezett egyetlen tanulmányból származik, ezért ebben a szakaszban a további hivatkozásoktól, utalásoktól eltekintünk.

Forrás: Dr. Bárony Farkas - Dr. Horváth Sándor: Az Amerikai Egyesült Államok Szövetségi Adórendszere, Pénzügyi Szemle XLI. évfolyam 3. szám, 1996. március, 218-240. oldalak

¹³⁴ Ez a magyar végrehajtási rendeletek (vhr.) kibocsátásához hasonló eljárást jelent, amelynek során az Országgyűlés a megalkotott törvényben hatalmazza fel valamelyik minisztériumot a végrehajtás alacsonyabb rendű jogszabályban való szabályozására. (S.O.)

Határozatokban (általános állásfoglalások) teszik közzé. Az Adóbevételi Eljárásmódokban kiadott értelmezések az adógyakorlat eljárási szabályait rögzítik. (Pl. útmutatások a borralaló adóbevallásának módjáról.) A legszűkebb hatókört a Levélbeni Határozatok jelentik, amelyek csak a címzett adófizetőre nézve hatályosak és nincs precedenciális értékük.¹³⁵

(Az IRS mintegy 100 000 polgári alkalmazottat foglalkoztat hét régióban, ezeken belül 63 körzeti szervezetben és 10 szolgálati központban.¹³⁶ Az IRS tevékenységének legfontosabb része az adóbevallások vizsgálata. Ez 1991-ben az egyéni adóbevallások 1%-át, a társasági bevallások 2,4%-át érintette. Az ellenőrzésre kijelöltek kiválasztásának hatékonyságát mutatja, hogy a kilencvenes években a megvizsgált adóbevallásoknak mindössze 10-15%-nál nem tudott az IRS további adóbevételt gyűjteni.)

3.) *A bírósági döntések* képezik az adójog harmadik fontos forrását. Az adózó elsőfokon háromféle bírósághoz fordulhat jogorvoslatért. Az Egyesült Államok Adó Bírósága (The U.S Tax Court) csak adóügyekkel foglalkozik. Tekintélyét mutatja, hogy a bíróság 19 bíróját, köztük a főbíró a Szenátus egyetértésével az Egyesült Államok elnöke nevezi ki 15 évig terjedő időszakra, egyszerű újraválaszthatósági lehetőséggel. A bírósági tárgyalásokon nincs esküdszék. Az Egyesült Államok Körzeti Bíróságai (U.S. District Courts) nemcsak adóügyeket tárgyalnak és esküdszék igénybevétele lehetséges. Az Egyesült Államok Szövetségi Ügyek (Követelések) Bírósága foglalkozik adóügyekkel is, az Adó Bírósághoz hasonlóan minden államra kiterjedő hatáskörrel rendelkezik. Az első fokon vesztes fél a bírósági döntést valamelyik Fellebbezések Kerületi Bíróságán (Circuit Courts of Appeals) támadhatja meg. Bármelyik, II. fokon vesztes fél jogosult a Legfelsőbb Bíróságtól (Supreme Court) tárgyalás tartását kérni. (Erre azonban nagyon ritkán, évente néhány esetben kerül csak sor.) A gyakorlatban a bíróság döntése olyan jelentőségű, mintha magát az IRC-t látták volna el értelmező rendelkezésekkel. A Legfelsőbb Bírósági döntéseket követően a Kongresszus a döntéssel összhangban általában módosítja is az Adókodeket.¹³⁷

Az Amerikai Egyesült Államokban adózási szempontból a belföldinek minősülő üzleti vállalkozásoknak négy meghatározó formája alakult ki. Ezek egy része a szokásjogon alapszik, másik része kodifikált. A négy alap formáció a következő¹³⁸:

¹³⁵ Magyarországon is létezik ehhez hasonló gyakorlat. A magánszemélyek, egyéni vállalkozók, gazdasági társaságok stb. a törvény előírásai szerint jogértelmezéshez, eljárási szabályokhoz kérhetik az APEH állásfoglalását, amelyet az APEH záros határidőn belül köteles is megadni. A leggyakrabban előforduló kérdéseket és állásfoglalásokat az APEH hivatalos lapjában, az Adó és Ellenőrzési Értesítő-ben, mint szakmai útmutatásokat teszik közzé. Az állásfoglalásoknak precedenciális értéke van, de nem (lehetnek) törvényerejűek.

¹³⁶ Mint látható az IRS szervezeti felépítése nem követi a szövetségi államok rendszerét. Magyarországon az APEH szervezete a megyei szervezetekre épül.

¹³⁷ Az üzleti eljárási, büntetési gyakorlatról eseti tanulmányok bemutatásával részletesen szól a következő könyv: Ralph C. Hoerber - J. David Reitzel - Donald P. Lyden - Nathan J. Roberts - Gordon B. Severance: Contemporary Business Law, Principles and Cases, Second Edition, McGraw-Hill Company 1988, 1324 oldal

¹³⁸ Az itt következő és a szedés módjával elkülönített rész a forrásként megnevezett egyetlen tanulmányból származik, ezért ebben a szakaszban a további hivatkozásokról, utalásokról eltekintünk.

Forrás: dr. Bárony Farkas-dr. Horváth Sándor: Gazdasági formációk és a társasági adó az USA szövetségi adórendszerében, Pénzügyi Szemle, XLI. évfolyam 1996. augusztus, 627-634. oldalak alapján készült.

- *sole proprietorship*
- *partnership*
- *"S" corporation*
- *"C" corporation*

1. Sole proprietorship

A vállalkozások legegyszerűbb, jogi személyiséggel nem rendelkező formája. Nem alanya a társasági adó törvénynek, a személyi jövedelem adó törvény szabályai szerint adózik. Elszámolási rendje pénzforgalmi szemléletű. Az egyéni vállalkozó felelőssége korlátlan minden, a vállalkozásában vállalt kötelezettség tekintetében. Megfelel a magyar egyéni vállalkozásoknak¹³⁹.

2. Partnership

Alapvetően a szokásjogon alapszik, magánszemélyek önkéntes társulása. Jogi személy a nevét, a tulajdon jogcímét és a vagyont tekintve, egyébként nem az. A partnership önmagában nem tárgya a szövetségi jövedelemadó kötelezettségnek, a társtulajdonosok külön-külön adóznak a személyi jövedelem adó szabályai szerint. A partnership-nek két fajtája létezik: a General Partnership (a magyar közkereseti társasághoz hasonló formáció) és a Limited Partnership (a magyar betéti társasággal azonosítható alakzat). Ez utóbbiban a tulajdonosok személyesen nem felelnek a társaság adósságaiért és kötelezettségeiért.

3. Corporations

A corporation a partnershiptel szemben a törvény szülötte, nem a szokásjogé. Két kategóriája létezik: a "C" és az "S" Corporation. A két formáció közötti különbség ténylegesen adózási kérdés. Az első önálló adófizető jogi személy. A tulajdonosok nem adóznak a corporation bevételei után, csak abban az esetben, ha az osztalékként kifizetésre kerül. Az "S" Corporation formát csak belföldinek minősülő társaságok választhatják. Ebben a formában a corporation tulajdonosai (maximum 35 és csak belföldi tulajdonos lehet) úgy döntöttek, hogy a partnership módjára adóznak annak minden következményeivel együtt.

4. Külföldi társaságok

Az olyan külföldi társaságok esetében, amelyek nem kapcsolódnak amerikai kereskedelmi, üzleti tevékenységhez, a jövedelem egységesen (függetlenül a jövedelem nagyságától) 30%-kal adózik¹⁴⁰. Az amerikai kereskedelmi vagy üzleti tevékenységhez kapcsolódó külföldi társaságoknak a hazai cégekre vonatkozó adómértékeket kell alkalmazni.

Az amerikai társasági adó, (federal) Corporate Income Taxes (CIT.) jelenleg is érvényes alapelveit és szerkezetét 1981-ben fektették le (The Economic Recovery Tax Act of 1981) és 1983-tól hatályos. Az adókulcsok általánosan 15-től 46 százalékig terjedtek, ami alól kivételeket is tettek.¹⁴¹ Így alacsonyabb kulcsok alkalmazásával támogatásban részesültek a

¹³⁹ Azzal a lényeges tartalmi különbséggel, hogy Magyarországon bizonyos években az egyéni vállalkozók bejelentkezettek a társasági adóról szóló törvény hatálya alá és annak megfelelően adózhattak.

¹⁴⁰ Magyarországon is ehhez hasonló módon történik az ú.n. külföldi szervezetek adóztatása.

¹⁴¹ Az 1983-tól érvényes sávok és kulcsok a következők:

- 15% az első 25 000\$ nettó jövedelem után,
- 18% a második 25 000\$ nettó jövedelem után,
- 30% a harmadik 25 000\$ nettó jövedelem után,
- 40% a negyedik 25 000\$ nettó jövedelem után,

kis társaságok (100.000 \$-os éves nettó jövedelem alatt), míg a legnagyobb adókulcs (48%) mellett adóztak a motoros járművek gyártói. A *napjainkban érvényes adó mértékeket* (Corporation Income Tax Rates) mutatja be a következő táblázat:

46% a 100 000\$-t meghaladó nettó jövedelem után.

Forrás: R. D. Steade-J. R. Lowry-R. E. Glos: Business, its nature and environment, an introduction, Soth-Western Publishing Co., Cincinatti, Ohio 1984, 616.o., J. M. Buchanan-M. R. Flowers: The public finances, an introductory textbook, Sixth Edition 1987, Irwin Homewood, Illinois, 244.o.

felett USD	nem több mint USD	adó USD	adó százalék	feletti résznek USD
0	50 000		+ 15%-a	0
50 000	75 000	7 500	+ 25%-a	50 000
75 000	100 000	13 750	+ 34%-a	75 000
100 000	335 000	22 250	+ 39%-a	100 000
335 000	10 000 000	113 900	+ 34%-a	335 000
10 000 000	15 000 000	3 400 000	+ 35%-a	10 000 000
15 000 000	18 333 333	5 150 000	+ 38%-a	15 000 000
18 333 333			35 %-a	0

Forrás: dr. Bársony Farkas-dr. Horváth Sándor: Gazdasági formációk és a társasági adó az USA szövetségi adórendszerében, Pénzügyi Szemle, XLI. évfolyam 8. szám, 1996. augusztus, 634. oldal

Az adóalap és így a fizetendő adó csökkentésének két legelterjedtebb és legáltalánosabb legális módszere a tőke bővíthetőségével és megtérülésével kapcsolatos. Az egyik az 1962-ben bevezetett beruházási adó követelés (The Investment Tax Credit), amely a társaságoknak lehetővé teszi, hogy az adóévben vásárolt vagyontárgyak (assets) értékének 10 százalékát mint közvetlen követelést állítsák szembe az adófizetési kötelezettségükkel. Ez a lehetőség az épületek kivételével az eszközök többségére teljesen, míg a használt, valamint a 3 év alatt leírhatókra korlátozottan áll fenn. Az egy évben felhasználható összeg ugyan felülről behatárolt, de lehetőség van az ezt meghaladó rész 18 évre való kiterjesztésére (3 évet visszamenőlegesen, 15 évet előre). Ha a követelést egy adott tárgyi eszközre igénybe veszik, akkor ennek az összegnek a felével csökkenteni kell az értékcsökkenési leírás alapját. Mindez együtt lehetővé teszi a társaságoknak, hogy a vagyontárgy bekerülési értékénél többet számoljanak el költségként. Az adó követelés így összességében kedvező hatással van a beruházások megtérülésére, jövedelmezőségére.¹⁴²

Az éves adófizetési kötelezettség csökkentésének másik alapvető eszköze az amortizáció levonása. Az *éves értékcsökkenési leírás*, eltérően a többi költségfajtától, mint például a *bérfizetés*, *anyagvásárlás* stb. *nem jár valódi pénzmozgással*. Pénzmozgás az adózott eredmény terhére megvalósuló beruházási folyamatot kíséri, amelynek utólagos költségek közötti elszámolása a vagyontárgyak leírása. Ez az elszámolás "abból a szempontból fontos, hogy csökkenti az adóköteles jövedelmet, amennyiben az elszámolt amortizációs költség a megfelelő nyereségadókulcs függvényében évente *adó-megtakarítást* biztosít."¹⁴³

A társasági adó további ismertetése előtt érdemes ennél a közkeletű megállapításnál egy pillanatra megállni, elgondolkozni és feltenni a következő kérdést: Vajon mihez képest is jelent adó-megtakarítást az éves értékcsökkenés levonása?

A válasz megadásához tekintsük át röviden azt a folyamatot, amelynek során az amortizációt elszámolják:

¹⁴² A beruházási adó követelést az infláció megfékezése miatt kétszer, a hatvanas években és a hetvenes évek elején felfüggesztették, 1975-ben pedig kedvezményekkel erősítették a beruházási kedv növelése érdekében. Forrás: J. M. Buchanan-M. R. Flowers: The public finances, an introductory textbook, Sixth Edition 1987, Irwin Homewood, Illinois, 248-249.o. Itt hívjuk fel a figyelmet a magyar gyakorlatra, amelybe, mint már szó volt róla, szintén bekerült a beruházási tevékenység adó törvényen keresztüli támogatása. A két rendszer közötti elvi különbség, hogy míg az amerikai a fizetendő adót, addig a magyar az adó alapját csökkenti.

¹⁴³ Kiemelés a forrásban. Forrás: Brealey/Myers: Modern vállalati pénzügyek, Budapest, 1992, első kötet, 104.o.

A vállalkozó, a gazdasági társaság a tevékenysége eredményeként árbevételhez jut, amelyet csökkentve a felmerült költségekkel adófizetési kötelezettsége keletkezik. Ennek teljesítése után a megmaradt pénzeszközeivel szabadon rendelkezik és a következő lehetőségek közül választhat:

- 1.) a keletkezett tiszta jövedelmet kivonja a vállalkozásból (osztalék fizetése),
- 2.) rövid lejáratra befekteti, tartalékolja (készpénz készlet, értékpapírok, bankszámla, stb.),
- 3.) tartósan befekteti, vagyis
 - 3.1.) egy évet meghaladó időszakra leköti, befekteti (értékpapírok, bankszámla, üzleti részesedés vásárlása stb.),
 - 3.2.) tevékenységének tárgyi eszközeit megújítja, bővíti (beruház).

A 2.-3.-nál, a pénzeszközeinek forgatására nyíló lehetőségek között *elvi különbség nincs*, mindegyik *az adózott jövedelmének terhére történik*. Különbség van azonban a választás után kialakult likviditási helyzetben: 2.) esetén az eszközök likviditása gyors, 3.1.) esetén lassabb, de még mindig kedvezőbb, mint a 3.2.) helyzetben, amikor az eszköz fizikai formája is megváltozik, pénzeszközből beruházássá, tárgyi eszközzé alakul. A 3.2.) esetnek a likviditási különbség melletti további speciális vonása az, hogy a beruházási folyamatban maga a befektetés időben elhúzódik és a tőkejövedelem is későbbi időszakban jelentkezik. Megtérülési szempontból azonban ez nem elvi különbség, ugyanis a számviteli alapelvek betartása esetén a tőke megtérülése az amortizáción keresztül és az adó alá eső tőkejövedelem keletkezése ugyanarra az időszakra kell hogy essék. Az előzőek szerint a tőkejövedelem keletkezése tekintetében a három lehetőség (2., 3.1. és 3.2.) között semmiféle elvi különbség nincs, mégis adóügyi szempontból eltérően kezelik őket. Ugyanis az 2.) és a 3.1.) választásakor a befektető döntési szabadsága teljes, semmilyen hatóság nem korlátozza, vagy befolyásolja abban, hogy adózott pénzeszközeit *milyen hosszú időszakra* fekteti be, forgatja meg, csupán a tőke után keletkező jövedelem adóját kell megfizetnie. A 3.2.) azonban nem ilyen, ugyanis az adóztató törvényi úton korlátozza a tőke megtérülésének folyamatát, ezáltal befolyásolhatja a tőke jövedelem termelő képességét.

1986-tól az USA-ban az adótörvény lehetővé tette a mérsékelt gyorsított leírást, ezért ezzel összefüggésben is meg kell vizsgálni a fenti kérdést. A Samuelson-Nordhaus könyvben a következőket találjuk: "A különböző értékleírási módszerek időbelileg más-más képet adnak a vállalati profitok alakulásáról, s ezért másként alakul a vállalat jövedelemadója is. Általában véve a cégek előnyben részesítik azokat az értékleírási módszereket, amelyek igen gyors *adózási célú* értékleírást tesznek lehetővé. Miért? Azért, mert az adók kifizetését későbbre halasztva, a cég azt a pénzt, amit adóként fizetett volna ki, arra fordíthatja, hogy több pénzt keressen vele. Közgazdasági értelemben, a gyorsított értékleírás a cég számára csökkenti a tőkejóság-vásárlás költségét, mivel a gyorsabb értékleírásból származó bizonyos adó-megtakarításokkal ellensúlyozhatja a teherautó vagy az épület árát."¹⁴⁴ A szerzők végső következtetése: "a számítások szerint azonban a berendezések esetében olyan erőteljesek a kormányzat beruházási ösztönzői, hogy teljes mértékben ellensúlyozzák a részvénytársasági, a vagyon- és jövedelemadónak a beruházásokat csökkentő hatását. A szövetségi kormányzat manapság valójában szubvencionálja a beruházásokat."¹⁴⁵

¹⁴⁴ P. A. Samuelson - W. D. Nordhaus: Közgazdaságtan, II. Mikroökonómia, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 646.o.

¹⁴⁵ P. A. Samuelson - W. D. Nordhaus: Közgazdaságtan, II. Mikroökonómia, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 647.o.

Az adózás eme ágának fentebb ismertetett szemlélete olyan régi, hogy természetes és magától értetődő mind az adózó mind az adókiadó számára, ezért vált mindkét fél számára megkérdőjelezhetetlen gondolatá az adó-megtakarítás teóriája, holott erről szó sincs, csupán egy korábban már adózott jövedelem befektetésének megtérüléséről. Ennek a megtérülésnek az időbeli lefutását köti szabályokhoz az adótörvény. Azt az idézett művek is elismerik, hogy - mivel a szabályok általában nem teszik lehetővé a beszerzési áránál, előállítási költségnél nagyobb értékcsökkenés elszámolását - a beruházott vagyontárgyra jutó adóteher nominális összege az értékcsökkenés leírásának technikájától független. A gondolatsor elején felvetett kérdésre tehát a válasz az, hogy adó-megtakarításról az éves értékcsökkenés elszámolásakor csak ahhoz viszonyítva beszélhetünk, hogy az egyszer már megadóztatott jövedelmet nem adóztatják meg újra. A viszonylag gyorsabb megtérülés nem a tőkejóság-vásárlás költségét csökkenti, hanem az újra befektetés lehetőségét hozza előbbre és csökkenti a beruházás kockázatát. Nem inflációs környezetben az adóztató (fel nem ismert) érdeke is a gyorsabb megtérüléshez kötődne, ugyanis ugyanakkora összegű adóbevételezhez jut, de a kamatos-kamat szabályai szerint a gyorsabb újrabefektetés nagyobb kamatjövedelmet és ezáltal nagyobb adóbevételt eredményez. Ellenérdekeltség alakul ki ugyanakkor inflációs helyzetben, mert az adóztató abban válik érdekeltté, hogy a megtérülés minél lassabb legyen, mert az adó kevesebbet veszít az értékéből, ha előbb jut hozzá, másrészt az infláció mellett az értékcsökkenés egyre kisebb költséghányadot képvisel, így az inflációs nyereség is adózik.

A fentebb vázolt, az adó-megtakarítás körül kialakult gondolatvilág egyébként annyira közkeletű, hogy bármelyik forrásmunkánkból is vehettük volna a gondolatsorunkat kiváltó idézetet. A fejtegetés végén talán érdemes még egy fűzért kiemelni az általunk először citált, egyébként kiváló színvonalú tankönyvből a furfangos adózóról kialakult kép illusztrálására:

„Majdnem minden nagyobb vállalat két különböző könyvelést végez, egyiket a saját részvényesei, a másikat az adóhivatal számára. Gyakran előfordul, hogy a részvényesek felé lineáris kulcsot, az adóhatóság felé pedig gyorsított leírási kulcsot alkalmaznak. Az adóhatóság ezt általában nem ellenzi, és így a cégek nyilvánosságra hozott eredményei magasabbak, mintha a gyorsított leírást alkalmaznák.”¹⁴⁶ A pénzügyi elemzőnek vigyáznia kell arra, hogy mindig tudja, melyik könyvet vizsgálja. A tőkeköltségvetés készítéséhez csak az adókönyvek használhatók, de a külső elemzők számára csak a részvényeseknek szóló könyvek állnak rendelkezésre.”¹⁴⁷

Szegény nagyvállalati könyvelés itt jól megkapta a magáét, de szerencsére az állítás csak korlátozottan igaz. Ugyanis a vállalatokat nemcsak az adóhatóság, de a könyvvizsgálók is igen szigorúan ellenőrzik, és a pályafutását kockáztatja az auditor, aki a részvényesek felé nem valós vállalati beszámolót hitelesít. Természetesen van némi -tól -ig mozgási lehetőség a könyvekben, hiszen ki tudja pontosan meghatározni egy gép üzleti élettartamát, de nem lehet nagyot hibázni, azaz lehet 5 helyett 6-ot, de nem lehet 10-et mondani. Nem véletlenül alakult úgy, hogy az USA-ban a könyvvizsgálókra vonatkozó szabályok olyan szigorúak és a könyvvizsgálói kamara hatalma olyan nagy¹⁴⁸, mert ezzel is biztosítható az üzleti világ nagyobbik részének tisztasága.

¹⁴⁶ Brealey/Myers: Modern vállalati pénzügyek, Budapest, 1992, első kötet, 107.o.

¹⁴⁷ Brealey/Myers: Modern vállalati pénzügyek, Budapest, 1992, első kötet, 107.o.

¹⁴⁸ J. C. Robertson-F. G. Davis: Auditing, 1988, Fifth edition, BPI IRWIN Homewood, Illinois 60430, 859 oldal

Folytatva a megszakított ismertetést, az éves értékcsökkenés adóügyi elszámolásához kanyarodunk vissza.

Az USA-ban 1981-ben fogadták el a *The Accelerated Cost Recovery System* (ACRS) nevezetű rendszert. Ezt megelőzően az adótörvényben arra törekedve rögzítették a leírási kulcsokat, hogy azok feleljenek meg a valóságos gazdasági értékvesztésnek. Ezt a "látszat kötődést"¹⁴⁹ szüntette meg az ACRS és állított a helyére összesen három kategóriát, amelybe a tárgyi eszközöket be lehet sorolni. Az egyes kategóriákhoz leírási évek tartoznak, amelyek az adóhatóság által elfogadott legrövidebb időszakot jelentik. Az első csoportba a 3 év alatt leírható járművek, a másodikba az *öt év* alatt leírható gépek, felszerelések, a harmadikba a *15 év* alatt leírható épületek tartoznak.¹⁵⁰ Amerikai vélekedés szerint az új rendszerben a leírási idők általában sokkal rövidebbek lettek, mint az eszközök tényleges használati ideje.¹⁵¹ Mindez hozzájárulhatott ahhoz, hogy "A gyakorlatban azonban inkább gazdasági megfontolások, nem pedig a gépek teljes fizikai elhasználódása dönti el, hogy a berendezéseket mikor cserélik ki."¹⁵²

Az 1986-os adóreform (The Tax Reform Act of 1986) céljai a kivételes szabályok számának jelentős csökkentése, az adótáblák egyszerűsítése, az adókulcsok mérséklése voltak.¹⁵³ Ennek keretében a CIT. legmagasabb adókulcsát 34 százalékra csökkentették.¹⁵⁴ 1986-tól az adótörvény lehetővé tette az *eszközök mérsékelten gyorsított értékcsökkenési leírását*. Ezek az arányok a Brealey/Myers könyv szerint a következők:

¹⁴⁹ „ACRS abandoned all pretense of tying the time over which an asset could be depreciated to its actual useful life.”

J. M. Buchanan-M. R. Flowers: The public finances, an introductory textbook, Sixth Edition 1987, Irwin Homewood, Illinois, 248.o.

¹⁵⁰ J. M. Buchanan-M. R. Flowers: The public finances, an introductory textbook, Sixth Edition 1987, Irwin Homewood, Illinois, 248.o.

¹⁵¹ „Under ACRS, depreciation schedules are generally much shorter than actual service lives.”

J. M. Buchanan-M. R. Flowers: The public finances, an introductory textbook, Sixth Edition 1987, Irwin Homewood, Illinois, 248.o.

Az idézett forrás, amellet, hogy az értékcsökkenési leírást szintén elsősorban adóalap csökkentési lehetőségnek tekinti, túl is lép ezen a gondolaton, amikor a korábbinál gyorsabb leírhatóságról értekeznek, elismerve, hogy ez hatással van a tőke jövedelmezőségi színvonalára. „The advantage of more rapid write-off of capital assets can be clarified if we consider the nature of the firm's investment decision.. An investment is profitable if the discounted present value of its marginal contribution to earnings over its service life is greater than its cost. If depreciation deductions are concentrated early in the life of the asset, as opposed to being spread out over its entire service life, the present value of these deductions is greater and, correspondingly, the present value of the income stream from the asset is increased. By increasing the present value of net tax earnings, some previously unprofitable investments become profitable.”

J. M. Buchanan-M. R. Flowers: The public finances, an introductory textbook, Sixth Edition 1987, Irwin Homewood, Illinois, 248.o.

¹⁵² Brealey/Myers: Modern vállalati pénzügyek, Budapest, 1992, első kötet, 111.o.

¹⁵³ A személyi jövedelem adó esetében pl. a korábbi 15 sávot 2 sávra, a legmagasabb adókulcsot 50-ről 28 százalékra csökkentették. Forrás: M. Bronfenbrenner - W. Sichel - W. Gardner: Microeconomics, Second Edition, Houghton Mifflin Company Boston, 359.o.

¹⁵⁴ Forrás: M. Bronfenbrenner - W. Sichel - W. Gardner: Microeconomics, Second Edition, Houghton Mifflin Company Boston, 363.o.

I.2. táblázat

"Adóalap csökkentésének lehetősége gyorsított értékcsökkenési leírás alkalmazásakor (az amortizálható beruházás értékének százalékában)¹⁵⁵

Amortizációs sémák leírási időtartam szerint						
Év	3 éves	5 éves	7 éves	10 éves	15 éves	20 éves
1	33,33	20,00	14,29	10,00	5,00	3,75
2	44,45	32,00	24,49	18,00	9,50	7,22
3	14,81	19,20	17,49	14,40	8,55	6,68
4	7,41	11,52	12,49	11,52	7,70	6,18
5		11,52	8,93	9,22	6,93	5,71
6		5,76	8,93	7,37	6,23	5,28
7			8,93	6,55	5,90	4,89
8			4,45	6,55	5,90	4,52
9				6,55	5,90	4,52
10				6,55	5,90	4,46
11				3,29	5,90	4,46
12					5,90	4,46
13					5,90	4,46
14					5,90	4,46
15					5,90	4,46
16					2,99	4,46
17-20						4,46
21						2,25

Megjegyzések:

1. Az amortizáció alacsonyabb az első évben, mert a feltételezés szerint az eszközöket csak 6 hónapja helyezték üzembe.
2. A lakóházakat 27,5 év alatt, a nem lakás céljára szolgáló ingatlanokat 31,5 év alatt lineárisan írják le."

Fontos további előírása az adótörvénynek, hogy az éves értékcsökkenés leírása *nem emelkedik az inflációval párhuzamosan*, hanem nominális értelemben állandó, mert a jogszabály csak az eszközök bekerülési értékének leírását engedi meg.¹⁵⁶

Az egyesült államokbeli társasági adó (CIT.) történetének és néhány jellegzetességének ismertetésével kapcsolatosan feltétlenül fel kell hívni a figyelmet arra a tendenciára, amely a fokozatos változásokon keresztül végül is az egész adófilozófia megváltozásához vezetett. A folyamat jellemzői a következőkben foglalhatók össze:

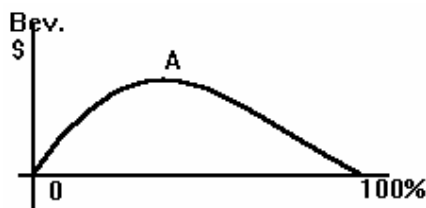
- Az egyik ilyen felismerés az adó arányokkal kapcsolatos, nevezetesen, hogy létezik ennek egy olyan optimuma, amely mellett az adóbevételek mennyisége maximális, az ez alatti, vagy e fölötti ráták esetén a költségvetési bevétel egyre kisebb lesz.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Brealey/Myers: Modern vállalati pénzügyek, Budapest, 1992, első kötet, 105.o., A szerzők egy konkrét vállalati fejlesztési terv ismertetése kapcsán mutatják be az amortizációs rendszer néhány jellegzetességét, így ennek megfelelően kell értelmezni a táblázathoz kapcsolt megjegyzéseket. Egyébként a korábban leírtak tükrében, érdemes figyelni a táblázat címében megbújó szerzői prekonceptióra.

¹⁵⁶ Brealey/Myers: Modern vállalati pénzügyek, Budapest, 1992, első kötet, 98. és 100.o.

¹⁵⁷ Ez a Prof. Arthur Lafferről elnevezett Laffer-görbe, amely az adó kulcsa és az adóbevételek tömege közötti kapcsolatot illusztrálja:

- További tapasztalata az eltelt évtizedeknek, hogy a társasági adó fontossága az állami feladatok finanszírozásában jelentősen csökken és helyét azok az adónemek töltik be, amelyek nem a közvetlen termelő és szolgáltató kibocsájtáshoz, hanem a végső fogyasztáshoz kapcsolódnak (személyi jövedelem adók, hozzáadott érték típusú adó, fogyasztási adók, társadalombiztosítási, szociális befizetések stb.)¹⁵⁸

A Laffer-görbét a személyi jövedelem adó hatásainak vizsgálatára dolgozták ki, de mondanivalója jól adaptálható a társasági adóra is. A görbe leegyszerűsítve azt mutatja, hogy ha nincs adózás, akkor nincs adóbevétel sem, ez az origó. Ha viszont az adó kulcs 100%, akkor az adózónak semmiféle érdekeltsége sincs abban, hogy az adó alá eső tevékenységet folytassa, ezért megintcsak nem lesz adóbevétel. Ha az adókulcs a két szélsőérték közé esik, akkor - balról jobbra haladva - kezdetben az adókulcsok növekedésével együtt nő az adóbevétel tömege, de az A pont után az adózó egyre kevésbé érdekelt a tevékenysége folytatásában, így az adóbevétel tömege csökkenni kezd. Ebből következően az adóztatónak az A pontot kell megtalálnia, mert adóbevételi itt a legmagasabbak.

Lásd J. M. Buchanan-M. R. Flowers: The public finances, an introductory textbook, Sixth Edition 1987, Irwin Homewood, Illinois, 240-241.o.

1979-1981-ben országos vita folyt az USA-ban az adócsökkentések ésszerűségéről. Az ún. kínálatoldali iskola állításait, miszerint az amerikai gazdaságban a jövedelemadó kulcsai az A ponttól balra helyezkednének el, fogadta el érvként a Reagan-kormányzat és ez alapján mérsékeltek az adókat. A Samuelson - Nordhaus könyv cáfolja ezt a tételt, és azt a következtetést vonja le, "hogy a kínálatoldali elméleteket el kell vetni."

P. A. Samuelson - W. D. Nordhaus: Közgazdaságtan, III. Alkalmazott közgazdaságtan a mai világban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 1047-1049.o.

¹⁵⁸ A CIT. bevételek aránya a hatvanas évek eleje óta folyamatosan csökken az USA-ban. 1965-ben a szövetségi költségvetés bevételeinek 22 százaléka származott ebből az adónemből, 1983-ban már csak 6 százaléka.

Forrás: J. M. Buchanan-M. R. Flowers: The public finances, an introductory textbook, Sixth Edition 1987, Irwin Homewood, Illinois, 242.o.

Más forrás szerint 1951-ben 33, illetve 1984-ben 10 százalék volt ennek az adónak az aránya.

P. A. Samuelson - W. D. Nordhaus: Közgazdaságtan, III. Alkalmazott közgazdaságtan a mai világban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 1042.o. E munka nem rejti véka alá határozott ellenszenvét a kínálatoldali iskolával szemben, amikor a következőket írja: "A részvénytársasági adóval (ezt én társasági adónak nevezem, a szerző) szemben ellenséges csoportok befolyására csökkent az adó jelentősége annak nyomán, hogy adójóváírási lehetőséget iktattak törvénybe, és az értékcsökkenési leírásokat nagyvonalúbban kezelik. ... (A CIT.) Mint adóforrás ezer sebből vérezve haldoklik. Alan Auerbach, Donald Fullerton és Yolanda Henderson számításai szerint a részvénytársasági "adó" manapság valójában beruházási szubvenció. Az az állítás tehát, hogy ez az adó a beruházások akadály, napjainkban teljesen téves, ideológiai indítékok tükröződnek benne, vagy pedig azoknak a jelentős változásoknak a figyelmen kívül hagyása, amelyek az 1980-as években mentek végbe az adótörvényekben."

A lábjegyzet folytatása a következő oldalon!

Lábjegyzet folytatása:

Magyarországon a társasági adó súlya különböző megfigyelésekben 1995-ben a következő volt:

1.) A kiemelt adó bevételeken belül, százalékban:

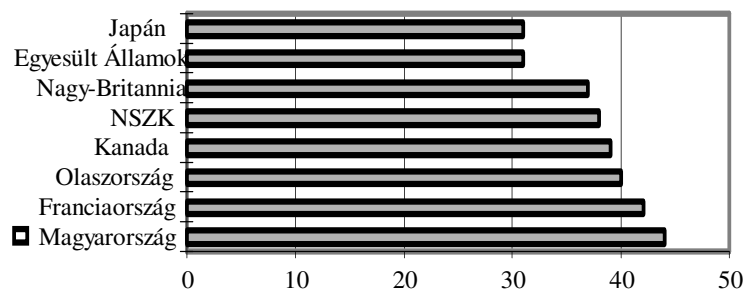
2.) A GDP százalékában:

- Részben az előző két pont kiegészítő magyarázatai is azoknak a közgazdasági (és politikai) vitáknak a következtetései, amelyek az adóreformmal kapcsolatosan alakultak ki arról, hogy az adó mértéke és rendszere hogyan befolyásolja a tőke megtérülésének folyamatát.¹⁵⁹ Az amerikai szakirodalomban "tax shifting"-nevezett átváltási probléma egyik alapkérdése úgy szól, hogy valójában ki viseli a társasági adó legtöbb terhet?¹⁶⁰ A különböző gondolati indítatású modellek végeredményben nem tudták megoldani a problémát, de arra mindenképpen alkalmasak voltak, hogy felhívják a figyelmet a lehetséges átváltási utakra.¹⁶¹

Adónem megnevezése	1995	1994	1995
Egyéb adók	7	-	-
Társasági adó	11	1,8	1,0
Fogyasztási adó	16	3,8	3,7
Személyi jövedelemadó	31	7,2	7,0
ÁFA	35	7,8	8,0
Vám és illeték adója	-	3,4	4,0
Társadalombiztosítási járulék		15,0	14,1
Összesen	100	39,0	37,8

Forrás a Pénzügyminisztérium. Idézi Bossányi Katalin: Lehet-e igazságosabb a közteherviselés, Pitti Zoltán APEH-elnök gondolatai egy korszerűbb adórendszeréről, Népszabadság, Hétvége melléklet, 1996. április 20.

Magyarországon 1994-ben az összes adóbevétel a GDP százalékában kifejezve és néhány OECD országgal összehasonlítva az alábbi volt:

Forrás OECD, US Commerce Department, The Economist és a Pénzügyminisztérium. Idézi Bossányi Katalin: Lehet-e igazságosabb a közteherviselés, Pitti Zoltán APEH-elnök gondolatai egy korszerűbb adórendszeréről, Népszabadság, Hétvége melléklet, 1996. április 20.

¹⁵⁹ Emlékeztetünk a 92. lábjegyzetben leírtakra, illetve a Samuelson - Nordhaus könyvnek a 98. és a 99. lábjegyzetben ismertetett meglehetősen szkeptikus állásfoglalására.

¹⁶⁰ „Economist are not sure exactly who bears the major burden of corporation income taxes.”

M. Bronfenbrenner - W. Sichel - W. Gardner: Microeconomics, Second Edition, Houghton Mifflin Company Boston, 362.o.

¹⁶¹ Az egyik ilyen gondolatmenet a következő képpen foglalható össze:

Tételezzünk fel egy tisztán verseny (nem monopolizált) piacot. Hosszú távú egyensúly mellett, a vállalkozó társaságnak van számviteli eredménye és adófizetési kötelezettsége, de így nincs gazdasági eredménye (extraprofitja). Ezért az adó arra kényszeríti, hogy elhagyja a piacot, ha csak nem terheli az adóját az árra, vagy a foglalkoztatott munkaerő bérére, annak csökkentésével. Mindkét lehetőség a piaci viszonyoktól függ, de a piacon maradást a társaság számára végül is az határozza meg, hogy át tudja-e hárítani az adóterheket avagy sem. (Hozzá kell ehhez tenni, hogy bármelyik lehetőséget is választja, e logika szerint az adó mindenképpen a piac szűkítését jelenti.) Ha viszont a piac monopolizált, akkor hosszútávon a társaságnak kell hogy legyen gazdasági eredménye (extraprofitja), aminek terhére, végső soron a részvényesek, a tulajdonosok zsebére, az adóviselés megvalósítható. Mindez még igazságos is, hiszen az adó így onnan von el jövedelmet, ahol egyébként is sok van, ezzel megnövekszik a személyi jövedelem adó progresszívitása.

M. Bronfenbrenner - W. Sichel - W. Gardner: Microeconomics, Second Edition, Houghton Mifflin Company Boston, 362-363.o. V. ö a Samuelson - Nordhaus könyv idézett megállapításaival, ahol hasonló gondolatokra találhatunk.

Ettől eltérő eszmerendszert képvisel a neoklasszikus modell, amely a következőképpen interpretálható:

Az amerikai adórendszernek az elmúlt másfél-két évtizedben lezajlott átalakulása, az adó gazdasági következményei körül zajló viták a magyar gazdaság számára sem minden tanulság nélkül valók. Különösen az átváltási hatás érdemelhet figyelmet, hiszen - bár ezt egyik forrás sem mondta ki nyíltan - ha a tőke megtérülés befolyásolására vonatkozó elméletek legtöbbjét következetesen továbbgondoljuk, akkor látható az adó piacot szűkítő hatása, illetve ezen keresztül a foglalkoztatás alakulására való, ismeretlen mértékű befolyása. Ekkor viszont a gondolatmenetet továbbfolytatva már a jelen elemzés számára is fontos következtetés és megvizsgálandó kérdés adódik: ha valamilyen mértékben igaz az *adó - tőke megtérülés - foglalkoztatás láncolat*, akkor fel kell vetnünk az adók közötti összefüggéseknek, pontosabban a bevételek-kiadások helyettesíthetőségének a problémáját. Nevezetesen annak a vizsgálatnak a szükségességéről van szó, hogy vajon, egy a társasági adónál bevezetett tőke megtérülést javító kedvezmény által kiváltott közvetlen bevétel kiesésnél nem nagyobb mértékű többlet bevétel jelentkezik-e a foglalkoztatás, a termelés bővülésén keresztül a fogyasztást terhelő adókból, illetve a munkanélküliség csökkenéséből származó kiadás-megtakarításból?

Ha az adót a tiszta jövedelemre vetik ki, akkor semmi oka nincs annak, hogy a társaság változtasson a magatartásán, ugyanis számára a haszon akkor maximális, amikor a határ bevétel egyenlő a határ költséggel, ezt pedig az adó léte nem változtatja meg. Emiatt a kibocsájtás, a termékek és szolgáltatások ára változatlan marad a tiszta haszon mértékének csökkenése mellett. Rövid távú változások várhatóak, de a hosszú távú egyensúlyt az adó nem módosítja.

Forrás: J. M. Buchanan-M. R. Flowers: The public finances, an introductory textbook, Sixth Edition 1987, Irwin Homewood, Illinois, 250.o.

A neoklasszikus modell bírálói szerint azonban az adótörvénynek mégis vannak hosszú távú hatásai, amelyek onnan származnak, hogy a befektető tulajdonosok hosszabb távon kivonhatják a tőkéjüket az adózás alá eső területről és más, kedvezőbben adózó vállalkozásba, vagy más formába, pl. értékpapírokba fektethetik.

Forrás: J. M. Buchanan-M. R. Flowers: The public finances, an introductory textbook, Sixth Edition 1987, Irwin Homewood, Illinois, 251.o.

I.5. Összefoglalás: tanulságok és kérdőjelek

Az éves értékcsökkenés elszámolása törvényi előírásainak ismertetése során számos olyan jogi, közgazdasági alapkérdés merült fel, amelyeket célszerű tömören csokorba kötni, mert részben a jelen dolgozat egyes fontosabb következtetéseit, részben pedig a tovább vizsgálándó kérdések körét jelentik:

- A számvitelről szóló törvény összességében elérte azt a célt, amiért megalkották. Szerves és előremutató eleme lett annak a folyamatnak, amelynek során a magyar jog- és gazdálkodási rendszer beilleszkedhet a fejlettebb világ gazdasági, politikai vérkeringésébe. Az 1992 után bevezetett módosítások is ez irányba mutattak, igyekeztek továbbboldani az induláskor beépített kötöttségeket, és alkalmazkodni a nemzetközi tendenciákhoz.
- A társasági adóról szóló törvény is megfelel a nemzetközi gyakorlatnak. Elvi ellentmondásai a számvitelről szóló törvénnyel nem egyediek, nem számítanak magyar különlegességnek és nem kirívóak. Az elmúlt évek módosításai, ha nem is elementáris erővel, de az ellentmondások csökkentését szolgálták.
- Ugyanakkor számolni kell a jog tekintélyének (sok más egyéb mellett) erodálódásával akkor, ha két jogforrás között tartós ellentmondás áll fenn. Vizsgálándó kérdés tehát: A mindennapi gazdálkodás során érvényesülnek-e és milyen mértékben a törvények szelleme és előírásai közötti ellentmondások, feloldhatók-e és milyen áron?
- A társasági adóról szóló törvényben a gépek, berendezések, felszerelések, járművek amortizációs kulcsai egyszerűsödtek, mértékük nem irreális. Valószínűleg lehetővé tennék a vagyontárgy gazdasági megítélése szerinti leírás alkalmazását a vállalkozó számára, ha ezt az 1995-ös változtatásokkal nem szigorították volna. Ugyanez többségében nem mondható el az épületekről, építményekről, amelyek leírási ideje túlzottan hosszú, sem az üzleti élettartamnak, sem a megtérülési követelményeknek nem felelnek meg.
- Az Amerikai Egyesült Államokban érvényben lévő társasági adóval való összehasonlítás arra enged következtetni, hogy az ezek közötti különbség jóval kisebb, mint ami a két ország fejlettsége között van. Az USA-ban a nyolcvanas évtized első felében lezajlott adóreform-vita jelentősebb kérdései a kilencvenes évek Magyarországon is aktuálisak.
- Az egyik ilyen alapvető vitapont a beruházási befektetéseknek az egyéb tartós befektetésektől való eltérő adóügyi kezelése. A jelen fejezet szerzőjének az a véleménye, hogy ez elvileg indokolatlan, és itt valójában a rövidtávú kincstári érdek ütközik a gazdaságfejlesztés hosszú távú érdekeivel.
- A közgazdasági, politikai viták tanulságaként merült fel annak szükségessége is, miszerint meg kell vizsgálni azokat az átváltási effektusokat, amelyek esetleg az adó-megtérülés-foglalkoztatás láncolatból az egyes adóformák, valamint a költségvetési kiadások és az adók között fennállhatnak.

I. rész

II. Fejezet

Visszatekintés: hosszú távú tendenciák az állóeszköz-gazdálkodásban 1989 előtt

Ennek a fejezetnek az alapvető célja röviden bemutatni az egyik legfontosabb termelési tényezőnek, az állóeszköz-állománynak a 80-as 90-es évek fordulójára kialakult fizikai-műszaki állapotát, és megfogalmazni néhány korábban kijegecesedett, tartósnak látszó tendencia legfontosabb jellemzőit. Ez a visszatekintés véleményünk szerint azért nélkülözhetetlen, mert a létrejött helyzetnek nincs történelmi analógiája, nem találhatók kész forgatókönyvek a nehézségek áthidalására. Ebből következően az értékcsökkenéssel kapcsolatos problémakör vizsgálatához kevés fogódzót nyújtanak a nemzetközi tapasztalatok, a közgazdasági iskolák tanításai, az állóeszköz-állomány tömegéből fakadó tehetetlenségi erő és időbeli kihatás, valamint ezek következményeinek felmérése elengedhetetlen feltétel a jó megoldások keresésében.

A gazdasági fejlődés, a gazdasági növekedés folyamatainak vizsgálata, elemzése, előrejelzése, az alkalmazható módszerek szempontjából az ember és annak meghosszabbított keze, a termelő eszközök között számos közös vonásra is bukkanhatunk. A legfontosabb ezek közül az, *hogy a változások csak hosszabb távon értelmezhetők*, a gyors és drasztikus átalakulások ritkák és többnyire nagy történelmi földcsuszamlásokhoz, például a háborúkhöz köthetők. (Ehelyütt most nem kutatva mélyebb magyarázat után, csupán az illusztráció kedvéért említjük meg, hogy számításaink szerint a nyolcvanas években a gazdaság egészében a gépi állóeszközök átlagos üzemben tartási ideje 18-21 év volt, ami nagyjából a középfokú képzettséggel rendelkezőknek az első munkahelyre való belépéskori életkorához állt közel. Az iparban működtetett állóeszközök (ingatlanok, gépek együtt) átlagos üzemben tartási ideje 35 év, ami szinte évre pontosan megegyezik azzal az időtartammal, amelyet egy felsőfokú végzettséggel rendelkező ember a nyugdíjkorhatár eléréséig munkával eltölt. A szállítás és hírközlés területén, valamint a nem anyagi ágakban, tehát az infrastruktúra legnagyobb részén az állóeszközök átlagos üzembentartási ideje 70-74 év, ami viszont a születéskor várható élettartamhoz áll nagyon közel.) Az analógia folytatható: a gazdasági növekedés szempontjából is igen fontos a népesség egészségi állapota, hiszen a betegállományban töltött idő a gazdaság számára veszteséget jelent. De ugyanilyen hatású a fizikailag elöregedett állóeszköz-állomány is, mivel a növekvő karbantartási, javítási idő és költség, a kieső termelés szintén veszteséggel jár. A párhuzam még egyértelműbb a termelésben, a szolgáltatásokban résztvevők felkészültségének valamint a működtetett gépek, berendezések műszaki színvonalának, korszerűségének a gazdasági növekedésre kifejtett hatásait illetően. Bármilyen diszharmonia a két oldal között valamelyik erőforrás pazarlásával jár.

II.1. A fejlesztéspolitika, az amortizációs politika és a szerkezeti változások kapcsolata 1989 előtt

Makrogazdasági szinten az állóeszköz-állomány szerkezetének fenntartása, módosítása, új állóeszköz-struktúra kialakítása, ennek sebessége a következő tényezők alakulásától függ:

1. A működő állóeszköz-szerkezet megőrzésének legfontosabb záloga az amortizáció. Ha feltételezzük, hogy nincs nettó beruházás, nincs a beruházási javak esetében árváltozás és az elhasználódást kifejező értékcsökkenést a piac elismeri, akkor az állóeszköz-állomány struktúrája - rövid távon változó és az állóeszközök összetételétől eltérő beruházási szerkezet mellett - hosszú távon nem változik, és megvalósul az állomány egyszerű pótlása. Az amortizáció ebben az összefüggésben a meglévő struktúra stabilizátorának szerepét tölti be, hiszen a már működő állóeszköz-állomány a forrása.
2. Bevonva a nettó beruházásokat: ha ennek szerkezete a meglévő állóeszköz-állomány fizikai elhasználódásának arányait fejezi ki, akkor - ugyancsak változó és az állóeszközök összetételétől eltérő beruházási struktúra mellett - az állóeszköz-állomány szerkezete nem változik és minden területen megvalósul az állóeszközök pótlása, valamint bővítése is.
3. Tovább oldva az 1. pontban leírt megkötéseket, meg kell említeni a beruházási javak árának és a beruházási költségek színvonalának változását, ami az amortizáció állományának reálértékét, a tényleges pótlási lehetőségeket határozza meg. Minél hosszabb a leírási periódus, annál nehezebb az amortizáció reálértékét megtartani. Az árváltozásnak akkor nincs a struktúrát változtató hatása, ha az egyes területeken arányban van az elhasználódási idővel.

Az alapvetően a piacra épülő gazdaságokban a fenti három tényező alakulását a piac nagyrészt meghatározza: az állami gazdaságpolitikával kölcsönhatásban szabályozza az amortizációt, a nettó jövedelmeket, s ezen belül a nettó beruházásokra fordítható részt, valamint az ármozgásokat. Mindezzel közvetve kialakítja az állóeszköz-állomány szerkezetét, annak változásait.

A nem piaci, centralizált, adminisztratív irányítású gazdaságokban, amelyekhez Magyarország is sorolható volt 1989 előtt, az állóeszköz-állomány összetételének ki- és átalakításában a manőverezési lehetőségek látszólag tágabbak, de a mozgástér bővülésének igen nagy az ára, nevezetesen az hogy a gazdasági folyamatok nem ellenőrizhetők, nem mérhetők jól. Végeredményben lehetetlenné válik az áldozat és a haszon, a ráfordítás és a kibocsátás megbízható szembeállítása. Most nem firtatva, hogy mik ennek az okai, le kell szögezni azt az alapvető tényt, hogy ezekben a gazdaságokban azoknak a tevékenységeknek, amelyek nem kapcsolódnak az anyagi termeléshez, amelyeknek nincs kézzelfogható materiális kibocsátásuk, tulajdonképpen értékük sincs, vagy nagyon alulértékeltek az anyagi világ tevékenységeihez képest. Ez pedig visszavetítődik azokra az eszközökre, amelyek ezekhez a tevékenységekhez kapcsolódnak. A nem anyagi szférára elköltött minden forint ebben a szemléletben teher, és nem befektetés a humán tőkébe. E gondolatmenetnek megfelelően, ha ez nem befektetés, akkor hozadéka sincsen. A valóságban persze ez a hozadék ténylegesen létrejön, de látens, és jelentős része átfolyik az anyagi szférába. Más megfogalmazásban ezt a folyamatot úgy lehetne megragadni, mint egy olyan etalon nélküli tőke kivonást, tőkeátcsoportosítást, sőt tőkefelélést, amelynek kedvezményezettje az anyagi világ a nem anyaggal szemben. Éppen a megbízható mértékrendszer hiánya miatt lehetetlen ezt a jelenséget egzaktul feltárni, de - a beruházási szerkezet és az állóeszköz-struktúra kapcsolatán keresztül - néhány vonása bemutatható.

Az állóeszköz-állomány szerkezetében az elmúlt évtizedekben, de különösen az ötvenes-hatvanas években rendkívül gyors átalakulás zajlott le az európai mértékkel mérve is sikeres helyreállítási periódust követő 1948-50-es évek kiindulásnak tekintett állapotához viszonyítva. Az államosítással és a kollektivizálással *megváltoztatott tulajdoni szerkezet mellett* a hosszú távú makroszintű változások közül két, egymással szoros összefüggésben lévő strukturális átalakulás érdemel első helyen említést: a működő állóeszköz-állományban *az anyagi és a nem anyagi ágak aránya* az egykori közel fele-fele arányról kétharmad-egyharmad megoszlásra módosult, a működő állóeszköz-állomány anyagi-műszaki összetételén belül a *gépek, berendezések, járművek aránya* egyötöd részről egynegyed részre emelkedett.

Mindkét strukturális változás annak az alapvetően rendszerspecifikus fejlesztési-beruházási politikának és tevékenységnek a következménye, amely az elmúlt évtizedekben a közvetlen termelést részesítette előnyben a nem termelő területekkel szemben. A közvetlen termelő ágak, a termelő infrastruktúra, a nem termelő ágak fejlesztésének *prioritási sorrendje* és ennek érvényesülése következményeként az állóeszköz-állomány szerkezetének hosszú távú megváltozása jól nyomon követhető *a beruházások struktúrájának és az állóeszköz-állomány összetételének eltérésein keresztül*. Ezt mutatja be röviden a következő táblázat:

II.1. táblázat

A beruházási struktúra és az állóeszköz-állomány szerkezetének különbségei százalékban

Évek	Ipar	Építőipar	Mezőgazdaság	Termelő szolgált.	Nem anyagi szolg.
1960	+ 20,0	+ 1,1	+ 6,8	- 17,1	- 10,8
1965	+ 16,4	+ 1,0	+ 7,2	- 14,3	- 10,3
1970	+ 11,8	+ 1,6	+ 10,2	- 11,5	- 12,1
1975	+ 8,0	+ 0,7	+ 3,7	- 6,2	- 6,2
1980	+ 6,7	+ 0,7	+ 1,0	- 4,2	- 4,2
1985	+ 5,8	- 0,4	0,0	- 3,9	- 1,5
1987	+ 4,2	- 0,1	+ 2,2	-2,4	-3,9

Kiegészítés a táblázathoz: Az állóeszköz-állomány bruttó értékének összetételében a nyitó állomány adatai szerepelnek. A számítások 1981. évi árszinten készültek. A táblázat adatai azt mutatják, hogy a beruházások szerkezete milyen irányban és mértékben tért el az állóeszköz-állomány összetételétől. Forrás: A népgazdasági fejlődés összefoglaló mutatóinak 1981. évi árszinten egységesített idősorai 1950-1987, Országos Tervhivatal Informatikai és Módszertani Intézete, 7599/XX/1989.

Az állóeszköz-állomány szerkezetében az anyagi ágazatok aránynövekedésének hozzávetőlegesen kétötöde *az ipar állóeszközeinek növekedéséből* származott. 1980 óta már a gazdaság minden negyedik egységnyi állóeszköze az iparban működött. (Az ipar részesedése 1960-ban 19,1 százalék, 1970-ben 22,5 százalék, 1980-ban 24,6 százalék, 1989-ben 26,4 százalék volt.) Az iparénál kisebb mértékben növekedett a mező- és erdőgazdaság, a kereskedelem, valamint az építőipar állóeszközeinek aránya.

Az *ipar* üzemben lévő állóeszközeinek szerkezete az elmúlt három évtized során az alábbiak szerint alakult:

- folyamatosan és jelentősen *csökkent a kohászat* részesedése,
- átmeneti növekedés után 1977 óta *csökken a könnyűipar* aránya,
- erőteljesebb csökkenést követően 1978 óta *növekszik a bányászat és az élelmiszeripar* hányada,
- folyamatosan *növekedett a gépipar és az építőanyag-ipar* részesedése,
- jelentősen *növekedett* (közel megkétszereződött) *a vegyipar* aránya.

A fejlesztéspolitikai elképzelések a különböző időhorizontú népgazdasági tervekben fogalmazódtak meg, amelyek közül a közép távú terveknek kiemelt jelentőségük volt. Az ötéves tervek fejlesztési prioritásai lökészerűen változtatták meg az egyes ágazatok állóeszköz-állományát. Így például a második ötéves terv a mezőgazdaság gépesítését, a harmadik a könnyűipar rekonstrukcióját, a negyedik és az ötödik a vegyipar (gyógyszer, olefin) és az élelmiszeripar fejlesztését célozta meg. Az ötéves és az éves tervcélokat, valamint a megvalósulásukat egybevetve levonható az általános érvényű következtetés, hogy *a meglévő állóeszköz-állomány szerkezetétől való elszakadás* a valóságban soha nem ment olyan gyorsan végbe, mint ahogy azt a tervek előirányozták, sőt az állóeszköz-állomány tömegéből eredő tehetetlenségi erő következtében nem egyszer a tervekkel ellentétes irányú folyamatok is lejátszódtak.¹⁶²

Az anyagi ágaknak és ezen belül elsősorban az iparnak az *erőltetett fejlesztése* több forrásból táplálkozott. Az ötvenes évek első felében alapvetően az életszínvonal, 1956 tanulságai után már csak kisebb mértékben a lakossági fogyasztás, a hetvenes évek közepétől a külső hitel, míg az időszak egészében, különböző intenzitással a termelő és a nem termelő infrastruktúra volt a teherviselő tényező. Az alacsony beruházási ráfordítások mellett a termelő és a nem termelő szolgáltatásokból ténylegesen *tőkekivonás* történt, az infrastruktúra területén az egyszerű pótlás lehetősége is igen korlátozott volt. A szolgáltatásoknak a háttérbe szorulását a termeléssel szemben, és annak mértékét egyértelműen jelzik az előírt amortizációs kulcsok is: 1968 előtt például a tömegközlekedés területén (villamosok, elővárosi motorkocsik stb.) nem ritkák az egy évszázadot elérő feltételezett élettartam (és megtérülési?) idők, miközben a nehézipari ágazatok eszközei ehhez képest viszonylag gyorsan leírhatók voltak.¹⁶³

Az amortizációs kulcsok rendszere 1968 után jelentősen módosult, de alapvető szerkezetét a nyolcvanas évtized végéig megőrizte: ekkor a legrövidebb leírási idők a bányászatban és a vegyiparban voltak, 17 illetve 19 év. Az építőiparban 19, a mező- és erdőgazdaságban 20 év volt ez az érték. A kereskedelembe 31, a szállítás-hírközlésben 42, a vízgazdálkodásban 44, a nem anyagi ágazatokban 63 év alatt lehetett az állóeszközöket leírni. (Az ágazati átlagokat a tárgyévi értékcsökkenésnek és az állóeszköz-állomány bruttó értékének hányadosaként számítottuk.¹⁶⁴)

¹⁶² A különböző időhorizontú népgazdasági tervek, a beruházáspolitikai prioritások, a megvalósult üzembehelyezések és az állóeszköz-állomány szerkezetének változása közötti összefüggéseket részletesen elemzi a következő munka: dr. Barát Mária - dr. Schmuck Ottó: Beruházások, állóeszközök és a gazdasági növekedés, Kandidátusi értekezés, Budapest, 1993., 105-120. old.

¹⁶³ Érdemes idézni a következő megállapítást: "... az amortizációs normák nagyságrendje alapvetően az ágazati hovatartozástól függött. Következésképpen az egyes, ún. kiemelt termelési ágak az állóeszközök tényleges elhasználódásától függetlenül a mindenkorai gazdaságpolitikai szempontoknak megfelelően előnyben részesültek. A nehézipari és könnyűipari ágazatokba sorolt vállalatok, valamint a közlekedés tulajdonában levő azonos termelőberendezésekre lényegesen eltérő amortizációs kulcsok vonatkoztak." Lonti György: Új amortizációs normák a magyar népgazdaságban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968, 12.-13. oldal.

¹⁶⁴ Az értékcsökkenés elszámolásának szabályait a PM-OT együttes rendeletek szabályozták. Ezek mellékletében határozták meg az egyes leírási kulcsokat is. Így pl. a 77/1987. (XII.24.) PM-OT számú együttes rendelet

Az amortizáció aránya a bruttó beruházásokon belül az elmúlt két évtizedben jelentősen növekedett. Az aránynövekedés közel kétszer akkora volt az anyagi ágak esetében, mint a nem anyagi ágazatoknál, és az ágazatok túlnyomó részénél a nyolcvanas évtizedben következett be. Az értékcsökkenés szerepének különböző mértékű növekedése világosan jelzi az elmúlt nyolcvanas évtized két fontos vonását, a beruházások visszafogását, stagnálását és a beruházási szerkezet elönytelen megváltozását, a hetvenes évtizedbeli tendenciákkal ellentétes irányú elmozdulását. Ez utóbbit mutatja, hogy az amortizáció aránya a bányászatnál és a villamosenergia-iparnál csökkent - a nettó beruházás aránya növekedett -, míg az összes többi ágazatnál jelentősen nőtt.

Az állóeszközök értékcsökkenéséről szólva külön is meg kell említeni, hogy az iparban - a bányászatot és a vegyipartól eltekintve - a tárgyévi értékcsökkenés aránya az állóeszközök bruttó értékéhez viszonyítva, mindenféle ágazati sajátosság ellenére, rendkívül kiegyensúlyozott képet mutatott, a 3.8-4.8 % közötti sávban volt az elmúlt évtizedben. Ez másképpen azt jelenti, hogy az említett két ágazat kivételével az állóeszközök átlagos leírási ideje 21-27 év között változott. (Az ipar egészére ez 4.6 %, 26.3 év.) A tárgyévi értékcsökkenés és az állóeszköz-állomány aránya a bányászatban és a vegyiparban kiemelkedően magas az ipar többi területéhez viszonyítva, 6.0 %, illetve 5.2 %, ami leírási időben 16.7 és 19.2 évet jelentett. A gazdaság egészében az amortizáció aránya a legalacsonyabb volt a nem anyagi ágazatokban (1.6 %, 62.5 év), a vízgazdálkodásban (2.3 %, 43.5 év), a szállítás-hírközlésben (2.4 %, 41.7 év), valamint a kereskedelemben (3.2 %, 31.3 év). Az eddigi felsorolásból kimaradt építőipar és a mező- és erdőgazdaság megfelelő adatai 5.3 %, 18.9 év, illetve 5.0 %, 20 év.

A több évtizeden keresztül érvényesülő fejlesztéspolitika következményeként kialakult állóeszköz-állomány olyan pálya jegyeit viselte, amely egyszerre volt zárt, autarchiás, ugyanakkor egyoldalú és kiszolgáltatott. A nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján a magyar gazdaságnak a korábbi gazdasági-politikai rendszerbe való betagozódása váratlan gyorsasággal szűnt meg, aminek egyik következménye az lett, hogy a több évtizedes fejlesztések, a társadalom által kifejtett nem csekély erőfeszítések jelentős hányada az új feltételek közepette feleslegesnek bizonyult, az állóeszközök egy része a megváltozott piaci körülmények mértékrendszer szerint elértéktelenedett. Kapacitásfeleslegek jöttek létre, egész szakágazatok, nagyvállalatok léte kérdőjeleződött meg. Az egysíkú fejlesztések következtében az egy-egy bányatelepre, iparágra telepített egykori "szocialista városok", az ország különböző területei, régiói kerültek válságos helyzetbe. Az átrendeződés természetes velejárójának tekinthető, hogy a feleslegek mellett egyes kapacitások hiánya okoz feszültségeket, amelyek elsősorban az infrastruktúra (közlekedés, telefónia, a gazdaság intézményrendszere stb.) fejletlenségéből, az elmaradt fejlesztésekből adódnak. (Az állóeszközök helyzetével analóg a munkaerővel kapcsolatos kérdéskör: a munkanélküliség – munkaerő-felesleg – nagymértékű megjelenése, egyes szakmák leértékelődése, túlkínálata, máshol szűk keresztmetszetek jelentkezése.)

Normajegyzékében 7 állóeszközcsoporthoz jelöltek ki. A I. *Épületek* kulcsai (1, 3, és 6%) változatlanul, a II. *Építmények* alcsoportjai és azok kulcsai, valamint a III. *Ültetvények* alcsoportjai és azok kulcsai kisebb változtatásokkal kerültek be a Társasági adóról szóló törvény mellékletének "A" fejezetébe (1992. január 1-je előtt aktivált eszközök). A IV. *Gépek, berendezések, felszerelések* csoportban a leginkább kimutatható az ágazati szemlélet, az "A" rész 28 alcsoport kulcsait, míg a "B", a mezőgazdasági nagyüzemekre vonatkozóan további 6 alcsoport kulcsait nevezi meg. A Társasági adóról szóló törvény mellékletének "A" fejezete ehhez képest jelentős összevonásokat tartalmaz, csökkent az alcsoportok száma is, a kulcsok száma pedig mindössze 3-ra zsugorodott. Az V. *Járművek* csoport "A" (Időarányos leírás) és "B" (Teljesítményarányos leírás) fejezetre tagolódik és összesen 21 alcsoportból áll. A VI. *Minden egyéb állóeszköz* csoportban a leírási kulcs egységesen 8% volt. A VII. *Gyorsított amortizáció alá eső eszközök* csoportja 32 gép, berendezés csoport megnevezését tartalmazza.

A változások mértéke, beleértve a *tulajdoni struktúra átalakulását* is, az átrendeződéssel járó súrlódási veszteségek nagyságrendje joggal hasonlítható a háború utáni évek nagy szerkezeti átalakulásaihoz, amelynek során teljesen átalakultak a tulajdonviszonyok és nagyon gyorsan lezajlott a magyar gazdaságnak egy korábban csak hírből ismert gazdasági rendszerbe való belekényszerítése. (A folyamat ábrázolására példaként hozható fel a mezőgazdaság, ahol az 1945 utáni földreform a nagybirtokhoz tartozó szellemi kapacitásban és állóeszköz-állományban, az erőszakos kollektivizálás a kis- és középgazdaságok állóeszközeiben okozott igen jelentős pusztulást. Az 1989 utáni kiforratlan helyzet pedig a termelőszövetkezetek állóeszköz-állományában, a termelési feltételekben idézhet elő károkat.)

A magyar gazdaság átalakulásában, a súrlódási veszteségek elviselhetőbb mértékében, a gazdaság talpraállításában viszonylag kedvezőbb kiindulási alapot teremthet, hogy a gazdaság átalakulásának kezdete legalább egy évtizeddel megelőzte a politikai rendszerváltozást. 1979-re, bár a tervezés szemléletében és módszereiben alapvető változás nem történt, a központi tervezés szintjén már nyilvánvalóvá vált a közel két évtizedes, karakterisztikus jegyeiben állandósult növekedési pálya további tarthatatlansága, megindult a beruházások visszafogása, egy újabb fejlesztési-növekedési ciklus kialakulásának megakadályozása. (Az 1985-ös MSZMP kongresszus után döntően politikai nyomásra sor került a korábbi növekedési pályára való visszaállás kísérletére, ami az adott körülmények között gyors kudarcba fulladt, még súlyosabb helyzetbe sodorva a gazdaságot.) A gazdasági teljesítmény szempontjából akkor még nem volt jelentős, de a politikai-ideológiai burok feszegetésével igen fontos szerepet játszott az a *kisvállalkozói fellendülés* (GMK-k, VGMK-k alapítása), ami az évtized elején végbement. A vállalkozói szellem e korlátozott kiengedése a palackból a gazdaság számára végül is olyan előiskolát teremtett, amelyből az 1989 utáni időszakban a tulajdonviszonyok átalakítása során a privatizáció, a gomba módra kinövő kisvállalkozások bőven meríthettek.

II.2. Üzembentartás, determináció

A technikai haladás követésének, a termelés és a szolgáltatások szükséges korszerűségének biztosítása az állóeszköz-állomány, ezen belül is elsősorban a gépek, berendezések megfelelő ütemű cseréjével érhető el. Az elmúlt időszak egészének egyik jellemző vonása volt a fenti tétel figyelmen kívül hagyása, ami abból fakadt, hogy a gazdálkodó szervezetek alapvető érdekei a *beruházási források megszerzéséhez* kötődtek, és sokkal kevésbé ahhoz, hogy a beruházások eredményeként létrejövő állóeszközök milyen módon és milyen hatékonysággal üzemelnek. A gazdaságban mind makro-, mind mikroszinten csillapíthatatlan beruházási éhség, túlfűtöttség uralkodott, ugyanakkor az állóeszközök kihasználtsága, hatékonysága rendre elmaradt a kívánatostól. E torz érdek- és értékrendszer következménye lett, hogy az állóeszköz-állomány cseréje, pótlása háttérbe szorult, a technikai megújulás csak vontatottan haladhatott, nagytömegű elavult, elhasznált, elöregedett állóeszköz halmozódott fel a gazdaságban.¹⁶⁵

¹⁶⁵ Az elmondottakat illusztrálja a következő idézet: "A szocializmus építésének eddigi szakaszában a gazdálkodás homlokterében a mennyiségi termelési feladatok álltak. Az ezzel szoros kapcsolatban levő új beruházási létesítmények kivitelezése ezért indokolatlan mértékben háttérbe szorította az üzemelő termelőeszközökkel való ésszerűbb gazdálkodást. ... a vállalatok anyagi érdekeltisége is csekély volt az eszközökkel való hatékony gazdálkodás előmozdítására. Így az állóeszköz-gazdálkodás számos vonatkozásban elhanyagolt területe volt a népgazdaságnak." Lonti György Új amortizációs normák a magyar népgazdaságban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968, 15. oldal

A *beruházási döntések* és a beruházási folyamat végén üzembe helyezett *állóeszközök determinációja* igen nagy, évtizedekre meghatározhatja egy-egy ágazat, régió helyzetét, sorsának alakulását. E meghatározottság szemléletes mutatója az állóeszköz-állomány átlagos üzemeltetési ideje, amely azt jelzi, hogy a gazdaságban egy egységnyi állóeszközt annak üzembe helyezésétől a végleges kiselejtezéséig átlagosan hány évig üzemeltetnek, vagy tartanak üzemeltetésre készen. Az 1989 előtti időszakra vonatkozóan az akkori beruházási döntések következményeként az állóeszköz-állományból fakadó átlagos determináció ágazati mértékeit mutatja a II.2. táblázat:

II.2. táblázat

Az állóeszköz-állomány átlagos üzemeltetési ideje 1989 előtt, években

Gazdasági ág, ágazat	Az állóeszköz-állomány együtt	A gépek, berendezések, járművek
Bányászat	26-28	23-24
Villamosenergia-ipar	30-32	25-26
Kohászat	43-45	33
Gépipar	33-35	27-31
Építőanyag-ipar	32-36	19-30
Vegyipar	31-33	27-34
Könnyűipar	nincs adat	22-32
Élelmiszeripar	33	17-23
IPAR	35	26-28
Építőipar	22-25	15-18
Mezőgazdaság	24-26	15-16
Közlekedés, Posta	70-73	17-21
Kereskedelem	35-40	16-20
Vízgazdálkodás	77-78	16-21
ANYAGI ÁGAK	34-36	22-23
NEM ANYAGI ÁGAK	70-72	nincs adat
GAZDASÁG ÖSSZESEN	41-44	18-21

Kiegészítés a táblázathoz: A számítások becslési eljárással készültek. A könnyűipar és a nem anyagi ágak esetében a becslések nem vezettek elfogadható eredményhez, ezért nem szerepel ezekben a sorokban adat. A becslési eljárás részletes leírása a forrásként megjelölt munkában megtalálható.

Forrás: dr. Barát Mária - dr. Schmuck Ottó: Beruházások, állóeszközök és a gazdasági növekedés, Kandidátusi értekezés, Budapest 1993., 67-92. oldalak

A táblázatban szereplő értékek a döntések által meghatározott magas fokú determinációra utalnak. Így például az iparban 1-2 éves tervezéssel, előkészítéssel, 4-5 éves megvalósítással számolva egy 1985-ben meghozott beruházási döntés kihatása átlagosan 2025-2027-ig tart(hat). Mindez fokozottan hívja fel a figyelmet az *amortizációs politika* fontosságára, hiszen az *a megtérülési lehetőségek szabályozásával fokozhatja, vagy*

gyengítheti a determinációból fakadó kötöttségeket, hozzájárulhat az eszközök megfelelő ütemű cseréjéhez, a technikai megújuláshoz, vagy éppen fékezheti azt.

Lévén becslésekről szó, és mivel a valóságos üzembentartási időkről statisztikai megfigyelések nem állnak rendelkezésre, ezért az abszolút értékeket óvatosan kell kezelni. Az egyes ágazatok egymáshoz viszonyított értékei ugyanakkor megbízhatóan tükrözik – az egyes ágazatok technikai-technológiai adottságait is figyelembe véve – a különböző fejlesztési prioritásokat, az egyes területek megújulásának feltételeit: így bizonyosan *hosszúnak tekinthető* a termelő és a nem termelő *infrastruktúra* állóeszközeinek, valamint a technikai színvonalat elsősorban meghatározó *gépeknek* az üzembentartási ideje.

Az állóeszközök viszonylag hosszú üzembentartása bizonyítható a *selejtezési tevékenység* alakulásán keresztül is. Az elmúlt évtizedekben a selejtezési hányad a villamosenergia-ipar és a mezőgazdaság kivételével minden gazdasági ágban, ágazatban csökkent. 1979 után a beruházások visszaesését követően csökkentek a megújítási hányadok is (a tárgyévi üzembehelyezés a bruttó állóeszközértékhez viszonyítva), amivel összefüggésben a selejtezések még inkább visszaestek. Ezek együttes hatására a nyolcvanas évtizedre kialakult selejtezési hányadok szerint a gépállomány több mint negyven év alatt, a teljes állóeszköz-állomány több mint 110 év alatt lett volna kicserélhető. Az ipar egészére 60, illetve 90 év az azonos értelmű adat. További tény az is, hogy azoknál az ágazatoknál (bányászat, kohászat, vegyipar) esett vissza a legjobban a selejtezés, ahol az állóeszközök előregedése a legerőteljesebb volt a hetvenes évtizedben. Ez utóbbi megállapítás érvényes a *nullára leírt állományból történő selejtezésre* is. Így például a bányászatban és a kohászatban az adott selejtezés mellett a teljes nullára leírt állományt hét év alatt lehetett volna kicserélni 1970-ben, addig ehhez a nyolcvanas években több mint húsz év, illetve majdnem 40 év lett volna szükséges. Az építőipar, valamint a mezőgazdaság kivételével egyébként a nullára leírt állományból történő selejtezés minden területen jelentősen csökkent.¹⁶⁶

Az 1979 utáni fordulat, az állóeszköz-állomány lassuló cseréje az előzőekkel összefüggő újabb megközelítésben is nyomon követhető. Az állóeszköz-gazdálkodásban a hatvanas-hetvenes években részben az ágazati, részben a szabályozási sajátosságoknak megfelelően az egyes gazdasági ágakban viszonylag állandósult jellemzők alakultak ki. (Növekedési ráta, megújítási hányad, selejtezési hányad stb.) Ennek következtében hosszú távon létre jött az *üzembehelyezéseknek és az állóeszköz-állománynak* az egymáshoz közelálló *növekedése* is. Ez 1977-ig megfigyelhető volt az anyagi ágak egészében, ezen belül az iparban, a kereskedelemben, kisebb mértékben a mező- és erdőgazdaságban, a szállítás-hírközlésben, valamint a vízgazdálkodásban. Ezt követően 1978-79-től kezdődően a korábban kialakult szerkezeti arányok, növekedési jellemzők megbomlottak, visszajukra fordultak. A nem anyagi ágak kivételével minden gazdasági ágban jóval nagyobb lett az állóeszköz-állomány növekedési üteme, mint az üzembehelyezéseké. Ez a változás úgy zajlott le, hogy a hetvenes évtized utolsó beruházási hullámának lefutásával, majd a felhalmozás lefékezésével az ágazatok zöménél 1978-1980 között kezdődött meg az üzembehelyezések csökkenése, amit kétéves csúszással, 1980-1982-től követett a *selejtezések abszolút csökkenése*. Az állóeszköz-gazdálkodás körülményeinek alapvető megváltozása okozta, hogy szélesre nyílt az olló az üzembehelyezések és az állóeszköz-állomány növekedése között. Minden jel arra utal, hogy a fejlesztési, bővülési lehetőségek beszűkülésére az anyagi ágakban, ágazatokban működő gazdálkodók az állóeszköz-gazdálkodás terén extenzív módon válaszoltak, azaz a szükséges pótlásokkal, cserékkel szemben előnyben részesítették az állóeszköz-állomány fizikai,

¹⁶⁶ Az állóeszköz-állománnyal kapcsolatos adatok forrásaira, az állóeszköz-állomány mérlegeire, idősoraira illetően az ezekből számítható arányokra, mutatókra vonatkozó adatok átfogóan és rendszerezetten megtalálhatók a következő kötetben: A magyar gazdaság vargabetűje, szerzői munkaközösség, szerkesztette Barát Mária, Aula Kiadó Kft., 1994, 515-529. old.

mennyiségi bővítését, a meglévő kapacitások tartalékolását. Ennek előrevetíthető következménye pedig az, hogy különösen az anyagi ágakban az állóeszköz-állomány elöregedése felgyorsul, számítani kell a korszerkezet kedvezőtlen változására, egyes területeken az állóeszközök egyidőben jelentkező, tömeges elhasználódására. Ez egybeesve az 1989 utáni átalakulási folyamatokkal az új struktúrában túlfejlesztettnek bizonyult területeken végleges és visszavonhatatlan lesz, más területeken viszont a privatizáció és a gazdasági talpraállítás komoly fékező ereje lehet.

Az állóeszköz-állomány determinációjával kapcsolatosan szükséges megemlíteni annak egy kevésbé ismert, de annál nagyobb és jelenleg sem megoldott nehézségeket jelentő dimenzióját a területi determinációt, ami a vizsgált évtizedek valószínűleg rendszer specifikus fejlesztési jellemzőjéből, az állóeszközök rendkívül koncentrált regionális, megyei telepítéséből alakult ki, és az évtized végén, 1988-ban, az alábbi képet mutatta.

Az állóeszközök területi megoszlását illetően az ún. szocialista iparra rendelkezünk adatokkal. Ezek szerint a központban¹⁶⁷ koncentrált az állóeszköz-állomány 27.7 %-a, ezen belül a gépek, berendezések, járművek 28.5 %-a. Az iparosodott megyékben¹⁶⁸ működött az állóeszközök 49, a gépek 47.8 %-a. Ugyanezen értékek a kevésbé iparosodott megyék¹⁶⁹ esetében 23.2 % és 23.7 % voltak. Az iparosodottság szintjének csökkenésével az egyes megyéknél határozottan kirajzolódó tendenciaként megfigyelhető, hogy az ipari állóeszközökön belül is csökken a gépek, berendezések, járművek aránya. Így a központban ez a hányad 48.8 %, az iparosodott megyéknél átlagban 46.2 %, a kevésbé iparosodott megyék esetében pedig 41.5 %.¹⁷⁰ Az iparon belül a gépek arányának csökkenését az iparosodottság alacsonyabb szintjéhez kapcsolódó ágazati struktúra magyarázza, nevezetesen az élelmiszeripar nagyobb súlya, azzal, hogy ezen ágazatban az egyik legalacsonyabb a gépi hányad. Az iparosodott megyékben az átlagos géphányad csökkenését a bányászat nagyobb aránya idézheti elő (pl. Zala vagy Csongrád esetében). Szélsőséges eset Baranya, ahol az ipari állóeszköz-állomány mindössze egyharmada gép, berendezés, jármű amiatt, hogy a bányászat, valamint az élelmiszeripar együttesen nagy súlyt, 61.3 %-ot tesz ki az ipari állóeszközökben.

Az ipar területi elhelyezkedésére jellemző, hogy a kilenc ipari ágazat közül 2-3 tette ki a megyék ipari állóeszközeinek 2/3-át, 3/4-ét. Egyetlen kirívó ellenpélda Tolna, ahol a villamosenergia-ipar állóeszközei az ipari állóeszköz-állományból 84.3 %-kal részesedtek. Az ágazati koncentráció fokát tekintve az első néhány megye sorrendje a következő volt: (A megyék megnevezése után álló százalékos érték azt mutatja, hogy az első három legnagyobb súlyú ipari ágazat összesen milyen arányt képvisel a megye ipari állóeszköz-állományában.)

Baranya: 81.3 %	bányászat (49.8 %), villamosenergia-ipar (20 %), élelmiszeripar (11.5%)
Győr-Sopron: 80.3 %	gépipar (40.4 %), könnyűipar (23%), élelmiszeripar (16.9 %)
Pest: 76.8 %	vegyipar (35.6 %), gépipar (22.5 %), villamosenergia-ipar (18.7 %)

¹⁶⁷ A központ Budapestet és Pest megyét jelenti az ország területének 7.5, lakosságának 28.5 %-ával. Az adatok az 1987-es megyei és fővárosi statisztikai évkönyvekből származnak.

¹⁶⁸ Baranya, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád, Fejér, Győr-Sopron, Heves, Komárom, Nógrád, Vas, Veszprém, Zala, összesen 11 megye, az ország területéneknek 47.8, lakosságának 41.6 %-ával.

¹⁶⁹ Bács-Kiskun, Békés, Hajdú-Bihar, Somogy, Szabolcs-Szatmár, Szolnok, Tolna, összesen 7 megye az ország területének 44.7, lakosságának 29.9 %-ával.

¹⁷⁰ Ez utóbbiak közül kivettük Tolnát, mert a megye ipari állóeszközeinek 84.3 %-át a villamosenergia-ipar (Paks) adja, ahol a gépek aránya a népgazdasági átlagnál jóval magasabb, Tolna megye egészére 62 %. Tolna megyével együtt a nem iparosodott megyék átlagában a gépek aránya a bruttó értéken belül 48.4 % lett volna.

Fejér: 75.7 % kohászat (44.5 %), bányászat (19 %), gépipar (14.2 %)

Az ágazati koncentráció a legalacsonyabb a következő két megyében volt:

Borsod-A-Z: 46.9 % kohászat (26.7 %), villamosenergia-ipar (13.2 %), építőipar (7 %)
Komárom: 54.5 % bányászat (31.3 %), villamosenergia-ipar (15.7 %), gépipar (7.5 %)

Ez utóbbiakhoz kiegészítésül azért hozzá kell tenni, hogy a kisebb mértékű koncentráció mögött a nehézipari ágazatok egyértelmű meghatározó szerepe húzódik meg. Az ipar állóeszköz-állományából a nehézipari állóeszközök Borsod-A-Z megyében 91.6 %-kal, Komárom megyében 88.4 %-kal részesedtek. A nehézipari állóeszközök aránya kiemelkedően magas még a következő megyékben volt: Veszprém (88.5 %), Nógrád (86.7 %), Heves (84.4 %).

Az ipari állóeszköz-állomány ágazatonkénti koncentrációja a különböző megyékben önmagában természetesen semmit nem jelent. Éppúgy lehet a gazdaságon belüli, történelmi bázison nyugvó harmonikus területi munkamegosztás eredménye is, mint ahogy lehet egy kiegyensúlyozatlan fejlődésből származó kiszolgáltatottság. Ez utóbbi abban az értelemben, hogy a nem szerves, mesterségesen indukált és fenntartott regionális növekedés külső, vagy belső okok hatására kifulladásra, talaját veszítve az *adott területet könnyen depressziós térséggé változtathatja*. Az ingatagságot növeli, ha *a területi koncentráció nemcsak ágazati, hanem egyben vállalati is*. A leginkább nehézipari megyében, Borsod-Abaúj-Zemplénben például a megye ipari állóeszköz-állományának közel kétharmadát négy vállalat állóeszközei tették ki: Tiszai Vegyi Kombinát (Leninváros - Tiszaszederkény, 23.8 Mrd. Ft bruttó érték), Lenin Kohászati Művek (Miskolc, 18.3 Mrd. Ft bruttó érték), Borsodi Vegyi Kombinát (Kazincbarcika, 17.5 Mrd. Ft bruttó érték), Ózdi Kohászati Művek (Ózd, 12.5 Mrd. Ft bruttó érték).

A gazdaság egészét tekintve 1988-ban huszonöt vállalat állóeszköz-állománya haladta meg egyenként a tíz milliárd Ft-os bruttó értéket. Ez a negyedszáz vállalat a vállalatok és szövetkezetek összes állóeszközértékének 29.3 %-ával rendelkezett. Közülük a termelő infrastruktúrában négy (MÁV 198.1 Mrd. Ft, Magyar Posta 68.8 Mrd. Ft, Gáz- és Olajszállító Vállalat 26.2 Mrd. Ft, Dunántúli Regionális Vízmű 17.3 Mrd. Ft), a többi az iparban működött. Az ipar óriásainak birtokában volt az ipari állóeszköz-állomány 35.5 %-a. E vállalati körből 8 a villamosenergia-iparban, 3-3 a kohászatban és a vegyiparban, 2-2 a szén-bányászatban, valamint a kőolaj- és földgázkitermelésben, 1-1 a gépiparban, az építőanyag-iparban és a könnyűiparban volt található. Egy-két vállalat lényegében egy teljes ipari alágazatot képviselt a következő területeken: egyéb színes fémkohászat (Csepel Művek, Fémmű 4.2 Mrd. Ft), azbesztcementipar (1.3 Mrd. Ft), gumiipar (Taurus 9 Mrd Ft), papíripar (Papíripari Vállalat 20.8 Mrd. Ft), selyemipar (2 vállalat, 2.2 Mrd. Ft), növényolajipar (6.2 Mrd. Ft).

II.3. Az állóeszköz-állomány fizikai állapotának változásai

Az állóeszköz-állomány fizikai állapotának változásait *a nettó és a bruttó érték arányának, az amortizáltságnak, és a nullára leírt állomány nagyságának* alakulásán keresztül lehet vizsgálni. Bizonyos, nem elhanyagolható megkötések mellett általában állítható, hogy hosszabb távon a nettó érték csökkenése és az amortizáltság, valamint a nullára leírt állomány növekedése az állóeszköz-állomány fizikai elhasználódására, előregedésére enged következtetni.¹⁷¹

Az elmúlt évtizedekre tekintve az említett három mutató változásai alapján is egyértelműen kimutatható *a korábbi növekedési pálya megtörése*, a kialakult pályajellemzők gyors átalakulása *az 1978-1979-es éveket követően*. Röviden összefoglalva a több évtizedes idősből kiolvasható tendenciák lényegét megállapítható, hogy az állóeszköz-állomány előregedése mindvégig jellemzője volt a korszaknak, ami a háborút követő helyreállítási periódust, valamint több fejlesztési hullámot követően bizonyos fokig természetes folyamatnak tekinthető, de amíg ez a fizikai elhasználódás a töréspont előtt viszonylag lassú volt és nem terült szét az egész gazdaságban, addig a töréspont után felgyorsult és két gazdasági ág kivételével az egész gazdaságot érintette. Ez a statisztikai adatok tükrében azt jelenti, hogy míg 1979 előtt több volt a nem minden mutató szerint romló, mint az egyértelműen romló helyzetben lévő gazdasági ág, ágazat, addig 1979 után a kereskedelem és a nem anyagi ágazatok kivételével minden terület romló helyzetbe került.

Kissé részletesebben tekintve a gazdaság különböző területeire az 1979 előtti és utáni időszakokban a gazdasági ágakat illetően az alábbi főbb változások írhatók le:

- A hatvanas évek végi, hetvenes évek eleji nagyobb arányú fejlesztés lefékeződésének szinte természetes következménye volt *a mezőgazdaság állóeszközeinek folyamatos előregedése*.
- 1979-ig lényegében nem változott *az építőipar állóeszközeinek állapota*.
- *Az anyagi ágak egészét, ezen belül az ipart, a szállítás-hírközlést, a kereskedelmet* sajátos kettősség jellemezte. A nettó érték aránya kisebb-nagyobb mértékben növekedett, az amortizáltság csökkent, de a nullára leírt állomány aránya mindenhol jelentősen nőtt.
- *Az ipar ágazatait* külön is vizsgálva megállapítható, hogy az ötvenes évek nehézipari fejlesztései, majd a hatvanas években a fejlesztési prioritások részbeni megváltozása következtében *jelentősen romlott a bányászat, a kohászat és a vegyipar* állóeszközeinek állapota, előregedtek. E három ágazatban nagymértékben csökkent a nettó érték aránya, csökkent az amortizáció hányada és igen jelentősen, több mint a háromszorosára ugrott a nullára leírt állóeszközök aránya. *A villamosenergia-ipart, a gépipart, a könnyűipart, az élelmiszeripart* az egész iparra érvényes kettősség jellemezte: kisebb-nagyobb mértékben nőtt a nettó érték; az amortizáció aránya és a nullára leírt állomány pedig átrendeződött, ez utóbbi aránya átlagosan megkétszereződött.

Szemben az előzőekkel, az 1979 utáni időszakban a gazdasági ágak, ágazatok nagy részét az egyértelmű romlás jellemzi: a nettó érték csökken, az amortizáltság, valamint a nullára leírt állomány aránya nő. Ezen területek közé tartoznak a következők: *ipar, építőipar, mezőgazdaság*; az ipar ágazatai közül *a bányászat, a villamosenergia-ipar, a gépipar, az*

¹⁷¹ Az ezekkel kapcsolatos elméleti levezetések és megfontolásokat részletesen tartalmazza: dr. Barát Mária - dr. Schmuck Ottó: Beruházások, állóeszközök és a gazdasági növekedés, Kandidátusi értekezés, Budapest 1993., 67-92. oldalak

építőanyag-ipar, a vegyipar, a könnyűipar és az élelmiszeripar. Egyértelmű javulást mutatott viszont a kohászat és a kereskedelem.

II.4. Az ipar gépállományának kormegoszlása

Az előző alfejezet mondanivalóját kívánjuk megvilágítani egy másik oldalról az ipar gépállományára vonatkozóan az állóeszközök kormegoszlásának rövid bemutatásával. Az 1980-as évek végére kialakult állapotot szemlélteti a II.3. táblázat.

II.3. táblázat

Az ipar gépállományának korösszetétele és átlagos életkora 1987. VI. 30-án (megoszlás százalékban sor=100, életkor években)

Ágazatok megnevezése	1975 előtti	1976 -1980	1981 -1985	1986 utáni	Átlagos életkor
Bányászat	20,3	21,9	37,5	20,1	7,5
Villamosenergia-ipar	35,5	16,9	30,2	17,0	9,9
Kohászat	45,7	24,4	23,2	6,4	13,9
Gépipar	32,7	33,4	27,9	5,7	11,0
Építőanyag-ipar	44,0	28,4	18,2	9,1	11,2
Vegyipar	34,2	28,3	29,7	7,5	10,0
Könnyűipar	41,9	26,6	23,5	7,6	11,6
Élelmiszeripar	27,1	29,5	32,8	10,2	9,2

Forrás: Tervezési célú tényadatellátó rendszerek, V. kötet: Az ipar gépállományának kora és műszaki színvonala 1987-ben, Országos Tervhivatal Informatikai és Módszertani Intézet, 2414/4/XX/1988.

A bemutatott adatok önmagukért beszélnek. Érdekes azonban az ipar bizonyos területeit tovább is vizsgálni. A táblázat után azokat a szakágazatokat soroljuk fel, amelyeknél a nyolcvanas évtized végén kiugróan magas volt a harminc évnél idősebb, 1960 előtt üzembehelyezett alapüzemi gépek aránya.

A harminc évnél idősebb alapüzemi gépek aránya egyes szakágazatokban:

Vaskohászat	19.4 %	Azbesztcementipar	11.4 %
Műtrágya és növényvédőszer gyártás	15.5 %	Papíripar	16.0 %
Nyomdaipar	10.9 %	Pamutipar	11.7 %
Selyemipar	10.1 %	Malomipar	17.2 %

Az adatok forrása azonos a II.3. Táblázatával.

II.5. Az ipar gépállományának műszaki színvonala

A géppark műszaki színvonalát a rendelkezésre álló statisztikai adatok alapján a gépek, berendezések automatizáltsági színvonalának változásain keresztül lehet megítélni.

A hetvenes-nyolcvanas évtizedben általánosan megfigyelhető tendencia volt, hogy a gépállomány automatizáltsági foka alig nőtt. Az automatizálás nem megfelelő ütemű növekedését tükrözték a beruházási adatok is: az ezekben az években üzembehelyezett gépek, berendezések automatizáltsági színvonala alig tért el a már működő gépparkétól.

A magyar gépipar termékszerkezete miatt, főleg a beruházott hazai gyártású gépek műszaki színvonala minősült alacsonynak, az előállított automata gépek aránya 20-30% között változott. Mivel az ipar beruházott gépeinek mintegy fele évről-évre hazai eredetű volt, ez jelentősen befolyásolta a gépállomány technikai színvonalának alakulását. Valamivel kedvezőbb a helyzet a rubel viszonylatból származó gépberuházásoknál, ezeknek mintegy 40%-a volt automatizált. A legkorszerűbb automata gépeket, berendezéseket azonban általában a nem rubelelszámolású relációból lehetett beszerezni. Mindezek eredőjeként a nyolcvanas évtized végén az ipar gépállományának automatizáltsági színvonala a II.4. táblázat szerinti képet mutatta.

A nyolcvanas évek legelejétől kezdődően a beruházási források beszűkülésével párhuzamosan és azt részben ellensúlyozva is, megnövekedett az állóeszköz-felújítási munkák szerepe. A rendelkezésre álló adatok szerint a hetvenes évtizedhez képest az ún. fenntartási kiadások aránya a bruttó beruházásokhoz viszonyítva közel megduplázódott a nyolcvanas években. Az arány növekedése a gazdaság egyes területein lényegesen eltérő mértékű volt. Elsősorban ott volt igen gyors, ahol a leginkább szűkültek a beruházási lehetőségek. A nyolcvanas évek közepére a gazdasági ágak, ágazatok kerekén negyven százalékánál a fenntartási kiadások már meghaladták a beruházási kifizetések nagyságát. A fenntartási kiadások aránya három területen volt jóval az átlag alatt. Ezek: a bányászat, a villamosenergia-ipar és a vízgazdálkodás.

II.4. táblázat

Az ipar gépállományának automatizáltsági színvonala 1987-ben
(százalékos megoszlás, folyó árakon számítva)

Megnevezés	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Bányászat	0,3	55,9	25,4	12,1	2,7	3,3
Villamosenergia-ipar	0,3	16,0	30,2	9,5	28,2	15,4
Kohászat	1,0	30,7	49,2	11,5	2,6	4,7
Gépipar	0,8	43,5	18,3	15,5	8,7	12,9
Építőanyag-ipar	2,2	32,4	41,0	8,2	9,9	5,9
Vegyipar	0,4	22,1	36,3	7,3	19,7	14,0
Könnyűipar	0,3	31,8	44,2	14,1	1,8	7,6
Élelmiszeripar	1,1	29,7	46,2	7,5	10,0	5,2

Magyarázatok:

1. Emberi erővel működtetett, 2. Mechanikus működtetésű, 3. Részlegesen automatizált mechanikus vezérlésű, 4. Részlegesen automatizált programozott vezérlésű, 5. Teljesen automatizált mechanikus vezérlésű, 6. Teljesen automatizált programozott vezérlésű

Forrás: Tervezési célú tényadatellátó rendszerek, V. kötet: Az ipar gépállományának kora és műszaki színvonala 1987-ben, Országos Tervhivatal Informatikai és Módszertani Intézet, 2414/4/XX/1988.

1979 után a megújítási hányadok jelentős visszaesésének a gépállomány műszaki színvonalára is kedvezőtlenül ható következménye lett, hogy az alap- és a kisegítő-üzemi gépek műszaki színvonala közötti különbség növekedett. A fejlesztési pénzeszközök szűkössége mindenekelőtt a kisegítő jellegű tevékenységek (anyagmozgatás, szállítás, raktározás) gépesítését korlátozta. Ezzel párhuzamosan, mintegy a csökkenő beruházási lehetőségek ellensúlyozására, megnövekedett a fenntartási kiadások szerepe is. Míg 1970-1979 között ezek aránya a vállalati beruházásokhoz viszonyítva évente átlagosan 60% körül mozgott, addig 1980-1983 között több, mint 80% -ot ért el, a nyolcvanas évtized közepére pedig a vállalatok már alig költöttek kevesebbet fenntartásra, mint beruházásra.

Összefoglalva az eddigiekből szerezhető tapasztalatokat megállapítható, hogy a magyar gazdaság az állóeszközöket tekintve két, nyomasztó súlyú nehézséggel lépte át a kilencvenes évtized és az új gazdasági feltételrendszer küszöbét. Az egyik problémakör *az állóeszköz-állomány szerkezetéből* eredezik, egyszerre ágazati, területi és vállalati méret kiterjedéssel. A másik az eszközök gyors elöregedéséből, műszaki színvonalának lemaradásából fakad. Mindezekből következően magyar gazdaság számára elsődrendű gazdaságpolitikai érdek és feladat az állóeszköz-állomány mielőbbi megújítása, szerkezetének átalakítása. Az állóeszköz-állomány tömege, valamint a szerkezeti problémák koncentrációja miatt azonban a viszonylag gyors átalakulás olyan mértékű mobilizálható tőkét és folyamatos megtakarítást, tőkefelhalmozást igényel, amely kizárólag belső forrásokból nem valósítható meg. Szükséges továbbá a gazdaságpolitika eszközeinek olyan meg- és kiválasztása, amely elősegíti a megtakarítások növekedését, a beruházási tevékenység élénkülését. Ez viszont mindenekelőtt a megtérülési feltételek kedvezőbbé tételét, a vállalkozások kockázatának, terheinek csökkentését jelenti, ami legalábbis középtávú előrelátást feltételez és ami a 90-es évtized első felében nyilvánvalóan szemben állt a gazdaságpolitika éves, költségvetési szemléletével.

Második rész

A magyarországi gyakorlat

I. Fejezet

A vállalkozások költségszerkezete, az eszközök leírtsága és a beruházások

I.1. A vállalkozások költségszerkezete 1985-1994

Mint a "A vizsgálat tárgya, eszközei és módszerei" című bevezető fejezetben külön is kiemeltük az "értékcsökkenés számviteli szempontból a gyakorlatban Janus-arcú, két oldalról közelíthető meg. Egyik esetben a költség-elszámolási, a másikban pedig a megtérülési folyamat kap nagyobb hangsúlyt."¹⁷² A kétféle szemléleti mód közül ebben a fejezetben az *értékcsökkenést, mint költséget* vizsgáljuk. Az itt következő elemzés célja behatárolni, hogy a különböző metszetekben milyen súlyt képvisel az amortizáció a költségek között. Ennek ismerete nélkülözhetetlen ahhoz, hogy az amortizációs rendszer javítása érdekében megteendő lépések - elsősorban adózási - következményei előrejelezhetők legyenek. Ezenkívül nem haszontalan ez az áttekintés abból a szempontból sem, hogy a gazdaság nagy aggregációiban alkothatunk képet a vállalkozások csoportjainak költségszerkezetéről, annak rugalmasságáról vagy merevségéről.

Hangsúlyoztuk az említett bevezetőben azt is, hogy értékcsökkenés a költségek között *sajátos állandó költség*. Az értékcsökkenés okai között a fizikai és az erkölcsi (gazdasági) kopást (elhasználódást) szokás említeni. Az elméleti gondolkodás síkján ugyanakkor célszerű lehet - Keynes megállapításaira hivatkozva - elkülöníteni a folyamatos üzleti használatból eredő, és "az idő múlásával beálló - a használattól független - értékcsökkenés"¹⁷³ kategóriáit is. E két dimenzió együttes figyelembevétele valóban olyan színes változatosságot teremt, ami méltán hozza zavarba az elméleti közgazdászokat, vagy vált ki ingerültséget belőlük. Érdemes röviden példákon áttekinteni mire is gondolunk. A fenti két dimenzió együttesen a következő lehetőséget állítja elő (a példában feltételezzük, hogy az erkölcsi elhasználódás rövidebb, mint a fizikai kopás):

- 1.) fizikai kopás és folyamatos használat,
- 2.) fizikai kopás és használaton kívüli állapot,
- 3.) gazdasági avulás és folyamatos használat,
- 4.) gazdasági avulás és használaton kívüli állapot.

Példák a négy kombinációra:

1.) A "klasszikus" eset: a gép, a jármű a használattal arányosan adja át értékét a terméknek, a szolgáltatásnak. Az elhasználódás technikai oldalról (üzemóra normák, km-ek, stb.) viszonylag jól becsülhető, ugyanúgy a termék, szolgáltatás árában megfelelően számítható az állandó költség-rész is.

¹⁷² Lásd a tanulmány 11. oldalán leírtakat.

¹⁷³ Lásd részletesen: J.M. Keynes: A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1965, 76-79. old.

2.) Ha a vállalkozó, a vállalkozás a tevékenységét hosszabb ideig szüneteltetni kénytelen (kereslethiány, piaci körülmények, kisvállalkozásoknál betegség, stb.), akkor a tartósan használaton kívüliség miatt is éri fizikai okokból értékvesztés a gépet, a járművet: pl. a fém alkatrészek rozsdásodnak, stb.

3.) A gazdasági kopás általában gyorsabb, mint a fizikai elhasználódás. További jellemzője, hogy az időben nem egyenletes, azaz az időszak kezdetén nagyobb arányú (degresszív leírású), mint a későbbi periódusokban. Szemben az 1.) esettel az értékcsökkenés számítása elsősorban nem a technikai paraméterek figyelembevételén, hanem ezek mellett a piaci, a marketing eszközök igénybevételén alapszik. Eltér az 1.)-től abban is, hogy az említett okok miatt az értékcsökkenés - mint állandó költség - aránya a költségeken egészen belül csökkenő lehet. (Ennyiben tekinthető *sajátos* állandó költségnek.

4.) A 2.) pontban leírtak szerinti további szűkítésekkel ("fizikai" értékvesztés) az előző szakaszban leírtakat lehet megismételni.

Az értékcsökkenés levonását szabályozó két legfontosabb törvény, a számviteli és az adó törvény a fenti eseteket eltérő módon kezeli. A számviteli törvény a számviteli alapelvek betartásával mind a négy valóságos helyzet kezelésére megfelelő eszközöket biztosít. Ehhez képest az adótörvény a különböző esetekre eltérő megszorításokat alkalmaz.¹⁷⁴

- Az adó törvény szemlélete a "klasszikus" példának az egyenletes elhasználódás aletén (lineáris leírás) alapszik. *Ha* a tényleges és *időben egyenletes* kopás megegyezik az adó törvény szerinti amortizációs normával, akkor a két jogszabály elszámolási *következményei* között nincs gyakorlati különbség.
- Az 1.) és a 2.) esetet a teljesítményarányos leírástól eltekintve az adó törvény egyként kezeli, míg a számviteli törvény külön eljárást ír elő. Ha azonban a vállalkozó, a vállalkozás kezdetben a teljesítményarányos leírást választotta, de tevékenységét hosszabb ideig szüneteltetni kénytelen, akkor a használaton kívüliségből eredő értékcsökkenést (értékvesztést) az adótörvény nem ismeri el a költségek között.
- A 3.), 4.) pontban körvonalazott esetek meglétét az adótörvény a leírás formáját tekintve nem, a leírás idejét tekintve pedig csak korlátozottan ismeri el.

E rövid bevezetés után a fejezet további részeiben az éves értékcsökkenés összköltségen belüli arányait mutatjuk be a különböző aggregátumokban, metszetekben.

Az éves értékcsökkenés arányának szélsőértékei

Az éves amortizáció aránya a költségstruktúrában belül térben és időben jelentősen változott az elmúlt időszakban. Különösen az 1990-1991 utáni években, a gazdasági átalakulással, az új vállalkozási formák gyors térhódításával párhuzamosan szélesedett ki az a sáv, amelyben az értékcsökkenés elszámolása lényegesen eltérő szintű szerepet játszott a költségek között. Így például 1985-ben az éves értékcsökkenés maximális hányada 21,6 százalék volt, ami 1992-re 46,3, majd 1993-ban 94,5 százalékra nőtt, 1994-ben pedig 53,5 százalékra esett vissza. A maximumot 1985-ben a budapesti 0-10 millió Ft közötti nettó árbevételt elérő egyéb nem anyagi tevékenységet végző 14 tagú vállalatcsoport, 1992-ben az összesen öt vállalkozásból álló nyereséges, 0-főt foglalkoztató Hajdú-Bihar megyei kereskedelmi vállalkozások, 1993-

¹⁷⁴ Lásd még ehhez az értékcsökkenés *megtérülési oldalát* vizsgáló III. Fejezetet az éves értékcsökkenés számviteli és a társasági adó törvény szerinti elszámolásának gyakorlatáról.

ban az öt tagú, 0 főt foglalkoztató Rt-k, 1994-ben az öt vállalkozásból álló 0 fős, ingatlankezelő szövetkezetek (lakásszövetkezetek) csoportja képviselte. A maximumoknak a kilencvenes évek elején szinte a lehetséges szélsőértéket elérő megugrása alapvetően a privatizációval és a vagyonkezelő holdingok kialakításával függött össze, amire elsősorban az állóeszköz-állomány és a foglalkoztatottak számának (egy főre jutó bruttó érték) arányából lehet következtetni. Másodsorban fontos szerepet játszottak azok a "fantom" vállalkozások is, amelyek lényegében a költségelszámolás kedvezőbb lehetőségei okán és nem valóságos vállalkozási céllal jöttek létre. Az éves értékcsökkenésnek a költségek között elfoglalt szerepét illusztrálja a következő táblázat, amely az egyes metszetekhez tartozó vállalkozások számának végső összegét mutatja az amortizációnak a költségek közötti különböző szintje mellett.

I.1. táblázat

A vállalkozások száma az éves értékcsökkenésnek a költségek közötti aránya szerint, darab

Költségarány, százalék					
Évek	0 - 2,5%	2,5 - 5,0%	5,0 - 7,5%	7,5 - 10,0%	10,0 -100,0%
1985	309 097	234 424	36 435	1 773	3 605
1986	306 743	237 064	35 864	2 324	2 933
1987	330 324	219 963	24 845	2 797	2 013
1988	325 411	206 288	20 932	2 157	1 283
1989	358 731	187 578	11 196	1 796	1 532
1990	456 758	164 699	6 853	1 965	2 232
1991	492 408	229 312	11 887	3 672	3 953
1992	3 549 227	2 771 375	750 180	82 502	50 347
1993	4 322 557	3 056 059	843 858	79 080	41 933
1994	5 430 013	3 333 136	902 633	180 760	114 877

Kiegészítés a táblázathoz: Amint azt korábban már kifejtettük, az adat- és titokvédelmi okok miatt az általunk használt szoftver csak metszetekben és aggregátumokban képes "gondolkozni". Ezért a táblázatban szereplő adatok *kumulált értékek, amelyek a tendenciákat ugyan pontosan kifejezik*, de az egyes csoportokba tartozó vállalkozások számának meghatározására nem alkalmasak.

A nyereséges és a veszteséges vállalkozások költségszerkezete

Az adatbázisunkban szereplő vállalkozások száma 1985-ben 4 805, amiből 164, 3,4% volt veszteséges a mérleg szerinti eredmény alapján. 1992-ben 57 257 vállalkozásból 27 612 db., 48,2%, 1993-ban 66 188 vállalkozásból 33 333 db., 50,4%, 1994-ben 78 805 vállalkozásból 37 490 db., 47,6% mutatott ki az adózás előtti eredményében veszteséget a gazdálkodási év végén. A nyereséges-veszteséges vállalkozások költségszerkezete az M.I.1. táblázatnak¹⁷⁵ megfelelően alakult.

Az adatok szerint a vizsgált időszakban az éves amortizáció aránya a költségek között kismértékben nőtt. Jellemző volt továbbá a nyereséges és a veszteséges vállalkozások költségszerkezetében az amortizáció arányának közel azonos mértéke 1993-ig. 1994-ben viszont a két kategória közötti eltérés már jelentősnek mondható: *a veszteséges vállalkozások*

¹⁷⁵ Lásd a Mellékletben a táblázatok között.

költségeiben az éves értékcsökkenés 58 százalékkal nagyobb arányt képvisel, mint a nyereségesek esetében.

1985-1989 között a megkülönböztetett két vállalkozás típus költségei közötti karakterisztikus eltérés az anyagjellegű és a személyi jellegű kiadások arányainak eltéréseiben ragadható meg. Mivel ebben az időszakban még a vállalkozások túlnyomó része vállalat, szövetkezet, ezért leegyszerűsítve azt lehet mondani, hogy a klasszikus szocialista gazdálkodási formákban a nyereséges és a veszteséges vállalkozások költségszerkezetében *az anyagrafordítások és a bérkiadások eltérő aránya mutatható ki jellegzetes különbségeként.*

Az 1988-ban bevezetett új adórendszer, ezen belül is elsősorban a személyi jövedelem adóval kapcsolatos bérbruttósítás jelentősen megváltoztatta a költségszerkezetet, új arányokat alakított ki. Kiegyenlítődték a személyi jellegű kiadások arányai. A nyereséges és a veszteséges vállalkozások kiadásaiban az anyagjellegű költségek és az egyéb ráfordítások arányainak eltérései váltak jellemzővé. (Ez utóbbiak elsősorban az adó jellegű, a büntetésekkel kapcsolatos, a tárgyi eszközök értékesítésével, selejtezésével összefüggő ráfordításokat tartalmazzák.)

Az adórendszerben történt változások mellett a rendszerváltozás szerves részét képező vállalkozás alapítási boom, a gazdasági társaságok szervezeti átalakulása, a korábban szinte ismeretlen *vállalkozási formák gyors térhódítása* szintén jelentős hatást fejtett ki a költségszerkezetre. Ezt mutatja be a következő rész.

A vállalkozások költségszerkezete gazdálkodási formánként

1989 után, de főképpen 1991-gyel kezdődően a gazdaságban a vállalkozások száma ugrásszerűen növekedett, szinte minden évben közel megkétszereződött. A gazdasági átalakulás során a vállalatok, szövetkezetek száma, súlya rohamosan csökkent, miközben a jogi személyiséggel rendelkező társaságok között a korlátolt felelősségű társaságok és az Rt-k, az egyéb formák között a betéti társaságok váltak meghatározóvá. A nagyobb tőkeerővel rendelkezők elsősorban a részvénytársasági formában, a kisebbek betéti társaságként működtek. A korlátolt felelősségű társaságok szinte minden vállalkozási méret mellett igen népszerű társasági formának bizonyultak. Az egyes gazdálkodási formákra jellemző költségszerkezetet az M.I.2. táblázat¹⁷⁶ mutatja.

A táblázat adataiból az első pillantásra is kitűnik, hogy a klasszikus szocialista vállalkozási típusok költségszerkezete a veszteséges, míg az új formáké a nyereséges vállalkozások költségszerkezetéhez áll közel. Szembetűnő továbbá a gyaníthatóan a vállalkozás méretével összefüggő kapcsolat az éves értékcsökkenés aránya és a vállalkozás formája között is. Ugyanakkor tény az is, hogy az egyes vállalkozási formák esetében a viszonylag alacsony hányadok miatt az amortizáció súlya közötti különbségek nem tekinthetők számottevőnek, a legnagyobb és a legkisebb érték közötti eltérés 3,5 százalékpont, ami azonban egymáshoz viszonyítva már jelentős, több mint háromszoros aránybeli eltérést jelent. Abszolút különbségeként azonban a többi költség és ráfordítás kategóriában ennél jóval nagyobb eltérések találhatók. A vállalkozás méretével függhet össze továbbá a személyi jellegű költségek arányának alakulása is, amely a korlátolt felelősségű társaságoknál és az egyéb vállalkozási formáknál a legalacsonyabb, tehát ott, ahol a legtöbb lehetőség van a súlyos terhekkal járó bérkifizetések helyett kedvezőbb jövedelem-kivételi formák alkalmazására. A vállalkozás mérete és költségstruktúrája közötti kapcsolatot mutatja be részletesebben a következő rész.

¹⁷⁶ Lásd a Mellékletben a táblázatok között.

A vállalkozások költségszerkezete a vállalkozás mérete szerint

1989 után a régi vállalati-szövetkezeti szervezeti struktúra átalakulása folyamán az új vállalkozási formák térhódítása mellett a legjelentősebb változás a szigorú hierarchiába rendezett szervezeti koncentráció gyors lebomlása volt. A nagy eszközállománnyal és létszámmal működő vállalatok helyett a kis és közepes vállalkozások váltak a gazdaság meghatározó szereplőivé. 1989-ben 4.407 gazdasági társaság készítette el mérlegbeszámolóját a nem egyszerűsített kettős könyvelés szabályai szerint. Ezek 91 százaléka még akkor vállalat vagy szövetkezet volt. A foglalkoztatott létszám nagysága szerinti alakulásukat és az 1993-1994-es helyzetet mutatja be a következő táblázat. A táblázat első részében *dőlt számokkal zárójelben* jeleztük a vállalatok és a szövetkezetek 1989-es adatait.

I.2. táblázat

A vállalkozások létszám szerinti alakulása a vállalkozások száma szerint
1993-ban és 1994-ben a pénzügyi tevékenység nélkül, darab

Kategóriák	Vállalat	KFT	RT	Szövetkezet	Egyéb	Összesen
1993						
0 fő	(172) 84	16 396	201	(241) 511	1 406	18 598
1-9 fő	(0) 144	27 815	237	(0) 632	1 410	30 238
10-49 fő	(14) 174	9 609	360	(0) 1 103	346	11 592
50-299 fő	(466) 201	2 351	590	(897) 1 534	52	4 728
300-999 fő	(764) 118	219	378	(846) 93	0	811
1000 fő felett	(581) 27	42	149	(60) 0	0	221
1994						
0 fő	98	19 136	223	565	1 992	22 014
1-9 fő	121	34 467	326	679	2 489	38 082
10-49 fő	93	10 868	406	1 119	536	13 022
50-299 fő	74	2 561	684	1 301	100	4 720
300-999 fő	43	248	394	72	7	764
1000 fő felett	11	52	139	0	0	203

Az egyes vállalkozási formáknál¹⁷⁷ a különböző méret kategóriákban jól elkülöníthető sajátosságok rajzolódnak ki, amiket az M.I.3. számú táblázat¹⁷⁸ adatai részleteznek az 1993-1994-es évekre vonatkozóan.

¹⁷⁷ Érdemes néhány szavas kiegészítő magyarázatot fűzni a "0" fős kategóriához, mert mint a táblázatból is látható a számuk alapján jelentős súlyt képviselnek a gazdaságban, 1994-ben az összes vállalkozás 27,9 százalékánál nem volt foglalkoztatott. A természetes személyek társulásain alapuló vállalkozásoknál (szövetkezetek, korlátolt felelősségű társaságok, betéti társaságok) kisebb vállalkozási méret mellett ez a gazdálkodásuk része, hiszen a tagok maguk folytatják a vállalkozási tevékenységet. A vállalatok, részvénytársaságok esetében sem természetellenes a 0-fős foglalkoztatás, amikor például az ott dolgozók az alapító(k) alkalmazottai. Az egyéb adatok és megfigyelések tükrében azonban ez elsősorban az átalakulás, a felszámolás jellemző kísérőjelensége. Végül nem zárható ki az esetek egy részében az sem, hogy ezt a tájékoztató jellegű adatot nem, vagy rosszul töltötték ki a bevallásokban.

¹⁷⁸ Lásd a Mellékletben a táblázatok között.

A számok alapján jól elkülöníthető 1.) a vállalatok és a szövetkezetek, valamint 2.) a korlátolt felelősségű társaságok és az egyéb vállalkozási formák alkotta két csoport. A részvénytársaságok vegyes képet tükröznek: az alacsonyabb létszám kategóriákban inkább az első, míg a magasabbakban inkább a második csoporttal mutatnak közös vonásokat. A vállalatok, szövetkezetek csoportjának költség szerkezete a veszteséges, a korlátolt felelősségű társaságok és az egyéb vállalkozási formákból álló második csoport költségstruktúrája pedig a nyereséges vállalkozások költség szerkezetével rokonítható. A mélyebb vizsgálatok megerősítik ezt a benyomást. Nem kívánjuk ezek eredményét részletesen ismertetni, csupán a vállalatok esetében mutatjuk be, hogy az egyes kategóriákban a veszteséges vállalatok száma milyen mértékben haladja meg a nyereségesek számát: I. "0 fő": 84-ből 59, II. "1-9 fő": 144-ből 87, III. "10-49 fő": 174-ből 108, IV. "50-299 fő": 201-ből 122, V. "300-999 fő": 118-ből 50, VI. "1000- fő felett": 27-ből 12. Némiképp kedvező, hogy az utolsó két kategóriában (V.-VI.), tehát a legnagyobb vállalatok körében a veszteséges vállalatok aránya jelentősen csökken. Ezek mellett még érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a veszteséges vállalkozások körében milyen magas a személyi jellegű ráfordítások aránya.

A részvénytársaságok vegyes arculata nem meglepő. Egyrészt az elmúlt években az állami vállalatokat nagyszámban alakították át részvénytársaságokká, amelyek jelentős része új formában, de a régi gondokkal, a korábbi terhekkel, vezetéssel működött tovább, alig-alig megkülönböztethetően az átalakulás előtti vállalatától. Ezek egy része nem is volt képes a megújulásra, kibontakozásra, veszteséges vállalkozások maradtak, amit - elsősorban a kisebb létszám kategóriákban - a költség szerkezet is egyértelműen tükröz. Ugyanakkor a sikeres vállalkozás alapításának, a szükséges induló tőke gyűjtésének, az üzleti kockázat megosztásának is egyik igen kedvező formája a részvénytársaságok alapítása. Ennek nyomait mutatják az 50-1000 fő közötti részvénytársaságok adatai.

A korlátolt felelősségű társaságok a jogi személyiségű gazdasági társaságok között a gazdaság legnagyobb létszámú csoportját alkotják, adataikat célszerű további részletezésben is ismertetni. A következő táblázat a veszteséges kft-k számát és költség szerkezetét mutatja be.

I.3. táblázat

A veszteséges korlátolt felelősségű társaságok költség szerkezete 1993-ban és 1994-ben a pénzügyi tevékenység nélkül, százalék

Megnevezés	Száma db.	Anyagjellegű ráfordítások	Személyi jellegű ráfordítások	Éves értékcsökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordítások
1993						
0 fő	10 107	48,03	7,08	3,95	12,17	28,77
1-9 fő	13 798	68,52	8,17	2,72	9,99	10,61
10-49 fő	3 584	65,59	12,05	2,24	8,54	11,59
50-299 fő	880	56,98	17,96	3,40	8,02	13,64
300-999 fő	68	67,46	12,38	2,90	6,72	10,55
1000 fő felett	19	67,20	14,58	4,11	4,53	9,57
1994						
0 fő	11 716	48,72	4,31	5,19	10,83	30,95
1-9 fő	16 339	67,29	7,27	2,61	10,40	12,43
10-49 fő	3 447	68,77	9,62	2,44	8,15	11,02
50-299 fő	765	58,06	15,29	3,40	8,78	14,47
300-999 fő	76	60,47	15,36	3,34	6,71	14,11
1000 fő felett	17	64,93	12,72	4,77	5,68	11,91

A korlátozott felelősségű társaságok csoportjának egésze, ezek közül a veszteséges vállalkozások *0 fős* és *10-49 fős* létszám kategóriák szerinti alcsoportjainak kivételével a többi *korlátozott felelősségű társaságok költség szerkezete a nyereséges vállalkozásokhoz hasonlít*. A veszteségeket tekintve ennek magyarázata több tényező együttes alakulásában lelhető fel. A legfontosabbak ezek közül az adózással, a kényszer szülte vállalkozásokkal, a vállalatok átalakulásával kapcsolatos elemek, különösen a *0 fős* kategóriában, ahol a költség szerkezet leginkább az 1993-as vállalati és szövetkezeti struktúrához áll közel. Az adózással függnek össze a 0 létszámot foglalkoztatóknál a kedvezőbb költség-elszámolási, jövedelem-kivételi lehetőségek. Mivel a kft-k zöme frissen alakult vállalkozás, jelentősek az alapításhoz, az induláshoz kapcsolódó veszteségek, amelyekre veszteség ténye és a nyereséges vállalkozások költség szerkezetéhez hasonló költség szerkezet ellentmondásából következtethetünk a 0 fő feletti létszám kategóriákban. A részvénytársaságoknál leírtak megismételhetők a vállalatok átalakulásával kapcsolatosan a *0 fős* létszám kategóriára vonatkozóan, kiegészítve azokkal a létszámleépítés következményeként kényszerszülte vállalkozásokkal, amelyek nem bizonyultak életképesnek. Valószínűleg a *0 fős* kategóriában és kisebb részt a *1-9 fős* kategóriában találhatók azok a vállalkozások is, amelyek a mérlegkészítés időszakában felszámolás alatt álltak, amire a magas személyi jellegű és az ugyancsak magas egyéb ráfordítások arányából lehet következtetni.

A hivatkozott táblázatokból egyértelműen látszik az is, hogy miközben az egyes költségnemek arányai között gazdálkodási formánként és létszám kategóriánként jelentős eltérések vannak, addig *az éves értékcsökkenés aránya időben és térben viszonylag szűk határok között változik*. 1993-ban például a legkisebb értéke 0,89 százalék (egyéb társaságok, 50-299 fő között), a legmagasabb értéke pedig 7,43 százalék (részvénytársaságok, 1 000 fő felett) volt. Az egyes csoportokat tekintve az értékcsökkenés aránya az esetek több mint felénél a 2-4 százalék közötti sávba esett. Általában, de nem minden esetben, az is megfigyelhető, hogy a *0 fős* létszám kategóriában, ahol a veszteséges vállalkozások száma a legnagyobb, az értékcsökkenés aránya viszonylag magas, ezt követően alacsonyabb színtről a vállalkozás méretének növekedésével párhuzamosan emelkedik. Általánosságban *a cég méret terjedelmesebbé válásával az amortizációs teher is növekszik a költségek között*.

Az eddigiek során elsősorban *szervezeti szempontok* szerint vizsgáltuk a vállalkozás formája és költség szerkezete közötti kimutatható kapcsolatokat. A továbbiakban - természetesen csak durva leegyszerűsítéssel - az egyes gazdasági ágakban és régiókban elfoglalt hely alapján tekintjük át a *technikai, területi tényezők* hatásait a vállalkozások költség szerkezetére.

A vállalkozások költség szerkezete gazdasági ágak szerint

Az országosan jellemző tendenciák - az anyagjellegű ráfordítások arányának csökkenésével párhuzamosan a személyi jellegű és az egyéb ráfordítások arányának növekedése - különböző erősséggel, de minden gazdasági ágban kimutatható¹⁷⁹. A kilencvenes évekre a gazdasági átalakulással összefüggésben lényegesen módosultak a szolgáltatást nyújtó ágak költség arányai.

Az éves értékcsökkenés aránya két területen alig változott, míg a változás mértéke a többi ágban jelentősnek tekinthető. Másrészt az egyes ágak technikai-műszaki sajátosságai miatt az amortizáció szerepe a költségek között sokkal szélesebb határok között változik, mint az eddig vizsgált metszetek esetében, a legnagyobb és a legkisebb arányok különbsége nagy,

¹⁷⁹ Lásd az M.I.4. táblázatot a Mellékletben a táblázatok között.

bár csökkenő irányzatú: így 1985-ben 17,72 százalékpont, 1992-ben 11,69 százalékpont, 1993-ban 10,85 százalékpont, 1994-ben pedig 14,46 százalékpont volt.

A vállalkozások költség szerkezete régiók szerint

A régiókat áttekintve, ami az első pillantásra is igen szembeszökő, az a költség szerkezetek meglepően kiegyensúlyozott volta¹⁸⁰. Szinte alig fedezhetők fel regionális vonások. Az éves értékcsökkenés arányát tekintve az energiacentrummal (Paks) és bányavidékkel rendelkező Dél-Dunántúl, valamint az erősen iparosított, főleg nehézipari bázisú Északi-hegyvidék emelkedik az átlag fölé, míg a mezőgazdasági, élelmiszeripari alföldi régió az átlag alatt helyezkedik el.

¹⁸⁰ Lásd az M.I.5. táblázatot a Mellékletben a táblázatok között.

I.2. Az álló-(tárgyi)-eszköz-állomány nettó és bruttó értékének arányai és az anyagi-műszaki összetétel 1985-1994

Az állóeszköz-állomány fizikai állapotának, a szükséges és várható megújítási igények általános felméréséhez több más mutató - nullára leírt állomány aránya, selejtezések, stb. - mellett a nettó és a bruttó érték aránya szolgált az egyik legmegbízhatóbb kiindulópontként. 1990-ig a KSH több évtizeden keresztül publikálta az egységes szerkezetű állóeszközmérlegeket, amelyek az évek során végbement módszertani változások mellett is megbízhatóan alkalmasak voltak a legfontosabb állóeszköz-gazdálkodási jellemzők, folyamatok kiszűrésére. Ezek közül kiemelkedett az állóeszköz-állomány fokozatos elöregedésének tendenciája, amit sok más mellett a nettó érték arányának csökkenése is jelzett. A folyamat nem volt egyenletes: míg 1980-ig általában relatívnak tekinthető, azaz a beruházások, az üzembehelyezések növekedési ütemének és ezen keresztül a megújítási hányadoknak a viszonylagos mérséklődésével függött össze, addig 1980-tól az elöregedés gyorsulónvá és abszolúttá vált. E mögött egyrészt a beruházási tevékenység abszolút mértékű visszaesése, másrészt a vállalatok, szövetkezetek megváltozott gazdálkodási politikája, azaz a selejtezéseknek korábbi alacsony színvonalhoz képest is mérsékeltebb üteme állt. Mindezek következtében a nyolcvanas évek végére az állóeszköz-állomány fizikai állapota jelentősen leromlott, különösen a nem termelő (infrastrukturális) ágakban mutatott szomorú képet. Az évtized fordulóra a kialakult szerkezeti problémák páratlan erővel törtek a felszínre. Ahol a korábbi gazdaságpolitikai törekvések miatt az állóeszköz-állomány elöregedése kevésbé volt jellemző, sőt javulás is kialakult, ott a kapacitások nagy részét a világpiaci árak versenye tette kihasználhatatlanná, például a *nehézipar*, de különösen a *bányászat* esetében. A *feldolgozóiparban*, kiemelkedően a gépiparnál az eszközök leírtsága, fizikai állapota olyan volt, hogy a keleti piacok összezsugorodása után a kapacitások jelentős része technikai-műszaki okok miatt eleve konvertálhatatlanná vált új piacok felé. A *mezőgazdaságban* a hetvenes évtizedben lezajlott beruházási hullám alapjaiban megújította az állóeszköz-állományt és az ágazatot európai színvonalra emelte. Az ezt követő relatív elöregedés természetesnek lenne tekinthető, ha a gépek elhasználódási idejét figyelembe véve, 10-15 éven belül követte volna egy újabb megújítási periódus. Ez azonban elmaradt és a kilencvenes évek közepére a mezőgazdaság gépeinek elhasználódottsága a legnagyobbak közé tartozott. A szerkezeti ellentmondások között külön említést érdemelnek a területi kérdések: a fejlesztési politika egyik sajátos vonása volt az állóeszközök megyénkénti, régiókénti nagyfokú ágazati koncentrációja, aminek egyenes következménye lett az, hogy az *ágazati feszültségek egyben regionális problémaként is azonnal megjelentek*.

Az 1990-ig terjedő időszak másik rendszerspecifikus vonása a leírási kulcsoknak a tőkeátcsoportosításon keresztül a gazdaságpolitikai célok szolgálatába állítása volt. A kulcsok ágazati preferenciákat tükröztek, mértékük pedig szinte seholy sem tette lehetővé az állóeszköz-állomány megfelelő ütemű megújítását, ez a nettó beruházásoktól is függött, amit viszont szintén a gazdaságpolitika alakított ki. Az 1990-es években a Társasági adóról szóló, de különösen a Számviteli törvény új helyzetet teremtett, a leírási kulcsok lényegében semlegessé váltak, a megújítási lehetőségek végső soron a vállalkozások jövedelmezőségétől és nem az ágazati hovatartozástól függenek. A gazdaságpolitikai hatás lényegében a költségvetési kérdésre, azaz az adózásra korlátozódik.

Az állóeszköz-állomány fizikai állapotának a következő részekben történő áttekintése sajnos csak igen korlátozott lehet. Ennek oka, hogy 1990-től a korábbi teljes körűnek mondható állóeszköz-statisztika megszűnt, a rendelkezésünkre álló adatállomány pedig nem alkalmas arra, hogy az 1990 előtti évek KSH adataival az összekapcsolódást megteremthessük. Ennél is nagyobb problémát jelent azonban - természetesen csak a mostani

vizsgálatunk szempontjából - az elmúlt években lezajlott szervezeti változások kezelése. A klasszikus szocialista gazdálkodási formák átalakulása kft-vé, Rt-vé ugyanis azzal a "mellékhatással" is járt, hogy a korábban már alaposan leírt állóeszközök nettó értéke az új forma keretében megegyezik a bruttó értékkel, azaz használt állóeszközök amortizálását újra kezdik.¹⁸¹

E rövid áttekintés végén két technikai jellegű észrevételt kell tenni. Az első a szóhasználattal kapcsolatos: tekintve, hogy az 1985-1993 közötti időszakban a vizsgálat tárgyát eltérő névvel illették, 1992-ig állóeszközöknek, ezt követően tárgyi eszközöknek hívták, ezért a pontosság érdekében az alfejezet és a táblázat címeiben ezeket kényszerűségből a kissé kacifántos álló-(tárgyi)-eszközökként szerepeltetjük. A másik észrevétel az egyéb állóeszközökre vonatkozik, amelyeket csekély szerepük miatt kihagytunk a táblázatokból, ezért egyes helyeken előfordul, hogy az ingatlanok és a gépek arányának összege valamivel kevesebb mint száz százalék.

A nyereséges és a veszteséges vállalkozások álló-(tárgyi)-eszközei

A nyereséges és a veszteséges vállalkozások között *az ingatlanok és a gépek arányaiban* figyelhető meg rendszeres és azonos mértékű különbség: a kilencvenes években a nyereséges vállalkozások ingatlanainak aránya mintegy 6 százalékponttal volt alacsonyabb (a gépek, felszerelések, járművek aránya pedig ennyivel magasabb) a veszteséges vállalkozások ingatlanainak rátájánál. Az *eszközök leírtságában*, eltekintve az évtizedfordulón a szervezeti átalakulásokat betudható és a gazdaság egészét érintő ugrásszerű nettó érték változástól, szabályszerűség a két kategória között nem mutatható ki.¹⁸²

A vállalkozások álló-(tárgyi)-eszközei gazdálkodási formánként

A vállalkozások adataiból tisztán látható a fejezet bevezetőjében említett előregedési folyamat, amely *a vállalatok és a szövetkezetek gépi eszközeinek nagyfokú leírtságában* jelentkezik továbbá a szervezeti átalakulásokat kísérő eszköz-átértékelés, amely a korlátolt felelősségű társaságoknál, és az részvénytársaságoknál mutatkozik meg: a vállalatok, szövetkezetek, valamint a korlátolt felelősségű társaságok és az Rt-k gépi eszközeinek leírtsága közötti különbség 1993-1994-ben kerekén harminc százalékpont!¹⁸³ Másrészt jól megfigyelhető az is, hogy az eszközök *anyag-műszaki összetétele* a vállalatoknál és a szövetkezeteknél a magas ingatlan arányban tükröződve jelentősen különbözik a korlátolt felelősségű társaságokétól, míg az részvénytársaságok és az egyéb vállalkozások a két csoport között helyezkednek el.

¹⁸¹ Ez a kérdéskör önmagában megérdemelné egy részletes elemzést. Már 1993 elején rögzítettük e jelenséget és be is mutattuk néhány elemét (vegyipar, szállodák, stb), de a folytatás és a tüzetesebb vizsgálat elmaradt, holott pl. csak az adókövetkezményeket tekintve nem kis tételekről lehet szó. Lásd: Dr. Schmuck Ottó: Az állóeszközállomány szerkezeti jellemzői 1989-1991, PM GII, Budapest, 1993. február

¹⁸² Lásd az M.I.6. táblázatot a Mellékletben a táblázatok között.

¹⁸³ Lásd az M.I.7. táblázatot a Mellékletben a táblázatok között.

A vállalkozások álló-(tárgyi)-eszközei a gazdasági ágak szerint

A gépek, berendezések, járművek leírtságát tekintve a gazdasági ágak vonatkozásában elsősorban a következő jelenségek érdemelnek figyelmet:¹⁸⁴

- Azokon a területeken, *mezőgazdaság, oktatás, egyéb nem anyagi tevékenység*, ahol a szervezeti átalakulások intenzitása elmaradt az országos átlagtól az *eszközök leírtsága nagyfokú* és a nyolcvanas évtizedhez képest szinte *nem is változott*.
- Azokon a területeken, *feldolgozóipar, építőipar, kereskedelem, vendéglátás*, ahol a szervezeti átalakulás, a privatizáció viszonylag gyorsan és nagy lendülettel indult meg az eszközök leírtsága az eltelt idő következtében jelentőssé vált és már megközelíti a nyolcvanas évtized mértékét. A folyamat különösen erőteljes a feldolgozó iparban, ahol csupán egy év alatt közel 5 százalékponttal csökkent a nettó érték aránya.
- Valószínűsíthetően szinte kizárólag a későbbben megindult szervezeti, privatizációs átalakulásoknak tudható be a *bányászat, a villamosenergia-, gáz-, hőellátás, a vízellátás, szennyvízelvezetés, egészségügy* gazdasági ágakban a nettó érték kiugróan magas aránya. A leírtság gyors növekedése ugyanakkor szinte mindegyik területen megfigyelhető.
- A *szállítás* ágazat gépeinek alacsony leírtsága viszont tartós, nemcsak az átmeneti szervezeti hatásoknak betudható pozitív változást tükröz. Ezen terület átalakulása, privatizációja ugyanis viszonylag gyorsan és erőteljesen megindult, *ennek ellenére* - eltérően a második pontban felsorolt gazdasági ágaktól - *a nettó érték aránya az összes gazdasági ág között a legmagasabb volt 1994-ben*.

A vállalkozások álló-(tárgyi)-eszközei a vállalkozás mérete szerint

1985-höz képest a kilencvenes években a nettó és a bruttó érték aránya jelentősen növekedett, ami részben az új vállalkozások tömeges megjelenésének, de nem kis *részben a szervezeti átalakulásoknak* köszönhető. Ez utóbbi esetekben a magas nettó/bruttó arány félrevezető, nem tükrözi helyesen az álló-(tárgyi)-eszközök valóságos fizikai elhasználódottságát, a vállalatok, szövetkezetek átalakulásánál a korábban már többé-kevésbé leírt eszközök újra amortizálását tükrözi. Ezt jelzi az a tény, hogy a nettó/bruttó arány szinte minden nagyság kategória esetében 1993-ról 1994-re csökkent¹⁸⁵.

A szervezeti változások hatásai még tisztábban látszódnak, ha a vállalkozás mérete szerinti osztályozást tovább bontjuk a gazdálkodási formák szerint¹⁸⁶. Ezekből kitűnik, hogy az *állóeszközök fizikai elhasználódottsága a vállalatoknál és a szövetkezeteknél*, tehát a korábban egyeduralkodó gazdálkodási formáknál *a legnagyobb mérvű*. A szervezeti hatások szerepének további bizonyítékának tűnik az is, hogy az 1-49 fős (kft) és az 1-299 fős (Rt) alkalmazotti létszám kategóriáknál, azaz a kis és közép vállalkozásoknál, az eszközök fizikai állapota kedvezőtlenebb, mint a nagyobb vállalkozásoknál. A táblázatok adatai alapján bizonyosnak látszik, *hogy a gazdaság álló-(tárgyi)-eszközeinek fizikai állapota jóval rosszabb*, mint amit a százalékok mutatnak.

¹⁸⁴ Lásd az M.I.8. táblázatot a Mellékletben a táblázatok között.

¹⁸⁵ Lásd az M.I.9. táblázatot a Mellékletben a táblázatok között.

¹⁸⁶ Lásd az M.I.10. táblázatot a Mellékletben a táblázatok között.

A vállalkozások álló-(tárgyi)-eszközei a régiók szerint

A regionális adatok is tükrözik azokat a folyamatokat, amelyeket korábban, más metszetekben már bemutattunk.¹⁸⁷ A kilencvenes évekre jelentősen megugrott a nettó/bruttó arány, ami 1993-ról 1994-re kisebb-nagyobb mértékben csökkent. A regionális változások másik jellemzője, hogy a mezőgazdasági jellegű alföldi, és a depressziós válsággal küzdő északi-hegyvidéki régiók, továbbá az át nem alakult nagyvállalatok jelentős részével bíró főváros gépi eszközei leírtabbak, mint a többi régióban, ami kisebb intenzitással ugyan, de szintén a szervezeti hatásokat mutatja.

Összefoglalva a fentiekből leszűrhető tapasztalatokat megállapítható, hogy feltétlenül hasznos lenne önálló kutatás keretében feltárni elsősorban az 1988-1993¹⁸⁸ közötti szervezeti átalakulások jellemzőit, következményeit, mert e nélkül

- nem vizsgálható a gazdaság álló-(tárgyi)-eszközeinek tényleges fizikai állapota,
- nem követhető, hogy melyek a gazdaság gyorsan leszakadó, és az eszközöket tekintve, ellehetetlenülő, gyors fejlesztést igénylő főbb területei,
- milyen költségvetési (adóbevétel kiesési) következményei voltak, vannak és lesznek az átalakulásoknak.

¹⁸⁷ Lásd az M.I.11. táblázatot a Mellékletben a táblázatok között.

¹⁸⁸ 1993. január 1-jétől növeli az adóalapját a "gazdasági társaság és szövetkezet átalakulása esetén, ha a vagyont összességében felértékelik, a vagyonmérleg szerinti ártértékelési különbözet,". A társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény a módosításáról szóló 1992. évi XLIV., 1992. évi LV. törvényekkel, valamint az 1993. január 1-jén hatályba lépő változásokkal egységes szerkezetben, 4.§ (3) bek. s) pont, Adó Kódex, 1992. december 11., 112. oldal

I.3. Az álló-(tárgyi)-eszközök megújítása: az éves értékcsökkenési leírás és a beruházások, 1985-1994

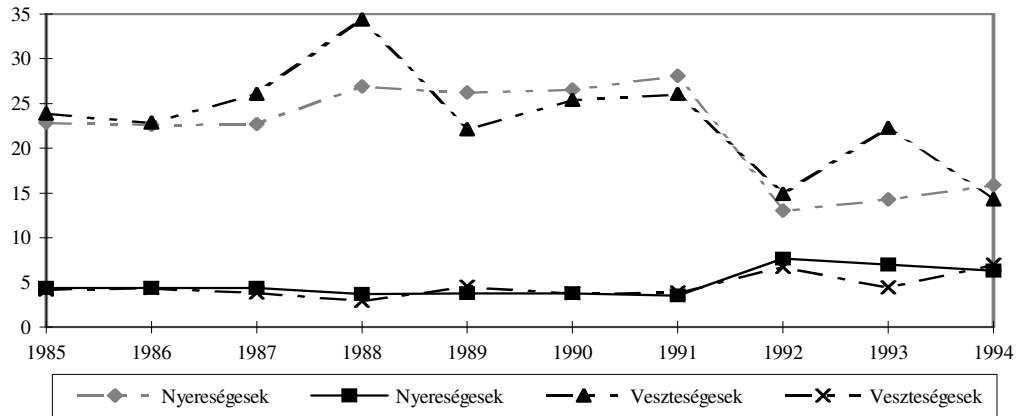
Ez a fejezet azzal a céllal íródott, hogy röviden bemutassa, hogyan változott az elmúlt években az álló-(tárgyi)-eszközök éves leírása és hogyan alakult a beruházásokon keresztül azok megújítási lehetősége. Sajnos az elemzés ezen a ponton csak igen nagyvonalú lehet, mert nem állnak rendelkezésünkre azok az adatok, amelyek segítségével a vizsgálatokat az anyagi-műszaki összetétel szerinti megoszlásban folytathatnánk. Ez különösen az átlagos leírási kulcsok és idők tekintetében okoz komoly gondokat, mert az épületek, építmények és a gépek, berendezések, felszerelések, járművek leírása között túlságosan széles sáv húzódik, ezek együttes kezelése az ágazati anyagi-műszaki sajátosságokra tekintettel, nem tekinthető jó megoldásnak. Mindezek ellenére szükségét érezzük eme rövid áttekintésnek, mert ennek tükrében más megvilágításba kerülhetnek az Első részben az adótörvénnyel kapcsolatosan kifejtett gondolatok. Említést kell tenni a beruházásokkal összefüggő módszertani problémákról is. A megújítások (hosszabb távú) intenzitását, az ún. megújítási hányadokat nem a beruházásokkal, hanem az üzembehelyezésekkel szokták mérni, ez mutatja ugyanis, hogy évente az álló-(tárgyi)-eszköz-állomány átlagosan hány százaléka frissül meg. Ezek az adatok azonban a szükséges szerkezetekben nem állnak rendelkezésünkre, a kényszer szülte, hogy az üzembe helyezéseket a mérlegekben szereplő be nem fejezett beruházások adataival helyettesítsük. A beruházások összegzésekor, összehasonlításakor, viszonyításakor viszont a különböző mértékekből fakadó módszertani nehézséggel kell számolni, hiszen az adatok között az éppen megkezdettől a közvetlen befejezés előtt állóig minden közbülső készülségi fokon álló beruházás megtalálható. Egyenletes beruházási, üzembe helyezési tevékenység esetén ez talán nem okozna gondot, de ha ciklikus, vagy konjunkturális hullámozás van a folyamatban, akkor tekintettel a beruházások megvalósítási idejére, már jelentős elemzési problémák adódnak.

A nyereséges és a veszteséges vállalkozások álló-(tárgyi)-eszközeinek éves leírása és a beruházásaik

1985-1990 között a gazdaság egészét tekintve az éves értékcsökkenésnek az állóeszköz-állomány bruttó értékéhez viszonyított aránya (átlagos leírási kulcs) viszonylag állandóan 4 százalék volt, ami a leírási időben átlagosan egynegyed évszázadot jelentett. Az ezt követő években lezajlott változások azonban ezt a területet sem hagyták érintetlenül, a vállalkozási formák megújulásának, az új vállalkozások tömeges megjelenésének, az álló-(tárgyi)-eszköz-gazdálkodás törvényi szabályozása megváltoztatásának és talán a privatizációs folyamatoknak az egyik következménye az lett, hogy a korábbi, meglehetősen hosszú leírási, *üzemben tartási idők lényegesen megrövidültek*. Ez mindenképpen örömdetes változásnak tekinthető, mert a kilencvenes évek előtti cserélődési periódusok nem szolgálhatták a szükséges mértékben a technikai-műszaki megújulást, a modernizációt. A változások mértékét és ütemét illusztrálja a következő ábra, ahol az alsó vonalak a százalékokat, a felsők az éveket mutatják.

I.1. ábra

A nyereséges és a veszteséges vállalkozások esetében az álló-(tárgyi)- eszközök átlagos leírási kulcsai százalékban és az átlagos leírási idők években 1985-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül

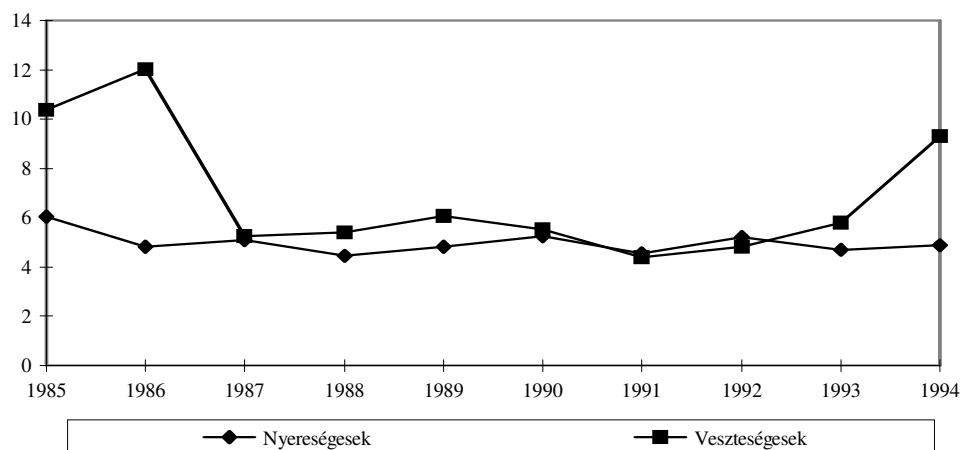

A beruházások aránya az álló-(tárgyi)- eszközök bruttó értékéhez viszonyítva 1985-1993 között az időszak kezdetétől eltekintve időben is és az egyes kategóriák között is kiegyensúlyozott képet mutat. A nyereség vagy veszteség megléte a vizsgált szempontból nem húz választóvonalat a két típus közé. Az 1985-86-os kiugróan magas értékek a veszteséges, 1000 fő fölötti nagyvállalatok részben politikai indíttatású (MSZMP kongresszus) rekonstrukciójával függ össze. (Ezeknél a vállalatoknál a beruházási arány több mint 12 százalékos volt.)

A beruházási arányok 1987-től meglévő 4-6 százalékos közötti értéke nem túl vigasztaló: ha ez egy évnél felhalmozott beruházás lenne, és a következő évben üzembe helyeznék, akkor 17-25 év alatt újulhatna meg az álló-(tárgyi)-eszköz-állomány. Ez az idő sem tekinthető rövidnek, de ha hozzá vesszük, hogy nem egy év felhalmozott beruházásairól van szó, továbbá az eszközök korábbi évek árain vannak számításba véve, mint a beruházások, akkor végképp lehangolónak tűnik az átlagos kép.

I.2. ábra

A nyereséges és a veszteséges vállalkozások esetében a beruházások aránya az álló-(tárgyi)- eszközök bruttó értékéhez viszonyítva százalékban 1985-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül

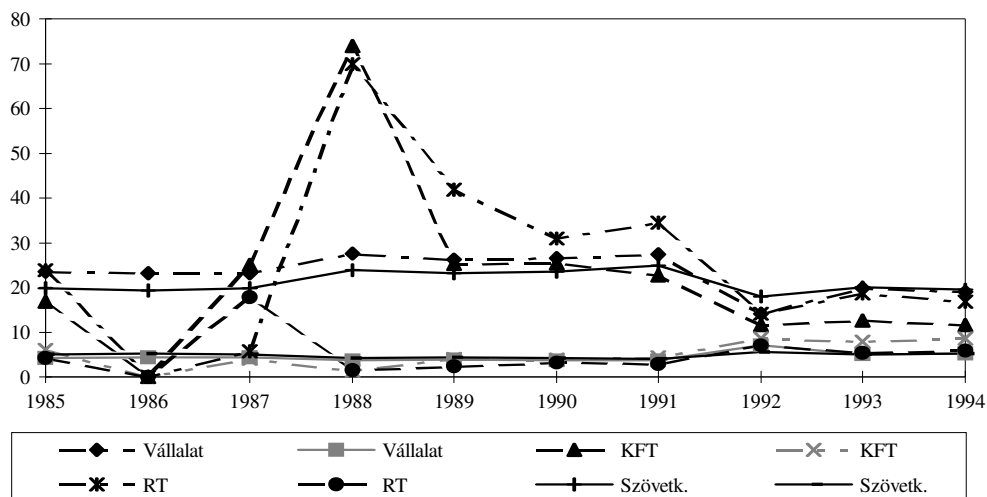
A beruházási arányok ugyan nem, de az éves leírásokkal kapcsolatos változások mértéke azt sugallja, hogy azok elsősorban az új vállalkozások és vállalkozási formák megjelenésével függhetnek össze. Ezért ezt tekinti át elsőként a következő alfejezet.

A vállalkozások álló-(tárgyi)-eszközeinek éves leírása és a beruházásaik gazdálkodási formáinként

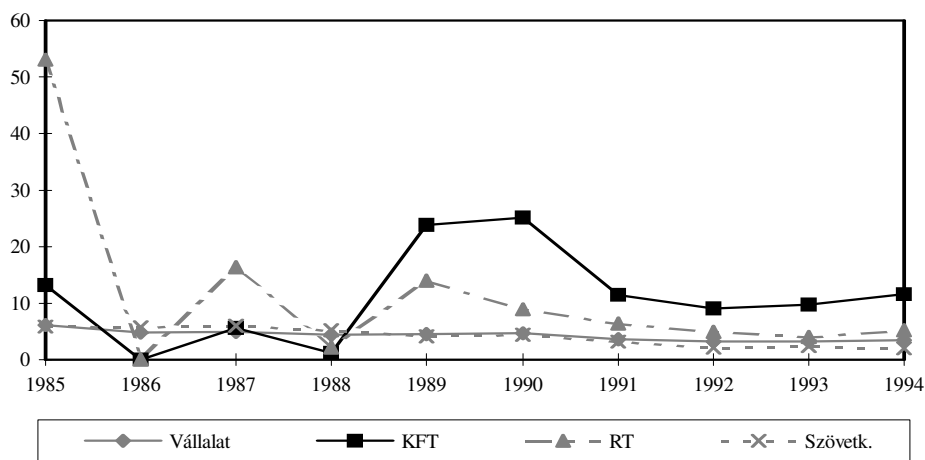
A gyanú a kft-k esetében teljes mértékben megalapozottnak bizonyult: a legnépszerűbb vállalkozási formánál a legmagasabbak a leírási kulcsok, illetve a legrövidebbek a leírási idők. Az 1988-ik évi kiugróan magas értékre (az Rt-knél is) az adatbázisból nem lelhető magyarázat, feltehető, hogy igen magas ingatlan arányú, valószínűleg infrastrukturális (talán az ingatlan kezelő) vállalatok átalakulása rejtőzik mögötte. A vállalatok és a részvénytársaságok adatai 1992-1993-ra szinte pontosan megegyeznek, aminek a magyarázata a korábbi fejezetekben már többször is érintett átalakulási folyamatban található. Ez megmutatkozik abban is, hogy az Rt-knél az átlagos leírási kulcsok az 1988-as igen magas értékről gyorsan csökkentek, ahogy a nagy eszközigenyű vállalatok átalakulása lezajlott és ahogy az új vállalkozások is színre léptek. A számviteli és az adótörvény kedvező hatásait lehet felfedezni abban, hogy az átlagos leírási idők 1991-ről 1992-re minden gazdálkodási formánál jelentősen csökkentek. A szövetkezeteknél a folyamatok kedvezőtlenül alakultak: 1987 után a leírási idők megnöttek és a kedvezőbb jogszabályi feltételek mellett is az 1992-1993-as értékek az 1985-1987-es szinten voltak.

I.3. ábra

A gazdálkodási formák esetében a beruházások aránya az álló-(tárgyi)- eszközök bruttó értékéhez viszonyítva százalékban 1985-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül

I.4. ábra

A gazdálkodási formák esetében a beruházások aránya az álló-(tárgyi)- eszközök bruttó értékéhez viszonyítva százalékban 1985-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül

A vállalkozások álló-(tárgyi)-eszközeinek leírása és a beruházásaik a vállalkozás mérete szerint

A gazdálkodási formák és a vállalkozások mérete közötti kapcsolatból következően a vállalkozásoknak a méretük szerinti besorolása esetén is megfigyelhetők jellegzetességek¹⁸⁹:

1. 1990 után az átlagos leírási kulcsok a kis és közepes vállalkozásoknál jellemzően nagyobbak (az átlagos leírási idők rövidebbek), mint a nagyobb méretű (50 fő feletti) vállalkozásoknál.
2. 1992 óta az átlagos *leírási kulcsok* minden vállalkozásnál *lényegesen magasabbak* (az átlagos leírási időszakok rövidebbek), mint az ezt megelőző években.
3. A *megújítási lehetőségeket* (a beruházások arányát) tekintve a kis és közepes vállalkozások sokkal kedvezőbb képet mutatnak, átlagosan sokkal gyorsabban (rövidebb idő alatt) tudják megújítani eszközeiket, mint a nagyobb méretű (50 fő feletti) vállalkozások.

A vállalkozások álló-(tárgyi)-eszközei néhány kiemelt gazdasági ágban

Az egyes gazdasági ágak között az álló-(tárgyi)-eszközök eltérő anyagi-műszaki összetételéből fakadóan jellegzetes különbségek alakultak ki¹⁹⁰:

- A *feldolgozóipar és a kereskedelem* álló-(tárgyi)-eszközeinek átlagos leírási ideje a legrövidebb, ettől nagyjából két évvel marad el az *építőipar* eszközeinek leírása.
- A *vendéglátás* ág eszközeinek leírási ideje a leghosszabb, de ezt az ingatlanok 85-86 százalékos körüli aránya, továbbá az ingatlanok hosszú leírási ideje együttesen indokoltá is teszi. Bizonyos, hogy az ingatlanok leírási idejének esetleges rövidítése ebben a gazdasági ágban jelentősen módosítani fogja a költségstruktúrát és a vendéglátás adófizetési potenciálját.
- A *mezőgazdaság és a szállítás* ágakban tapasztalható hosszú leírási időket nem indokolja az anyagi-műszaki összetétel. Az ezeken a területeken tapasztalható 20 éves ciklus a az ingatlan-gép arányt figyelembe véve a mezőgazdaságban *átlagosan* 50 éves ingatlan, és *átlagosan* 7,5 éves gép leírás eredménye lehet. A *szállítás* ágban 50 év és 9,5 év a hasonló módon számított *átlagos* amortizációs idő.

A mezőgazdaság helyzete a *beruházási arányokat* tekintve is kiugróan rossz¹⁹¹: a beruházások aránya az álló-(tárgyi)-eszközök bruttó értékéhez viszonyítva a legalacsonyabb a megfigyelt területek között. Továbbá a megújítási források szűkösségét jelzi az a tény, hogy az évente keletkező *amortizáció* összege egy évtizede *rendre meghaladja a beruházások állományát*, azaz az adatállomány szerint és a korábban ismertett elemzési korlátok között ebben a gazdasági ágban *nettó beruházás nem mutatható ki*. A mezőgazdasághoz hasonló képet mutatnak az *építőipari* számok is azzal a nagyon lényeges különbséggel, hogy 1993-1994-ben már jelentős nettó beruházás jelent meg az ágazatban. Ugyancsak érdemes felfigyelni a *feldolgozóipar* adataira is, amelyek szinte szabályos ciklikus ingadozást mutatnak, és ha ez a tendencia folytatódik, akkor 1995-1996-1997-ben komoly mértékű *nettó beruházással* lehet számolni.

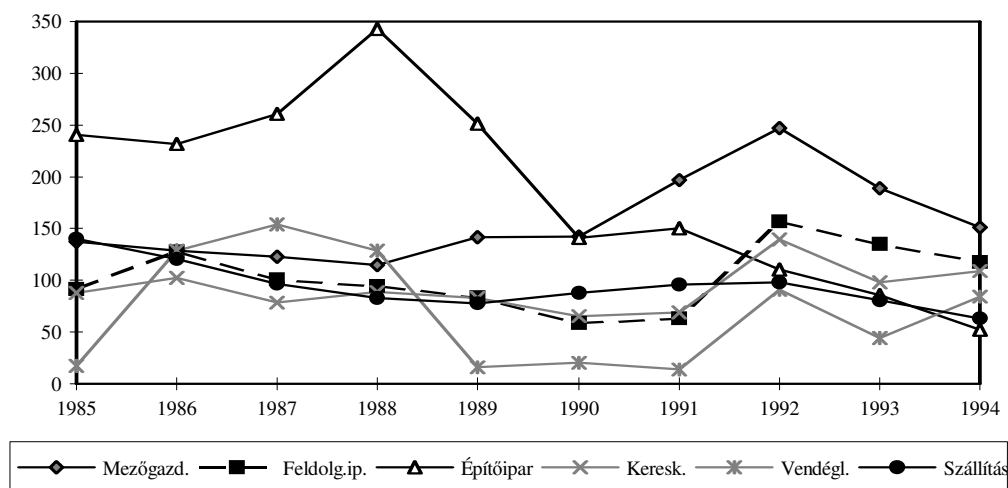
¹⁸⁹ Lásd az M.I.12., M.I.13., M.I.14., és az M.I.15. számú táblázatokat a Mellékletben a táblázatok között.

¹⁹⁰ Lásd az M.I.16., és az M.I.17. számú táblázatokat a Mellékletben a táblázatok között. Az anyagi-műszaki összetétellel kapcsolatosan érdemes visszalapozni a Második rész II. Fejezetében leírtakhoz.

¹⁹¹ Lásd az M.I.18., és az M.I.19. számú táblázatokat a Mellékletben a táblázatok között.

I.5. ábra

Az éves értékcsökkenés és a beruházások aránya százalékban gazdasági ágak szerint 1985-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül

A vállalkozások álló-(tárgyi)-eszközei a régiók szerint

Az egyes régiók az álló-(tárgyi)-eszközök leírási idejét tekintve meglehetősen kiegyensúlyozott képet mutatnak¹⁹². Nagyok viszont a különbségek a beruházási arányok tekintetében¹⁹³. A megújítási hányadok, azaz a beruházások aránya az álló-(tárgyi)-eszközök bruttó értékéhez viszonyítva, az évtized közepén Pest megyében és a Fővárosban a legmagasabbak, míg az Északi-Hegyvidék megyéiben 1990 óta egy magas színről gyors ütemben csökkennek és 1994-ben már a legalacsonyabbak voltak. Meglepőek viszont a két jellegében teljesen elütő régió, a Dél-Dunántúl és az Alföld kisértetiesen egybecsengő számai.

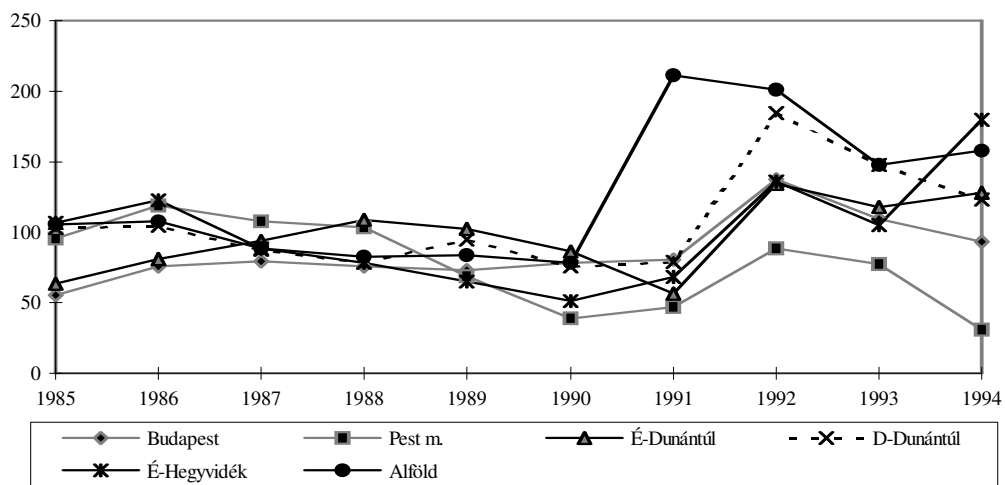
A fentiekben túl a következő ábrából az is kiviláglik, hogy 1990-ig a nettó beruházásokat tekintve az egyes régiók egy viszonylag szűkebb folyosóban haladtak együtt, de ezt követően szinte szét fújta őket a gazdasági változások szele. Míg a Fővárosban, Pest megyében és részben az Észak-Dunántúlon a beruházások állománya meghaladta az éves értékcsökkenés nagyságát, addig a többi területen elmaradt attól. Különösen aggasztónak látszik az Alföldi megyék helyzete, ahol az értékcsökkenés átlagosan a kétszerese a beruházások évvégi záró állományának.

¹⁹² Lásd az M.I.20., és az M.I.21. számú táblázatokat a Mellékletben a táblázatok között.

¹⁹³ Lásd az M.I.22. számú táblázatot a Mellékletben a táblázatok között.

I.6. ábra

Az éves értékcsökkenés és a beruházások aránya százalékban régiók szerint 1985-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül

II. rész

II. Fejezet

Az éves értékcsökkenés számviteli és a társasági adó törvény szerinti elszámolásának gyakorlata 1992 -1994

A magyar Számviteli Törvény, a számvitelről szóló többször módosított 1991. évi XVIII. törvény (SZT.) az Európai Gazdasági Közösség Tanácsának irányelveire épülő Nemzetközi Számviteli Standardoknak (IAS) megfelelően készült 1991-ben és lépett hatályba 1992. január elsején. A törvény a beszámoló elkészítésénél és a könyvvezetésnél kötelezővé teszi a *számviteli alapelvek* betartását. Ezek közül a *vállalkozás folytatásának elve* például azt is jelenti, hogy az immateriális javakat, tárgyi eszközöket amortizációval csökkentett értékben, nettó módon kell kimutatni. A vállalkozások több más tényező mellett a piaci hatások figyelembevételével alakítják ki és rögzítik *számvitelpolitikájukat*, amelyben azt is meghatározzák, hogy milyen technikával képezik az éves értékcsökkenést. A törvény előírja, hogy az immateriális javak és a tárgyi eszközök beszerzési vagy előállítási költségeit *azokra az évekre kell felosztani, amelyekben ezeket az eszközöket előreláthatóan használni fogják*. A tárgyi eszközöknél a várható használati időt nemcsak az eszköz élettartama, annak fizikai elhasználódása, hanem az ún. erkölcsi avulás és a vállalkozásban betöltött szerepe alapján szükséges meghatározni. A tárgyi eszközök értékcsökkenésének megtervezésénél a vállalkozásnak abból kell kiindulnia, hogy a tárgyi eszköz folyamatosan használatban van, mert *minden tárgyi eszközre kötelező az amortizáció elszámolása*. A tárgyidőszakban elszámolt értékcsökkenés összegét ugyanakkor költségként is el kell számolni. A *vállalkozás folytatásának elve az óvatosság elve betartása mellett* elvileg az eszközök reális értéken való kimutathatóságát és a valós eredmény kiszámíthatóságát jelenti.

A társasági adóról szóló többször módosított 1991. évi LXXXVI. törvény (TA.) ha közvetlenül nem is, de a költségvetési szempontok érvényesítésével közvetve a számviteli törvény, elsősorban az óvatosság elve megsértésének irányába terelheti a vállalkozókat. Ez úgy valósul meg, hogy *a vállalkozóknak olyan tényező figyelembevételét sugallja, amely független a piaci szempontoktól*. Ezen keresztül viszont sérülhet a mérlegek valódisága, aminek makro szintű hatásai alig-alig felmérhetőek, kezdve a hitelminősítésektől egészen az elemzések megbízhatóságáig.¹⁹⁴ Az elmondottakat illusztrálja nagyon leegyszerűsítve a következő példa:

¹⁹⁴ Nem azért említem meg, mert fontos, csupán az érdekesség kedvéért citálom ide a mérlegképes könyvelői szakképesítés gerincét jelentő számvitel tantárgy vizsgatesztjének egyik feladatát:

"A vállalkozás a tárgyi eszközök terv szerinti értékcsökkenésének elszámolásánál a társasági adó törvény mellékletében meghatározott lineáris amortizációs normákat alkalmazza. Az alkalmazott eljárás mely számviteli alapelveket sértheti meg?

- a.) vállalkozás folytatásának elve
- b.) valódiság elve
- c.) következetesség elve
- d.) összemérés elve
- e.) óvatosság elve
- f.) bruttó elszámolás elve
- g.) egyedi értékelés elve

A helyes válasz b.), e.) (esetleg c.)"

Tegyük fel, hogy egy vállalkozónak remek ötlete támad, úgy látja, hogy egy faipari célgép megvásárlásával (ITJ 37-) 3 év alatt a befektett pénzt megkétszerezheti. Divatcikkéről lévén szó a 3 év alatt a piac fokozatosan beszűkül és a 3. év végére meg is szűnik. (Analog módon a gép elhasználódása is ilyen folyamatot eredményezhet.) Ennek megfelelően az árbevétel sem egyenletes, hanem csökkenő. A 3 év folyamatait mutatják a következők (a gép ára 10.000 eFt):

1. A cégbírósaági letéti mérleg az alapításkor eFt:

Készpénz	10.000	Jegyzett tőke	10.000
Tárgyi eszköz	0	Eredménytartalék	0
Eszközök összesen	10.000	Források összesen	10.000

2. A mérleg a gép megvásárlása után I.1.-én eFt:

Készpénz	0	Jegyzett tőke	10.000
Tárgyi eszköz	10.000	Eredménytartalék	0
Eszközök össz.	10.000	Források össz.	10.000

3. Eredménykimutatás és mérleg az 1. év végén eFt:

Megnevezés	Az értékcsökkenés elszámolása	
	az SZT.szerint	a TA. szerint
Nettó árbevétel	10.000	10.000
Értékcsökkenés	5.000	1.200
Adózás előtti eredmény	5.000	8.800
SZT. szerinti értékcsökkenés +	5.000	1.200
TA. szerinti értékcsökkenés -	1.200	1.200
Adóalap	8.800	8.800
Számított adó (a példában 20%)	1.760	1.760
Adózás utáni eredmény	3.240	7.040

A számviteli törvény megsérthetőségének másik "iskolás szintű" tiszta esete az adótörvény szerinti céltartalék képzés. A hasonló teszt kérdést nem ismételve csupán a helyes választ áruljuk el: ebben az esetben a teljesség, a valóság, a következetesség, az óvatosság és az egyedi értékelés elvei szenvedhetnek csorbát.

Forrás: Fridrich Péter - Horváth Éva - Mitró Magdolna: Gyakorló feladatok és megoldása III., Perfekt, 775/1994. 81. és 83. oldal

A mérleg az adó kifizetése után:

	SZT.	TA.		SZT.	TA.
Készpénz	8.240	8.240	Jegyzett tőke	10.000	10.000
T.eszköz	5.000	8.800	Eredm.tart.	3.240	7.040
Eszk. össz.	13.240	17.040	Forr. össz.	13.240	17.040
A tárgyi eszköz leírtsága százalékban:				50	88
Adóalap növeléséből adótöbblet fizetés eFt:				760	0

4. Eredménykimutatás és mérleg az 2. év végén eFt:

Megnevezés	Értécsökkenés elszámolása	
	az SZT.szerint	a TA. szerint
Nettó árbevétel	6.000	6.000
Értécsökkenés	3.000	1.200
Adózás előtti eredmény	3.000	4.800
SZT. szerinti értécsökkenés +	3.000	1.200
TA. szerinti értécsökkenés -	1.200	1.200
Adóalap	4.800	4.800
Számított adó (a példában 20%)	960	960
Adózás utáni eredmény	2.040	3.940

A mérleg az adó kifizetése után:

	SZT.	TA.		SZT.	TA.
Készpénz	13.280	13.280	Jegyzett tőke	10.000	10.000
T.eszköz	2.000	7.600	Eredm.tart.	5.280	10.880
Eszk. össz.	15.280	20.880	Forr. össz.	15.280	20.880
A tárgyi eszköz leírtsága százalékban:				20	76
Adóalap növeléséből adótöbblet fizetés eFt:				360	0
Adóalap növeléséből adótöbblet fizetés össz.eFt:				1.120	0

5. Eredménykimutatás és mérleg az 3. év végén eFt:

Megnevezés	Értécsökkenés elszámolása	
	az SZT.szerint	a TA. szerint
Nettó árbevétel	4.000	4.000
Értécsökkenés	2.000	1.200
Adózás előtti eredmény	2.000	2.800
SZT. szerinti értécsökkenés +	2.000	1.200
TA. szerinti értécsökkenés -	1.200	1.200
Adóalap	2.800	2.800
Számított adó (a példában 20%)	560	560
Adózás utáni eredmény	1.440	2.240

A mérleg az adó kifizetése után:

	SZT.	TA.		SZT.	TA.
Készpénz	16.720	16.720	Jegyzett tőke	10.000	10.000
T.eszköz	0	6.400	Eredm.tart.	6.720	13.120
Eszk. össz.	16.720	23.120	Forr. össz.	16.720	23.120
A tárgyi eszköz leírtsága százalékban:				0	64
Adóalap növeléséből adótöbblet fizetés eFt:				160	0
Adóalap növeléséből adótöbblet fizetés össz.eFt:				1.280	0

6. A 4. év kezdetére a termék kereslete (vagy a gép teljesítő képessége) elapad. A reálisan kialakított számvitelpolitika következtében az 1. esetben a tárgyi eszközt leírták, kiselejtezték, az adókat befizették, a befektetés haszonnal megtérült. A 2. esetben a tárgyi eszköznek van könyvszerinti értéke, de nincs piaci értéke. Ekkor két további út lehetséges: a tárgyi eszközt leírják és kiselejtezik, vagy még öt éven keresztül folytatják annak leírását. (Ez utóbbi választás nyilvánvalóan sérti a számviteli alapelveket.) Az első esetben vállalkozás záró beszámolója a következő lesz:

Megnevezés	Eredménykimutatás	
	az SZT.szerint	a TA. szerint
Nettó árbevétel	0	0
Értécsökkenés	0	0
Egyéb ráfordítás (selejtezés)	0	6.400
Adózás előtti eredmény	0	- 6.400
SZT. szerinti értécsökkenés +	0	0
TA. szerinti értécsökkenés -	0	0
Adóalap	0	-6.400

Számított adó (a példában 20%)	0	0
Adózás utáni eredmény	0	-6.400

A mérleg:

	SZT.	TA.		SZT.	TA.
Készpénz	16.720	16.720	Jegyzett tőke	10.000	10.000
T.eszköz	0	0	Eredm.tart.	6.720	6.720
Eszk. össz.	16.720	16.720	Forr. össz.	16.720	6.720

Ha a példabeli vállalkozónak nemcsak erről a gépről származó termelése után keletkezik bevétele és pozitív adózás előtti eredménye, akkor mindenképp az a kedvező választása, ha a leírást az adott gépen való termelés megszüntetése után is folytatja. Ezzel természetesen megsérti a számviteli alapelveket, de az értékcsökkenés elszámolásával költségei magasabbak, adózás előtti eredménye pedig alacsonyabb lesz. A példa eddigi feltételezései között, több tárgyi eszköz együttes üzemeltetése esetén a vállalkozó ésszerű döntése tehát az, ha a társasági adó törvény szabályai szerint számolja el az értékcsökkenést, mert az ennél rövidebb használati idejű tárgyi eszközök esetében így tudja a legolcsóbban visszaszerezni a befektetését. A példában ugyanis a három év alatt történő leírást a termelés mennyiségére vetítve ténylegesen és összesen 1.280 eFt többletköltség terheli azáltal, hogy olyan jövedelem után fizet be adót, amely a valóságban nem jött létre. Ugyancsak veszteség, vagy elvesztés éri a vállalkozót a selejtezéssel is, hiszen a befektetést a költségek között nem tudta érvényesíteni. Az SZT. és az TA. szerint számított adó a tárgyi eszköz tényleges élettartamára vonatkozóan ugyan mindhárom esetben megegyezik, de a hosszabb leírási idejű TA. alapján számolva a leírási idők különbsége szerinti évekre - a példában a maradék öt évre - és más tevékenység bevételeire terhelve többletköltség-adóalapcsökkenés érvényesíthető, igaz, a számviteli törvény megsértésével, de ez utóbbi tény nem, vagy alig szankcionálható. A példa feltételezései között a kényelmi szempontok is az TA. szerinti leírást sugallják, hiszen így elkerülhető a tárgyi eszközök kettős nyilvántartása.

A bemutatott példában azt feltételeztük, hogy a tárgyi eszköz tényleges használati ideje rövidebb, mint az TA.-ben meghatározott leírási idő. E feltétel feloldása az ellentétes viszony rövid áttekintésével a következő: az TA.-hez képest alacsonyabb leírási kulcs alkalmazása csökkenti az egyes években elszámolt költségeket, így növeli az adóalapot, de változatlan árak mellett a vállalkozó egységnyi állóeszközre jutó terheit nem növeli meg.

A fenti példából az tűnik ki, hogy a költségvetés mindegyik esetben ugyanahhoz az adóbevételekhez jutott hozzá, a vállalkozó befektetése pedig különböző ráfordítások mellett megtért. Módosul azonban ez a helyzet akkor, ha a gazdaságban infláció van. Tételezzük fel, hogy az áremelkedés éves üteme 20%, és ez egyformán érvényesül az árbevételekben és a gép újjáértékelési árában is. Ekkor az eredeti feltételek mellett a következők láthatók az egyes évek végén (eFt):

	1. év		2. év		3. év	
	SZT.	TA.	SZT.	TA.	SZT.	TA.
Nettó ár.	12.000	12.000	8.640	8.640	6.912	6.912
Ért.csökk.	5.000	1.200	3.000	1.200	2.000	1.200
Eredmény	7.000	10.800	5.640	7.440	4.912	5.712
Adóalap	10.800	10.800	7.440	7.440	5.712	5.712
Adó	2.160	2.160	1.488	1.488	1.142	1.142
Er.tartalék	4.840	8.640	4.152	5.952	3.770	4.570
T. eszköz besz. ára	12.000		14.400		17.280	
Készpénz	9.840		7.152		5.770	
Kp.össz.	9.840		16.992		22.762	

A változások irányát mutatja a következő tábla, amelyben az infláció nélküli állapothoz viszonyítottuk az előző táblázat fontosabb adatait:

	Százalékpontos különbségek					
	1. év		2. év		3. év	
	SZT.	TA.	SZT.	TA.	SZT.	TA.
Nettó ár.	20	20	44	44	73	73
Eredmény	40	23	88	55	146	104
Adóalap	23	23	55	55	104	104
Adó	23	23	55	55	104	104
Er.tartalék	49	23	104	55	162	104
T. eszköz besz. ára	20		44		73	
Kp.össz.	19		28		36	

Az adatokból jól látható, hogy míg a vállalkozó helyzete az infláció következtében nehezebb, árbevétele az áremelkedés ütemével megegyező növekedése ellenére készpénzkészlete reálértéken csökken, addig az adóbevétele reálértéken számítva is jelentősen növekszik. Az SZT. szerint számolva az értékesítést a vállalkozó befektetése nominál értéken megtérült, de ha vállalkozását egy új gép megvásárlásával újra kívánná indítani, akkor a meglévő pénzeszközöknek az infláció nélküli számított 60 százaléka helyett 76 százalékat kellene gépberuházásra befektetnie. Még rosszabb helyzetben van az TA. szerint számító vállalkozó, hiszen ha a 4. évtől továbbfolytatja az eredeti gép amortizálását, akkor a leírási időszak végére az első három évből származó tiszta bevétele már az 5. évben sem fedezi az új gép beszerzési árát.

Összefoglalva röviden a példából leszűrhető legfontosabb tanulságokat, a következő megállapításokat lehet tenni:

- A társasági adóról szóló törvény közvetve a számviteli törvény előírásainak megszegése irányába indíthatja a vállalkozókat azáltal, hogy olyan szempontok figyelembevételére is rákényszerítik a döntéshozókat, amelyek kívül állnak a számviteli törvény hatókörén.
- Az egyéb okok miatti eltérés a számviteli alapelvektől megkérdőjelezheti a mérleg valóságát: a mérleg főösszeget magasabbnak, a tárgyi eszközök fizikai és erkölcsi elhasználódottságát alacsonyabbnak mutathatja a valóságnál, ami mind makro oldalról (pl. elemzések), mind mikro szinten (pl. hitelminősítések) gondot okozhat.
- A számviteli törvény írott betűjének és szellemének betartása olyan többlet áldozathozatalra kényszerítheti a vállalkozót, amennyiben az SZT. és az TA. szerinti rövidebb és hosszabb leírás közötti eltérés jelentős, amely makro gazdasági szempontból nem indokolt, mert gátja lehet a józan üzleti kockázat vállalásnak és ezen keresztül piac szűkítő hatása is lehet.
- A vállalkozók teherviselését tovább növeli az infláció, amely ugyanakkor a költségvetés számára reálértéken növekvő adóbevételeket jelent.
- További vizsgálat szükséges annak mérlegelésére, hogy milyen mértékű adófizetési következményeket jelenthet a társasági adóról szóló törvénynek a tárgyi eszközök leírási kulcsait szabályozó rendelkezéseinek oldása, azaz a korlátok felnyitásából milyen adókiesés várható szembeállítva az esetleges piacbővítő hatásból fakadó egyéb (SZJA., ÁFA) adóbevételekkel és technikai megújulást esetleg elősegítő tényezőkkel.

A jelen fejezet további részeiben azt vizsgáljuk, hogy az előbb kifejtettek milyen mértékben találhatók meg a gazdaságban.

A Számviteli törvény és a Társasági adóról szóló törvény szerinti tárgyi eszköz leírások eltérései a nyereséges és a veszteséges vállalkozásoknál

1992-ben és 1993-ban a vállalkozások tárgyi eszközeik leírásánál összességükben elmaradtak az adótörvényben megjelölt kulcsoktól. A különbség nem tekinthető jelentősnek még akkor sem, ha az eltérés nagysága forintban egyik évről a másikra közel megháromszorozódott. A nyereséges vállalkozásoknál az adóalapozó viszonyítva az SZT. és a TA. szerint számított leírás különbözetét, 2,5 százalékpontos emelkedés következett be. 1994-ben a nagyságrendet tekintve minőségi ugrás következett be. A nyereséges vállalkozásoknál a leírások különbsége több mint négyszeresére nőtt, a veszteségeseknél az előjel lett pozitív, míg összesen az SZT. és a TA. eltérése meghaladta a pozitív adóalap 40 százalékát, ami azt jelenti, hogyha az adóévben a nyereséges vállalkozások az SZT. szerint számolták volna el az amortizációt, akkor az adóalap 40 százalékkal kisebb lett volna. (A következő táblázatban az SZT. és a TA. különbségének az adóalapozó viszonyított százalékos arányának értékét *dőlt betűkkel* jelöltük.)

II.1. táblázat

Az SZT. és az TA. eltérései a nyereséges és a veszteséges vállalkozások esetében 1992-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül, millió forintban

Megnevezés	1992	1993	1994
Nyereségesek	- 1 790 (1,0%)	- 6 685 (3,5%)	- 28 197 (13,4%)
Veszteségesek	- 3 968 (1,2%)	- 10 286 (3,7%)	3 877 (1,4%)
Összesen	- 5 758 (3,6%)	- 17 150 (20,7%)	-24 320 (41,6%)

1994-ig a nyereséges és a veszteséges vállalkozások gazdálkodása közötti különbség első pillantásra is szembeszökő: az SZT. és a TA. közötti eltérés két harmada a veszteséges vállalkozásoknál mutatkozott. Kézenfekvő magyarázatnak tűnik, hogy esetleg a veszteség mértékét kívánták volna a vállalkozások ezen a módon, vagyis a hosszabb leírási idők választásával csökkenteni. Valószínűleg egyes esetekben ez így történhetett, de a nagyságrendek - az értékcsökkenés aránya a költségek között - kizárják ennek a korrekciónak a lényeges szerepét. Ezt támasztja alá az 1994-es adat, továbbá még az is, hogy 1992-ben a veszteségesek negatív adóalapjának 1,2 százalékát, 1993-ban 3,7 százalékát érte csak el az SZT. és a TA. különbözete. Valószínűsíthetőbb inkább az, hogy a veszteséget kiváltó okok egyike éppen a tárgyi eszközök műszaki-fizikai állapotával és nem annak leírási módjával függ össze.

A továbbiakban a vizsgálatok középpontjába a nyereséges vállalkozásokat helyezzük, hiszen ha van, akkor elsősorban náluk jelenhet meg nyíltan az SZT. és a TA. közötti eddig csak elvileg vizsgált ellentmondás, miután ezek a vállalkozások képesek a TA.-tól való elszakadás többlet terheinek vállalására.

A Számviteli törvény és a Társasági adóról szóló törvény szerinti tárgyi eszköz leírások eltérései a nyereséges vállalkozásoknál gazdálkodási formák szerint

1994-ig a részvénytársaságok és a szövetkezetek kivételével az SZT. és a TA. eltérése elhanyagolható, a két törvény szerinti elszámolás a többi gazdálkodási formánál összességében szinte teljesen azonos. Az említett két gazdálkodási formánál viszont 1993-ban az SZT. és az AT. különbségének az adóalaphoz viszonyított aránya olyan mértékű, amelynek változása már befolyásolhatja az adóalap és így a fizetendő adó nagyságát. Nagyságrendjét tekintve különösen a részvénytársaságok gazdálkodása érdemel figyelmet, ezért célszerű ott további bontást végezni. Ennek eredménye azt mutatja, hogy 1993-ban az összes SZT.-AT. különbség *92 százaléka*, 15,8 milliárd Ft ennél a kategóriánál keletkezett, a többi formánál az eltérések elhanyagolhatók. A további kutatás arra derített fényt, hogy *ez az összeg szinte teljes egészében a legnagyobb, az ezer főnél többet foglalkoztató társaságoknál jelentkezik*. Ezekből a nyereséges vállalkozásoknál az SZT.-AT. aránya az adóalaphoz viszonyítva megközelíti a 30 százalékot (28,6%). (Meg kell említeni, hogy ez az arány viszonylag magas, 6,9% , a 0 fő foglalkoztató nyereséges Rt-knél is.) További regionális ismerv már nem képezhető, ezért az aggregációnak ezen a szintjén leegyszerűsítve azt lehet mondani, hogy a gazdálkodási formáknál kialakult gyakorlat szerint az SZT. és a TA. alapján számított leírások között nincs lényegi különbség, kivéve az 1 000 főnél többet foglalkoztató részvénytársaságokat, ahol az SZT. szerinti leírási kulcsok alacsonyabbak, mint a TA. előírásaiban szereplők.

1994-ben a változások két síkon mutatkoztak meg. Egyrészt jelentőssé vált a vállalatoknál a pozitív előjelű eltérés az SZT. és a TA. között, másrészt a részvénytársaságoknál több mint négyszeresére nőtt a negatív előjelű különbség, így az Rt-k adták az 1994-es növekmény szinte teljes egészét. A további részletezésből kiderül, hogy ez igen koncentráltan, a 7 vállalkozásból álló, szállítás gazdasági ágba tartozó, 1 000 fő feletti, budapesti székhelyű részvénytársaságoknál keletkezett. Itt mutatkozik az adóalaphoz viszonyított SZT.-TA. eltérés nagy része is: a pozitív adózás előtti eredményből -41 020 millió forint adóalap lett (69%). Ugyancsak jelentős, az öt tagú, villamosenergia-, gáz-, hőellátás ágba tartozó, 1 000 fő feletti részvénytársaságok csoportjában keletkezett -1 508 millió forintos érték.

II.2. táblázat

Az SZT. és az TA. eltérései a nyereséges vállalkozásoknál gazdálkodási formák szerint 1992-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül, millió forintban és az adóalap százalékában

Megnevezés	1992		1993		1994	
	millió Ft	%	millió Ft	%	millió Ft	%
Vállalat	- 128	0,67	36	0,35	856	6,81
KFT	418	0,40	- 89	0,07	- 669	0,42
RT	- 1 978	4,72	- 6 624	12,57	- 28 138	102,78
Szövetkezet	- 95	2,37	- 182	8,87	- 279	- 5,29
Egyéb	-7	0,17	- 6	0,14	33	0,46

Megjegyzés a táblázathoz: A félövén, dőlten szedett számokkal azokat a helyeket emeltük ki, ahol az SZT.-AT. különbség pozitív.

A Számviteli törvény és a Társasági adóról szóló törvény szerinti tárgyi eszköz leírások eltérései a nyereséges vállalkozásoknál a gazdasági ágak szerint

A gazdasági ágak adataira tekintve elsősorban négy terület érdemel kiemelten figyelmet. Így mindenekelőtt a feldolgozóipar, ahol a vizsgálat során elsőízben találhatunk mind nagyságában, mind arányában jelentős pozitív előjelű eltérést az SZT. és a TA. szerint elszámolt értékcsökkenés között. (A különbség nagysága 1994-ben jelentősen visszaesett.) A jelenség a technikai megújulás lehetőségeit tekintve öröndetes, hiszen az iparág rendkívül érzékeny a piaci változásokra, csak gyors alkalmazkodással lehetséges a pozíciókat megszerezni, megőrizni, bővíteni, aminek az eszközök modernizációja, cseréje elengedhetetlen feltétele. A pozitív előjelű eltérés arra enged következtetni, hogy a feldolgozóiparban a tárgyi eszközök leírása a többlet terhek vállalásával gyorsabb, mint amit a társasági adó törvény előíranyoz. A gyorsabb megújulásra egyébként és nagy szükség van, mivel az iparág állóeszközállománya a lelegeirtabbak közé tartozott. A folyamat ugyanakkor nem teljes körű, hanem regionális, vállalkozási méret és gazdálkodási forma specifikus: 1993-ban és 1994-ben 14 fővárosi, 1 000 főnél többlet foglalkoztató részvénytársaságtól származott az eltérések összegének 92 százaléka.

1994-ig villamosenergia-, gáz-, hőellátás, a szállítás és az egyéb nem anyagi tevékenységek gazdasági ágaknál a gazdaság egészéhez hasonlóan az SZT.-TA. különbség előjele negatív, de a többi területhez képest az eltérés nagysága feltétlenül figyelemre méltó.

Mindhárom gazdasági ág alapvetően az infrastruktúra körébe tartozik, tárgyi eszközeik leírása különösen az épületek, építmények vonatkozásában meghaladja az átlagot, azaz a lassabb leírás a kimutatásokban még fiatalítja is a már jelentősen elhasználódott állományt. A villamosener-gia-, gáz-, hőellátás, és a szállítás ágak további közös jellegzetessége, hogy az SZT.-TA. eltérés aránya igen magas, tehát a leírás megváltozásával az adóalap könnyen negatívvá válhat. (Ez utóbbi vonás az egyéb nem anyagi ágak vonatkozásában nem jellemző.) A villamosenergia-, gáz-, hőellátás ágban az SZT.-TA. különbség koncentráltan jelentkezik: 1993-ban az eltérés 94 százaléka regionális jellemzők nélkül 14 db. 1 000 főnél többet foglalkoztató részvénytársaságtól származik. A szállítás ágban regionális elemmel is kiegészülve a koncentráció még erősebb: 5 db. fővárosi székhelyű, 1 000 főnél többet foglalkoztató részvénytársaságtól származik az eltérés 95 százaléka. (Mindkét csoport további speciális vonása, hogy az együttes pozitív adózás előtti eredményükből negatív adóalap lett.) Az egyéb nem anyagi tevékenységet folytatókról - az adatbázisunkba beépített adat- és titokvédelmi szabályok miatt - csak annyi tudható, hogy legfeljebb 4 db. 1 000 főnél többet foglalkoztató vállalkozásról van szó, amelyek a gazdasági ág SZT.-TA. különbségének több mint 95 százalékát adják.

1994-ben a kép gyökeresen megváltozott. A szállítás ágban az SZT.-TA. negatív előjelű különbsége a 11-szeresére növekedett, és ennek szinte teljes egésze a *hét vállalkozásból álló 1000 főnél többet foglalkoztató budapesti székhelyű részvénytársaságok* csoportjában keletkezett. A többi, előbb említett gazdasági ágban megszűnt, vagy jelentősen csökkent a negatív előjelű különbség.

II.3. táblázat

Az SZT. és az TA. eltérései a nyereséges vállalkozások és gazdasági ágak szerint 1992-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül, millió forintban és az adóalap százalékában

Megnevezés	1992		1993		1994	
	millió Ft	%	millió Ft	%	millió Ft	%
Mezőgazdaság	- 90	2,59	- 57	1,76	- 64	0,75
Bányászat	64	8,91	82	7,56	- 13	0,98
Villamosenergia-, gáz-, hőellátás	-2 422	41,69	- 5 458	449,62	193	15,08
Vízellátás, szennyvízelvezetés	-188	34,88	- 72	17,54	- 422	223,37
Feldolgozó ipar	3 601	5,28	4 088	4,67	1 115	0,96
Építőipar	- 1	0,00	- 51	0,36	- 79	0,42
Kereskedelem	59	0,11	-223	0,41	- 95	0,16
Vendéglátás	146	3,46	137	3,96	123	4,08
Szállítás	- 1 506	3 176,93	- 2 621	44,86	- 28 295	91,80
Oktatás	2	0,29	- 13	2,45	2	0,43
Egészségügy	-1	0,11	- 6	0,88	0	0,03
Egyéb nem anyagi tevékenység	- 1 455	5,74	- 2 670	9,93	- 662	2,06

Az e fejezetben végzett "kutakodás" már számos, a vállalkozás méretével kapcsolatos jellemzőt érintett, ennek ellenére célszerűnek látszik azokat önálló alfejezetben is röviden bemutatni.

A Számviteli törvény és a Társasági adóról szóló törvény szerinti tárgyi eszköz leírások eltérései a nyereséges vállalkozásoknál a vállalkozás mérete szerint

A vállalkozásoknak a vállalkozás mérete szerint csoportosított adataiból kiolvasható, hogy a legnagyobb méretűeknél marad el jelentősen a tárgyi eszközök SZT. szerinti leírása a TA. szerinti leírástól, míg a többi esetben kissé elmaradó, de lényegében közeli megfelelésről lehet beszélni. Némiképp meglepő, de az arányok miatt elhanyagolható, a kis vállalkozások - az 1-9 fős alkalmazotti csoport - 1994-ig pozitív előjelű SZT.-TA. eltérése. 1994-ben három változás figyelhető meg: megszűnt az 1-9 fős csoport pozitív eltérése, pozitív lett a 0 fős csoportnál a különbség, több mint négy és félszeresére nőtt a legmagasabb kategóriában az SZT. és a TA. szerinti értékcsökkenés elszámolásának különbsége, ami közel hétszerese az adóalapnak.

II.4. táblázat

Az SZT. és az TA. eltérései a nyereséges vállalkozásoknál a vállalkozások mérete szerint 1992-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül, millió forintban és az adóalap százalékában

Megnevezés	1992		1993		1994	
	millió Ft	%	millió Ft	%	millió Ft	%
0 fő	- 30	0,22	- 181	1,43	1 589	13,83
1-9 fő	3	0,01	196	0,51	- 460	1,24
10-49 fő	- 105	0,31	- 264	0,65	- 170	0,30
50-299 fő	48	0,15	- 146	0,36	- 170	0,30
300-999 fő	- 39	0,14	- 461	1,64	- 574	1,34
1000 fő felett	- 1 668	5,16	- 6 009	16,75	- 28 410	689,56

A legnagyobb vállalkozások tovább vizsgálva gazdálkodási formánként az alábbi kép rajzolódott ki:

II.5. táblázat

Az adózás előtti eredmény, az adóalap és az SZT. és az TA. eltérései a nyereséges, 1 000 főnél többet foglalkoztató vállalkozásoknál a gazdálkodási forma szerint 1992-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül, millió forintban

Megnevezés	1992			1993			1994		
	Adó e. eredm.	Adó-alap	SZT. -TA.	Adó e. eredm.	Adó-alap	SZT. -TA.	Adó e. eredm.	Adó-alap	SZT. -TA.
Vállalat	8 507	9 806	- 37	6 567	8 059	153	8 782	10 539	883
KFT	5 579	6 843	193	5 346	6 152	23	9 075	8 195	- 97
RT	17 968	15 356	- 1 823	35 257	21 660	- 6 184	41 806	-14 688	-29180
A vállalkozások száma, db									
Vállalat	73			15			9		
KFT	22			23			35		
RT	68			112			97		

A táblázat adataiból kitűnik, hogy a negatív eltérés egésze a részvénytársaságoknál jelentkezett. A korábban leírtakból már fény derült arra, hogy a gazdasági ágak vonatkozásában a negatív eltérések teljes összegének több mint 90 százaléka 14 db. villamosenergia-, gáz-, hőellátás ági részvénytársaságnál, 5 db. fővárosi székhelyű szállítási részvénytársaságnál és a legfeljebb 4 tagú egyéb nem anyagi tevékenységet folytató vállalkozásnál alakult ki.

II.6. táblázat

Az adózás előtti eredmény, az adóalap és az SZT. és az TA. eltérései a nyereséges, 1 000 főnél többet foglalkoztató vállalkozásoknál régiók szerint 1992-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül, millió forintban

Megnevezés	1992			1993			1994		
	Adó e. eredm .	Adó-alap	SZT. -TA.	Adó e. eredm .	Adó-alap	SZT. -TA.	Adó e. eredm .	Adó-alap	SZT. -TA.
Budapest	19 337	20 738	1 942	28 440	28 122	1 505	35 314	- 12261	- 27490
Pest megye	1 110	563	- 549	1 505	643	- 734	1 657	1 708	- 566
É-Dunántúl	3 602	2 306	- 1 429	4 537	1 568	- 3 351	9 702	5 091	- 38
D-Dunántúl	1 869	555	- 1 617	1 943	- 240	- 1 812	1 189	758	83
É-Hegyvidék	1 566	1 671	- 95	5 672	847	- 927	5 321	3 592	- 450
Alföld	5 032	6 484	80	5 073	4 930	- 690	6 574	5 862	51
A vállalkozások száma, db									
Budapest	59			50			57		
Pest megye	8			8			9		
É-Dunántúl	31			32			31		
D-Dunántúl	21			21			14		
É-Hegyvidék	17			14			11		
Alföld	31			26			20		

A Számviteli törvény és a Társasági adóról szóló törvény szerinti tárgyi eszköz leírások eltérései a nyereséges vállalkozásoknál régiók szerint

A regionális változások közül a legjelentősebb, hogy míg 1994-ig az SZT.-TA. eltérés egyedül a fővárosban volt pozitív (feldolgozóipari ág), addig 1994-ben ez negatívvá vált és elérte az adóalap egyharmadát. Ugyanakkor pozitív előjelű lett egyedülként az eltérés a dél-dunántúli régióban.

II.7. táblázat

Az SZT. és az TA. eltérései a nyereséges vállalkozásoknál régiók szerint 1992-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül, millió forintban és az adóalap százalékában

Megnevezés	1992		1993		1994	
	millió Ft	%	millió Ft	%	millió Ft	%
Budapest	1 916	2,04	1 223	1,12	- 27 757	33,88
Pest megye	- 541	5,39	- 765	6,77	- 583	3,36
Észak-Dunántúl	- 1 329	6,53	- 3 639	16,49	- 615	1,52
Dél-Dunántúl	- 1 658	13,72	- 1 640	11,64	1 501	8,75
Északi-Hegyvidék	- 93	1,22	- 1 017	10,95	-516	4,08
Alföld	- 85	0,29	- 1 026	3,34	-226	0,55

Összefoglalva a fentiekből leszűrhető következtetéseket megállapítható, hogy a magyar gazdaságban a társasági adóról szóló törvényben rögzített értékcsökkenési leírási szabályoktól való eltérés, egy szűk, az 1 000 főnél többet foglalkoztató, maximálisan 50-60 részvénytársaságból álló csoporttól eltekintve kismértékű, *a szabályokhoz alkalmazkodás az általánosan jellemző*. Ez jelentheti egyrészt azt, hogy az adótörvény által előírt amortizációs normák általában megfelelnek az álló-(tárgyi)-eszközök tényleges fizikai, üzleti élettartamának, de nem zárható ki az sem, hogy az adótörvényhez való alkalmazkodási kényszer erősebbnek bizonyult, mint a számviteli törvény által megfogalmazott számviteli alapelvek betartásának követelménye. A kérdés megalapozott eldöntéséhez a jelenlegi adatbázis nem elegendő, ehhez további információk feldolgozása szükséges.

Második rész

III. Fejezet

A kérdőíves minta feldolgozásának tapasztalatai

III.1. A kérdőív összeállításának szempontjai és a beérkezett minta jellemzői¹⁹⁵

A nemzetgazdaság egészére rendelkezésre álló – adóbevalláson alapuló – adataink, természetesen csak korlátozott információt tartalmaznak a vállalkozások álló-(tárgyi) eszközeinek mélyebb szerkezetére, életkorára, az alkalmazott leírási kulcsok érvényesítésének arányaira. Hasznosnak látszott ezért, hogy egy célzott vizsgálattal a részleteket is feltárjuk. Ezt egy vállalati kikérdezéssel próbáltuk megvalósítani.

Hármas célt tűztünk ki magunk elé:

- a Második rész I. és II. fejezetében az amortizációnak a gazdálkodásban betöltött szerepéről, súlyáról, illetve az álló-(tárgyi) eszközök szerkezeti jellemzőiről nyert kép általános és sajátos vonásait *tovább árnyaljuk* az eszközök mélyebb szerkezeti jellemzőinek, üzembehelyezési időpontjának, ennek megfelelően az amortizációs előírások alkalmazásának valóságos gyakorlatáról;
- megismerjük a gazdálkodó szervezetek *véleményét* az amortizáció elszámolásának érvényes szabályairól, továbbfejlesztésének kívánatos irányáról és
- *becsléseket* végezzünk az amortizációs rendszer változtatásának gazdálkodási kihatásairól, adózási következményeiről.

A kérdőív és a minta összeállítása

A kérdőíves kikérdezéssel a fent említett szempontokat két kérdéscsoport segítségével közelítettük meg. (A kérdőívet és a kitöltési utasítást a Mellékletben közöljük.)

A kérdőíveket postán küldtük ki egy előre meghatározott vállalkozói körnek, a vizsgálatba bevont *mintának*. A minta kiválasztásának során kettős célt követtünk. Egyrészt a tárgyi eszközök, ezzel összhangban az amortizáció gazdálkodási összefüggéseinek elemzéséhez olyan vállalkozások adataira volt szükségünk, amelyek eszközállománya nem csekély, költségvetési kapcsolatai, adóbefizetései nem elenyészőek. Ez értelemszerűen a *nagyvállalkozások* szerepeltetését igényelte. Ugyanakkor az elemzés *statisztikai megbízhatósága* a minta statisztikai reprezentativitását tette elengedhetetlenné.

A két, részben ellentmondó szempontot két, egymástól nem teljesen független minta összeállításával oldottuk meg: *a kettős könyvvitelt vezető vállalkozások* közül egyrészt a *nettó árbevétel szerinti csökkenő sorából* kiválasztottuk az *első* 3600 céget, másrészt a maradékból egy – a minta szempontjából *véletlennek tekinthető sorrendből* – minden huszadik

¹⁹⁵ Mint azt a Bevezetésben már elmondtuk, a felmérés előkészítésével kapcsolatos teendők, a beérkezett minta reprezentativitásának vizsgálatával összefüggő feladatok nagyobb részt dr. Barát Máriára hárultak. A rendelkezésünkre álló mintáról a III.1. alfejezetben a továbbiakban olvasható értékelő összegzés, valamint az ehhez tartozó kiegészítő táblázatok sora a Mellékletben (M.III.1.-M.III.18. számú táblázatok) ennek megfelelően dr. Barát Mária munkája.

vállalkozást, számszerint 2240-et. A második minta reprezentativitását természetesen csorbítja, hogy nem a teljes sokaságból választottuk az 5%-os véletlen mintát, hanem csak a 3600 legnagyobb cég elhagyása után fennmaradó sokaságból. Ezt azonban áthidalhatónak véltük azzal, hogy a "nagyok" visszaérkező válaszaiból arányosan kiegészítjük a "kicsik"-et. (Az arányosságot a következő formában értelmeztük: feltételeztük, hogy a 3600 nagyvállalat 5%-a is része a véletlen mintának, így a visszaérkező válaszaikból kiegészítettük a "kicsik" visszaküldött kérdőíveit, ezzel előállítva a "vegyes", azaz értelmezésünk szerint reprezentatív mintát. A kiegészítést a két minta eltérő válaszadási "fegyelmének" figyelembevételével végeztük, erről később lesz szó.)

A "nagyok" és a "kicsik" reprezentációs arányait néhány kiemelt kategória figyelembe vételével a Melléklet M.III.1.1. számú táblázata részletezi.

A két minta arányai szemléletesen mutatják a kiválasztás kritériumait. A "nagy"-ok a számarányuknál *nagyságrendileg jelentősebb arányt* képviselnek minden jellemzőt tekintve (kivéve a veszteséges vállalkozások számaránya és a veszteség összege). Kiemelkedően nagy súlyt adnak az export árbevételnek, a tárgyi eszközök bruttó értékét, a saját tőkéjét és az amortizációt illetően. A "kis" minta – éppen ellenkezőleg, de a várakozásokkal teljes összhangban – számarányánál *kisebb*, gyakran sokkal *kisebb súlyt* képvisel. Ennek magyarázata a nagyvállalkozások kihagyása a mintából.

Az ágazatokat tekintve a két minta szintén jelentősen eltér egymástól: a "nagy"-ok között azok a gazdálkodási ágak szerepelnek nagyobb súllyal, amelyekben inkább a nagy szervezetek dominálnak, míg a "kicsik" esetén fordított a helyzet. Így a 3600-as mintában a villamosenergia-, gáz-, hő- és vízellátás a vállalatok számát illetően 33,3%-os, minden egyéb jellemzőt tekintve 90% körüli arányt képvisel. A 2240 vállalkozás között éppen az előbb említett gazdálkodási ág van jelen legkisebb mértékben: a cégek számát tekintve 2,7%-kal, az egyéb mutatókra nézve pedig jellemzően 1% alatti súllyal képviselteti magát.¹⁹⁶

A válaszolók jellemzői

Az 5840 darab összes kiküldött kérdőívből 1106 darab érkezett vissza, igen sajátos megoszlásban. A 3600 vállalkozás közül 843 cég válaszolt, míg a 2240-ből mindössze 264 kérdőívet töltöttek ki. Ez 23,4 illetve 11,8%-os visszaérkezési aránynak felel meg, azaz a "nagy"-ok szinte pontosan kétszer olyan gyakorisággal küldték be adataikat, mint a "kicsik".

A válaszoló cégek reprezentációs szintjét a Melléklet M.III.1. 2. táblázata mutatja.

Az M.III.1.1. és az M.III.1.2. táblázat adatainak összehasonlításából látható, hogy a válaszoló cégek sajátos körét adják a mintába bevont vállalkozásoknak, mégpedig mindkét csoportban. A nagy nettó árbevétellel jellemezhető vállalkozások közül – még a mintán belül is – a *legnagyobbak* válaszoltak elsősorban a kérdésekre, ezt jelzi, hogy *minden mutatójuk szerint magasabb reprezentációs arányt képviselnek, mint a számarányuk szerint*. Feltűnően igaz ez a bruttó álló-eszközállományt – és ennek megfelelően az amortizációt – tekintve, de a létszámra is. A legkiemelkedőbb arányban azonban a nagyvállalkozói körben létrejött veszteséget mondhatják magukénak. (A 3600 vállalat összes veszteségének közel 60%-át 175 veszteséges válaszoló cég számolta el 1994-ben.)

A véletlenszerűen választott minta választ beküldő cégei is a viszonylag nagyobbak közül kerültek ki. Ezt mutatja a bruttó állóeszközérték és a létszám relatíve – a válaszolók számarányánál – magasabb értéke. Itt azonban egy másik fontos jellemző teszi sajátossá a

¹⁹⁶ A tanulmány többi részével összhangban egyik mintában sem szerepel vállalkozás a J (pénzügyi tevékenység) gazdálkodási ágból.

képet: kiemelkedően magas a beruházások aránya, a saját tőkéé és az exporté, azaz a sikeres vállalkozások itt nagyobb arányban jelennek meg.

Mindazonáltal meg kell állapítani, hogy a *reprezentációs arányok* sajnálatosan *alacsonyak*. A nagyvállalkozások 17–39%-ot felölő tömege a különböző jellemzőket tekintve kevés ahhoz, hogy a nemzetgazdaság egészére számszerűsítsünk pontos *menyiségi* következtetéseket. A kis minta önmagában igen alacsony, többnyire két tized százalék körüli (0,15–0,26%-os) értékei pedig bizonytalaná teszik a becsléseket.

A beérkezett 843 illetve 264 válaszból előállítottunk egy "vegyes" mintát azzal a módszerrel, hogy a "nagyok"-ból arányosan¹⁹⁷ kiegészítettük a "kicsiket". Az így kapott 302 elemű mintát tekintettük az elemzés számára reprezentatívnak. Ennek arányait a nemzetgazdaság egészéhez mutatja a Melléklet M.III.1.3. számú táblázata.

A reprezentatív ("vegyes") minta vállalkozásainak együttes mutatói lényegesen nagyobb arányt képviselnek a nemzetgazdaság vállalkozásainak jellemzőiből, de még ez is általában *egy százalék alatt marad*¹⁹⁸. Ennek ellenére érdemes összehasonlítani a minta sajátosságait a Második rész I. fejezetében leírt nemzetgazdasági jellemzőkkel.

A reprezentatív ("vegyes") minta sajátosságai

Az értékcsökkenési leírás aránya a vállalkozások költségei között a reprezentatív mintában nem lényegesen tér el a nemzetgazdaság egészében tapasztalthoz képest. Azonos terjedelmű sávokat alkalmazva az III.1.1. táblázatba foglalt adatokhoz jutunk¹⁹⁹.

III.1.1. táblázat

A vállalkozások száma az értékcsökkenésnek a költségek közötti aránya szerint, darab

Év	Költségarány, százalék				
	0–2,5	2,5–5,0	5,0–7,5	7,5–10,0	10,0–100,0
1993	1839	1667	407	188	127
1994	1833	1869	458	40	28

A költségarány megoszlása erősen hasonlít a nemzetgazdaság 1993–1994. évi megoszlásához²⁰⁰, bár itt az alsó két sávba tartozó vállalkozások számossága 1994-ben megfordul: határozottan 2,5–5,0% között tömörül a mezőny. A sávok tologatásával az is kimutatható, hogy ennek a sávnak az alsó határa a jellemző érték, pontosabban 2–3% körül van leggyakrabban az amortizáció aránya. A legmagasabb értékcsökkenési költséghányad egyébként a mintában 1993-ban 20,7%, 1994-ben pedig 23,8%.

A költségek összetételét a reprezentatív ("vegyes") mintában a Melléklet M.III.1.4. számú táblázata mutatja be.

¹⁹⁷ Azt feltételeztük, hogy a 3600-as körből ugyancsak 5%-os mintának, azaz 180 cégnek elküldve a kérdőívet a visszaérkezési arány a "nagyoknál" egyébként ténylegesen tapasztalthoz lett volna hasonló.

¹⁹⁸ Egy mintavétel válaszólinak ekkora aránya általában nem elegendő az egész sokaságra vonatkozó következtetések levonásához. Érdemes utalni arra, hogy a KSH két népszámlálás között általában a népesség *két százalékos* mintáját vizsgálja.

¹⁹⁹ Mint már utaltunk rá, a reprezentatív mintában szereplő vállalkozások száma 302; a táblázatban feltüntetett számok kumulált adatok, amelyek a tendenciákat jelzik. A vállalkozások az általunk használt aggregátumok mindegyikében megfigyelt előfordulásuk szerint, tehát többszörösen szerepelnek a táblázatban. Emlékeztetünk rá, hogy a Második rész I. Fejezetében már (kényszerűségből) alkalmaztuk ezt a gyakorlatot.

²⁰⁰ Lásd a Második rész I. Fejezetében leírtakat.

A két év során lényeges elmozdulás a költség szerkezetben nem következett be, némi változást a személyi jellegű ráfordítások visszaszorulása jelez (kivéve a veszteséges vállalkozások csoportját), és az éves értékcsökkenés általában minimális a veszteséges vállalkozások csoportjában számottevő aránycsökkenése. Ezek a változások a többi összetevő kismértékű, nem karakterisztikus arányemelkedésével jártak.

A költség szerkezetet az *anyagjellegű ráfordítások* meghatározó részesedése jellemzi mindkét évben és az eredmény alapján képzett mindhárom csoportban. Ezt követi a személyi jellegű ráfordítások szokatlanul magas aránya.

A reprezentatív ("vegyes") mintában markáns eltéréseket mutat a *nyereséges és a veszteséges vállalkozások* költség szerkezete. Figyelemreméltó az anyagjellegű ráfordítások ötven százalék körüli aránya és az amortizáció 8%-ot meghaladó (1993-ban) majd közel hat százalékos (1994-ben) részesedése.

A költség szerkezet elég jelentősen eltér a nemzetgazdaságban átlagosan kialakult arányoktól. A legfeltűnőbb különbség a *személyi jellegű ráfordításokban* mutatkozik: itt mintegy *tíz százalékpontos többlet* van a mintabeli vállalkozások javára. Ez a többlet 1994-re általában kicsit mérséklődik, kivéve a veszteséges vállalkozásokat, ahol nemcsak relatíve, de abszolúte is magasra ugrik a költségeken belül a személyi jellegűek aránya és meghaladja a 30%-ot! Számottevő eltérés tapasztalható még az éves értékcsökkenési leírás arányában is. A mintában általában némileg alacsonyabb a részaránya, a veszteséges vállalkozások esetében azonban lényegesen magasabb. Az egyéb költségek és az egyéb ráfordítások aránya – ellensúlyozva a személyi jellegű költségek magasabb részesedését – a mintában nem éri el a nemzetgazdaság egészében jellemző arányt.

A reprezentatív ("vegyes") mintában a vállalkozások szerkezete gazdálkodási forma szerint (lásd III.1.2. számú táblázat) a két évben állandó. Meghatározó a kft-k aránya.

III.1.2. táblázat

A vállalkozások száma és aránya gazdálkodási forma szerint 1993-1994-ben

Gazdálkodási formák	A vállalkozások száma, db	A vállalkozások aránya, %
Vállalat	16	5,3
Kft	218	72,2
Rt	6	2,0
Szövetkezet	59	19,5
Egyéb	3	1,0
Összesen	302	100,0

Az egyes gazdálkodási formák – elsősorban a részvénytársaságok és az egyéb kategória – szerény előfordulását a gazdálkodási formák szerinti további elemzésekben, következtetésekben célszerű figyelembe venni; a megállapítások elsősorban a kft-k és a szövetkezetek, némi fenntartással a vállalatok esetében érvényesek.

A vállalkozások költség szerkezete *vállalkozási formánként* jelentős eltéréseket mutat²⁰¹. Jellemző, hogy az értékcsökkenés aránya – noha a reprezentatív ("vegyes") mintában összességében inkább valamelyest magasabb volt, mint a nemzetgazdaságban – a két nagyobb számosságú gazdálkodási csoportban mindkét évben némileg alacsonyabb.

Az rt-k és a szövetkezetek esetében az anyagköltség lényegesen magasabb, a személyi jellegű ráfordítások és az értékcsökkenési leírás alacsonyabb, mint az átlag, illetve, mint a többi gazdálkodási forma esetében. Az egyéb költségek az rt-k, az egyéb ráfordítások inkább a

²⁰¹ Lásd az M.III.1.5. számú táblázatot a Mellékletben a táblázatok között.

szövetkezetek esetében haladják meg a minta egészében tapasztalt arányokat. A nemzetgazdaság egészével összevetve a táblázat adatait – de csak a kft-kre és a szövetkezetekre korlátozva az értékelést – azt látjuk, hogy 1993-ban a kft-k esetében a személyi jellegű ráfordítások magasabb, az egyéb ráfordítások alacsonyabb arányával jellemezhető az eltérés, míg a szövetkezetek esetében a lényegesen magasabb anyagi jellegű ráfordításokkal valamint az alacsonyabb egyéb ráfordításokkal. 1994-ben, tekintve, hogy a kft-k költségsszerkezete mindkét sokaságban hasonló irányban mozdult el, az eltérések hasonlóak, mint 1993-ban voltak, de a szövetkezetek esetében ellentétes irányú mozgások hatására a reprezentatív ("vegyes") minta költségsszerkezete közeledett a nemzetgazdaság szövetkezeti gazdálkodóiéhoz, de az eltérések jellege változatlan maradt.

A vállalkozások mintabeli viszonylag alacsony száma miatt a gazdálkodási formák létszám-kategóriák szerinti méretösszetételét nem tudjuk bemutatni²⁰². Összességében azonban jelzi a létszám alakulását az III.1.3. számú táblázat. Eszerint csak minimális eltolódás tapasztalható az 1-49 fős vállalkozások javára.

III.1.3. táblázat

A reprezentatív minta vállalkozásai létszám-kategóriák szerint

Létszám-kategóriák	A vállalkozások száma	
	1993	1994
0	38	32
1–9	126	131
10–49	64	66
50–299	52	51
300–999	21	21
1000–	1	1
Összesen	302	302

A minta vállalkozásainak költségösszetétele a *létszám-kategóriák* szerint hasonló jellegzetességeket mutat, mint a nemzetgazdaság egésze²⁰³.

A költségsszerkezet jellegzetes módon változik a vállalkozás méretének növekedésével. (A két év adatai nem teljesen azonos módon viselkednek, a jellegzetességek az 1994. évben egyértelműbbek.) Az anyagköltség csökken, a bérköltség jelentősen, az amortizáció kismértékben emelkedik a nagyobb létszámot foglalkoztató vállalkozások felé haladva. Az egyéb ráfordítások változása nem jelentős és nem mutat világos tendenciát. Az egyéb költségek mozgása szinte a tükörképét adja a személyi jellegű ráfordítások alakulásának: míg az utóbbi nő, előbbi erőteljesen csökken. (Ez a jelenség nem véletlen, a nemzetgazdaság egészében is megfigyelhető a mikrovállalkozások személyijövedelem-adó fizetést elkerülő gazdálkodása, amelynek egyik formája az, hogy az egyéb költségek elszámolásával jutnak költségtérítés címén bevételhez.)

Érdekes jelenség, hogy akárcsak a nemzetgazdaság egészében mindkét évben, 1993-ban a mintában is sajátos módon viselkednek a 0 főt foglalkoztató vállalkozások az anyagköltség tekintetében; aránya a nagy létszámú vállalkozásokéhoz áll közel. Ezt a nemzetgazdaságban az egyéb ráfordítások kiemelkedő aránya ellensúlyozza, a mintában az igen szokatlan súlyú értékcsökkenés.

²⁰² Az ötféle gazdálkodási forma és a hat létszámkategória összes lehetséges kombinációja ($6 \cdot 5 = 30$) miatt a 302 vállalkozásból több kategóriában a megengedettnél kisebb számú jutna egy csoportba, ami ellenkezik a vállalkozások azonosíthatatlanságára vonatkozó követelménnyel.

²⁰³ Lásd az M.III.1.6. számú táblázatot a Mellékletben a táblázatok között.

A mintába bekerült vállalkozások költségsszerkezete *gazdasági ágak* szerint elég jelentősen eltér a nemzetgazdaság egészét jellemző ágazati költségsszerkezettől²⁰⁴. Igaz az is, hogy erre nagy hatással van a minta mérete, azaz egyes gazdasági ágakhoz olyan kevés vállalkozás tartozik, ami megkérdőjelezi az adatok megbízhatóságát. (Ilyen kis számosságú gazdasági ágak elsősorban a bányászat, az oktatás, az egészségügy. Ezek költségsszerkezete többnyire valóban lényegesen eltér, de ennek elemzésétől az említettek miatt eltekintünk.)

Azokban a gazdasági ágakban, amelyekben a minta összetétele megengedi a nemzetgazdasággal való egybevetést, nem ritkán az anyagi, ritkábban a személyi jellegű ráfordítások magasabbak (kiemelkedik ebből a szempontból a vendéglátás, a szállítás), míg az egyéb ráfordítások általában alacsonyabbak. A költségösszetevők közül az értékcsökkenés mutatja a legnagyobb hasonlóságot a nemzetgazdaság egészének ágazataihoz.

1993-ról 1994-re elég jelentős változások következtek be a költségsszerkezetben, meglepő módon nem csak a kevés vállalkozást tartalmazó gazdasági ágakban (bányászat). Különösen meglepő a vendéglátás költségsszerkezetének radikális átrendeződése (igaz, az ide tartozó nyolc cég nem mondható soknak).

Régiók szerint – természetesen – ugyancsak megállapíthatjuk, hogy a személyi jellegű ráfordítások lényegesen magasabbak, az egyéb ráfordítások lényegesen alacsonyabbak a mintában, mint a megfelelő régiókban nemzetgazdasági szinten²⁰⁵. A két – ellentétes irányú – eltérés azonban nem egyenlíti ki egymást; a személyi jellegű és az egyéb ráfordítások együttes súlya a költségsszerkezetben mindössze a Dél-Dunántúlon nem haladja meg a nemzetgazdaságban kialakult részesedésüket, míg Pest megyében, az Észak-Dunántúlon és az Északi Hegyvidéken, különösen 1994-ben nagyon jelentősen, mintegy tíz százalékponttal magasabb. Ellentétele elsősorban az anyagköltség.

A beérkezett együttes minta összetétele

A kiküldött kérdőívekre – mint utaltunk rá – összesen 1107 válasz érkezett. Ennek a sokaságnak az összetételét a különböző mintákra vonatkozóan a gazdálkodási formák és az eredményesség, a létszám-kategóriák, a gazdasági ágak, és a régiók szerint a Mellékletben megtalálható M.III.1.9., M.III.1.10., M.III.1.11., és az M.III.1.12. számú táblázatok mutatják be.

Az amortizációs rendszer kutatásának szempontjából – mint utaltunk rá – valójában csak a reprezentatív ("vegyes") minta adatai volnának használhatók (mint láttuk, ezek sem igazán). Mégis, nem tévesztve szem elől, hogy egy sajátos körről van szó, érdemes röviden áttekinteni az *összes beérkezett* adatot, mivel a nemzetgazdaság egy sajátos szeletéről – a viszonylag sikeres nagyvállalkozásokról. illetve a két minta együtteséről – tudhatunk meg részleteket a gazdálkodásuk jellemzőiről.

Az *amortizáció aránya a költségsszerkezetben* hasonló módon tér el a nemzetgazdaság egészét jellemző képtől, mint a reprezentatív mintában és itt is a 2–3%-os részesedés a legjellemzőbb²⁰⁶.

A *nyereséges vállalkozások* igen magas arányát tekintve a nagy, illetve az együttes mintában nem meglepő, hogy a költségsszerkezet eltérése a nemzetgazdasági átlagtól összességében is a nyereséges vállalkozások költségsszerkezete irányában tér el. Ezen belül is

²⁰⁴ Lásd az M.III.1.7. számú táblázatot a Mellékletben a táblázatok között.

²⁰⁵ Lásd az M.III.1.8. számú táblázatot a Mellékletben a táblázatok között.

²⁰⁶ Lásd az M.III.1.13. és az M.III.1.14. számú táblázatok a Mellékletben a táblázatok között.

igen jelentős azonban az eltérés a nyereséges és a veszteséges vállalkozások költségszerkezete között.

Rendkívül figyelemreméltó, hogy a nyereséges vállalkozások száma a mintákon belül tovább gyarapodott 1993-ról 1994-re. A költségszerkezetben eltolódás mutatkozik a személyi jellegű ráfordítások javára, különösen a veszteséges vállalkozások esetében.

A mintákban, mint az egész nemzetgazdaságban, a *kft*-k képviselik a meghatározó arányt; a nagyok között közel egyharmad, az együttes mintában felénél is magasabb ennek a gazdálkodási formának az aránya. Ennek a gazdálkodási formának a költségszerkezete mutatja a nyereséges vállalkozásokra jellemző elrendeződést, míg legközelebb a nemzetgazdasági mutatókhoz az *rt*-k költségszerkezete áll²⁰⁷. Ezek a sajátosságok elsősorban az anyag jellegű ráfordításoknál szembeötlők, de – többi mellett – az amortizáció arányát is jellemzik. 1993-ról 1994-re *minden kategóriában csökken* az anyagjellegű ráfordítások aránya és nő az egyéb költségek részesedése.

A választ beküldött vállalkozások körében leggyakoribb az 50–299 fős létszám és a két megfigyelt év során is nőtt a számuk²⁰⁸. A költségszerkezet a létszám-kategóriák szerint *nagyon jelentős* eltéréseket mutat. A növekvő létszám felé haladva folyamatosan csökken az anyagjellegű ráfordítás és az egyéb költségek aránya, a személyi jellegű ráfordítás és az értékcsökkenés súlya nő. (Az egyéb ráfordítások is növekvő tendenciát mutatnak.)

Markáns kivételt jelent azonban a 0 fős vállalkozások költségszerkezete: itt 1993-ban szokatlanul közelálló arányt mutatott az éves értékcsökkenés, az egyéb költségek és az egyéb ráfordítások költségrészesedése, míg 1994-re jelentős átrendeződés következett be, az értékcsökkenés aránya például igen alacsony szintre süllyedt.

Ugyancsak meglepően alacsony az értékcsökkenés aránya az 1–9 fős vállalkozások esetében mindkét évben.

A válaszoló vállalkozások *ágazati megoszlását* a kereskedelem és a feldolgozóipar jelentős aránya jellemzi (durván egyharmad-egyharmad a nagyok között, valamivel kevesebb az összesített mintában). A költségszerkezetet a Mellékletben az M.III.1.17. táblázat mutatja be, amiből sajnos az is kiderül, hogy egyes ágazatokba értékelhetetlenül kevés vállalkozás tartozik

A "nagyok" és a "vegyes" minta gazdasági ágak szerinti költségszerkezete majdnem azonos. Figyelemre méltó a feldolgozóipar lényegesen magasabb anyagjellegű ráfordításainak aránya, amelyet az egyéb ráfordítások kisebb súlya ellentételez. Hasonló a helyzet a kereskedelemben, de itt egyenletesebb a többi rovat egyensúlyozó szerepe. A két vizsgált évben a változás – legalábbis a legszámasabb gazdasági ágakban – nem volt erőteljes

Régiók szerint, mint már tapasztaltuk, meglehetősen kiegyenlített a vállalkozások költségszerkezete²⁰⁹. Nagyobb mértékben a Dél-Dunántúl vállalkozásai térnek el 1993-ban a többi régió adataitól (itt meglehetősen magas az anyagköltség), de 1994-re kiegyenlítettebbé válik a mezőny.

²⁰⁷ Lásd az M.III.1.15. számú táblázatot a Mellékletben a táblázatok között.

²⁰⁸ Lásd az M.III.1.16. számú táblázatot a Mellékletben a táblázatok között.

²⁰⁹ Lásd az M.III.1.18. számú táblázatot a Mellékletben a táblázatok között.

III.2. A (kiemelt) tárgyi eszközök korösszetétele a mintában

A Második rész I. Fejezetében többször is utaltunk arra, hogy a statisztikai feldolgozások hiánya és az 1988-89 utáni szervezeti átalakulások együttesen szinte lehetetlenné tették az elemzések számára a gazdaság tárgyi eszközei valóságos fizikai-műszaki állapotának tényszerű leírását, bemutatását. A jelen kutatáshoz tartozó kérdőíves felmérés a méreteinél fogva természetesen nem lehet alkalmas arra, hogy az említett gátakat lebontsa, és a vizsgálatokhoz hiányzó statisztikai forrásokat pótolja, de valamelyest megkíséreltünk információkat begyűjteni a megkérdezett vállalkozásoktól a tárgyi eszközeik kormegoszlását illetően és ezeket, amennyire csak lehetséges szembesíteni az Első rész utolsó, illetve a Második rész I. Fejezetében leírtakkal, hogy legalább a vizsgált minta erejéig egy, sajnos nem túl éles képet alkothassunk a gazdaság eszközállományának fizikai állapotáról.

A 302 vállalkozás adataiból álló "reprezentatív" minta elemszáma olyan kevésnek bizonyult, hogy kényszerűen vállalva az ezzel járó következményeket rá kellett fanyalodni az összevont adatbázis feldolgozására²¹⁰. Ilyen alacsony szám mellett és ebben az összetételben ugyanis a különböző metszetek keresztmetszeteiben már a legtöbbször nem is találhattunk értékelhető adatot. Az összevont, ú.n. teljes mintáról is el kell azonban sajnos mondanunk, hogy pl. a gazdasági ágak közül az ingatlanügyek és bérbeadás, az oktatás, az egészségügy, valamint az egyéb szolgáltatás ágak adatait csupán azért szerepelnek a táblázatokban, hogy a teljesség illúziója ne szenvedjen csorbát. Ehelyütt tehát hangsúlyozottan ki kell emelni, hogy a vizsgált adatbázis a tényleges arányokon felül tartalmazza a nagyobb társaságok és a vállalati rend szerint működő vállalkozások adatait, így az ezek alapján felvázolt kép is a valóságoshoz képest torz lehet.

A kiküldött "A" jelű kérdőív két részből állt²¹¹. Az első szakaszban - a már említett statisztikai űrt megpróbálva kicsinykét betölteni - azt firtattuk, hogy a kisorsolt vállalkozások gépeinek, járműveinek, ingatlanainak kormegoszlása milyen, míg a második részben az amortizációs rendszerről a vállalkozásokban kialakult kép közelebbi megismerése volt a cél. A beérkezett válaszoknak a tárgyi eszközök korösszetételére vonatkozó, és sajnos a minta méretére visszavezethető nagyon rövid áttekintését tartalmazza ez az alfejezet, míg a megfogalmazott vélemények bemutatását a következő, III.3. alfejezet fogja elvégezni.

Mielőtt azonban továbbhaladnánk, feltétlenül szükségesnek látszik, hogy az adatfeldolgozások eredményeinek bemutatása előtt röviden áttekintsük az *"1 106-os minta"* szerkezetét. Ez azért is nagyon fontos, mert csak ennek fényében értékelhetőek a beérkezett válaszok a maguk súlyának megfelelően. A következő oldalon található táblázat a tanulmány megszokott vizsgálati szempontjainak megfelelően tekinti át a teljes minta struktúráját.

²¹⁰ Mint a III.1. alfejezetből tudjuk, a teljes minta (Kicsi+Nagy) elemszáma összesen 1107 volt, amit azonban egy vállalkozás nem teljesen megbízható adatai miatt az adatfeldolgozás során 1106-ra kellett csökkentenem. A III.2. és a III.3. alfejezetben leírtak ezen a feldolgozáson alapszanak. (Schmuck Ottó)

²¹¹ Lásd részletesen a Mellékletben.

III.2.1 táblázat

Az "1 106-os minta" szerkezete a vizsgálati szempontok és a vállalkozások száma szerint, darab

Vizsgálati szempontok	Nyereségek	Veszteségek	Összesen
	<i>Gazdasági ág szerint</i>		
Mezőgazdaság, halászat	108	20	128
Bányászat	7	6	13
Feldolgozóipar	232	86	318
Villamosenergia-,gáz-,hő	21	9	30
Építőipar	56	8	64
Kereskedelem, javítás	271	77	348
Szálláshely, vendéglátás	11	7	18
Szállítás, raktározás	52	6	58
Ingatlanügyletek, bérbeadás	77	28	105
Oktatás	3	-	3
Egészségügy	3	1	4
Egyéb szolgáltatás	12	5	17
<i>Összesen</i>	853	253	1 106
	<i>Foglalkoztatott létszám szerint</i>		
0 fős	29	15	44
1-9 fő	130	51	181
10-49 fő	172	40	212
50-299 fő	297	90	387
300-999 fő	165	39	204
1000 fő felett	60	18	78
	<i>Gazdálkodási formák szerint</i>		
Vállalat	19	3	22
KFT	481	153	634
RT	215	58	273
Szövetkezet	136	38	174
Egyéb	2	1	3
	<i>Régiók szerint</i>		
Budapest	278	81	359
Pest megye	54	14	68
Észak-Dunántúl	157	47	204
Dél-Dunántúl	98	20	118
Északi-hegyvidék	65	26	91
Alföld	201	65	266

Az „A., jelű kérdőív első felének kérdései 6 gépcsoport, valamint a járművek és az ingatlanok kormegoszlására vonatkoztak. Tekintettel a tárgyi eszközök besorolásának nem túl kellemes többlet feladatára és az önkéntes visszaküldés valószínűségének növelésére, a megkérdezettek számára lehetővé tettük a becslésen alapuló besorolást is. A kérdőívek feldolgozásakor örömmel tapasztaltuk, hogy a választ adók kereken 70 százaléka vette a fáradságot és a tárgyi eszközöket az analitikus nyilvántartások alapján sorolta be az általunk megkívánt kategóriákba.

A kérdőívben külön kiemelt *tárgyieszköz csoportok* a következők voltak:

1. Irányítástechnikai (automatikai) és általános rendeltetésű számítástechnikai termékek és ügyvitel-technikai eszközök (ITJ 48)
2. Műszerek (ITJ 47)
3. Általános rendeltetésű gépek (ITJ 32)
4. Fémmegmunkáló szerszámgépekből a nem számvezérlésűek (ITJ 34 kivéve ITJ 34-XX-8)
5. Fémmegmunkáló szerszámgépekből a számvezérlésűek ITJ 34-XX-8
6. Egyéb gépek
7. Járművek
8. Ingatlanok

A jelen alfejezet első bekezdéseiben hangoztatott fenntartások ellenére és természetesen azok ismeretében a kapott válaszokból kirajzolódó kép, amely a Mellékletben található M.III.2.1. - M.III.2.8. számú táblázatok adataiból bontakozik ki, alátámasztja a Második rész I. Fejezetében leírtakat. Nagy kár, hogy az adatok nem tekinthetők megbízhatóaknak, hanem csupán illusztrációkként, de nem bizonyítékokként kezelhetők. Úgy gondolom, hogy az ismert korlátok miatt nem szükséges minden egyes táblázat részletes elemzése, elegendő, ha néhány fontos elemre hívjuk fel az olvasó figyelmét:

1. A *nyereséges és a veszteséges* vállalkozások tárgyi eszközeinek korstruktúrája között nagyjából 3-4 év különbség figyelhető meg, átlagosan kb. ennyivel "fiatalabbak" a nyereséges vállalkozások eszközei.
2. A *gazdasági ágakat* tekintve a *mezőgazdaság* eszközállománya tűnik a legelőregedettebbnek. A *szálláshely, vendéglátás* arculata igen vegyes és jelentős részének a helyzete nem kedvező: a legfrissebb és a legöregebb eszközök aránya ugyanis itt a legmagasabb. A *feldolgozóipar, az építőipar, a kereskedelem, javítás* ágak gépeinek kormegoszlása nem tekinthető kedvezőtlennek, de számítani kell az eszközök gyors előregedésére.
3. A *foglalkoztatott létszám* szerinti megoszlásokban határozottan érvényesül az ágazati és a gazdálkodási formák szerinti szerkezet (vállalat, szövetkezet) hatása: az ezer fő feletti, valamint az 50-300 fő közötti vállalkozásoknál a legkedvezőtlenebb a tárgyi eszközök korstruktúrája.
4. A *gazdálkodási formák* között egyértelműen a vállalatok és a szövetkezetek eszközeinek korösszetétele a legrosszabb.
5. A *régiók* között Budapest és Pest megye helyzete a legkedvezőbb, míg az Északi-hegyvidék és az Alföld eszközeinek elhasználódottsága vitathatatlanul a legerőteljesebb az országban

III.3. A tárgyi eszközök leírásának gyakorlata és a vélemények az amortizáció elszámolásának jelenlegi szabályairól a mintában szereplő vállalkozásoknál

A következőkben újra felvesszük a Második rész II. fejezetében félbehagyott gondolatsor fonalát és azt vizsgáljuk, hogy a mintában szereplő 1106 vállalkozás az értékcsökkenés elszámolásában milyen gyakorlatot folytatott, valamint arra a kérdésre keressük a korábbinál teljesebb választ, miszerint a vállalkozások milyenek ítélik meg az elszámolási szabályokat és miben látják a továbbfejleszthetőség legfontosabb irányait.

A mintában szereplők a tárgyi eszközök értékcsökkenésének elszámolásakor a számviteli és az adótörvény szerinti szabályok mellett az M.III.3.1. számú táblázatba²¹² sűrített adatokból kikövetkeztethető gyakorlatot követték.

Mindenekelőtt érdemes kiemelni azt, hogy a mintában szereplők költségei között átlagosan több mint négy és fél százalék ponttal *nagyobb az értékcsökkenés aránya*, mint az országos átlag. Ennél jóval nagyobb, mintegy a duplája (8,9 százalékpont) az országos átlagtól való eltérés a veszteséges vállalkozásoknál, ahol is a 13,49%-os költséghányad igen magasnak tekinthető. A mintabeli nyereséges vállalkozások költségstruktúrájában az értékcsökkenés hányada pontosan kétszerese az országos átlagnak.²¹³

A táblázat adataiból az is kitűnik, hogy *az eredményességet tekintve* áll fenn a legnagyobb különbség a vállalkozások között. A nyereségesek ugyanis jóval nagyobb mértékben veszik figyelembe a számviteli törvény szerinti leírási lehetőségeket, mint a veszteségesek.

A gazdasági ágak között a bányászat és a szállítás, raktározás ágak SZT.-TA. eltérése érdemel figyelmet. A feldolgozóipari vállalkozások majdnem 13 százalékos amortizációs költséghányada ugyancsak figyelemre méltó.²¹⁴

A foglalkoztatott létszám szerinti csoportokra tekintve mind az SZT.-TA., mind az értékcsökkenés-arány vonatkozásban az 1 000 főnél nagyobb vállalkozások, a költségmegoszlást illetően pedig még a 10-49 főt foglalkoztatók mutatnak a többiekől jellegzetesen elütő képet.

A gazdálkodási formák közül a részvénytársaságok, a régiók közül pedig a főváros és az Észak-Dunántúl adatai térnek el jelentősen a többi területtől.

A jelen kutatás szempontjából a felmérés egyik legfontosabb kérdése az volt, hogy a fent bemutatott viselkedés, magatartás kialakításában milyen szerepet játszottak a társasági adóról szóló törvénynek a számviteli törvénytől eltérő előírásai. A válaszolók három lehetőség közül választhattak²¹⁵:

- a.) A döntésüket nem befolyásolta a különbség, más szempontok fontosabbak voltak a számukra.
- b.) Kismértékben befolyásolta őket.
- c.) Fontos szempont volt a döntésük meghozatalakor.

²¹² Lásd a Mellékletben a táblázatok között.

²¹³ Az ebben a fejezetben leírtakat mindenképpen érdemes egybevetni a Második rész I. Fejezetében bemutatottakkal.

²¹⁴ Ehelyütt külön is szeretném felhívni a figyelmet a minta *eseti jellegére*, lásd az III.1. Fejezetben leírtakat, így az abból kirajzolódó kép legtöbbször csak adalékul szolgálhat az elemzéshez, és csupán kis mértékben képezheti általánosítható következtetések levonásának alapját.

²¹⁵ A kiküldött kérdőív III. kérdése

A válaszokat rendszerezve az M.III.3. 2. számú táblázat²¹⁶ mutatja az adótörvény előírásainak befolyását.

A kérdésekre adott válaszokból igazolódni látszanak a tanulmány korábbi részeiben²¹⁷ elvi megfontolások alapján megfogalmazott aggályok és kifogások az adótörvény és a számviteli törvény eltérő leírhatósági szabályait illetően. Mindössze a vállalkozások egyharmada nyilatkozott úgy, hogy a társasági adóról szóló törvény nem befolyásolta őket a tárgyi eszközök leírásának elszámolásakor. A másik kétharmad rész jelentősen több mint a felénél az elszámolásakor az adótörvény előírásai fontos szerepet játszottak. Ebben a vonatkozásban lényegesnek tűnik *a nyereségesek és a veszteségesek közötti megítélésbeli különbség*: az előbbieknél az adótörvény nagyobb súlyt kapott, mint a másik csoportnál.

Az adatokból az tűnik ki, hogy az adótörvény befolyása a mezőgazdasági, és a szállítási ágakban volt a legnagyobb, míg a bányászati és a kereskedelmi vállalkozásoknál hatott a legkevésbé. Érdekes felfigyelni arra, hogy a vizsgált metszetekben *nincs kimutatható szoros kapcsolat az amortizáció költségházyadbeli súlya és a törvények megítélése között*. Ezt azért fontos rögzíteni, mert a minta alapján az értékcsökkenés elszámolásával kapcsolatosan így nem látszik igaznak teljesülni az a költségvetési látóköri "szemrehányás", miszerint a vállalkozások az amortizáció elszámolásával elsősorban az adófizetést kívánják elkerülni²¹⁸. A későbbiekben bemutatandó táblázatok alapján is inkább azt lehet leszögezni, hogy a tárgyi eszközök leírásánál sokkal inkább a termelési-gazdálkodási szempontok a meghatározók, semmint a nyílt "adómegekerülési szándék".

A kérdésre adott válaszok megoszlásában feltűnő a "0" fős vállalkozások "közömbössége", valamint a 300-999 főt alkalmazó közép vállalatoknak az átlagot jelentősen meghaladó "érzékenysége" a törvényi különbözőségek iránt.

Igen figyelemre méltó a *gazdálkodási formák* részéről megnyilvánuló megítélésbeli eltérés. A "történelmi formációk" (vállalat, szövetkezet) sokkal kevésbé reagáltak a törvényi különbségekre, mint a napjainkban domináns új keletű vállalkozások.

A társasági adóról szóló törvény hatásainak felmérése mellett kíváncsiak voltunk arra is, hogy vajon a vállalkozások véleménye szerint melyik törvény felel meg inkább a racionális piaci magatartás szabta követelményeknek.²¹⁹ A feltett kérdés az alábbi volt:

Melyik törvény áll közelebb az állóeszköz-állomány megfelelő ütemű pótlását, korszerűsítését szolgáló racionális piaci magatartáshoz?

A lehetséges válaszok:

a.) A számviteli törvény

b.) Az adótörvény

c.) Mind a kettő nagyon messze áll ettől

A vállalkozások megítélése az értékcsökkenés elszámolásának szabályairól meglehetősen egyértelmű, és a már többször említett korlátok között, szintén alátámasztja a tanulmány korábbi részeiben kifejtett aggályainkat²²⁰. A megkérdezettek 70 százaléka a számviteli törvény szerinti leírást találja a megfelelőbbnek, a fentmaradó 30 százalék fele-fele arányban az adótörvény mellett, illetve mindkét törvény elvetéséért voksolt.

²¹⁶ Lásd a Mellékletben a táblázatok között.

²¹⁷ Lásd részletesebben a jelen tanulmány Első részének I. Fejezetét, továbbá a Második rész II. Fejezetét.

²¹⁸ Lásd erről az Első rész I. Fejezetében leírtakat.

²¹⁹ A kiküldött kérdőív III.1. kérdése

²²⁰ Lásd az M.III.3.3. számú táblázatot a Mellékletben a táblázatok között.

Az amortizáció elszámolása jelenlegi szabályainak megítélésével, illetve a továbblépés lehetséges útjaira vonatkozó elképzelésekkel kapcsolatosan először a vállalkozások általános véleményére voltunk kíváncsiak, ennek megfelelően a bevezető kérdés a következőképpen szólt²²¹:

Mi az Önök véleménye az amortizáció jelenlegi szabályairól?

A lehetséges válaszok:

- a.) *Nem szükséges változtatni, megfelelő alapot biztosít az eszközök pótlására*
- b.) *Kismértékben szükséges változtatni*
- c.) *Gyökeresen át kell alakítani*

A kérdésre adott válaszok az M.III.3.4. számú táblázatban²²² összefoglalt adatok szerint az alábbi képet mutatták:

A választ adók túlnyomó többsége nem tartja megfelelőnek az amortizáció elszámolásának jelenlegi szabályait, de hogy nem is veti el teljesen azokat, azt a kis változtatást szükségesnek tartók közel 60 százalékos aránya mutatja. Ebből a szempontból *a nyereséges és a veszteséges* vállalkozások közötti különbség elenyésző: nem ebben, hanem a változtatás mértékének radikalizmusában tér el a véleményük.

Sokkal jobban szóródik a különböző *gazdasági ágakban tevékenykedők* megítélése. A bányászati vállalkozásokra ehelyt külön is felhívjuk a figyelmet, mert a véleményük a többi kérdésre adott válaszuk alapján jellegzetesen "kilóg a sorból". Ezzel szemben meglepő viszont a szálláshely, vendéglátás ág vállalkozásainak nagyfokú megelégedettsége. Ha a vállalkozásokat a *foglalkoztatott létszám* szerint tekintjük, akkor rögtön észrevehető, hogy az egyetértés a méret növekedésével csökken, míg a teljes átalakításra szavazók száma viszonylag kiegyensúlyozott, a kis változtatást óhajtók aránya növekvő. A különböző *társasági formákban* működők véleménye is jelentősen eltér egymástól: a legkevésbé a részvénytársaságok elégedettek a jelenlegi szabályozással, a vállalatok nagy része csak alig változtatna, a kft-k véleménye az átlaggal azonos, míg a szövetkezetek közül minden negyedik egyetért a jelenlegi rendszerrel. A *régiókat* vizsgálva szembeszökő a depresszió sújtotta Északi-hegyvidék nagyfokú azonosulása a jelenlegi szabályozással, továbbá az utóbbi évek átalakulásaiban jelentős szerepet vivő Pest megye erős változtatási igénye. A többi terület véleménye leginkább a minta átlagához hasonló.

A következő kérdésünk arra irányult, hogy *ha a válaszoló nem ért egyet* a jelenlegi szabályokkal, akkor melyek legyenek a javítás legfontosabb lépései. Bár a kérdőívben az szerepelt, hogy csak egyet nem értés esetén válaszoljanak, ennek ellenére (szerencsénkre!) *mindenki kitöltötte* a különböző rovatokat. A kérdés első része a társasági adó törvény által előírt kulcsok körének a válaszoló által szükségesnek ítélt bővítése-szűkítése felől érdeklődött. A második rész a kulcsok mértékének, míg a harmadik a leírás módjainak változtatási szükségességét firtatta. A válaszok megoszlását az M.III.3.5 számú táblázatban rögzítettük²²³.

A kérdőívre válaszolók véleménye egyértelmű: szinte teljes egészében, kivéve a *bányászati* és a villamosenergia-ipari vállalkozásokat, a leírás módjainak bővítését kívánják. Összhang mutatkozik abban is, hogy a leírási időket csökkenteni kell. A vizsgálódó elemző

²²¹ A kiküldött kérdőív II.1. kérdése

²²² Lásd a Mellékletben a táblázatok között.

²²³ Lásd a Mellékletben a táblázatok között.

számára ugyanakkor meglepő, hogy a vállalkozások a leírási kulcsok számának bővítésében keresik a továbbfejlesztés egyik lehetőségét, hiszen ennek esetleges bevezetése számukra többlet feladatokkal járna. A talány megfejtésének kulcsa valószínűleg az ösztönös taktikai megfontolások mögött rejtetik: a vállalkozások nem tartják egyszerre megvalósíthatónak az általuk javasolt kulcsok bevezetését, ezért a bővebb, de összességében így is kedvezőbb leírási feltételeket választanák.²²⁴

A következő kérdésünk az amortizációs rendszer továbbfejlesztési lehetőségeire vonatkozó elképzelések mentén haladva az *infláció esetleges figyelembevételére* irányult azzal, hogy a válaszolók szerint a leírási szabályok milyen mértékben alkalmazkodjanak a tárgyi eszközök áremelkedéseihez. A válaszok megoszlását az M.III.3.6. számú táblázat adatai mutatják²²⁵.

A várható válaszok alapvető jellegéről aligha lehettek kétségeink, hiszen ez a kérdés jóformán álkérdésnek is tekinthető. A válaszokból kirajzolódó struktúra ugyanakkor egy kicsit meglepő, mert nemcsak a vállalkozások vágyait, de a józan helyzetfelismerésüket is tükrözi, amire a részleges figyelembevételre szavazók, illetve a változtatást nem igénylők együttesen 50 százaléknál feletti arányból következethetünk.

A válaszok megoszlása a többiekhez képest viszonylag széles határok között mozog a különböző vizsgálati metszetekben: a teljes figyelembevételt javaslók aránya 37 százaléktól 62 százalékgig terjed,²²⁶ a részleges elszámolhatóságot választók hányada 27-70 százalék között változik, míg a legkiegyensúlyozottabbnak a jelenlegi szabályozást elfogadók 6-16 százalékos²²⁷ aránya bizonyult.

A változatos kép néhány részlete igazi meglepetést jelent. Így ezek közé sorolható mindenekelőtt a *foglalkoztatott létszám* szerinti csoportoknál kirajzolódó egyértelmű szoros kapcsolat a vállalkozás mérete és az infláció figyelembevételének erőssége között: *minél kisebb ugyanis a vállalkozás, annál nagyobb az igény az áremelkedés elszámolhatóságára.*²²⁸ Ugyancsak figyelemre méltó a többi gazdasági ághoz képest a szállításhoz, raktározáshoz tartozók visszafogottsága. Ezzel szemben viszont a régiók közül Pest megyének a többiekét jelentősen meghaladó módosítási igénye szökik a megfigyelő szemébe.²²⁹

A kérdőív következő pontja szintén a továbbfejlesztés egy lehetséges irányára, kulcsok növelésére vonatkozó elképzelések felől tudakozódott. A kérdés pontosan a következő volt:²³⁰

Önök szerint a gépeket illetően - a jelenleg érvényes átlagosan 7 éves leírást figyelembe véve - hány éves leírás indokolt szakmai szempontból?

A válaszolók 6 gépcsoportra, a járművekre és az ingatlanokra jelölhették meg az általuk helyesnek vélt kulcsokat. A tételes felsorolás, és egyben az M.III.3.7. táblázat²³¹ oszlopainak megnevezése az alábbi (a táblázat év oszlopában tájékoztatásul és az összehasonlítást

²²⁴ Ez természetesen csak feltételezés, és nem az adatokból kikövetkeztethető bizonyosság.

²²⁵ Lásd a Mellékletben a táblázatok között.

²²⁶ A gazdálkodási formák egyéb kategóriájának 100%-os értékétől eltekintettünk.

²²⁷ A gazdálkodási ágak egyéb kategóriájának 23,08%-os értékétől szintén eltekintettünk.

²²⁸ A rendelkezésünkre álló információk nem elégségesek arra, hogy ennek a kapcsolatnak a pontos okát megjeljük megjeljük. Elképzeléseink természetesen vannak a lehetséges magyarázatokról, de ezek nem kellően megalapozottak, bizonyíthatóak ahhoz, hogy részletes ismertetésükre ehelyütt sor kerülhessen.

²²⁹ A többi kérdésre adott válasza alapján együttesen megállapítható, hogy Pest megye a régiók közül a többiekénél jóval erőteljesebben fejezte ki a változtatásokhoz kapcsolódó érdekeltségét.

²³⁰ Ez az "A" jelű kérdőív II.2.2. kérdése volt.

²³¹ Lásd a Mellékletben a táblázatok között.

megkönnyítendő a társasági adóról szóló törvény 2. sz. mellékletének "B" fejezetében előírt, jelenleg hatályos leírási időket helyeztük el):

A gépcsoportok megnevezése (az M.III.3.7. táblázat oszlopainak tartalma):	Év
1. Irányítástechnikai (automatikai) és általános rendeltetésű számítástechnikai termékek és ügyvitel-technikai eszközök (ITJ 48)	3
2. Műszerek (ITJ 47)	3
3. Általános rendeltetésű gépek (ITJ 32)	7
4. Fémmegmunkáló szerszámgépekből a nem számvezérlésűek (ITJ 34 kivéve ITJ 34-XX-8)	7
5. Fémmegmunkáló szerszámgépekből a számvezérlésűek (ITJ 34-XX-8)	3
6. Egyéb gépek	7
7. Járművek	5
8. Ingatlanok	17, 33, 50

A vállalkozások beérkezett javaslatai, néhány kiugró kivételtől eltekintve, közel állnak egymáshoz, és a kulcsok mértékének a jelenlegi szabályokhoz képest jelentős növelését (a leírási idők csökkentését) szorgalmazzák.

A vállalkozás *eredményessége* a vélemények kialakításában nem játszott szerepet, egybecsengő javaslataik sokszor csak a második tizedesejegyben mutatnak különbséget.

Szabályszerűsége engednek következtetni viszont *a létszám-kategóriák* szerinti adatok: tendenciaszerűen minden tárgyi eszköz kategória esetén *a vállalkozás méretével együtt növekszik a javasolt leírási idő*, azaz viszonylag alacsonyabbak a javasolt leírási kulcsok.

Harmadik Rész

Nemzetközi kitekintés

Franciaország

Németország

Svédország

A kutatási-fejlesztési tevékenység támogatása
a nemzetközi gyakorlatban

Franciaország

Franciaországban az értékcsökkenés elszámolási szabályait illetően a két legfontosabb jogforrás a számvitelről szóló szabályrendelet és a társasági adóról szóló törvény. Az első, a "Decret No. 62-1587", 1962. december 20-án lépett hatályba. A társasági adóra vonatkozó előírásokat az 1995. október 27-től hatályos Általános Adózási Törvénykönyv, a "Code Général des Impôts" (CGI) foglalja magában.

Franciaország 1973-ban alapító tagja volt a Nemzetközi Számviteli Standard Bizottságnak, így a számvitelről szóló törvénye és számviteli gyakorlata is összhangban van a Nemzetközi Számviteli Standardok előírásaival.²³²

A következőkben az Általános Adózási Törvénykönyvnek az üzleti eredmény meghatározását előíró fejezetének²³³ az amortizáció elszámolására vonatkozó legfrissebb, 1996. évi szabályait ismertetjük kivonatosan.²³⁴

A hivatkozott törvénykönyvben külön fejezetcím rögzíti azt a *számviteli alapelvet*, miszerint *az értékcsökkenés felosztásának meg kell felelnie a tényleges elhasználódási időnek*.²³⁵ A szabályok szerint amortizációt évente kell elszámolni mindaddig, míg a tervszerű hasznosítás végén a felhalmozott értékcsökkenés meg nem egyezik a befektetési értékkel. Ennek érdekében a vállalkozás a saját felelősségére határozza meg az eszközök leírási idejét. A törvénykönyv tartalmaz az ágazati jellemzőket, a technikai haladás sajátosságait, a piaci körülményeket is figyelembe vevő ajánlott amortizációs kulcsokat, de ettől az egyes vállalkozások a saját egyedi helyzetük mérlegelése alapján eltérhetnek. Ha a vállalkozás által kialakított eszközleírás *alacsonyabb*, mint a törvénykönyv által meghatározott, akkor ezt alaposan indokolni kell.²³⁶ Ha az eltérés nem haladja meg a 20 százalékot, akkor a felügyeleti hatóságok nem kérdőjelezhetik meg a vállalkozásnak a leírási időre vonatkozó elhatározását.

Az értékcsökkenés elszámolásának alapja az eredeti beszerzési érték, amibe beleértendő a vásárlási ár, a szállítással, üzembehelyezéssel kapcsolatos költségek, a vám. Az elszámolás alapját mindig csak a tényleges beszerzési, üzembehelyezési költség képezheti, így

²³² Lásd az Első Rész I. Fejezete I.1. alfejezetében leírtakat.

²³³ Az üzleti eredmény meghatározásakor a számítási eljárás technikailag ugyanúgy történik, mint Magyarországon, azaz az adózás előtti eredményt módosítják az adótörvényben előírt tételekkel. Így például az értékcsökkenés elszámolása az adóalap meghatározásakor a következő:

Adózás előtti eredmény

+ számvitel szerinti értékcsökkenés
- adótörvény szerinti értékcsökkenés

Adóalap

Az ismertetés az adótörvény szerinti értékcsökkenés elszámolásának szabályait mutatja be.

²³⁴ Forrás: Code Général des Impôts, Bénéfices industriels et commerciaux, Détermination du résultat fiscal, II-FE, 50-61. oldal

²³⁵ "II. Les amortissements doivent correspondre en principe à la dépréciation effective subie par les éléments à amortir"

Forrás: Code Général des Impôts, Bénéfices industriels et commerciaux, Détermination du résultat fiscal, II-FE, 51. oldal

²³⁶ A vállalkozásoknak, akárcsak Magyarországon, a saját számviteli politikájukban előre rögzíteniük kell az eszközök értékcsökkenése elszámolásának módját. A francia törvénykönyv előírásai abban térnek el a magyartól, hogy ott az adótörvény *elfogadja a számviteli alapelveknek megfelelő leírást*, de ha az abban foglalt kulcsok magasabbak a törvénykönyvben javasoltaknál, akkor ezt a különbséget kellő megalapozottsággal indokolni kell.

például a talált, vagy az ajándékba kapott eszközök után értékcsökkenést nem lehet elszámolni.

A tényleges költség adja a saját kivitelezésű beruházások eredményeként üzembehelyezett eszközök leírásának alapját is. Ehhez mind a közvetlen, mind a közvetett (fel nem osztható) költségek, kivéve a banki költségeket, együttesen a szükséges igazolások mellett elszámolhatók.

Ugyancsak elszámolható az amortizáció az apportként szereplő eszközök esetében.

A beszerzési árat, a felmerült költségeket a visszaigényelhető hozzáadottérték (forgalmi) adó²³⁷ nélkül kell érteni még akkor is, ha azt a vállalkozás nem igényel(het)te vissza.²³⁸

Nem számolható el amortizáció a telek után, csak a hozzákötődő épület, építmény arányos részei kerülhetnek a költségek közé.

A törvénykönyv az értékcsökkenés elszámolásának többféle módját írja elő, illetve teszi lehetővé. Ezek a következők:

- a lineáris,
- a degresszív,
- és rendkívüli gyorsított leírás.

I. A lineáris leírás szabályai

Lineáris leírás három esetben fordulhat elő:

1. az 1960. I. 1. előtt aktivált eszközöknél kötelezően,
2. a degresszív leírási körbe be nem sorolt eszközöknél,
3. a vállalkozás saját döntése alapján.²³⁹

A törvény a lineáris leírásra vonatkozóan *nem konkrét kulcsokat, hanem elszámolási sávokat* jelöl ki, mint javasolt értékhatárokat, amelyek a részletes indoklás szabálya alól mentesek, így a vállalkozásokat ez ügyben a további hatósági vizsgálatoktól mentesíti.²⁴⁰ A leírási kulcsok-sávok a következők (a táblázatot lásd a következő oldalon):²⁴¹

²³⁷ "Magyarul" az ÁFA.

²³⁸ Magyar példával illusztrálva ez azt jelenti, hogy az általános forgalmi adó törvény szerint alanyi adómentesség alá eső (pl. oktatási tevékenységet végző) vállalkozás, amely sem nem fizet, sem nem igényelhet vissza ÁFA-t, az eszközeit a nettó, az ÁFA nélküli beszerzési ár alapján köteles leírni. (Az ÁFA-t ez esetben az eredmény terhére, adóalapot csökkentő tételként kell elszámolnia.)

²³⁹ Mint azt a CGI-ben fejezetcímként rögzített adózási alapelvnel jeleztük, a vállalkozások szabadsága a leírás megválasztásában igen nagy. A jelen törvényszakasz esetében ez ott mutatkozik meg, hogy a szabályok a vállalkozások számára megalapozott indoklás mellett lehetővé teszik a törvény által a degresszív leírási körbe sorolt eszközök esetén is a lineáris elszámolást.

²⁴⁰ A számvitel politikában kijelölendő leírási szabályok meghatározása alól ez azonban nem jelent felmentést.

²⁴¹ Forrás: Code Général des Impôts, Bénéfices industriels et commerciaux, Détermination du résultat fiscal, II-FE, 55. oldal

1. táblázat**Az amortizációs kulcsok sávjai százalékban**

Megnevezés	.. -tól - .. ig
a. Épületek	
Lakóházak ("Maisons d'habitation ordinaires")	1 - 2
Üzemi épületek ("Maisons ouvrières")	3 - 4
Kereskedelmi épületek (üzletek), ("Bâtiments commerciaux")	2 - 5
Ipari épületek ("Bâtiments industriels (non compris la valeur du sol)")	5
b. Gépek, felszerelések	
Gépek ("Matériel")	10 - 15
Műszerek, szerszámok ("Outillage")	10 - 20
Irodai felszerelések ("Materiel de bureau")	10 - 20
c. Járművek	
Szállítási járművek ("Materiel de transport automobile")	
- Általános járművek ("cas général")	20 - 25
- Hegyvidéki áruszállító járművek ("véhicules destinés á des tournées commerciales en zone de montagne")	33 1/3
Ingóságok ("Mobelier")	10
Felszerelések, berendezések ("Agencements, installations")	5 - 10
Szabadalom, új növényfajták védjegye ("Brevets, certificats d'obtention végétale")	20

Az értékcsökkenés elszámolása az üzembehelyezés időpontjától kezdődik, de a törvény lehetőséget biztosít arra az esetre is, amikor *igazolhatóan* a vásárlás és az üzembehelyezés közötti időszakban az eszköz az értékéből veszített. Ekkor ugyanis előrehozott amortizációt lehet elszámolni.

II. A degresszív leírás szabályai

A degresszív módon leírható eszközök körébe azok tartoznak, amelyek nem lakóházak, műhelyek, helyiségek (lásd a lineáris leírásnál felsoroltakat), továbbá azok, amelyeket 1960. I. 1. után ipari vállalatok állítottak elő.²⁴² Mint a többi esetben is, a törvény lehetővé teszi a leírási idő meghatározásánál az iparági sajátosságok figyelembevételét.²⁴³

A degresszív leírás körébe soroltakat részletezve a következő eszközöket nevezi meg a törvény:

- karbantartási felszerelések,
- víztisztító, légtisztító berendezések,
- gáz-, hő-, energiatermelő berendezések,
- biztonsági eszközök,

²⁴² A törvény az ipari vállalatokhoz hasonló kereskedelmi vállalkozások számára is engedélyezi ebben az esetben a degresszív leírást.

Forrás: Code Général des Impôts, Bénéfices industriels et commerciaux, Détermination du résultat fiscal, II-FE, 55. oldal

²⁴³ Fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy az iparági sajátosságok figyelembevétele itt nem azt jelenti, mint ami a korábbi magyar gyakorlatban volt, hogy a fejlesztési preferenciák függvényében *a törvény ágazati kulcsokat írta elő*, hanem ennek pontosan az ellenkezőjéről van szó, a vállalkozások a saját piaci helyzetük felmérése alapján dönthetik el, hogy eszközeik milyen időtávon használhatók. Lásd az Első rész II. Fejezetében leírtakat.

- irodagépek, informatikai berendezések,
- tudományos, technikai kutatáshoz szükséges felszerelések,
- raktári, áruházi felszerelések.

A törvény szerint még ide sorolhatók az alábbiak:

- szálloda vállalatok épületei, berendezései,
- azok az ipari épületek, amelyeknek a rendes használati ideje kevesebb mint 15 év.

A törvény ezen szakasza ugyanakkor tiltásokat is tartalmaz, amikor kivonja a fenti körből a 3 évnél rövidebb leírási idejű eszközöket, továbbá azokat, amelyeket korábban már költségként elszámoltak.

A degresszív leírás számítási módját a következőképpen határozza meg a hivatkozott jogszabály:

A számítás *alapja* a már ismertetett beszerzési, vagy előállítási ár, a számítás *kezdeté* a vásárlás, saját kivitelezés esetén a teljes létrehozás, esetenként a szerződéskötés hónapjának első napja.²⁴⁴

A számítás első lépése az eszköz várható elhasználódási idejének kijelölése. Az ebből levezethető lineáris kulcsot bizonyos kulcssávok esetén különböző mértékben egy szorzó használatával módosítani kell, amelynek eredménye lesz a degresszív kulcs. A szorzókat a törvény így határozta meg:

- 1,5 ha a leírási idő 3 - 4 év,
- 2,0 ha a leírási idő 5 - 6 év,
- 2,5 ha a leírási idő több mint 6 év,

Ezek szerint a degresszív leírási kulcsok:

2. táblázat

A degresszív kulcsok meghatározása

1. A leírási idő években	2. A lineáris kulcs százalék	3. A módosító tényező	4. A degresszív kulcs % (2.*3.)
3	33,33	1,5	50
4	25	1,5	37,5
5	20	2	40
6	16,66	2	33,33
6 2/3	15	2,5	37,5
8	12,5	2,5	31,25
10	10	2,5	25
12	8,33	2,5	20,83
15	6,66	2,5	16,66
20	5	2,5	12,5

²⁴⁴ Előfordulhat tehát, hogy a hónap *utolsó* napján üzembehelyezett eszközt, ugyanazon hónap *első* napjától kezdik leírni.

A módosító tényező általánosan rögzített, de a törvényben - a hivatkozás szerint piaci és konjunkturális okok miatt - két eltérést is meghatároztak:

1. *Csökkentették* a szorzó tényezőket az 1, 1,5 és 2 értékekre azoknál az eszközöknél, amelyeket 1974. június 30 és 1975. április 1 között helyeztek üzembe.²⁴⁵
2. *Megemelték* a szorzó tényezőket a 2, 2,5 és 3 értékekre azoknál az eszközöknél, amelyek az energiatakarékosságot, az energia-megtakarítást szolgálták. Ez a kedvezmény már nem érvényes az 1990. január 1. után üzembehelyezett eszközökre. A másik megkülönböztetés az alapanyag-takarékosságot lehetővé tevő felszerelésekre, berendezésekre vonatkozott, de csak 1991. I. 1-ig üzembehelyezett eszközökre.

A degresszív leírás esetére a törvény egy mintapéldát is bemutat, amely a következő:

Tegyük fel, hogy az eszköz beszerzési ára 200 000 frank, és az eszközt 1992. július 20-án helyezték üzembe, elhatározott leírási ideje 5 év. Ekkor az értékcsökkenés elszámolása az alábbiak szerint alakul:

3. táblázat

A degresszív leírás számítási módja

Bruttó érték	Évek	Értékcsökkenés	Nettó érték
200 000	1.	$200\,000 \cdot 40\% \cdot 6/12 = 40\,000$ ²⁴⁶	$200\,000 - 40\,000 = 160\,000$
	2.	$160\,000 \cdot 40\% = 64\,000$	$160\,000 - 64\,000 = 96\,000$
	3.	$96\,000 \cdot 40\% = 38\,400$	$96\,000 - 38\,400 = 57\,600^*$
	4. a)	$57\,600 \cdot 40\% = 23\,040$	$57\,600 - 23\,040 = 34\,560$
	5. a)	34 560	0
	4. b)	28 800	$57\,600 - 28\,800 = 28\,800$
	5. b)	28 800	0

***Kiegészítő magyarázat a táblázathoz:** Az 57 600 frank maradványértéket a hátralévő 2 év alatt kell leírni. Ha lineárisan írnánk le, akkor évente 28 800 frank volna elszámolható, míg a degresszív leírás esetében 23 040. Ekkor, mármint ha a lineárisan való leírás összege nagyobb, mint a degresszív leírás által számított, a törvény választási lehetőséget ad a vállalkozásnak, hogy a leírást ezekre az évekre lineárisan folytassa. Ez az eljárási mód lényegében az utolsó évekre eső nagy ingadozást hivatott kiegyenlíteni.²⁴⁷

²⁴⁵ Ez szigorítást jelent és valószínűsíthetően az olajválsággal függ össze. A leírás folytonosságát szándékolta biztosítani az, hogy az ebben a 9 hónapos időszakban üzembehelyezett eszközök leírását az akkori leírási szabályoknak megfelelően kell folytatni.

²⁴⁶ A degresszív leírás egyik alapszabálya, - az egyéb leírási formákhoz hasonlóan - hogy az eszköz leírását annak üzembehelyezési időpontjától időarányosan kell megkezdeni. Ennek megfelelően került be a 6/12-es szorzó a számításba.

²⁴⁷ Forrás: Code Général des Impôts, Bénéfices industriels et commerciaux, Détermination du résultat fiscal, II-FE, 55-57. oldal

III. A rendkívüli gyorsított eljárás szabályai

A rendkívüli gyorsított eljárások lényegében további támogatást jelentenek: annak az üzleti évnek az adóköteles eredményét, amelyben a beruházást üzembehelyezték (aktiválták), a vállalkozás a tárgyi eszköz bekerülési árának törvény által meghatározott százalékával csökkentheti (egy összegben költségként elszámolhatja). A tárgyi eszköz *fennmaradt nettó értékét* ezután minden esetben *a rendes szabályoknak* megfelelően írják le.

A *rendkívüli gyorsított leírás* bevezetésének elsődleges célja a környezetvédelmi beruházások támogatása, továbbá bizonyos gazdaságpolitikai feladatok megoldásának elősegítése volt. *Alkalmazásának főbb területei:*

1. A *légszennyezés* csökkentését, az *ipari vizek tisztítását* szolgáló épületek leírásakor számítható:
 - az 1980. december 31-ig üzembehelyezett termelő berendezésekhez csatlakozó épületeknél 1990. december 31-ig a bekerülési ár 50 százalékáig,
 - az 1990. január elseje és 1998. december 31. között befejezett épületek - ha azok termelő-berendezésekhez kapcsolódnak - esetében 12 hónapos rendkívüli leírás alkalmazható.
2. Azok a vállalkozások, amelyek *műszaki és tudományos* tevékenységet szolgáló épületekbe beruháznak, az első évben az üzembehelyezésnek 50 százalékát számolhatják el rendkívüli gyorsított leírással.
3. Az 1979-1998 között támogatással megszerzett vagy létrehozott ingatlanoknál az értékcsökkenés számításának alapját a támogatás felével meg lehet növelni.²⁴⁸ A *támogatási célok*: területfejlesztési, mezőgazdasági, élelmiszeripari ingatlanok beruházásai; falusi, új vagy felújított városi környezetben, tengerentúli megyében kézműves célokat szolgáló ingatlanok beruházásai; régebbi eredetű regionális támogatások folytatása.

²⁴⁸ Magyarán: a támogatás fele a beruházónál jelenik meg "költségként". Pl. egy 10 000 frankos támogatás segítségével vásárolt 50 000 frank beszerzési árú ingatlan amortizálásának alapja 55 000 frank. A többlet amortizációt (a példában 5 000 frank) esetenként lineáris, degresszív, vagy rendkívüli gyorsított leírással lehet elszámolni. A számviteli alapelvek betartatását szolgálja a törvénynek az a rendelkezése, hogy a megemelt amortizációval nem változik az ingatlan aktívált értéke. Ebből az is következik, hogy a vállalkozás könyveiben nem, csak eredménykimutatásában jelenik meg a többlet "költség". (Ily módon adóalap csökkentő tételként funkcionál.) Ha a vállalkozás egy adott szakaszban veszteséges, akkor a többlet amortizáció elszámolását a nyereséges időszakra elhalaszthatja.

Németország

1. A jövedelemadó²⁴⁹

Adókötelezettség

Jövedelemadó-kötelesek a természetes személyek, akik egyedül vagy mint üzlettársak személyes társaságokban (**Personengesellschaft** nem jogi személyiségű társaság) másokkal közösen vállalkozási tevékenységet folytatnak. A vállalkozás tárgya szabadfoglalkozási vagy ipari tevékenység lehet.

Ha több személy egyesül szabadfoglalkozású tevékenységük közös gyakorlása céljából polgári jogi társaság formájában vagy gazdasági vállalkozáshoz közkereseti társaság vagy fogyasztási szövetkezet formájában, akkor nem a társaságokra (**Mitunternehmerschaften**, vállalkozói közösségekre), hanem az egyes üzlettársaknak a társaságból származó nyereség- vagy veszteségrészesedésére vonatkozik a jövedelemadó-kötelezettség.

Nyereségkimutatás

Jövedelemadó-köteles az egy naptári évben (adókimutatási időszakban) elért jövedelem. Ide számít a(z) (kis)ipari vagy szabadfoglalkozású területen vállalkozási tevékenységből származó nyereség is.

A nyereség-kimutatás mind a könyvvizetésre kötelezettek, mind azokra a személyekre érvényes, akik önként könyvet vezetnek és zárást készítenek. Más vállalkozók – különösen szabadfoglalkozásúak és kisiparosok (**Kleingewerbebetriebe**) – a nyereséget a vállalkozási bevételeknek a vállalkozási kiadásokhoz viszonyított többleteként jelölik meg.

Személyes társaságokban (**Personengesellschaft** nem jogi személyiségű társaságok?) a nyereséghez tartoznak azok a térítések is, amelyek az üzlettársaknak a társaságtól a társaság szolgálatában végzett tevékenységükért vagy kölcsönzésért vagy gazdasági javak átengedéseért jártak. Ez azt is jelenti, hogy az üzlettársak vagy az üzletvezető nyugdíj-hozzájárulása nem érintheti az adófizetési kötelezettséget; ezek a nyereség részei. Az üzlettársaknak az ilyen tevékenységekkel összefüggő kiadásai mint "különleges (egyéb) működési kiadások" csökkentik a nyereségrészesedést.

Veszteségek

A vállalkozási tevékenység első évében – bizonyos körülmények esetén tovább is – adódhatnak veszteségek vagy veszteségrészek. Ezek, ha felmerülnek, az adott adókimutatási időszak pozitív bevételeiből kiegyenlíthetők. Ha ez nem lehetséges, 10 millió DM erejéig a veszteséges évet kettővel megelőző, egyébként a veszteséges év előtti utolsó adókimutatási időszak pozitív bevételeiből leszámolható. A még ekkor sem kiegyenlített veszteségek idő- és

²⁴⁹ A németországi adónemekről lásd pl.: RA dr. Herald Hendel - Dipl.-VW Georg Gieger - Dipl.-Finw. Michael Seifert - Dr. Matthias Winter: Ratgeber für den Mittelstand Umgang mit dem Finanzamt, Deutscher Industrie- und Handelstag, 2. Teil: Steuern des Unternehmens/des Unternehmers

összeg-korlátozás nélkül a későbbi adókimvetési időszakokra a pozitív bevételek ellenében átvihetők.

Adónyilatkozat

A jövedelemadó alapvetően az adókimvetési időszak (adóév, naptári év) lezárulásával keletkezik: a jövedelemadó-nyilatkozat alapján az adókimvetési eljárás keretében állapítják meg. A vállalati vagyonegyenleg felhasználásával a nyereség-kimutatásnál (eredményelszámolásnál **Gewinnermittlung**) az adónyilatkozathoz a mérlegkivonatot valamint a nyereség- és veszteségszámolást, az adóhatóság (Finanzamt) kívánságára a főkönyvi áttekintést(?) (**Hauptabschluss-übersicht**) is mellékelni kell. Ha – nagyobb vállalkozások esetén – függelék, leltárbeszámolót vagy felülvizsgálati beszámolót készítenek, ezeket is át kell adni. A nyereség-kimutatásnál (eredmény-elszámolásnál **Gewinnermittlung**) a bevételi többlet számlákat is mellékelni kell.

A személyes társaságok (**Personengesellschaft** nem jogi személyiségű társaságok) maguk nem jövedelemadó-kötelesek: az üzlettársak nyereségét és nyereségrészesedését illetően mégis beszámolási kötelezettség terheli őket: az adóhivatalnak "egységes és elkülönített (külön-külön és egybehangzóan) nyilatkozatot" kell benyújtaniuk az üzleti vagy szabadfoglalkozás keretében szerzett nyereség kimutatásáról.

Ezt a nyilatkozatot rendszerint a következő év május 31-ig kell leadni. A határidő kívánságra meghosszabbítható. A határidő elmulasztását a törvény szankcionálja.

Mértékek, szolidaritási járulék, egyházi adó

A jövedelemadó mértéke progresszív. 1996-tól 12 095 DM-ig adómentes, afölött 25,9%-tól 53%-ig (120 042 DM adóköteles jövedelemig) emelkedik a terhelés. Az e fölötti jövedelemrész 53%-os adókulcs terheli. Házaspárok esetében a jövedelem kategóriák kétszereződnek az osztott tarifák (Splittingtarif) alkalmazásakor.

1995. I. 1-jétől a jövedelemadó-tartozást 7,5%-os szolidaritási járulék terheli.

Azokra a személyekre, akik az evangélikus, a római katolikus vagy az ókatolikus egyházhoz tartoznak, az adóhatóság egyházi adót vet ki. A jövedelemadóval együtt adókimvetéssel, adott esetben előlegfizetési határozattal állapítják meg. Vetítési alapja a megállapított jövedelemadó, adott esetben a gyerekek szerinti összeg levonásával. Ez az adótétel rendszerint a vetítési alap 9%-a. Az egyházi adó törvény értelmében létezik mérséklési lehetőség pl. az adóköteles jövedelem 4%-ára. A megfelelő kérvényt, éppúgy, mint a halasztásra vagy az elengedésre vonatkozót az illetékes egyházi hatóságnak kell benyújtani; az adóhatóság a megfelelő információkkal rendelkezik.

Adóhatározatok

Az adóhatóság a jövedelemadót adóhatározattal állapítja meg, amely az egyes adóalapok mellett az abból következő jövedelemadót valamint az esetleges előlegfizetésekkel, az illetményadóval (Lohnsteuer), a társasági adóval vagy a tőkejövedelmek adójával való elszámolást is tartalmazza. Esetleg továbbra is fennálló adótartozást a határozat közlése után egy hónapon belül ki kell egyenlíteni.

Adott esetben átvihető (vortragsfähig) veszteség is megállapítható.

Személyes társaságok esetében a nyereséget a határozat egyetemlegesen (a társaság egészére) és külön-külön (minden üzlettárs számára felosztva) állapítja meg. A társaság szempontjából illetékes adóhatóság közli az üzlettársak nyereségrészét az üzlettársak lakóhelye szerint illetékes adóhatósággal, így ez az üzlettársak nyereségrészét a jövedelemadó számításánál figyelembe tudja venni. A megállapító határozat alaphatározat a jövedelemadó-határozat, mint következmény-határozat szempontjából.

A jövedelemadó határozat, az átvihető veszteségről szóló határozat és a megállapító határozat ellen a közlés után egy hónapon belül panasszal lehet élni. A megállapító határozat ellen a társaság vagy bármely üzlettárs panaszt tehet. Az adóhatározatban szereplő adóalapokkal (pl. nyereségrész) szemben, amelyeket egy megállapító határozatban rögzítettek, csak az alaphatározat megtámadásával, nem pedig a jövedelemadó határozatával lehet érvényesen kifogást emelni.

Az adóhatóság negyedévenként előlegfizetést állapít meg az előrelátható jövedelemadóra, amennyiben nem illetményadó vagy más beszámítható adó formájában róható le. Ugyanakkor állapítja meg a szolidaritási járulékra vagy az esetleges egyházi adóra vonatkozó előlegfizetést is. Az előlegek szabály szerint az előző adózási időszak viszonyain alapulnak. Amennyiben a folyó gazdasági évben előreláthatóan jelentősen magasabb bevételek adódnak – például magasabb forgalmi adó bejelentések alapján jelentős nyereségnövekedés várható – az adóhatóság az előlegfizetést felfelé módosítja. Amennyiben a vállalkozó alacsonyabb éves jövedelemre számít, mint az adóhatóság, kifogást emelhet az előlegfizetési határozat ellen az előreláthatóan alacsonyabb számok bemutatásával. Az előlegfizetést mindenkor március 10-én, június 10-én, szeptember 10-én és december 10-én kell teljesíteni.

2. Társasági adó (Körperschaftsteuer)

Adókötelezettség

Társasági adóra elsősorban a tőkés társaságok, például a kft-k, az rt-k és az KGaA-k /vagy betéti társaságok (Kommanditgesellschaft) vagy fogyasztási szövetkezetek (Konsumgesellschaft)/ kötelezettek.

Nyereségkimutatás

A fenti tőkés társaságokat, mint főfoglalkozású gazdálkodókat (Vollkaufleute) a kereskedelmi jog könyvvizetésre kötelezi, így az adóköteles nyereséget a vállalati vagyonmérleg alapján kell közölniük, a bevételi többlet számlák itt nem elegendőek. Ezeknél a társaságoknál minden jövedelem mint a gazdálkodás jövedelme veendő figyelembe, abban az esetben is, ha ezek önmagukban nézve más bevételi fajtához tartoznak. Ha például egy kft lakóépületet ad bérbe (bérleti vagy haszonbérleti bevétel), vagy kamatbevétele van (tőkevagyonból származó bevétel) illetve ügyvédi tevékenységből származó hozama van (szabadfoglalkozású tevékenység bevétele), ezek a bevételek átminősülnek gazdálkodási tevékenységből származó bevétellé és ezáltal iparűzési adó terheli őket.

A társaság/üzlettársak üzleti (szolgáltatási: Leistung) kapcsolatai

A gazdasági kapcsolatokat adózási szempontból alapvetően mint harmadik személy számára teljesített szolgáltatásokat kell kezelni. Így például bármely üzlettárs fizetését, aki a saját kft-je számára üzletvezetőként tevékenykedik, alapvetően a kft üzemi (üzleti, vállalkozási) kiadásaként kell elszámolni; az üzlettársra a nem önálló tevékenységből származó bevétel megjelölés vonatkozik. Ezek a szolgáltatások akkor jelentenek problémát, ha nem felelnek meg azoknak a feltételeknek, amelyek szerint harmadik személyek között szokás megállapodni. Térítsen például egy kft az üzlettárs-üzletvezetőjének aránytalanul magas fizetést, az aránytalan részét mint fedezett osztalék-kifizetést (Gewinnausschüttung) kell kezelni, amely a társaságnál adott esetben magas kiegészítő társasági- valamint iparüzési adókövetkezménnyel járhat.

Adókulcsok/beszámítási eljárások/szolidaritási járulék

A társasági adó alapvetően az adóköteles jövedelem 45%-a. Amennyiben a tőkés társaság a nyereséget felhalmozza, ennél a terhelésnél elmarad. Osztalékfizetés esetén nemcsak az osztalék, hanem a társaság által fizetett megfelelő társasági adó is a részvényeshez kerül. Ezáltal a társaság eddig a mértékig teljesen mentesül a társasági adótól. A felosztott társasági adó – szabály szerint a kulcs egységes, nagysága az osztalék 3/7 része (úgynevezett osztalékfizetési teher) – valamint a visszatartott tőkehozam adó a társaság adóköteles jövedelmét képezi és technikai szempontból úgy viselkedik, mint a jövedelemadójának előlege.

1995. 1.1-jétől mind a kivetett, mind pedig az előlegben befizetett társasági adót, valamint – osztalékfizetés esetén – tőkehozam-adót ezen összegek 7,5%-ának megfelelő szolidaritási járulék terheli. Mivel a beszámítható társasági- és tőkehozam-adók a jövedelemadó-tartozást – mint az osztalékfogadók mérési alapját a szolidaritási járulék szempontjából – csökkentik, a szolidaritási járulék kétszeres felszámítására ezen összeg esetében nem kerül sor.

Veszteségek

A személyes társaságoktól eltérően a veszteségeket nem lehet az üzlettárs pozitív bevételeivel szemben elszámolni. Mivel a tőkés társaság maga is adóköteles, veszteségeit csak saját nyereségeivel egyenlítheti ki és ezáltal saját adóterhét csökkentheti.

Mint a jövedelemadó esetében, itt is két évre és 10 millió DM értékhatárra korlátozott visszamenőleges és mind időben, mind összegben korlátlan jövőbeli veszteségelszámolás lehetséges.

Adónyilatkozat

A kivetett társasági adó alapvetően az adókivetési időszak (adóév) végén keletkezik. Ha a társaság gazdasági éve megegyezik a naptári évvel, a kivetési időszak az adott naptári év. Eltérő gazdasági év esetén a nyereség abban a naptári évben számít, amelyikben a gazdasági év befejeződik: ez egyben a mértékadó kivetési időszak. Amint a jövedelemadó esetében, a társasági adó nyilatkozat (amely magában foglalja a felhasznált saját tőke elszámolását is) a

következő év május 31-ig fizetendő. A határidő kívánságra meghosszabbítható. A határidő elmulasztásának következményeiről lásd a 23. §-t.

Adóhatározatok

Az adóhatóság a társasági adót és a szolidaritási járulékot adóhatározattal állapítja meg, amely az egyes terhelési (adó) alapok, a belőlük következő társasági adó mellett az esetleges előlegfizetés beszámításának vagy más beszámítható adóösszegek, továbbá a szolidaritási járulék közlését is tartalmazza. Egy esetleg továbbra is fennálló társasági adó tartozást a szolidaritási járulékkal együtt a határozat közreadásától számított egy hónapon belül meg kell fizetni.

A határozat megállapítja továbbá a felhasznált saját tőke tagolását valamint az esetleges átvihető veszteséget.

Egyes fentnevezett határozatok ellen a társaság a közzétételtől számított egy hónapon belül panasszal élhet.

Előlegfizetések

Az adóhatóság az előrelátható társasági adóra, amennyiben beszámítható adók formájában le nem rótták, valamint a szolidaritási járulékra negyedéves előlegfizetést állapít meg. Az előlegfizetések szabály szerint az előző adókivetési időszak viszonyain alapulnak. Ha a folyó gazdasági évre előreláthatólag magasabb bevételek adódnak, amire például a magasabb forgalmi adó jelentések utalhatnak, az adóhatóság az előlegfizetéseket felfelé módosítja. Ha a vállalkozás alacsonyabb éves eredményt vár, mint az adóhatóság, kifogást emelhet az előlegfizetési határozat ellen az előreláthatóan alacsonyabb számok bemutatásával. Az előlegfizetést mindenkor március 10-én, június 10-én, szeptember 10-én és december 10-én kell teljesíteni.

3. Iparüzési adó (Gewerbesteuer)

Az iparüzési adó alapvonásai

Az iparüzési adó a telekadó mellett egyike Németország két reáladójának. Az alkotmány 106. cikkelyének 6. szakasza alapján a reáladók a községeket illetik meg. Az iparüzési adó tehát éppúgy, mint a telekadó, községi (helyi) adó. Ebből adódik az eljárásban néhány sajátosság.

Iparüzési adó fizetésére kötelezett minden meglévő ipari üzem, amennyiben belföldön üzemel, azaz belföldi telephelye van. Amennyiben egy-egy vállalkozásnak több községben is van telephelye, mindegyik község vethet kiadót, de csak a területére eső üzletrész arányában. Ugyancsak az adómegosztás szabályát kell alkalmazni, ha egy vállalkozás telephelye több községre terjed ki. Az iparüzési adó alól mentességek érvényesek.

A vetítési alap, mentességek, adókötelezettek

A vetítési alap magában foglalja mind a vállalkozás bevételeit (hozamát), mind tőkéjét. A vállalkozás hozamának a kiinduló összege a jövedelem- illetve társaságiadó bevallásban kimutatott nyereség, amelyet még egyes tényezők módosíthatnak. Természetes személyek és nem jogi személyiségű társaságok esetében vállalkozásonként 48 000 DM adómentes.

Az eljárás a vállalkozási tőkére nézve azonos. A kiindulás az értékelési törvény (Bewertungsgesetz) előírásainak megfelelő vagyoneérték. Minden gazdálkodási forma számára egységesen adómentes 120 000 DM. Mind a hozam-, mind a tőkekimutatás egyben azt a célt is szolgálja, hogy az iparűzési adót a második reáladótól, a telekadótól elhatárolja, hogy a kettős adózás terhe elkerülhető legyen. Az adókötelezett az a vállalkozó, akinek a számlájára (adószámán?) a vállalkozás folyik.

Az iparűzési adó figyelembe vétele a jövedelem- illetve a társasági adónál

Az iparűzési adót a vállalkozás kiadásai között kell számba venni. Így nemcsak az elmaradt előlegfizetéseket kell adósságként a zárómérlegben figyelembe venni, hanem az alkotmány előírásai szerinti szabályos könyvvitelnek megfelelően mint járandóságot is az iparűzési adót be kell venni a zárómérlegbe. A visszatérítendő iparűzési adó elszámolásának közelítő módszere az 1993. december 31. utáni gazdasági években az iparűzési adó 5/6 részének megfelelő összeg beszámítása. Természetesen az iparűzési adó matematikailag pontosan kimutatott levonható hátraléka illetve túlfizetése, mint követelés is bemutatatható.

Az iparűzési adó megállapítása

Az iparűzési adó éves adó, az adóév lejártával keletkezik (amely vagy azonos a naptári évvel, vagy – rövidebb tevékenységi időszak esetén – a megfelelő, rövidített időszakkal egyenlő). Az adóbizonylat kibocsátásáig előlegfizetési kötelezettség áll fenn, amelyet később a tényleges éves adóval elszámolnak. Az előleg az utoljára kivetett éves adó negyede. Előlegfizetést csak abban az esetben állapítanak meg, ha összege legalább 100 DM-et. Az előlegfizetés február 15-én; május 15-én; augusztus 15-én és november 15-én esedékes, és a község adóhivatalába kell befizetni. Az adó végleges megállapításakor a naptári évben befizetett adóelőlegeket elszámolják. Ha a befizetendő összeg meghaladja az előlegek összegét, a hátralékot az adóhatározat kézhezvételétől számított egy hónapon belül – mint végelszámolást – be kell fizetni. Amennyiben túlfizetés történt, a község a többletet beszámítással vagy visszafizetéssel kiegyenlíti.

Határidőn túl megállapított adó nem érvényesíthető. Az iparűzési adó esetében ez négy év. A megállapítási időszak annak az évnek a leteltével kezdődik, amelyben az adónyilatkozatot benyújtották, de legkésőbb az adókötelezettség keletkezésének időpontját követő harmadik naptári évben.

Ha az adóköteles nem ad be adóbevallást, az adó becsülhető.

Mind a községnek, mind az adóhatóságnak jogában áll az előleget módosítani, ha az adott naptári évben kisebb vagy nagyobb az adókötelezettség, mint korábban.

4. Vagyonadó (Vermögensteuer)

A vagyonadó a jövedelemadóhoz hasonlóan a szövetségi törvények által szabályozott folyamatosan érvényesítendő közvetlen vagy személyes adó.

Vagyonadó-kötelezettség

Az adóalanyok a természetes vagy jogi személyek; utóbbiak messzemenően a társasági adójog adóalanyaival azonosak. Aki Németországban jövedelemadó- vagy társasági adó-köteles, az szabály szerint vagyonadó-kötelezett is.

A vagyonadó fizetése szerint megkülönböztethető korlátozott és korlátlan adókötelezettség. A korlátlan adókötelezettség azt jelenti, hogy a teljes bel- és külföldi vagyon adózik. A kettős adózásról szóló államközi megállapodások a kétszeres adóterhelést segítik elkerülni.

Mérés, mérték, kedvezmények

A korlátlan vagyonadóra kötelezettek esetében a vetítési alap a teljes vagyon, a korlátozott vagyonadóra kötelezettek esetében a belföldi vagyon. Természetes személyek esetében az adókulcs alapvetően az adóköteles vagyon 0,5%-a és 1995. január 1-jétől a magántulajdonú telek és egyéb vagyon bizonyos részeinek 1,0%-a; társaságok esetében a kulcs 0,6%. Az adózás előtt természetes személyek – a házastárs és a kiskorú gyermekek szabály szerint együtt adóznak – fejenként 120 000 DM-t levonhatnak. Társaságok és korlátozottan vagyonadó-kötelesek 20 000 DM kedvezményt kapnak.

A vagyonadót három évenként vetik ki. Ha az időszak alatt változik a vagyon, a következő év január 1-jén új adót szabnak meg. Természetes személyek esetében lakóhely szerint illetékes helyi hatóság, nem természetes személyek esetében a telephely szerinti adóhatóság az illetékes. Az új tartományokban a vagyonadó kivetésére – a gazdaság fellendítése érdekében – először 1998. december 31-én kerül sor.

A vagyon újraértékelése szabály szerint 6 évenként történik, jóllehet ezt eddig nem sikerült betartani. Az első és egyben eddigi utolsó értékelésre a háború után 1964. január 1. napjával került sor, de az értékelési munkák tíz éven át tartottak, így érvényesíthető adókihatása csak 1974. január 1-jétől lett. A közbülső időben az 1964-es értéket egy 40%-os pótlékkal látták el. Az új tartományokban az értékek az utolsó háború előtti – 1935. január 1. – értékelési viszonyokon alapulnak, ezt indexálással korrigálás a nyugatnémet szintre. A jelentős értékmódosulások miatt a szövetségi alkotmánybíróság a jelenlegi helyzetet 1995. június végi határozatával alkotmányellenesnek nyilvánította és korrekciót rendelt el.

A vállalkozói vagyont szabály szerint három évenként kell értékelni. Általában a vállalkozói vagyon 500 000 DM értékig adómentes, az ezt meghaladó összeg 75%-a az adóalap.

5. Illetményadó (Lohnsteuer)

Ha a vállalkozás munkavállalókat foglalkoztat, a munkaadó illetményadót, adott esetben egyházi adót, és 1995 óta a legtöbb esetben szolidaritási járulékot fizet. Noha az adóköteles a munkavállaló, a munkaadó minden fizetéskor a munkabérből elszámolás szerint az adót átutalja. Ezért a munkaadót terheli a felelősség.

Az illetményadó, mint a jövedelemadó sajátos kivetési formája

A munkavállalók jövedelemadója elsősorban munkabérből történő levonás formájában kerül behajtásra. Ez a levonás az illetményadó. Az illetményadó a munkabér kifizetésének időpontjában válik esedékessé. Az illetményadó nagyságának megállapításához a munkaadó számára a munkabér-kártya a meghatározó. Ezt minden egyes munkavállaló számára a község állítja ki és tartalmazza az adózás szempontjából mérvado ismérveket, például az adóosztályt, a gyermekkedvezményeket, az esetleges fogyatékos- illetve hátrányos helyzetből adódó engedményeket. Ezeket az adóhatóság változtatásai egészíthetik ki.

A munkaadó köteles az illetményadót (az esetleges egyházi adót és a szolidaritási járulékot) legkésőbb az illetményadó bejelentési időszak letelte utáni tizedik napon az illetékes adóhatóságnál beszerezhető hivataloson előírt nyomtatványon bejelenteni. Ha az adólevonás nem haladja meg az 1200 DM-t, a jelentés évente esedékes. Ha a levonás az 1200 DM-t meghaladja, de nem éri el a 6000 DM-t, a jelentést naptári negyedévenként kell beküldeni.

Az adóhatóság külső vizsgálatot rendelhet el.

Minden munkavállaló számára illetményszámlát kell vezetni, amelyen minden fizetés alkalmával feltüntetik az összes adóköteles és adómentes munkabér fajtáját és összegét. Az illetményszámlát a munkaviszony megszűnésekor vagy a naptári év végén le kell zárni. Az utolsó bérfizetést követő hatodik évig meg kell őrizni.

6. Forgalmi adó (Umsatzsteuer)

A forgalmi adó az illetményadó után a költségvetés második legfontosabb adóbevétele. A forgalom adóztatása felöleli a termelés, a kereskedelem, a szolgáltatások minden lépcsőjét, beleértve a szabadfoglalkozások körébe tartozó tevékenységeket is. Mindazonáltal a forgalmi adó gazdasági hatása jelentősen különbözik a többi adónemétől. Míg a jövedelemadó vagy a társasági adó az egyes adókötelezettek egyedi teljesítőképességét veszi alapul, a forgalmi adó a teljes magán és közületi fogyasztást terheli. Mint a vállalkozások láncának minden szakaszában érvényesítendő adólevonás végülis csak annyi a pénzügyi hatása, amennyi az áruk és szolgáltatások végső felhasználásában megjelenik. Más szavakkal: a fogyasztó viseli a forgalmi adó terhét, de az adóhatósággal nem kerül kapcsolatba. A vállalkozót gazdaságilag nem terheli a forgalmiadó, de viseli a pénzügyi kockázatot az adóhatósággal szemben.

Milyen forgalom adózik?

A vállalkozó minden szállítását és egyéb teljesítményét (szolgáltatását) után, amelyet belföldön a vállalkozása keretében végez, forgalmi adó terheli. Figyelembe kell azonban venni, hogy a forgalmiadó-jog sajátos vállalkozó fogalmat alkotott, amely szerint bizonyos

gazdasági tevékenységek kifejtése esetén minden személyt vállalkozónak tekint. A törvény meghatározása szerint: „A törvény értelmében vállalkozó az, aki önállóan, jövedelemszerzés céljából tartósan hivatásszerű vagy ipari tevékenységet gyakorol.” Az önállóság és a tartósság kritériuma különös jelentést kap. Egy munkavállaló, aki foglalkozásszerű tevékenységét függőségi viszonyban végzi éppoly kevésbé lehet vállalkozó, mint egy közkereseti társaság vagy egy fogyasztási szövetkezet tagja, vagy egy rt. részvénytulajdonosa. A vállalkozó mindig önállóan tevékenykedő természetes vagy jogi személy:

- önálló magánkisiparosok, mint például kézművesek, kiskereskedők, de akár ügyvédek, építészek, írók és más szabadfoglalkozásúak
- személyes társaságok
- a magánjog jogi személyiségei, mint például
tőkés társaságok (rt., kft) és
bejegyzett egyesületek, szövetkezetek
- közjogi intézmények (mint tartományok, községek) jogi személyiségei, ha ipari vagy mezőgazdasági, erdőgazdasági üzem keretei között tevékenykednek.

A szokásos szállítások, szolgáltatások mellett, amelyeket a vállalkozások végeznek, a forgalmiadó-törvény hatálya alá tartoznak:

- a vállalkozás munkavállalói számára pénzben nem ellentételezendő szállítások és egyéb szolgáltatások (például szolgálati autó használata);
- a vállalkozó saját fogyasztása, amely során a vállalkozás területéről a magánszférába visz át tárgyakat, illetve a vállalkozás tulajdonában lévő tárgyakat a vállalkozáson kívül eső célból használ, azon kívül az úgynevezett nem vállalkozási kiadásként elszámolható reprezentációs kiadások is;
- tárgyak importja (import forgalmi adó, amelyet a vámhatóság vet ki) valamint
- az Európai Unió tagállamaiból a vállalkozások által behozott áruk.

Adókulcsok

Az általános adókulcs 15%, a kedvezményes kulcs 7%. A vetítési alap mindaz a költség, amely a felhasználónál felmerül. Kedvezményesen adózik például majdnem minden fontos élelmiszer forgalma és importja, továbbá a mezőgazdasági termények, a könyvek, az újságok, a folyóiratok, a betegszállító eszközök, az ortopédiai segédeszközök valamint a nem távolsági nyilvános személyszállítás.

Forgalmiadó bejelentések és nyilatkozatok

A vállalkozási tevékenység megkezdése előtt az adóhatóságtól adószámot kell kérni. A forgalmiadó előleg illetve az éves nyilatkozat minden belföldön telephellyel rendelkező vállalkozó számára kötelező, ha az előző naptári évben a teljes forgalma a 32 500 DM-t meghaladta, illetve ha a naptári év elején 100 000 DM-t meghaladó forgalommal számol. Azoknak a vállalkozóknak, akik a naptári év közben kezdik meg tevékenységüket, a forgalmukat át kell számolniuk éves forgalomra. Ha ez nem lépi át az alacsony forgalmi határt, a forgalmi adó kötelezettség nem lép életbe.

A forgalmi adót a vállalkozó maga számolja ki és az illetékes adóhatóságnak az előlegfizetésre megadott időszakot (hónap, negyedév a forgalom függvényében) követő hónap 10. napjáig, éves bevallás esetén a következő év május 31-ig utalja át.

Számlaadás

A forgalmi adó köteles vállalkozó számlát állít ki, legalább a következő adatok feltüntetésével:

1. a teljesítő vállalkozó neve, címe
2. a megrendelő neve, címe,
3. az áruk vagy szolgáltatások kereskedelemben szokásos megnevezése és mennyisége
4. a szállítás vagy szolgáltatás időpontja
5. az ellenérték és az azt terhelő adó összege.

A közösségen belüli áruforgalomban a számla kiállítójának és befogadójának forgalmiadó-azonosító számát is fel kell tüntetni, valamint a szállítmány adómentességére vonatkozó utalást.

Adóvisszaigénylés

A tényleges adóteher akkor jelentkezik, ha olyan valaki szerez meg egy árut, illetve vesz igénybe egy szolgáltatást, aki nem igényelheti vissza az adót. Ilyenek a magánfogyasztók, a közjogi testületek, ha maguk nem végeznek vállalkozói tevékenységet, de vállalkozók is, ha olyan adómentes forgalmuk van, amely a visszaigénylést kizárja (orvosok, kórházak, bankok, biztosítók).

A visszaigénylés alapja a számla, amely elkülönítve tartalmazza a forgalmi adót. Ekkor az adóhatósághoz küldendő követelés a következő egyszerű formát ölti: a saját forgalomra vonatkozó adótartozás, levonva az azonos időszakban befogadott számlákat terhelő és elkülönített adóösszeget.

A visszaigénylés a számla kézhezvétele után azonnal érvényesíthető, függetlenül az időponttól, amikor az árut továbbszállítják vagy termelésbe veszik.

Adómentességek

A forgalmi-adó jog ismer eredeti és nem eredeti adómentességeket. Eredeti adómentesség csak külföldre irányuló áruszállításra és azzal összefüggő szolgáltatásra érvényes. Az egyéb adómentes forgalom esetén a vállalkozó visszaigénylésre nem jogosult. Ez érvényes az orvosokra és egyéb gyógyító munkát végzőkre, biztosítási és építési célú takarékpénztári képviseletekre, kórházakra és öregek otthonaira.

Forgalmi adó az Európai Közösség belső piacán

Az Európai Unió különböző tagállamainak vállalkozói közötti szállításokra a határellenőrzés megszűnésével új szabályozás vonatkozik. Alapszabály, hogy az adóköteles vásárló számára a közösség területén belül adómentesen lehet szállítani. Előfeltétel, hogy a vállalkozó a közösségen belüli szállítást hitelt érdemlően bizonyítani tudja és hogy a vásárló egy másik tagállam érvényes forgalmiadó-azonosító számával rendelkezzen

7. Az elhasználódás vagy állománycsökkenés leírása²⁵⁰

A jövedelemadó-törvény 7. §-a (Absetzung für Abnutzung oder Substanzverringerung) rendelkezik az amortizáció elszámolásáról a következő módon. (A bekezdések minden mondata – bekezdésenként újrakezdve – számozva van. A hivatkozások a mondat sorszáma utalnak.)

7. § Az elhasználódás vagy állománycsökkenés leírása

(1) ¹Azoknak a gazdasági javaknak az esetében, amelyeket az adózó bevétel elérése céljából egy évnél hosszabb időn át eljárászerűen alkalmaz vagy használ, a beszerzési vagy előállítási költségüknek akkora részét kell egy évre elszámolni, amekkora az alkalmazás vagy használat teljes időtartamát figyelembe véve a költségek egyenletes felosztása esetén egy évre jut (Egyenletes éves elhasználódási leírás). ²A leírást ezáltal a gazdasági javaknak az üzleti életben szokásos használati ideje szabja meg. ³Az ipari vállalkozások vagy cégek, illetve a mező- vagy erdőgazdasági üzemek üzleti életben szokásos használati időtartamának 15 éves időszak számít. ⁴Az állóeszközvagyonnak (beruházott vagyonnak; Anlagevermögen) azon mozgó elemei esetében, amelyeknél gazdaságilag indokolt az elhasználódás leírását a teljesítmény szerint előrehozni, az adózó az egyenletes éves leírás helyett alkalmazhatja ezt az eljárást, ha a teljesítmény egyes évekre jutó nagyságát ki tudja mutatni. ⁵Rendkívüli műszaki vagy gazdasági elhasználódás leírása megengedett.

(2) ¹Az állóeszközvagyonnak (beruházott vagyonnak; Anlagevermögen) a mozgó elemei esetében az adózó az elhasználódás egyenletes éves összegű leírása helyett a leírást csökkenő éves összegekben is megállapíthatja. ²A csökkenő éves összegű leírás a mindenkori könyvszerinti érték (maradék érték) változatlan százalékában történhet; az alkalmazandó százalékos kulcs legfeljebb a háromszorosa lehet az egyenletes éves összegű leírásnál figyelembe vehető kulcsnak és a 30 százalékot nem haladhatja meg. ³A 7a § 8. bekezdése alkalmazandó. ⁴Azon gazdasági javak esetében, amelyeknél a csökkenő éves összegű leírás kerül alkalmazásra, rendkívüli műszaki vagy gazdasági elhasználódás leírása nem megengedett.

(3) ¹Az áttérés a csökkenő éves összegű leírásról az egyenletes éves összegű leírásra megengedett. ²Ebben az esetben az áttérés időpontjától az elhasználódás leírása a gazdasági jószágnak az akkor még rendelkezésre álló maradék értékén és a hátralévő élettartamán alapul. ³Az egyenletes éves összegű leírásról a csökkenő éves összegű leírásra nem megengedett az áttérés.

(4) ¹Épületek esetében az elhasználódás leírásaként az (1) bekezdéstől eltérően a teljes leírásig a következő összegeket kell levonni a beszerzési vagy előállítási értékből:

1. azoknál az épületeknél, amelyek vállalati vagyonhoz tartoznak és nem lakás célját szolgálják és építési engedélyt 1985. március 31. előtt állították ki, évi 4 százalék,
2. azoknál az épületeknél, amelyeknél az 1. nem teljesül és
 - a) 1924 december 31. után fejeződött be az építésük, évi 2 százalék,
 - b) 1925. január 1. előtt fejeződött be az építésük, évi 2,5 százalék.

²Ha valamely épület tényleges elhasználódási ideje az 1. pont szerinti esetben kevesebb 25 évnél, a 2. pont a) szerinti esetben kevesebb 50 évnél, a 2. pont b) szerinti esetben kevesebb

²⁵⁰ Ennek a fejezetrésznek a forrása: Deutsche Steuergesetze IDW – Verlag GmbH, Düsseldorf 1989

40 évnél, az 1. mondat szerinti leírás helyett a tényleges elhasználódásnak megfelelő leírás alkalmazható. ³Az 1. szakasz utolsó mondatát ez nem érinti. ⁴A 2. pont szerinti épületek esetében az 1. pont szerinti épületekre érvényes szabályozás sem az 1. szakasz utolsó mondatának alkalmazására, sem alacsonyabb részcímek leírására nem jogosít fel (6. § 1. szakasz 1. pont 2. mondat).

(5) ¹A belföldön lévő olyan épületek esetében, amelyeket az adózó épített vagy a befejezés évének végéig vásárolt, a 4. szakasztól eltérően az elhasználódás leírására a következő összegek vehetők figyelembe az előállítási vagy beszerzési költség százalékában:

1. a 4. bekezdés 1. szakaszának 1. pontja szerinti épületeknél

a beszerzés vagy a vásárlás évében és a

következő 3 évben	mindenkor	10	százalék
az azt követő 3 évben	mindenkor	5	százalék
az azt követő 18 évben	mindenkor	2,5	százalék

2. a 4. bekezdés 1. szakaszának 2. pontja szerinti épületeknél

a beszerzés vagy a vásárlás évében és a

következő 7 évben	mindenkor	5	százalék
az azt követő 6 évben	mindenkor	2,5	százalék
az azt követő 36 évben	mindenkor	1,25	százalék.

²Vásárlás esetén az 1. szakasz csak akkor alkalmazható, ha a szóban forgó épület előállítója sem az 1. szakasz szerinti leírást, sem felemelt leírást, vagy különleges leírást nem alkalmazott.

(5a) A 4. és 5. bekezdés alkalmazandó megfelelő módon azokra az épületekre, amelyek önálló mozdíthatatlan gazdasági jóságok, valamint a saját tulajdonú lakásokra és résztulajdonú helyiségekre.

(5b) Bányavállalkozásoknál, kőfejtéseknél és egyéb üzemeknél, amelyek az állomány (Substanz) elfogyasztásával járnak, az 1. szakaszt kell megfelelően alkalmazni; az állomány megszűnése szerinti leírás megengedett (leírás az állománycsökkenés szerint).

7a. § Az emelt és a különleges leírás együttes előírásai

(1) ¹Ha abban az időszakban, amelyben adott gazdasági jóság esetében emelt vagy különleges leírás vehető igénybe (kedvezményes időszak), utólagos előállítási költségek kerülnek felhasználásra, az utólagos előállítási költségek felmerülésének évétől a kedvezményes időszak végéig a leírás, az emelt leírás és a különleges leírás az utólagos költségekkel megemelt beszerzési vagy előállítási költségeken alapul. ²Ugyanez érvényes az utólagos beszerzési költségekre is.

(2) ¹Ha egy gazdasági jóság esetében már a beszerzési költségek megelőlegezésére vagy a rész-előállítás költségeire megemelt vagy különleges leírás vehető igénybe, akkor a megemelt vagy a különleges leírás előírásai alkalmazandók azzal, hogy a beszerzési vagy előállítási költségek helyébe az előlegfizetés vagy a rész-előállítási költségek, a beszerzés vagy előállítás éve helyébe az előlegfizetés vagy a rész-előállítás éve lép. ²A gazdasági jóság beszerzését vagy előállítását illetően csak akkor vehető igénybe megemelt vagy különleges leírás, ha beszerzési előlegfizetésre vagy rész-előállítási költségre nem vették még igénybe.

³Beszerzési előlegfizetés a tényleges beszerzés időpontjában számolható el. ⁴Ha a beszerzési előlegfizetés váltó átadásával történik, akkor az előleg abban az időpontban számolható el, amikor a váltó leszámítolásával vagy beváltásával a pénz ténylegesen befolyik a szállítóhoz.

⁵Megfelelően érvényes ez a szabály, ha pénz helyett csekket adnak át.

(3). Azoknál a gazdasági javaknál, amelyeknél emelt leírást vesznek igénybe, a kedvezményes időszak minden évében legalább a 7 § 1. vagy 4. bekezdése szerinti leírási mértéket kell figyelembe venni.

(4) Azoknál a gazdasági javaknál, amelyeknél különleges leírást vesznek igénybe, a 7 § 1. vagy 4. bekezdését kell alkalmazni.

(5) Ha egy gazdasági jószág esetében az emelt vagy különleges leírási igénybevételének feltételei több előírás alapján is fennállnak, az emelt vagy különleges leírás csak egy előírás alapján szabad igénybe venni.

(6) Az emelt vagy különleges leírást annak vizsgálatánál, hogy az illetéktörvény (Abgabenordnung) 141. § 1. bekezdésének 4. vagy 5. pontjában megjelölt könyvelési határt túllépték-e, nem kell figyelembe venni.

(7) ¹Ha egy gazdasági jószág több érdekelthez tartozik, és az emelt vagy különleges leírás feltételeinek csak egy érdekelt tesz eleget, akkor az emelt vagy különleges leírást csak ez az érdekelt alkalmazhatja arányosan. ²Az emelt vagy különleges leírást az érdekelt, akinél az előírások teljesülnek, csak egységesen alkalmazhatja.

(8) ¹Az emelt vagy különleges leírás azoknál a gazdasági javaknál, amelyek egy vállalkozás vagyoniához tartoznak, csak akkor engedélyezett, ha egy külön, folyamatosan vezetett lajstromba bevezették őket, amely a beszerzés vagy az előállítás napját, a beszerzési vagy előállítási költséget, a vállalati gyakorlatban szokásos elhasználódási időt és az éves leírás, az emelt vagy a különleges leírás mértékét tartalmazza. ²Ezt a lajstromot nem kell vezetni, ha ezek az adatok a könyvelésből kiolvashatók.

(9) Ha egy gazdasági jószág esetében a különleges leírást alkalmazzák, akkor a mérvadó kedvezményes időszak letelte után a leírás a 7. § 5a bekezdése szerinti épületeknél és gazdasági javaknál a maradék értéken és a 7. § 4. bekezdése szerinti mérvadó százalékos kulcsokon alapul a hátralévő használati idő figyelembevételével, más gazdasági javak esetén a leírást a maradék érték és a maradék használati idő szabja meg.

7b § Családi házak, kétlakásos házak és saját tulajdonú lakások emelt leírása

(1) ¹Belföldi családi házak, kétlakásos házak és saját tulajdonú lakások, amelyek több, mint 66 2/3 százalékban lakás célját szolgálják és 1987 január 1-je előtt épültek vagy kerültek beszerzésre, a 7. § 4. és 5. bekezdésétől eltérően az építető az elkészülés évében és a következő hét évben az előállítási költség 5 százalékát, vagy a vevő a beszerzés évében és az azt követő hét évben a beszerzési költség 5 százalékát leírhatja. ²A nyolc év letelte után a teljes leírásig a maradék érték 2,5 százaléka évente a leírás; a 7. § 4. bekezdésének 2. mondata megfelelően alkalmazandó. ³Ha egy családi ház vagy egy saját tulajdonú lakás előállítási vagy beszerzési költségei meghaladják a 200 000 DM-t, vagy egy kétlakásos ház esetében a 250 000 DM-et, egy ilyen épületnek vagy saját tulajdonú lakásnak megfelelő épületrész esetében a 200 000 DM-et vagy 250 000 DM-et, akkor az előállítási vagy beszerzési költségek a jelzett összegek feletti részére a 7. § 4. bekezdését kell alkalmazni. Az 1. mondatot nem kell alkalmazni, ha az adózó a családi házat, kétlakásos házat és saját tulajdonú lakást vagy ilyen épületek vagy lakások egy részét

1. a házastársától vásárolta és a házastársnál fennállnak a 26. § 1. bekezdésében foglalt feltételek;
2. megvásárolja és a vásárlással egyidőben az eladónak családi házat, kétlakásos házat, saját tulajdonú lakást vagy ilyen épület vagy lakás egy részét eladja; ez érvényes akkor is, ha az eladott épület, saját tulajdonú lakás vagy épületrész az adózó házastársának

beszámítható és a beszerzés időpontjában és az eladás időpontjában a házastárs esetében fennálltak a 26. § 1. bekezdésének feltételei;

3. korábbi saját eladást követően újra beszerzi; ez érvényes akkor is, az épület, a saját tulajdonú lakás vagy az épületrész az adózó házastársnak való korábbi eladás időpontjában beszámítható volt és a házastársnál fennálltak a 26. § 1. bekezdésének feltételei.

(2) ¹Az első bekezdés megfelelően érvényes a családi ház, kétlakásos ház, saját tulajdonú lakás beépítésének vagy bővítésének előállítási költségei esetében, ha a beépítés vagy bővítés 1987. január 1-je előtt befejeződött, vagy a családi ház, kétlakásos ház, saját tulajdonú lakás 1964. január 1-je fejeződött be és nem 1976. december 31. után vásárolták.

²További feltétel, hogy az épület vagy a saját tulajdonú lakás belföldön legyen és a beépítések vagy az újonnan előállított épületrészek több, mint 80 százalékban lakás célját szolgálják.

³Annak az időszaknak a letelte után, amelyben az első mondat szerinti emelt leírás alkalmazható, a maradék értéket az épület beszerzési vagy előállítási költségéhez vagy az annak helyébe lépő összeghez hozzá kell számítani, a további leírás az így adódó összeg szerint az egész épületre nézve egységes és az épület szempontjából mérvadó százalékos kulcsokon alapul.

(3) ¹Az építtető az emelt leírást, amelyet a befejezés évében és a következő két évben nem használt ki, a befejezés évét követő harmadik év végéig pótolhatja. ²Azok az utólagos előállítási költségek, amelyek a befejezés évét követő harmadik év végéig keletkeznek, a 7a § 1. bekezdésétől eltérően a keletkezésük évétől kezdődően úgy kezelhetők, mintha már a kedvezményes időszak első évében keletkeztek volna. ³Az 1. és 2. mondat a családi ház, kétlakásos ház, saját tulajdonú lakás vásárlója számára és a 2. bekezdés szerinti beépítések és bővítések esetén megfelelően érvényes.

(4) ¹Az épülethez tartozó gépkocsitárolókat tényleges rendeltetésüktől függetlenül mint lakás célját szolgáló helyiségeket kell tekinteni, amennyiben az épülethez tartozó lakásonként legfeljebb egy személyautó helyezhető el. ²További gépkocsik elhelyezésére szolgáló helyiségeket mint nem lakás célját szolgálókat kell kezelni.

(5) ¹Az 1. és 2. bekezdés szerinti emelt leírást az adóköteles csak egy családi ház, egy kétlakásos ház, egy saját tulajdonú lakás vagy egy családi ház, egy kétlakásos ház, egy saját tulajdonú lakás beépítése vagy bővítése után veheti igénybe. ²Házastársak, akiknél a 26. § 1. bekezdésében foglalt feltételek fennállnak, az 1. és 2. bekezdés szerinti emelt leírást összességében két, az 1. mondatban megjelölt épület, saját tulajdonú lakás, beépítés vagy bővítés esetén vehetik igénybe. ³Az 1. és 2. bekezdés szerinti emelt leírás az 1964. június 16-i törvény hatálybalépését követően egyenértékű mindenkori megfogalmazásban a 7b § szerinti emelt leírással és a Berlin támogatása törvény (Berlinförderungsgesetz) 15. § 1–4 bekezdése szerintivel az 1977. július 11-i megfogalmazás szerint. ⁴Ha a családi házat, kétlakásos házat, saját tulajdonú lakást (elsődleges objektum) az adóköteles a kedvezményes időszak végéig nem számította be, akkor az 1–3 mondatától eltérően emelt leírást vehet igénybe egy további családi ház, kétlakásos ház, saját tulajdonú lakás esetében (követő objektum) az 1. bekezdés 1. mondata értelmében, ha a követő objektumot annak az adóévnek a befejeződése előtt két éven illetve utána három éven belül vásárolja illetve állítja elő, amelyben az elsődleges objektumot részére utoljára beszámították; családi ház, kétlakásos ház, saját tulajdonú lakás beépítése vagy bővítése esetén ez megfelelően érvényes. ⁵A 4. mondat esetében a követő objektumra vonatkozó kedvezményezett időszak megrövidül azoknak az adózási időszakoknak a számával, amelyekben az adózónak az elsődleges objektumot beszámították; ha az adózó a követő objektumot abban az adózási időszakban vásárolta, állította elő, vagy építette be illetve bővítette, amelyben az elsődleges objektumot még beszámították neki, akkor a követő objektumra vonatkozó kedvezményezett időszak az 1. bekezdéstől eltérően annak az

adóévnak a leteltével kezdődik, amelyben az elsődleges objektumot az adózónak utoljára beszámították.

(6) ¹Ha egy családi házat, kétlakásos házat vagy saját tulajdonú lakást több adókötelesnek számítanak be, akkor az 5. bekezdést azzal kell alkalmazni, hogy az adózó része egy ilyen épületből vagy egy saját tulajdonú lakásból, családi házból, kétlakásos házból egyenértékű; ez megfelelően érvényes családi ház, kétlakásos ház vagy saját tulajdonú lakás beépítése vagy bővítése esetén is, ha több adózónak számítják be. ²Az 1. mondat nem alkalmazható, ha a családi házat, kétlakásos házat vagy saját tulajdonú lakást kizárólag az adózónak és házastársának számítanak be és a házastársnál fennállnak a 26. § 1. bekezdésében foglalt feltételek.

(7) Kereskedelmi szálláshelyek (Kaufeigenheime), mozgatható kis lakótelepek (Trägerkleinsiedlungen) és kereskedelmi tulajdonban lévő lakások (Kaufeigentumswohnungen) építtetői az 5. bekezdéstől eltérően minden 1987. január 1-je előtt építtetett Kereskedelmi szálláshelyre (Kaufeigenheime), mozgatható kis lakótelepre (Trägerkleinsiedlungen) és kereskedelmi tulajdonban lévő lakásra (Kaufeigentumswohnungen) a befejezés évében és a következő évben 5 százalékgig emelt leírást alkalmazhatnak.

(7d § Környezetvédelmi gazdasági javak emelt leírása)

(7e § Gyárépületek, raktárépületek és mezőgazdasági üzemi épületek értékelési mentessége)

(7f § Magánkórházak állóeszközvagyona fogyó eszközeinek /abnutzbare Wirtschaftsgüter/ értékelési mentessége)

(7g § Kis- és közepes vállalkozások támogatását szolgáló különleges leírás)

Svédország

Svédországban az adóigazgatás központi szervei a Nemzeti Adó Bizottság és a 24 megyei Adó Igazgatóság. A központi hivatal és a megyei szervezetek igazgatják a svéd adórendszert, amelybe, a magyarországi gyakorlattól eltérően, nem tartoznak bele a vámok kezelésével kapcsolatos kérdések.²⁵¹

A Nemzeti Adó Bizottság felügyeli és teljes felelősséggel tartozik a Svéd Adóigazgatási Hivatal ("Skatteförvaltningen"), valamint a Svéd Végrehajtási Szolgálat működéséért. Ugyancsak a Bizottság felelősségi körében van az általános választások végrehajtása, továbbá a néesség-nyilvántartás. A Nemzeti Adó Bizottság formailag a Pénzügyminisztérium alá tartozik, alkalmazottainak száma 1 000 fő körüli, akiknek több mint felét egy különleges adatkezelő, -feldolgozó szervezet foglalkoztatja.

A 24 megyei adóhatóság ("Skattemyndighet"), a Nemzeti Adó Bizottság felügyelete mellett, ellenőrzi a megyékben az adózási tevékenységet. Működésüket a helyi Adóirodák irányítják. Az adóhatóságok összesen mintegy 10 200 alkalmazottal dolgoznak, amelyek közül nagyjából 200 az látja el az adatkezelést.

A svéd állami bevételek legfontosabb, legnagyobb bevételi forrásai *a jövedelem adók, a hozzáadott érték adó, a fogyasztási adók és a foglalkoztatottak társadalombiztosítási hozzájárulásai.*

1. A jövedelemadók

A jövedelem adót *a bérekre, a tőkére és az üzleti jövedelmekre* vetik ki különböző arányok, adózási sávok és besorolások szerint.²⁵²

1.1. A személyes bevételek adói

*A bérek adója*²⁵³ 1995-ben a következő volt:

- a helyi adó mértéke változóan 26-34% között,
- az állami adó 200 000 svéd korona feletti jövedelem esetén 25%.

A tőkejövedelmek adója 1995-ben egységesen 30%.²⁵⁴

²⁵¹ Forrás: The Swedish Tax Administration and the Tax System in Sweden 1995, Skatteförvaltningen, Stockholm 1995

²⁵² A jövedelmek közé tartoznak például: a rendszeres fizetés, az időszakos vagy egyszeri pénzbevételek, a bérletből, a járadékból, a különböző költségtérítésekből származó bevételek. Az adó alapját csökkentő tételek közé sorolódik többek között a munkahelyre való közlekedés költsége, a magán gépkocsi üzleti célú használata, az üzleti utazásokkal kapcsolatos többlet megélhetési kiadások elszámolása. Svédország egyedi földrajzi elhelyezkedésével, élelmiszer ellátásával függ össze a halászó tengerészekre vonatkozó kiemelt, külön szabályozás.

²⁵³ Magyarországi megfelelője a magánszemélyek jövedelemadója.

²⁵⁴ A tőkejövedelmek közé az osztalék, a kamatjövedelem; a készletek, a kötvények, az ingatlanok, az ingóságok (50 000 svéd korona értékhatár fölötti) értékesítéséből, a lakásbérbeadásból származó jövedelem tartozik. A magyarországi gyakorlattal megegyező a lakás eladásából származó bevétel adóztatása. Magyarországon a tőkejövedelmek adója a magánszemélyek jövedelem adójának keretében 10%, ami mellett a kifizetett osztalék után még 23% mértékű kiegészítő adót kellett fizetni 1995-ben. (Lásd erről A magánszemélyek jövedelemadójáról szóló 1991. évi XC törvény 37. § (9) bek. és A társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény 9.§ (1)-(5) bek., Adó '95 HVG különszám, 1994. december, 110. oldal, illetve 61. oldal.)

A tőkéből származó veszteség ugyanakkor nem számolható el teljes mértékben: egyrészt csak a 100 000 svéd koronát meghaladó veszteséggel csökkenthető az adóalap, másrészt ha a veszteség meghaladja az éves teljes

1.2. Az üzleti tevékenységből (vállalkozásból) származó jövedelmek adója

Az üzleti tevékenységből származó jövedelmek adóztatása²⁵⁵ a társaságokra ("Aktiebolag") és a magánszemélyekre vonatkozóan is azonos elvek szerint történik. A lottó nyeremény kivételével minden jövedelem adóköteles. A magánszemélyek üzleti tevékenységből származó jövedelmének adóját a személyi jövedelem adó sávjai szerint határozzák meg, míg a társaságok adója egységesen 28%.²⁵⁶

Az adó számításának alapja a könyvvizsgáló által hitelesített számviteli adózás előtti eredmény, amelyet tisztán adózási okok miatt módosítanak.²⁵⁷

Az adóalap kiszámításakor minden olyan *költség* elszámolható, amely a vállalkozás fejlesztéséhez, fennmaradásához szükséges. Így elsősorban:

- üzleti célú ingatlan bérleti díja,
- anyag- és anyagjellegű költségek,
- bér- és bérjellegű költségek,
- értékcsökkenés,
- javítási, fenntartási költségek,
- tiszteletdíjak, jogdíjak, szabadalmi díjak,
- felvett hitelek kamatai, részvények kibocsájtásával, értékesítésével kapcsolatos költségek,
- speciális adók, vámok,
- káresemények.

Nem csökkenthető ugyanakkor az adóalap a következő néhány kiemelt tétellel:

- az általános jövedelem adó,
- a vállalkozás indításával kapcsolatos ügyvédi díjak, az adóbüntetések,
- a karitatív, jótékonyági hozzájárulások, kivéve, ha azok reklámcélokat szolgálnak,
- minden olyan ráfordítás, ami nem az üzleti tevékenység céljait szolgálja.²⁵⁸

A költségek elszámolásának szabályai kissé részletezve a következők:

A készleteket (leltárokat) a FIFO eljárás²⁵⁹, vagy a piaci ár alapján értékelik. Ha a teljes leltárat a tényleges beszerzési áron számítják, akkor ennek az értéknek a 97%-át kell számításba venni.²⁶⁰

tőkejövedelmet, akkor az aggregált veszteség nem állítható szembe az egyéb jövedelmekkel. Ehelyett a veszteség 30%-ával csökkentheti az adóalany a fizetendő adót.

²⁵⁵ Ennek Magyarországon a társasági adó a megfelelője.

²⁵⁶ Ennél az adónemnél nincs helyi (megyei, városi) adóztatás, csak állami (központi) adó van.

²⁵⁷ Az eljárás technikailag ugyanúgy történik, mint Magyarországon, azaz az adózás előtti eredményt módosítják az adótörvényben előírt tételekkel. Így például az értékcsökkenés elszámolása az adóalap meghatározásakor a következő:

Adózás előtti eredmény

+ számvitel szerinti értékcsökkenés

- adótörvény szerinti értékcsökkenés

Adóalap

²⁵⁸ Forrás: Investment in Sweden, KPMG, Stockholm, 1992., 46. oldal.

A költségek között az értékcsökkenést évente, a vállalkozásba befektetett vagyontárgyak után lehet elszámolni. Magánszemélynél 2 000 SEK, nagyobb társaságoknál 10 000 SEK értékhatár alatt a tárgyi eszköz egyszerre leírható.²⁶¹ Ugyancsak azonnal amortizálhatók azok a gépek, felszerelések, amelyeknek a várható (gazdasági, üzleti) élettartama nem éri el a három évet. Az ezen kívüli gépek, felszerelések amortizálása regresszív és a vállalkozások választhatnak a 20%, illetve a 30%-os kulcsok között.²⁶²

Az épületek leírása lineárisan történik az épületek típusától, használatától függően a 2-5% közé eső kulcsok szerint.²⁶³

A föld nem amortizálható, de az azon végzett munkák (talajjavítás, -tisztítás, útpépítés stb.) egy részének értéke több mint 20 év alatt lineáris kulcs szerint leírható.

A értékcsökkenési leírás alapja a tárgyi eszköz beszerzési ára, amelyet korrigálni lehet a beszerzéssel kapcsolatosan felmerült kiadásokkal, a vámmal, az illetékekkel, az üzembehelyezéssel, a szállítással összefüggésben jelentkező költségekkel. A fenti elv azt jelenti, hogy az amortizáció elszámolásakor az inflációs hatásokat nem lehet érvényesíteni.

A szabadalom, a védjegy, a bérleti jogok, a goodwill és a hasonló immateriális javak amortizálása a gépek, felszerelések leírásának megfelelően történik.²⁶⁴

Az adóalap számításakor a költségek között lehet elszámolni az alkalmazottak után fizetett társadalombiztosítási hozzájárulás összegét.

A veszteség korlátlan ideig elhatárolható. Ugyanakkor a veszteséges vállalkozás új tulajdonoshoz kerülése esetén a veszteség továbbvitele már csak korlátozottan lehetséges.

²⁵⁹ A FIFO (first in - first out) elv alkalmazásakor abból a feltételezésből indulunk ki, hogy a készlet kiadása a raktárból a beérkezés sorrendjében történik. "Ezért a készletcsökkenések értékének megállapításánál úgy járunk el, hogy a legrégebbi készlet mennyisége mértékéig annak beszerzési egységárával számolunk és csak ha az nem volt elegendő, akkor számolunk a következő beszerzés egységárával. Ebben az esetben a zárókészletet a legutolsó beszerzési áron mutatjuk ki, illetve ha több beszerzésből tevődik össze a zárókészlet, akkor átlagár is számítható."

Forrás: Bíró-Harangozóné-Fridrich-Mitró: Számviteli kézikönyv, vállalatok, vállalkozások kettős könyvvitele, Unió kiadó, 91. o.

²⁶⁰ Sajnos az elszámolás részletes technikájáról nincsenek további információim, de ha a sejtésem jó, akkor ebben az eljárásban áttételesen figyelembe veszik az inflációt. Ugyanis gyors áremelkedés esetén a FIFO elven számított anyagbekerülés és a tényleges beszerzési áron számított anyag különbsége már egy éven belül is jelentős lehet. Ezzel a szabályozással az adótörvény lehetővé teszi a magasabb anyagár elszámolását, tehát a nem adóztatják meg az ebből származó inflációs (ál)nyereséget. Nem inflációs körülmények között a kétféle értékelés közel azonos eredményre vezet.

²⁶¹ 1 svéd korona (SEK) valuta középárfolyama 1996. március 7-én 21,25 Ft. Így az értékhatárok ebben kifejezve 42 500, illetve 212 500 forint.

²⁶² A regresszivitás a gyorsított leírás egyik formája, amiben a kulcsok azt jelentik, hogy a nettó érték hány százalékát írják le az adott évben. Rövid példán a leírásnak ez a módja a 30%-os kulcs esetén a következőképpen illusztrálható:

Év	Beszerzési ár	Leírás 30%	Nettó érték	Nettó/bruttó %
1.	10 000	3 000	7 000	70,0
2.		2 100	4 900	49,0
3.		1 470	3 430	34,3
4.		1 029	2 401	24,0
5.		720	1 681	16,8

²⁶³ A regresszív leírás az utóbbi időben vált általánossá Svédországban. 1992-ben a 30%-os kulcs melletti leírás regresszív, míg 20%-os kulcs melletti leírás lineáris volt. Emellett, bizonyos esetekre, 25% regresszív leírást is tartalmazott az adó törvény.

Forrás: Investment in Sweden, KPMG Stockholm, 44. oldal.

²⁶⁴ Forrás: Investment in Sweden, KPMG Stockholm, 45. oldal.

Figyelemre méltó sajátossága a svéd adórendszernek, hogy nemcsak a veszteség, de öt évig a *nyereség is elhatárolható*. Az úgynevezett haszon kiegyenlítés (profit aqualization) a legtöbb vállalkozás számára engedélyezett. Az eljárás lényege, hogy a tárgyévi nyereség 25%-ának mértékéig a profit, illetve az erre eső adóteher öt évre elosztható, ami lehetőséget ad arra, hogy az egyes üzleti évek esetleges nyereségingadozásait egyenletesebbé tegyék.

Valószínűleg az éghajlati viszonyokkal, valamint a halászat fontosságával függhet össze az a törvényi szabályozás, ami szerint a vállalkozások az üzleti (pénzügyi) év kezdetét maguk jelölhetik ki, az április, június, augusztus, vagy december hónapokra, eltérve a naptár szerinti év január 1.- december 31. meghatározta intervallumától.

Az adózási folyamatban szereplők között nélkülözhetetlen epizodisták a könyvvizsgálók. A számvitelről szóló törvény (Accounting Act) írja elő azokat az alapvető követelményeket, amelyeknek meg kell felelniük a pénzügyi jelentések hitelesítésekor.²⁶⁵ Ezt a törvényt egészítik ki az egyes területekre vonatkozó különleges törvényi rendelkezések, mint pl. a Társasági törvény (Companies Act), A bizonyos vállalkozások éves beszámolójáról szóló törvény (the Act on Annual Reports of Certain Enterprises), a Banktörvény (the Banking Law) stb.²⁶⁶ Az auditorok tevékenységének szabályozásában fontos szerepet játszanak a hivatalos könyvvizsgálók intézetének (Institute of Authorized Public Accountants), majd 1989-től a Könyvvizsgálói Szabvány Bizottságnak (Accounting Standards Board) az állásfoglalásai, technikai útmutatásai.

A hivatásos könyvvizsgálóknak két központi szervezete működik Svédországban. A Föreningen Auktoriserade Revisorer (Swedish Institute of Authorized Public Accountants az első vonalban tevékenykedőket, míg a Svenska revisorsamfundet (registered accountant) a második vonalat képviselőket fogja össze.²⁶⁷ Mindkét szervezet tagjai számára a kormány hivatala adja ki a működési engedélyt.²⁶⁸

Könyvvizsgáló kijelölése a korlátolt felelősségű társaságoknál, a stockholmi tőzsdén szereplő, továbbá bizonyos méretek fölötti vállalkozásoknál kötelező.²⁶⁹

²⁶⁵ Ez a törvény határozza meg a számviteli alapelveket, amelyek azonosak a Nemzetközi Számviteli Standardokban megfogalmazottakkal. Példaként a legfontosabbak: a múltbeli áron való értékelés elve (historical cost), a vállalkozás folytatásának elve (going concern), az összehasonlíthatóság elve (consistency), az óvatosság elve (prudence).

Forrás: Investment in Sweden, KPMG Stockholm, 34. oldal.

²⁶⁶ A magyarországi gyakorlat is ehhez hasonló. A könyvvizsgálat legfontosabb jogforrásai nálunk is A gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvény, a Pénzügyi intézetekről és a pénzügyi tevékenységről szóló 1991. évi LIX. törvény 78.§-81.§, A befektetési alapokról szóló 1991. évi LXIII. törvény 37.§-38.§, az 1991. évi XVIII. törvény a számvitelről 73.§-76.§, illetve e törvény 94.§-ának d) pontjában adott felhatalmazás alapján a 46/1992.(III. 13.) Korm. rendelete a könyvvizsgálat rendjéről, valamint A pénzügyminiszter 21/1992.(VII. 7.) PM rendelete a könyvvizsgálói tevékenység engedélyezési eljárásáról.

Forrás: A könyvvizsgálat, Saldo, Budapest, 1993.

²⁶⁷ A két kategória közötti különbség a gyakorlatban eltöltött időből fakad. A második vonalból az elsőbe kerüléshez 3-4 év posztgraduális egyetemi képzés, minimum 5 év gyakorlat, amiből 3évet első vonalbeli könyvvizsgáló mellett kell tölteni, és záró vizsga sikeres letétele szükséges. 1992-ben Svédországban 2 000 "authorized public" és 1 500 "registered" könyvvizsgáló működött.

Forrás: Investment in Sweden, KPMG Stockholm, 1992., 38. oldal.

²⁶⁸ Magyarországon ez a Pénzügyminisztérium hatáskörébe tartozik. A könyvvizsgálók szakmai szervezete a Magyar Könyvvizsgálói Kamara, amely az engedéllyel rendelkező könyvvizsgálókat és társaságokat a Könyvvizsgálói Névjegyzékbe felveszi.

Forrás: A pénzügyminiszter 21/1992. (VII. 7.) PM rendelete a könyvvizsgálói tevékenység engedélyezési eljárásáról, A könyvvizsgálat, Saldo, Budapest, 1993. 36. oldal

²⁶⁹ A mérlethatárok: 30 millió svéd koronát meghaladó mérlegfőösszeg, vagy 200 főnél több alkalmazott.

Forrás: Investment in Sweden, KPMG Stockholm, 1992., 38. oldal.

2. A hozzáadott érték adó

A svédországi "ÁFA" az eladott áruk és szolgáltatásoknál általában 25%. Az alacsonyabb kulcs 12%, amit az élelmiszerek, és 1996-tól a szállodai szolgáltatások és a személyszállítás után kell fizetni.²⁷⁰

Nem esnek az adóztatás körébe a következők:

- orvosi, fogorvosi és szociális gondoskodás,
- hajózás, légi közlekedés, a légi közlekedés üzemanyaga,
- ingatlan,
- oktatás,
- banki, biztosítási szolgáltatások,
- hangversenyek,
- teljes üzleti vállalkozás eladása esetén a készletek és felszerelések.

Az "ÁFA"-t önbevallással általánosan kéthavonta számolják el.²⁷¹

3. A fogyasztási adók

15 féle fogyasztási adó volt 1995-ben Svédországban. A legfontosabbak ezek közül az alábbiak:

Az üzemanyagok (gázolaj, olaj szén stb.) után *energia, széndioxid és kén adót* kell fizetni, amit az üzemanyag egységére (liter, kg, tonna) vetnek ki.

Az elektromos áram adója 0,09 SEK/kWh, amihez még 0,02 és 0,02 SEK atom- és vízienergia adó társul.

Szeszadót a bor, a sör és a röviditalok litere után, az alkohol töménysége szerint kell fizetni. A sör adója 0,91-2,33 SEK/liter, a boroké 9,00-43,50 SEK/liter, a tiszta alkoholé 474 SEK/liter.

A dohány adójának alapja a természetes mértékegység: 1 szál cigarettára 0,75 SEK, szivarra 0,35 SEK, pipadohány 384 SEK/kg, burnótra 123 SEK/kg.

A gépjárművek adóját az új járművek vételkor kell megfizetni a jármű súlya után és az ú.n. környezeti osztály szerint, valamint még le kell róni 1 300 SEK szennyezési díjat.²⁷² Az adó mértéke a személygépkocsik, valamint a kisbuszok után 6,40 SEK/kg. A tehergépkocsik, buszok, nehéz járművek adója 65 000 SEK-ig terjedhet.

A fentiekén kívül még megemlíthető *a reklám adó, a lottónyeremény adója.*²⁷³

²⁷⁰ Forrás: The Swedish Tax Administration and the Tax System in Sweden 1995, Skatteförvaltningen, Stockholm 1995., 5. oldal.

²⁷¹ A magyarországi törvény általánosan a havonkénti elszámolást rögzíti. Svédországban a tervezés szintjén tart a havonkénti elszámolásra való áttérés. Évi 200 000 svéd korona árbevétel alatt évente csak egyszer vallják be az adót. Ezt az értékhatárt 1 000 000 koronára kívánják emelni.

Forrás: The Swedish Tax Administration and the Tax System in Sweden 1995, Skatteförvaltningen, Stockholm 1995., 5. oldal.

²⁷² Érdemes felfigyelni a svéd adórendszernek arra a sajátosságára, hogy igyekszik a környezetvédelmi szempontokat is figyelembe venni. Lásd ezen kívül pl. az üzemanyagok adóját.

²⁷³ Forrás: The Swedish Tax Administration and the Tax System in Sweden 1995, Skatteförvaltningen, Stockholm 1995., 6. oldal.

4. A társadalombiztosítási hozzájárulás

A társadalombiztosítási hozzájárulást a munkáltatóknak kell fizetniük az alkalmazottaik után. A hozzájárulás számításának alapjába a bér és minden más a munkáltató által fizetett szolgáltatás, térítés beletartozik. Az önálló (egyéni) vállalkozóknak a hozzájárulást a saját, "önfoglalkoztatásuk" után fizetik meg.

A munkáltatóknak a fizetési kimutatások alapján kiutalt jövedelmek 33%-át, míg az egyéni vállalkozóknak a személyi adó köteles nettó üzleti bevételük 30%-át kell befizetniük.

A társadalombiztosítási hozzájárulás fizetésének meg kell egyeznie az előzetesen számított jövedelem adóval.²⁷⁴ Az egyéni vállalkozók (self-employed) fizetési kötelezettségének a saját üzleti adózásukkal kell megegyeznie.

²⁷⁴ "... with the payment of preliminary tax (i.e. pay-as-you-earn tax, withholding tax)"

Forrás: The Swedish Tax Administration and the Tax System in Sweden 1995, Skatteförvaltningen, Stockholm 1995., 6. oldal.

A kutatási-fejlesztési tevékenység támogatása a nemzetközi gyakorlatban

Az értékcsökkenési leírás általános szabályai alól valószínűleg minden nemzet adózási előírásai tesznek kivételeket (a magyar gyakorlat például a legkorszerűbb gépek gyorsabb megtérülését teszi lehetővé, a német előírások a környezetvédelmi berendezések esetében adnak könnyítést stb.).

Igen elterjedt nemzetközi gyakorlat szerint a tárgyi eszközök értékcsökkenésének elszámolását – más, közvetlen támogatási formák mellett – felhasználják a kutatási- fejlesztési (K+F) tevékenység serkentésére is. Ennek nemcsak az a formája létezik, hogy a legkorszerűbb gépek esetében az általánosnál gyorsabb leírást tesznek lehetővé, hanem egyéb sajátos módszerek is a gyakorlat részét képezik²⁷⁵. A legáltalánosabban elterjedt módszerek: a K+F kiadások *elszámolása költségként*, a K+F *berendezések gyorsított leírásának* engedélyezése és a K+F kiadásokkal összefüggő *adókedvezmények*.

Kedvezmények az adórendszerben

Az adórendszernek a K+F kiadásokkal összefüggő, azokra kedvezően ható elemei 11 ország (Kanada, USA, Mexikó, Ausztrália, Japán, Dél-Korea, Franciaország, Németország, Olaszország, Svédország, Egyesült Királyság) adatai alapján általában igen hasonlóak²⁷⁶, különbségek például abban állnak, hogy

- milyen hosszú időszakon át lehet leírni a K+F költségeket,
- a K+F ráfordítások szintje, vagy ennek növekménye a kedvezmények alapja,
- hogyan változnak a kedvezmények a K+F költségek szintjétől függően,
- milyen a társasági adó mértéke.

A K+F-re fordított kiadások tekintetében nemzetközileg eltér a folyó költségek és a tőkeárfordítások kezelése. (Általános, hogy a folyó kiadások a felmerülés évében leírhatók, a tőkekiadásokat vagy le lehet írni a felmerülés évében, vagy figyelembe kell venni a várható élettartamot. Az előbbi esetben természetesen alacsonyabb a nettó K+F költségek aránya a teljes ráfordításhoz képest.) Az eltérések bemutatása érdekében a K+F kiadások átlagos megoszlását használva:

²⁷⁵ Az áttekintés alapja Warda, Jacek: An International Comparison, Canadian R & D Tax Treatment, Report 125-94, The Conference Board of Canada 1994. tanulmányát, amelyet magyar nyelvű összefoglalóval kiegészítve az OMFB Fejlesztéspolitikai Főosztálya bocsátott rendelkezésünkre; felhasználtuk továbbá egy 1995-ös párizsi OECD konferencia beszámolóját: Working Group on Innovation and Technology Policy: Ad hoc meeting of experts on fiscal measures to promote R&D and innovation (Draft Report of the meeting held on 19 January 1995, OECD, Paris)

²⁷⁶ Mint látni fogjuk, eltér a 11 országtól Hollandia gyakorlata, amelynek jellemzőivel a kanadai tanulmány nem, csak az OECD konferencia foglalkozott.

bérek:	60%
anyagköltség:	<u>30%</u>
folyó kiadások összesen:	90%
gépek, berendezések:	5%
épületek, építmények:	<u>5%</u>
tőkekiadások	10%,

a levonható költségek alakulása országonként a következő képet mutatja

A folyó költségeknek és a gépek, berendezések, épületek amortizációjának elszámolható hányada jelenértéken 1993–1994

Ország	Folyó költségek	Gépek és berendezések	Épületek
		amortizációjának	
		levonása	
Kanada	$0,90 \cdot 1,0$	$0,05 \cdot 1,0$	$0,05 \cdot 0,300$
Egyesült Államok	$0,90 \cdot 1,0$	$0,05 \cdot 0,850$	$0,05 \cdot 0,263$
Mexikó	$0,90 \cdot 1,0$	$0,05 \cdot 0,916$	$0,05 \cdot 0,468$
Ausztrália	$0,90 \cdot 1,5$	$0,05 \cdot 1,368$	$0,05 \cdot 0,912$
Japán	$0,90 \cdot 1,0$	$0,05 \cdot 0,783$	$0,05 \cdot 0,399$
Dél-Korea	$0,90 \cdot 1,0$	$0,05 \cdot 0,763$	$0,05 \cdot 0,395$
Franciaország	$0,90 \cdot 1,0$	$0,05 \cdot 0,880$	$0,05 \cdot 0,720$
Németország	$0,90 \cdot 1,0$	$0,05 \cdot 0,825$	$0,05 \cdot 0,399$
Olaszország	$0,90 \cdot 1,0$	$0,05 \cdot 0,814$	$0,05 \cdot 0,446$
Svédország	$0,90 \cdot 1,0$	$0,05 \cdot 0,825$	$0,05 \cdot 0,399$
Egyesült Királyság	$0,90 \cdot 1,0$	$0,05 \cdot 1,0$	$0,05 \cdot 1,0$

Megjegyzés: 10 százalékos nominális kamatlábbal számolva

Sok országban lehetséges az adott évben ténylegesen felmerült K+F költségnél nagyobb összeget leírni az adóköteles jövedelemből. Ekkor vagy a tényleges ráfordítások *adott kulccsal növelt értékét* lehet elszámolni, vagy a tényleges ráfordításokon kívül a K+F kiadások előző évhez viszonyított *növekményének egy részét* is.

Az adókedvezmények csökkenthetik az adózás utáni K+F költségeket. A vizsgált 11 országban két fő formát alkalmaznak.

Az egyik esetben a K+F kiadások adott c részével közvetlenül csökkentik a cég adóját. Ha a K+F költségek teljesen levonhatók, akkor 1 dolláron a megtakarítás $(t+c)$ dollár (ahol t az adókulcs), a K+F adózás utáni költsége pedig $(1-t-c)$ dollár. Ha az adókedvezmény 10 százalék, az adókulcs 50 százalék, akkor az adómegtakarítás dolláronként 60 cent, a K+F adózás utáni költsége 40 cent. Ennek a módszernek egy alternatív változata szerint az adókedvezmény magában foglalhatja az adó egy adott c részét azzal, hogy az adóköteles jövedelem terhére elszámolt K+F költségéből a kedvezményt le kell vonni. A fenti jelöléseket használva az adómegtakarítás a K+F költségek egységére vetítve $[c+t(1-c)]$ dollár, az adózás utáni K+F költség pedig $(1-c)(1-t)$ dollár lesz. Számszerűen az adómegtakarítás 55 cent, az adózás utáni K+F költség 45 cent lesz.

A *másik esetben* az adókedvezmény alapja a cég K+F kiadásainak egy bázis-időszakhoz viszonyított névleges növekménye. (Példák a következő részben.)

A társasági adó mértéke természetesen közvetlenül befolyásolja a K+F kiadások adózás utáni költségét.

Az egyes országok K+F adórendszerének áttekintése

Kanada

A szövetségi társasági adórendszer egy sor jelentős kedvezményt nyújt a házon belüli K+F tevékenységet végző cégek számára. Egyaránt lehetővé teszi a folyó K+F költségek valamint a K+F célra használt gépek, berendezések 100%-os leírását. A K+F célú épületek esetében ellenben a szokásos 4%-os leírás.

Kanada adókedvezményt is lehetővé tesz a Kanadában felmerülő K+F költségekre. Nagy cégek esetében az adókedvezmény mértéke a K+F kiadások 20%-a, a kis cégek számára 35%. Egyes tartományok további adókedvezményeket is nyújtanak.

A szövetségi társasági adó kulcsát 1994-ben jelentősen csökkentették Kanadában: a nagy cégek esetében 21,84; a kis cégek esetében 12,84%-ra. Ezt kiegészíti a tartományi adó, amelynek kulcsa tartományonként, illetve nagy és kis cégek esetében ugyancsak eltér. (A nagyoknál 8,9–17,0, a kicsiknél 5,0–10,0% között mozog a kulcs.)

A tanulmány külön fejezetben rendkívül részletesen elemzi a K+F tevékenység támogatásának Kanadában kialakult gyakorlatát és megállapítja, hogy a vizsgált országok közül itt a legvonzóbb ebből a szempontból a társasági-adó rendszer.

Egyesült Államok

A társasági adó az Egyesült Államokban is a szövetségi és az állami adórendszerből áll. Az egyes államokban a K+F kiadások kezelésére nagyon hasonlít a szövetségihez. A folyó kiadások 100%-ban leírhatók a felmerülés évében, de lehetséges 60 hónapra elosztva is. A tőkekiadásokat a tőkejavakkal megegyező módon kell amortizálni. A K+F célú gépek és berendezések esetében a leírás általában 5 év, az épületeket 39 év alatt leírni.

A szövetségi kormány 20%-os adókedvezményt nyújt a folyó K+F költségek növekményére.

A szövetségi társasági adó mértéke 35%, az állami adókulcs 0–12,25% között mozog. Az állami szintű társasági adó levonható a szövetségi adó alapjából.

Mexikó

Mexikóban a folyó K+F ráfordítások a felmerülés évében leírhatók, de adókedvezmény nincs. A K+F célú gépek és berendezések vagy az új termék előállítását szolgáló műszaki fejlesztés maximum 35%-os éves kulccsal leírható. Az épületekre évi 5% az amortizáció. Elmaradott régiókban a K+F célú gépekre és berendezésekre 91%-os, épületekre 51%-os beruházási kedvezmény vehető igénybe.

Mexikóban a társasági adó mértéke 35%.

Ausztrália

Noha Ausztráliában nincs adókedvezmény, a vállalkozások az évi 20 000 dollárt elérő vagy meghaladó minősített folyó K+F kiadásaik 150%-át számolhatják el a felmerülés évében, a gépekre és berendezésekre fordított tőkekiadások 150%-át, az épületek költségeinek 100%-át írhatják le 3 év alatt lineárisan.

A társasági adó kulcsa 33%.

Japán

Japánban a folyó K+F költségek teljes mértékben elszámolhatók a felmerülés évében, de lehetséges a költségek 5 éves leírása is. A tőkekiadásokra sajátos leírási kulcsokat tartalmaznak az adótörvények a kiválasztott iparágak vagy nemzeti célok támogatása érdekében. A számtalan lehetőség mellett A „technopolis”-ok high-tech nagyvállaltai valamint a kis K+F vállalkozások számára lehetséges az első évben a beszerzési költség 30%-os, vagy a beszerzési ár 40%-os leírása. A maradék értéket 9 év alatt egyenletesen kell leírni. Az épületeket lineárisan 4%-os kulccsal kell leírniuk a nagyvállalatoknak, a kisvállalatok az első évben 8%-ot írhatnak le.

A társasági adóból a K+F folyó és tőkekiadásokra – az épületeket kivéve – 20%-os adókedvezmény kapható az 1966 óta elért legmagasabb ráfordítást meghaladó többlete után.

A K+F támogatására két új adókedvezményt vezettek be. Az egyik 7%-os, a 20%-os kedvezményhez hozzáadódhat és meghatározott technológiák (robottechnika, fejlett eljárások, biotechnológia, új anyagok) alkalmazásához kötődik, a másik a kis- és középvállalkozások K+F tevékenységét segíti, mértéke 6% és a 20%-os növekményi kedvezmény helyett vehető igénybe.

A társasági adó három szintű: országos, megyei és községi. A nagy cégek számára az országos adó 37,5%, a kicsik számára 28%. A megyei és helyi adó együttesen a nagy társaságok számára maximum 20,7%, a kicsik számára 17,3%.

Dél-Korea

A folyó K+F költségek teljes mértékben elszámolhatók a felmerülés évében, de lehetséges a költségek legfeljebb 5 éves leírása is. A K+F tőkeköltségek leírási rendszere összetett. A K+F célú gépek és berendezések tipikus leírási kulcsa évi 22,6%, az épületeké 5,6%.

A hazai cégeknek a K+F folyó és tőkekiadásokra Dél-Korea adókedvezményt nyújt technológiafejlesztésre és a munkaerő képzésére. A nagy cégek esetében ez 5%, a kisvállalatok számára 10%. A megelőző két év átlagos K+F ráfordításait figyelembe véve 25%-os növekményi adókedvezmény is van. A kedvezmények nem csökkentik az elszámolható K+F kiadásokat.

Az országos társasági adó mértéke 34%. Ehhez további adó járul, amellyel együtt 36,55%-ot ér el.

Franciaország

A folyó K+F költségek teljes mértékben elszámolhatók a felmerülés évében. A K+F gépek, berendezések leírása általában 5 éves, lineáris vagy a csökkenő maradványérték 40%-a évente. A 40% a lineáris kulcs és egy szorzószám szorzatából adódik, amelyet a törvény ír elő az 5–6 éves becsült élettartamú eszközök esetében ($20,0\% \cdot 2,0 = 40\%$). Az épületeket 20 év alatt lineárisan kell leírni. Azoknak az épületeknek, amelyeket kizárólag tudományos és műszaki kutatás céljára használnak, az első évben a beszerzési vagy építési költségük 50%-a leírható. A maradék érték a hátralévő 19 év alatt lineárisan írható le.

Franciaország növekményi adókedvezményt alkalmaz a K+F kiadásokra. Ennek mértéke az adott év K+F ráfordításai (kivéve az épületek) a két előző év inflációval korrigált átlagos ráfordításaihoz viszonyított többletének az 50%-a.

A társasági adó mértéke Franciaországban 33 1/3 százalék.

Németország

Németországban a folyó K+F költségek a felmerülés évében teljes mértékben leírhatók az adóköteles jövedelemből. A tőkekiadások az egyéb amortizálódó javakkal azonos módon kezelendők.

A gépek és berendezések vagy lineáris vagy a csökkenő maradványérték szerint (30%-os éves leírással). Az épületeket általában évi 4%-os lineáris kulccsal lehet leírni. A német adójog megengedi a K+F célú állóeszközök (berendezések és épületek) gyorsított leírását.

1989. december végétől Németországban nincs általános K+F célú adókedvezmény.

A társaságok jövedelemadója a nemzeti társasági adó és a helyi jövedelemadó együttese. 1993-ig a nemzeti (fel nem osztott profit) adó 50% volt, míg a helyi adó 15-20% között mozgott, attól függően, hogy a társaság melyik községben volt. A helyi adó leírható volt a nemzeti adó alapjából. A tanulmány 20%-os helyi adóval számol, így az együttes adókulcs 60% [$50,0 \cdot (1 - 0,2) + 20,0$].

1994-től a kormány az adókulcsot 1994. január 1-jétől 50%-ról 44%-ra javasolja csökkenteni. Ezt más intézkedések semlegesítik (a gyorsított leírás korlátozása, 7,5%-os szolidaritási járulék). Ha ezek a változások életbe lépnek, a társaságok együttes jövedelemadója Németországban 57,8%, azaz [$44,0 \cdot (1 - 0,2) + 0,75 \cdot 44,0 \cdot (1 - 0,2) + 20,0$] lesz.

Olaszország

A folyó K+F költségek a felmerülés évében száz százalékban elszámolhatók az adóköteles jövedelemből. A tőkeköltségeket a szokásos élettartam szerint kell leírni.

A gépeket és a berendezéseket általában 10 év alatt, az ipari épületeket 33 év alatt 3%-os kulccsal kell leírni. Az olasz társaságok ezekre gyorsított leírást alkalmazhatnak az első három adóévben. A kiegészítő leírás a kétszerese lehet a törvényes éves kulcsnak évente az eredeti költségekhez képest. A maximális teljes leírás így gépekre elérheti a 30, épületekre a 9%-ot az első három éves időszakban. A maradványértéket az élettartam hátralévő éveiben egyenletesen kell leírni. Egyéb adókedvezményt a K+F tevékenység nem élvez Olaszországban.

A társasági jövedelemadó kulcsa Olaszországban a adó 36%-os nemzeti és a 16,2%-os helyi adóból áll. A helyi jövedelemadó 75%-a leírható nemzeti adó alapjából.

Az együttes társasági adó Olaszországban 47,8% [$36,0 \cdot (1 - 0,75 \cdot 0,162) + 16,2$].

Svédország

A folyó K+F költségek teljes mértékben elszámolhatók a felmerülés évében. A gépekre és berendezésekre a maximális leírási kulcs általánosan 30% (csökkenő maradvány). A kutatási épületeket ugyanúgy kell kezelni mint az ipari épületeket, szokásos lineáris leírási kulcsuk 4%. A svéd törvények a gyorsított leírást nem engedik meg. A K+F tevékenységet adókedvezménnyel nem ösztönzik. Ezt az 1980-as évek közepétől beruházási tartalék váltotta fel, amely a jövőben felmerülő költségek fedezetére szolgál.

A társasági adó mértéke 30%.

Egyesült Királyság

Az Egyesült Királyságban mind a folyó, mind a tőkejellegű K+F kiadások teljes mértékben leírhatók az adóköteles jövedelemből a felmerülés évében. Ezen kívül más adókedvezmény nincs.

A társasági adó mértéke 33%.

Hollandia

Hollandiában teljesen eltér a K+F tevékenység támogatása a nemzetközi gyakorlattól. A kedvezményt az adóból és a társadalombiztosítási kötelezettségből nyújtják, összege a K+F bérköltségeken alapul – 100 000 guldenig a bérköltségek 25%-a (a kisvállalkozások támogatása érdekében), utána 12,5%, de a kedvezmény összege maximum 10 millió gulden.

A K+F adókedvezmények új irányzatai

A K+F adóztatásának területén több változás figyelhető meg. Az *első* az, hogy elmozdulás mutatkozik a K+F tevékenység és a műszaki fejlesztés helyi szintű támogatásának irányában. Ezt az jelzi, hogy nő azoknak a régióknak, államoknak a száma, amelyek saját, önálló K+F adókedvezményeket vezetnek be. Az adórendszerek vizsgálata azt mutatja, hogy a K+F adókedvezmények mellett több ország adókedvezményt nyújt az új technológia bevezetésére és elterjesztésére is.

Másodszor általános, hogy a kedvezmények a törvényekben jelennek meg. Az adókedvezmények hatásosságába vetett bizalom növekedése – különösen helyi szinten – tapasztalható Kanadában, az Egyesült Államokban, de Japánban és Dél-Koreában is. Az utóbbi két ország a kisvállalkozások támogatására is kiterjesztették. Az egyetlen kivétel Németország, ahol nem újították meg a beruházási kedvezményt.

Harmadszor, a K+F tevékenység támogatásában bekövetkezett változások költségvetési kényszereket tükröznek. Több országban, ha egy kedvezményt bevezettek, egy másikat megszüntettek vagy csökkentettek, illetve fordítva. A növekményi adókedvezménnyel kapcsolatos változások egy részét ugyancsak az szándék indította el, hogy a valódi K+F erőfeszítések jutalmazását hatásosabbá tegyék.

Összefoglalás, javaslatok

A tanulmány ezen utolsó részében a kialakult helyzet, állapot - a korábbi fejezetekben részletesen vizsgált meghatározó vonásainak - összefoglaló áttekintése alapján megkísérlünk választ adni a kutatás kezdetén megfogalmazott kérdésekre, illetve megpróbáljuk bemutatni, hogy a válaszokból következő javaslatok bevezetése, megvalósítása milyen következményekkel járhat.

1. A jelenlegi helyzet értékelése

1979-től kezdődően, elsősorban a világpolitikai feltételek szinte a hidegháború éveire emlékeztető megmerevedése, ami az afganisztáni háború és az erre reakcióként fellépő konzervatív politikai irányvonal következménye volt, a világgazdasági recesszió mint külső feltételek, valamint a korábbi alapvetően extenzív jellegű növekedési pálya forrásainak végleges elapadása következtében a magyar gazdaság egyre mélyebb és tartósabb hullámvölgybe, depresszióba került. A szűkebb régióban a magyar válságot minden sajátos vonása ellenére sem az egyedüliség jellemezte, hanem része volt a "szocialista tábor" általános, és végül is a rendszerek összeomlásához vezető válságának.

Az egyre elhúzódó recesszió közepette a nyolcvanas évtizedben a beruházások már ahhoz sem voltak elegendők, hogy elkerülhető lehessen a korábbi évtizedekben felhalmozott állóeszköz-állomány gyorsuló elöregedése. Így a kilencvenes évtized küszöbén a gazdaságnak legalább két, meghatározó következményekkel járó problémakörrel kellett szembesülnie: az első az állóeszköz-állomány fizikai elhasználódottsága, műszaki elavultsága; a második az állóeszközöknek az új helyzethez nem illeszkedő szerkezete jelentette. A strukturális ellentmondások több dimenzióban is fellelhetőek voltak: a gazdasági ágak vonatkozásában, ami a beszerzési és értékesítési piacok átrendeződésének a következménye; regionális értelemben, ami viszont az előzőekkel továbbá a korábbi évtizedek koncentrált és részben politikai indíttatású fejlesztésével függött össze. A beruházási, állóeszköz-fejlesztési döntések determinációja igen nagy, évtizedekre meghatározhatják egy-egy ágazat, terület helyzetét, sorsának alakulását. Így a hosszú távú szerkezeti problémák és a gyorsan megváltozott gazdasági feltételek ütközésének a következménye az állóeszközök jelentős részének leértékelődése, feleslegessé válása, máshol a szűk keresztmetszetek megjelenése és mindezzel együtt a nagymértékű, gyorsan növekvő részben abszolút, részben átmeneti szerkezeti munkanélküliség kialakulása lett.

Az állóeszköz-állomány fizikai és műszaki állapotából, valamint szerkezetéből fakadó kihívásokra, annak tömege miatt, rövid távon nyilvánvalóan lehetetlen válaszolni, a kérdést tehát csak úgy lehet feltenni, hogy 1.) miképpen lehet a meglévő *eszközállományt jobban működtetni*; 2.) hogyan lehet a meglévők *cseréjét, bővítését felgyorsítani*?

1.) A kilencvenes évtized eddigi története - természetesen csak a jelen kutatás speciális szemüvegén keresztül nézve - a fenti kérdésekre adott válaszokból is áll. *A meglévő eszközök jobb működtetésének* részben a privatizáció próbált megfelelni, feltételezve, hogy igaz az a posztulátum, miszerint a felhalmozott eszközállomány és vagyon hatékony kezelésére az állam csak kevésbé alkalmas. A történelmi léptékkal mérve szinte páratlanul gyors tulajdonosi, szervezeti átalakulást illusztrálják a következő táblázat adatai:

1. táblázat

A kettős könyvelést vezető vállalkozások száma (db) és nettó árbevétele (Mrd Ft, illetve millió Ft) gazdálkodási formák szerint 1985-1994, a pénzügyi tevékenység nélkül

Évek	Vállalat		KFT		RT		Szövetkezet		Egyéb	
	db	Mrd. Ft	db	Mrd. Ft	db	Mrd. Ft	db	mill. Ft	db	mill. Ft
1985	2 042	3 117	42	10	8	1	2 713	534,8	0	0
1986	2 108	3 243	0	0	0	0	2 673	565,1	0	0
1987	2 121	3 450	5	7	8	2	2 622	614,9	0	0
1988	2 143	3 555	53	12	68	26	2 348	579,4	0	0
1989	1 999	3 828	385	96	206	171	2 034	651,3	83	2,7
1990	1 859	3 641	1 017	352	384	445	1 974	668,2	126	21,7
1991	1 630	2 529	1 920	592	593	736	1 955	510,8	177	23,3
1992	1 484	1 121	48 025	2 259	1 444	1 866	3 844	437,2	2 450	85,6
1993	748	378	56 432	3 164	1 915	2 454	3 875	381,8	3 218	116,2
1994	440	231	67 332	4 441	2 172	3 279	3 737	406,3	5 124	209,8

Forrás: 1992-ig a mérlegbeszámolókból, ezt követően a társasági adó bevallásokból számított aggregált értékek.

Az elmúlt években a gazdaság nemcsak szervezeti, de *szervezetileg* is alaposan megváltozott. Végérvényesen a múlt kódébe vett a korábbi centralizált nagyvállalati struktúra és átadta a helyét a kis- és középvállalkozásoknak:

2. táblázat

A kettős könyvelést vezető vállalkozások száma (db) a vállalkozásban foglalkoztatottak létszáma szerint 1985-1994, a pénzügyi tevékenység nélkül

Évek	0 fő	1 - 9 fő	10 - 49 fő	50 - 299 fő	300 - 999 fő	1000 fő felett
1985	309	38	141	1 671	1 865	781
1986	347	23	143	1 687	1 832	755
1987	384	25	151	1 682	1 774	740
1988	391	54	167	1 567	1 713	720
1989	n.a.	n.a.	n. a.	1 493	1 682	663
1990	312	322	497	2 100	1 579	550
1991	509	476	929	2 681	1 317	363
1992	17 559	23 753	9 918	4 703	1037	277
1993	18 598	30 238	11 592	4 728	811	221
1994	22 014	38 082	13 022	4 720	764	203

Forrás: 1992-ig a mérlegbeszámolókból, ezt követően a társasági adó bevallásokból számított aggregált értékek.

A különböző dimenziókban megfigyelhető szerkezeti változások közös jellemzője az volt, hogy általánosan nem különböző ütemű növekedés, hanem *összességében folyamatos csökkenés, visszaesés kíséretében* zajlottak le, ami a szükségszerű átalakulást még keservesebbé tette. Az erőteljesebb leépülés és a lassabb építkezés eredője úgy tűnik az évtized középső harmada végének környékén éri el azt a küszöböt, amelyet átlépve a szervezeti metamorfózis eredménye pozitívvá válhat. Az mindenesetre eléggé bizonyosnak

látszik, hogy a nagy strukturális változások a tulajdonviszonyok, a gazdasági ágak, a gazdálkodási formák, az új vállalkozások megjelenése, a jogi, szabályozási háttér vonatkozásában, kivéve az államháztartás, a szociális ellátás területeit, a dinamikus nyugvópont közelébe kerültek, az elmúlt félévtizedhez hasonló mértékű, horderejű átalakulásra *ceteris paribus* nem kell számítani.

2.) Az állóeszköz-állomány fizikai, műszaki, technikai, technológiai *megújításának gyorsítási lehetőségei* a belső felhalmozási képesség alakulásából és a külföldi forrásokból fakadhatnak.

A külföldi tőkebefektetéseket tekintve a magyar gazdaság már a nyolcvanas évtizedben is a sorstársainál kedvezőbb helyzetben volt. Ennek gyökerei részben szubjektív, részben objektív okokban keresendők. A szubjektív tényezők között a hagyományos, történelmi kapcsolatokat, az ország viszonylagos nyitottságát, megismerhetőségét, reform törekvései miatt az átlagosnál kedvezőbb megítélését lehet megemlíteni. Az objektív elemek között regionális helyzetét, gazdasági, jogi pénzügyi infrastruktúrájának szintjét szokás szoba hozni. Ezen szempontok együttesen még erőteljesebbé váltak a nyolcvanas évtized végén az ország sikeres nemzetközi szerepvállalásának eredményeként. Mindezek következtében a kilencvenes évtized első felében a közép-kelet-európai régióba jutó közvetlen külföldi tőkebefektetések közel egyharmada, 31,4 százaléka, Magyarországra irányult:

3. táblázat

Közvetlen külföldi tőkebefektetés Kelet-Európában (millió dollár)

Ország	1994	1995	1990-95	1996-2000
Magyarország	1 146	4 400	11 200	12 968
Lengyelország	1 875	2 500	7 148	21 969
Csehország	878	2 500	5 666	15 466
Szlovákia	187	200	775	2 150
Szlovénia	87	150	501	3 052
Albánia	53	75	205	583
Bulgária	105	150	412	1 428
Románia	340	400	933	4 017
Más balkáni országok	120	100	300	2 210
Baltikum	430	400	1 280	1 890
Oroszország	1 000	2 000	4 400	26 960
Ukrajna	91	113	574	1 400
Más FÁK-országok	640	800	2 300	5 085
Kelet-Európa	4 791	10 475	27 140	63 847
Kelet-Európa és a volt Szovjetunió	6 952	13 788	35 694	99 186

Forrás: Economist Intelligence Unit/Financial Times

Magyarországon közölte a Magyar Hírlap, 1996. március 26., Gazdaság melléklet, 11. oldal, "Növekvő külföldi tőkebefektetés Kelet-Európában, Magyarország az élen" című cikkben.

Bár a magyarországi adatok igen kedvezőek, azért az is egyértelműen kiviláglik belőlük, hogy a korábban vázolt gondok megoldására ezek a források nem elegendőek, jelentős, a

privatizációhoz kapcsolódó részük nem is jelent új eszközöket, "csak" tulajdonos váltást. Mindebből következően, reálisan számolva az eszközállomány megújításának igazi motorja alapvetően a belső felhalmozás lehet.²⁷⁷

A belső felhalmozás forrásait röviden a következő táblázat adatai mutatják be:

4. táblázat

A kettős könyvelést vezető vállalkozások álló-tárgyi-eszközeinek bruttó értéke, az értékcsökkenés és a beruházások állománya, valamint az értékcsökkenés éves értéke a pénzügyi tevékenység nélkül, milliárd Ft-ban és a vállalkozások száma (db), 1985-1994

Évek	Bruttó érték	Ért.cs. állománya	Beruházások	Éves ért. csökk.	Vállk. száma
1985	2 063	723	126	90	4 805
1986	2 168	758	107	96	4 787
1987	2 263	787	116	99	4 756
1988	2 741	1 206	123	101	4 612
1989	2 862	1 243	139	110	4 707
1990	2 947	1 248	156	112	5 360
1991	3 116	1 102	141	112	6 275
1992	3 479	653	175	252	57 247
1993	4 330	644	223	257	66 188
1994	4 876	786	326	321	78 805

Forrás: 1992-ig a mérlegbeszámolókból, ezt követően a társasági adó bevallásokból számított aggregált értékek.

Az adatok igen szemléletesen jeleznek néhány jellegzetességet:

- Az állóeszköz-állomány bruttó értéke folyó beszerzési árakon 1985-ről 1994-re 136 százalékkal emelkedett, ami tekintettel a beruházási árindexekre, továbbá a vállalkozások számának exponenciális növekedésére, reálértéken és összességében igen *szérsény növekedést* jelez.
- 1988-1990 között az állóeszközök amortizáltsága megközelítette az ötven százalékot, ami figyelembe véve az akkori átlagos leírási kulcsokat, jelentős elhasználódottságot mutat. Az 1993 előtti *szervezeti átalakulások* nagymértékű hatását tükrözik az 1992-1994-es adatok, amikor is az amortizáltság 15-19 százalékra csökkent. (A nettó érték aránya növekedett.)
- Az első pontban már érintettük, de külön is ki kell emelni, hogy az álló-tárgyi-eszközök növekedésére, eltekintve az 1993-as évtől, az új vállalkozások tömeges belépése csak kismértékű hatást fejtett ki. Magyarán, az eszközök folyó áron számított közel kétharmada 1994-ben is *azonkál*, illetve azok jogutódjainál *koncentrálódott, akik azt korábban is birtokolták*.²⁷⁸

²⁷⁷ Röviden érdemes itt utalni Németországra, ahol a hatalmas investíció ellenére ténylegesen a volt NDK integrálása, megújítása nem fejeződött be, mind a mai napig pl. az OECD statisztikák is külön mutatják be a két országrész teljesítményét.

²⁷⁸ Lásd a vállalkozások számát a táblázatban.

- Az éves értékcsökkenésnek a bruttó értékhez viszonyított aránya folyó árakon 2-3 százalékponttal emelkedett 1991 után.²⁷⁹ *A tárgyi eszközök átlagos leírasi ideje* így 14-17 évre csökkent.
- A (befejezetlen) beruházások év végi állománya 1992-ig átlagosan 10-40 százalékkal meghaladta az éves amortizáció mértékét. Az ezt követő három évben azonban a két kategória viszonya az ellenkezőjére fordult. Ezt csak részben magyarázza a nettó beruházások nagysága, az okok közé a vállalkozások átlagos méretének a jelentős csökkenését, a szervezeti átalakulások utáni "újra amortizálást", továbbá a beruházások amortizálhatóságára vonatkozó jogszabályi lehetőséget kell sorolni.²⁸⁰

Az eddigiek alapján talán aligha vitatható, hogy a további gazdasági fejlődésnek, sok más, súlyos teherként nehezedő probléma megoldása mellett, az egyik kulcskérdése az álló-tárgyi-eszközök minél gyorsabb megújítása. Az sem lehet kétséges, hogy ezt elsősorban a belső erőforrásokból kell megvalósítani, a külső befektetések jelenléte nélkülözhetetlen, de nem elégséges. Ezen a ponton azonban máris le kell szögezni, hogy ennek a folyamatnak a befolyásolásában az értékcsökkenés elszámolásának gazdasági szabályozása csak másodrangú, epizód szerepet játszhat, a lehetséges kimenet sikeressége vagy sikertelensége messze e körön kívüli feltételektől függ. Mindez persze nem jelenti azt, hogy elhanyagolható lehetne e szerep fontossága, de tisztában kell lenni annak mértékével, súlyával.²⁸¹ *A beruházások feltételeinek, a hitellehetőségeinek, a kamatoknak, a pénzügyi költségeknek stb. kismértékű változtatása is nagyobb hatással lehet a jövedelmezőségre, a megtérülésre, a megújításra, mint ami az amortizációs rendszerrel elérhető.*

A jelenlegi helyzet rövid áttekintéséhez szervesen hozzátartozik *a szabályozási háttér* néhány szavas értékelése is. Magyarország az elmúlt 7-8 évben igen komoly erőfeszítéseket, lépéseket tett abba az irányba, hogy jogrendje, a gazdaság működésének szabályai közeledjenek a fejlettebb régiók törvényeihez. E folyamaton belül külön fordulópontnak tekinthető az 1992. év, amikor a számvitelről, valamint a társasági adóról szóló törvények hatályba léptek. A kialakult számviteli rend és adószervezet, - különösen a számviteli szabályok - ma lényegében megfelelnek a nemzetközi normáknak, ugyanazok a fogalmak ugyanazzal a tartalommal épültek be a magyar gyakorlatba, az ideérkező tőkebefektetőknek ma már nem szükséges egy tőlük teljesen idegen világ üzleti szabályaihoz alkalmazkodniuk.²⁸²

A fenti két bekezdés átfogó értékelése nem elegendő ahhoz, hogy itt a feladatot lezárhassuk. A következő részben néhány határozottan megfogalmazott kérdésre szeretnénk a tanulmányban eddig felhalmozott tények fényében a véleményünket ismertetni.

²⁷⁹ Emlékeztetünk rá, hogy 1992. I. 1-jétől hatályos a számviteli törvény és a társasági adóról szóló törvény is ezt az időpontot jelölte ki, ami előtt és után aktívált tárgyi eszközöket a "A", ill. a "B" fejezet szerint kell az adóelszámolásokban leírni. Lásd részletesebben a tanulmány Első részének I. fejezetét.

²⁸⁰ Lásd részletesebben a tanulmány Első részének I. fejezetét.

²⁸¹ Mint azt a költségstruktúra vizsgálatánál láttuk, az amortizáció súlya a költségek között a vállalkozások túlnyomó többségénél a 2,5-5,0-os sávba esett. Ez nagyjából jelzi azokat az arányokat is, hogy a kulcsok jelentős változtatása szélsőséges esetben milyen léptékű költségstruktúra módosulásokat idézhet elő. Ez, akárhogyan is nézzük, eltörpül amellel a költségborulás mellett, amit pl. egy ÁFA visszaigényelhetőség változtatás, vagy a bért és járulékait, a vámszabályokat stb., a fogyasztási és egyéb adónemeket érintő módosítás azonnali bevezetése jelenthet. Közismert az az eset, amely az ÁFA törvény 1996-os módosításával (62.§ (2) bek. c) pont) a használt személygépkocsi értékesítésével foglalkozók gazdálkodási feltételeit változtatta meg jelentősen egyik napról a másikra. A 25%-os árnyövekedés árnyékában az amortizációs költségárány csak töredéknek minősülhet.

²⁸² Ez szinte teljes bizonyossággal közrejátszott abban, hogy Magyarország az elmúlt időszakban az Európa keleti felébe irányuló tőkebefektetések kiemelt célállomása volt.

2. A kérdések, amelyekre válaszolni kell

Az itt explicite kifejtendő kérdések a munkák megkezdésekor szinte kutatási célként megfogalmazódtak, mint olyanok, amelyekre a válaszokat, amennyiben ez lehetséges meg kell adni. A kutatás alapkérdései a következő csokrokba köthetők:

1. *Összességében milyennek ítéljük meg a magyar amortizációs rendszer működését, szabályait?*
2. *Hogyan minősítjük a leírási kulcsok mértékét?*
3. *Mennyiben megfelelő a leírási kulcsok linearitása?*
4. *Hogyan kezelje az amortizációs rendszer az inflációt?*

A kutatás kezdetén feltett kérdésekből kiderül, hogy azok az amortizáció költség és megtérülés oldalai közül inkább a másodikat hangsúlyozzák.²⁸³ Ez ugyan nem kifogásolható, de a korrekt válaszokhoz a másik szempont vizsgálata is hozzátartozik, amire a 4. fejezetben kerül majd sor.

1. Az amortizációs rendszer általános megítélése

A magyar amortizációs rendszer *egésze megfelel a nemzetközi gyakorlatnak*. Részleteiben minden ország módszere mutat eltéréseket, így Magyarországé is, de ez nem haladja meg a "szokványos mértéket", a magyar szabályozás nem lóg ki a sorból, viszonylag gyorsan rákerült a nemzetközi útra.

A számviteli törvény és a társasági adóról szóló törvény ellentmondása²⁸⁴ sem üt el a nemzetközi gyakorlattól, de ennek a diszharmóniának a tartós fenntartása nem indokolt. Az ellentmondás lényege a két jogforrás eltérő kiinduló megközelítéséből fakad: az első elismeri a gazdálkodás szuverenitását, önálló helyzetfelismerését, a megtérülési elvet, míg a második törvény ezeket kétségbe vonja és korlátozza. *A tiszta piaci magatartás elősegítése mindenképpen a számviteli alapelvek mindenki számára szankciókkal alátámasztott kötelező betartatását követelné meg.*

A részletesen bemutatott gyakorlat²⁸⁵ szerint a magyar gazdaságban a társasági adóról szóló törvényben rögzített értékcsökkenési leírási szabályoktól való eltérés, egy szűk, az 1 000 főnél többet foglalkoztató, maximálisan 50-60 részvénytársaságból álló csoporttól eltekintve kismértékű, *a szabályokhoz alkalmazkodás az általánosan jellemző*. Ez jelenthetné egyrészt azt, hogy az adótörvény által előírt amortizációs normák általában megfelelnek az álló-(tárgyi)-eszközök tényleges fizikai, üzleti élettartamának, de a bizonyíthatóbb eset az, hogy az adótörvényhez való alkalmazkodási kényszer erősebb, mint a számviteli törvény által megfogalmazott számviteli alapelvek betartásának követelménye. Tekintve, hogy az egyes vállalkozások különböző *gazdasági ágakban, régiókban, gazdálkodási formában, eltérő piaci feltételek között* működnek, szinte bizonyosra vehető az adótörvényben rögzített leírási

²⁸³ A kérdésekből az is kitűnik, hogy azok döntően a társasági adóról szóló törvényre vonatkoznak. A továbbiakban az összefoglalás is alapvetően ennek a törvénynek a vizsgálatára irányul.

²⁸⁴ Ezzel kapcsolatban a 12. Nemzetközi Számviteli Standard-ban lírtakra utalok vissza az Első rész I. Fejezetének 1.1. alfejezetében.

²⁸⁵ Lásd a Második rész II. Fejezetében leírtakat.

formának és kulcsoknak az üzleti gyakorlatban tömegesen előforduló ellentmondása a számviteli alapelvekkel. Erre engednek következtetni az "1 106-os minta" feldolgozásának eredményei is.²⁸⁶

- A vállalkozásoknak mindössze egyharmadát *nem befolyásolta a társasági adóról szóló törvény* a tárgyi eszközök leírásának elszámolásakor. A másik kétharmad rész jelentősen több mint a felénél az elszámolásakor az adótörvény előírásai fontos szerepet játszottak; Lényeges *a nyereségesek és a veszteségesek közötti megítélésbeli különbség: az előbbieknél az adótörvény nagyobb súlyt kapott, mint a másik csoportnál.*
- A feldolgozás során az adatokból kitűnt, hogy a vizsgált metszetekben *nincs kimutatható szoros kapcsolat az amortizáció költségházyadbeli súlya és a törvények megítélése között.* A minta alapján az értékcsökkenés elszámolásával kapcsolatosan így nem látszik igaznak teljesülni az a költségvetési látókörű "szemrehányás", miszerint a vállalkozások az amortizáció elszámolásával elsősorban az adófizetést kívánják elkerülni²⁸⁷, hanem sokkal inkább a termelési-gazdálkodási szempontok a meghatározók.
- Figyelemre méltó a *gazdálkodási formák* részéről megnyilvánuló megítélésbeli eltérés. A vállalatok, a szövetkezetek sokkal kevésbé reagáltak a törvényi különbségekre, mint a napjainkban domináns újkeletű vállalkozások.
- A mintában szereplők egyöntetű véleményét, a két törvény közötti jelentős megítélésbeli különbségét mutatta, hogy a választadók 70 százaléka a számviteli törvény szerinti leírást találta a megfelelőbbnek, a fentmaradó 30 százalék fele-fele arányban az adótörvény mellett, illetve mindkét törvény elvetéséért voksolt.

A két törvény közötti diszkrepanciának²⁸⁸ nem elhanyagolható következményei is vannak:

- A társasági adóról szóló törvény közvetve a számviteli törvény előírásainak megszegése irányába indíthatja a vállalkozókat azáltal, hogy olyan szempontok figyelembevételére is rákényszerítik a döntéshozókat, amelyek kívül állnak a számviteli törvény hatókörén.
- Az előző pont miatti eltérés a számviteli alapelvektől megkérdőjelezheti a mérleg valóságát: a mérleg összegezt magasabbnak, a tárgyi eszközök fizikai és erkölcsi elhasználódottságát alacsonyabbnak mutathatja a valóságosnál, ami mind makro oldalról (pl. elemzések), mind mikro szinten (pl. hitelminősítések) gondot okozhat.
- A számviteli törvény írott betűjének és szellemének betartása olyan többlet áldozathozatalra kényszerítheti a vállalkozót, amennyiben az SZT. és az TA. szerinti rövidebb és hosszabb leírás közötti eltérés jelentős, amely makro gazdasági szempontból nem indokolt, mert gátja lehet a józan üzleti kockázat vállalásnak és ezen keresztül piac szűkítő hatása is lehet.
- A vállalkozók teherviselését tovább növeli az infláció, amely ugyanakkor a költségvetés számára reálértéken növekvő adóbevételeket jelent(het).²⁸⁹

2. Hogyan minősítjük az adótörvény szerinti leírási kulcsok mértékét?

²⁸⁶ Lásd erről részletesebben a Második rész III.3. alfejezetében kifejtetteket.

²⁸⁷ Lásd erről az Első rész I. Fejezetében leírtakat.

²⁸⁸ Részletes kifejtését lásd a Második rész II. Fejezetében.

²⁸⁹ Ennek mechanizmusait mélyebben majd a 3. alfejezetben vizsgáljuk meg.

Ezzel a kérdéssel kapcsolatban az előző pont befejező gondolatsorát lehetne megismételni: az amortizációs kulcsok nagysága, vagyis a különböző csoportokba sorolt tárgyi eszközök leírási ideje nem tér el jelentősen a nemzetközi gyakorlatban előforduló értékektől. Ami igazán hosszúnak tekinthető az épületek leírási ideje.²⁹⁰ A gépek, felszerelések, berendezések, járművek amortizálása alapvetően megfelel a kor követelményeinek.

Az "1 106-os minta" feldolgozása felhívta ugyanakkor a figyelmet arra is, hogy a vizsgálatunkba bekerült vállalkozások nem elégedettek a leírási kulcsok mértékével, szinte kivétel nélkül mindegyikük csökkentené a leírási időket. Szinte ugyanilyen arányban kívánták azt is, hogy a leírás módja bővüljön a gyorsított leírás lehetőségével. A leírási idő, a leírási mód és az inflációs helyzet olyan kölcsönösen összefüggő kérdések, amelyek túlmutatnak a jelen körön, így azokat már nem itt, hanem a következő alpontokban vizsgáljuk meg tüzetesebben.

3. Mennyiben megfelelő a leírási kulcsok linearitása?

A társasági adóról szóló törvényben rögzített egyedüli leírási módot, a linearitást nem tartjuk megfelelőnek az amortizáció elszámolásának szabályozásához, illetve alkalmas eszköznek a beruházások megtérülésének biztosításához, mert

- nincs összhangban a számviteli törvénnyel, a számviteli alapelvekkel,
- inflációs körülmények között²⁹¹ gyakorlatilag nem felel meg a megtérülési követelményeknek és az infláció minden terhét kamatostul a beruházó (befektető) vállára teszi,
- megnehezíti a vállalkozások beruházásait, drágítja azokat, így áttételesen kedvezőtlenül hat a jövedelmezőségre végül a gazdaság bővülésére,
- nem támasztják alá nemzetközi tapasztalatok sem, a fejlettebb országok gyakorlatában 10-15 éve alkalmazzák a lineáris leírás mellett a gyorsított (degresszív) leírás valamilyen formáját.

A nemzetközi gyakorlat néhány esetét illusztrálja a következő táblázat:²⁹²

²⁹⁰ A fejlett országokban az épületek leírási ideje átlagosan fele-harmada a magyarénak.

²⁹¹ Lásd a 4. alfejezetet.

²⁹² A táblázatban szereplő Ausztrália, Ausztria, Hollandia, Japán, Kanada, Nagy-Britannia, Svájc (1989-es) adatait Jávorka Edit: A technológiapolitika és eszköztára a korszerű piacgazdaságokban, Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, 1989 című könyvének 267-274. oldalai alapján állítottam össze (S.O).

5. táblázat

A leírás módjai néhány fejlett országban 1989-ben

Ország megnevezése	Előírt norma ²⁹³	Üzemi épületek		Gépek, felszerelések	
		Lineáris leírási mód	Gyorsított	Lineáris leírási mód	Gyorsított
Ausztrália	van	van	van	van	van
Ausztria	van	van	van	van+különleges ²⁹⁴	van
Egyesült Államok ²⁹⁵	van ²⁹⁶	van	van	van	van
Franciaország ²⁹⁷	nincs	van	részleges	van	van
Hollandia	nincs	van	van	van	van
Japán	van	van	van	van	van
Kanada	van	van	van	van	van
Nagy-Britannia	nincs	van	van	van	van
Németország ²⁹⁸	van ²⁹⁹	van	van	van	van
Svájc	nincs	van	van	van	van
Svédország ³⁰⁰	van	van	nincs	van	van

4. Hogyan kezelje az amortizációs rendszer az inflációt?

Az 1106-os minta válaszai szerint minden tíz vállalkozásból legalább nyolc az infláció valamilyen mértékű *figyelembevételét javasolta*.³⁰¹ E tanulmány Második Részének III. Fejezete első megközelítésben nagyjából körvonalazta, hogy a megtérülési lehetőségekre milyen hatással van az áremelkedés. Ez nagyrészt megfelelhet a vállalkozások gondolkozási módjának is, így ezek alapján aligha meglepő a válaszok egybecsengése. Mindezzel azonban még nem lehetünk megelégedve, a tanulmány hivatkozott része is csak durva megközelítésnek tekinthető, célszerű tehát az árhatást további vizsgálatnak is alávetni. Mivel a vizsgálandó kérdés annyira alapvető fontosságú és összetett, ezért célszerű azt külön fejezetben, az eddigiektől elválasztva önállóan vizsgálni.

²⁹³ Az előírt normák alsó (leírási idő), illetve felső (leírási kulcs) limiteket jelentenek.

²⁹⁴ A lineáris esetben 100%-nál több is leírható.

²⁹⁵ Lásd az Első rész I. Fejezet I.4. alfejezetét.

²⁹⁶ A normától való eltérés lehetséges, ezt külön szabályozzák.

²⁹⁷ 1996-os adatok. Lásd a Harmadik rész, Nemzetközi kitekintés, Franciaországról szóló fejezetét.

²⁹⁸ 1996-os adatok. Lásd a Harmadik rész, Nemzetközi kitekintés, Németországról szóló fejezetét.

²⁹⁹ Németországi sajátosság a gyorsított leírás esetében alkalmazott szakágazati, termékcsoportonkénti, területi megkülönböztetés rendszere.

³⁰⁰ 1996-os adatok. Lásd a Harmadik rész, Nemzetközi kitekintés, Svédországról szóló fejezetét.

³⁰¹ Lásd a Második Rész V.3. Fejezetének idevonatkozó szakaszait.

3. A megtérülés feltételei inflációs gazdaságban

Az "1106-os minta" válaszaiból is kikövetkeztethető, de az általános vélekedés szerint is az infláció léte *ab ovo* lehetetlenné teszi a tárgyi eszköz befektetések megtérülését az értékcsökkenés leírásán és felhalmozásán keresztül. Egyértelműen ezt a megkérdőjelezhetetlennek tűnő álláspontot sugallta a jelen tanulmány hivatkozott korábbi fejezete is. A mostani kitérőt, a téma önálló kezelését azért is tartjuk szükségesnek, mert szeretnénk tényszerűbben bemutatni ezen állásfoglalás hátterét, hogy rámutathassunk az infláció-megtérülés szerintünk felületesen elfogadott kapcsolatának egyoldalúságaira és ebből következően a valóságos probléma kezelésének - az általánosnak tekinthető véleményről eltérő - általunk helyesnek vélt módjaira. Megelőzve a későbbi fejtegetések lényegét, le kell szögezni, hogy nem az infláció-megtérülés kapcsolat lényegét, hanem az ebből fakadó *veszteség mértékét* fogjuk megkérdőjelezni, illetve ebből következően a megoldás eszközeinek megválasztásában különbözik a véleményünk másokétól.

Az általánosan elfogadott álláspont rövid illusztrálásához egy, a közelmúltban elkészült és a kérdést alaposan körbejáró tanulmány legfontosabb megállapításainak ismertetését választottuk.³⁰² A pótlási hiánnyal kapcsolatos gondolatok áttekintése után térünk vissza a saját állásfoglalásunk bemutatására.

Az amortizációs és beruházási pótlási hiány

1. A fogalmak:

"Amortizációs pótlási hiány akkor áll elő, ha az értékcsökkenési leírások hosszabb távon a vagyonerő érték egyszerű (bővítés nélküli) szinten tartását, vagyis a szükségessé váló felújítások és újraberuházások költségeit sem fedezik. E pótlási hiányt alapvetően vállalati szinten definiáljuk. Kiterjeszthető azonban e fogalom a nemzetgazdaság egészére is. Ekkor az egyes vállalatoknál jelentkező pótlási hiányok összegére gondolunk. A *beruházási pótlási hiány* azt jelenti, hogy az éves értékcsökkenés, plusz az adózott nyereségnek a beruházásokra fordított része, plusz a külső (egyéni és vállalati, belföldi és külföldi) befektetések együttes forrása sem teszi ki az egyszerű szinten tartás (zérus növekedés) pótlási szükségletét."³⁰³

2. A pótlási hiány transzformációja:

"A pótlási hiánynak megfelelő forrásmennyiség szétszóródhat. Az elsődleges jövedelemelosztzkodásban a pótlási hiány átkerülhet a bérágba, a nyereségágba, más vállalatokhoz belföldre és külföldre egyaránt.

A nyereségágba került pótlási hiány adóval és osztalékkal csökkentett maradéka még felhasználható pótlásra (ez azonban már nem az amortizáció, hanem a

³⁰² Az ismertetés a következő, az OMFB megbízásából készült tanulmány alapján készült:

Dr. Sebestyén Tibor: Amortizációs és beruházási pótlási hiány, Budapest. 1995. szeptember

³⁰³ Forrás: Dr. Sebestyén Tibor: Amortizációs és beruházási pótlási hiány, Budapest. 1995. szeptember, i. -ii., 4-5. és 12. oldalak

nyereség számlájáról való pótló beruházást jelent, vagyis ebben az esetben nem bővítő beruházás jön létre, hanem csak a szűkítés mértékét csökkentő).³⁰⁴

A transzformáció folyamata némi magyarázatra szorul, mert első pillantásra nem nyilvánvaló, hogyan tud a hiány szétszóródni? A jelen tanulmány Második részének II. Fejezetében egy számpéldán keresztül mutattuk be az infláció hatását a pótlásra. Ott látható volt, hogy miközben az eredeti beszerzési ár után számított értékcsökkenés felhalmozott összege nem fedezte a folyóáras pótlást, addig az árbevétel a változatlan árhoz képest az infláció ütemének megfelelő többletet mutatott. A pótlási hiány ebben a konkrét esetben tehát az árbevétel *viszonylagos* (inflációs) többlete, aminek egy része vagy egésze csak azért keletkezik, mert a befektetett eszköz az infláció ütemével párhuzamosan nem értékelhető fel. Ez a többlet aztán sok ágon "szóródhat szét": fordítható a szintén növekvő anyag, félkész-, késztermék, áru beszerzésére (belföldre és külföldre), személyi jellegű kifizetésekre, egyéb költségekre, vagy adózás után osztalékfizetésre, beruházásra. Bárhova kerül is azonban, egy biztos, mint azt az illusztratív példában is jeleztük, hogy egy részéből az *inflációra visszavezethető adó lesz*.³⁰⁵

3. Megoldási javaslatok

Ha a probléma gyökere elméletileg tisztázható és világos, akkor ebből levezethető a megoldás fő vonulata is, és ezt követően kialakíthatók a részletes gyakorlati lépések is: így ha a veszteség forrása az, hogy a többi költségnemtől eltérően az amortizációs költségek, vagyis a megtérülési, pótlási lehetőségek, az áremelkedések következtében relatíve szűkülnek, akkor az igényelhető megoldásnak a befektetett eszközöknek valamilyen formában (árindex, újrabeszerzési ár) történő folyamatos átértékelése kínálkozik. Ugyancsak kivezető útnak bizonyulhat az eszközök leírási idejének a tényleges üzleti élettartamhoz képesti lerövidítése.

4. Az ajánlott megoldási utak problémái

Bármelyik megoldást választjuk azonban, tisztában kell lenni annak - a hivatkozott tanulmányban nem kifejtett és általában sem felismert - *következményeivel* is:

1. Mindkét megoldás ellentmond a számviteli alapelveknek, ami önmagában még nem volna baj, mert lehet, hogy az elvek nem jók. De nem véletlen, hogy mind a Nemzetközi Számviteli Standardok, mind a *nemzetközi gyakorlat* az infláció okozta és felismert problémák mellett *is következetesen kitart az eredeti beszerzési ár használatának elve mellett*. A zárt és az évszázadok tapasztalatain nyugvó számviteli rend ugyanis olyan egész egységet alkot, amelyből egyetlen elem külön kezelése az egész rendszer borulását von(hat)ná maga után.

³⁰⁴ Forrás: Dr. Sebestyén Tibor: Amortizációs és beruházási pótlási hiány, Budapest. 1995. szeptember, i. -ii. oldalak

³⁰⁵ "... a pótlási költségek mintegy kétharmada nyereségként jelenik meg minden olyan vállalkozásban, ahol nem volt alkalom az eszközök újraértékelésére. Ez más szavakkal azt jelenti, hogy az amortizáció harmadát nyereségadó formájában az állam elvonja."

Forrás: Kopátsy Sándor: Ne csapjuk be magunkat, Figyelő, 1991. június 6., 8. oldal, idézi: Dr. Sebestyén Tibor: Amortizációs és beruházási pótlási hiány, Budapest. 1995. szeptember, 1. oldal

2. A fenti, alapvetően elvi megfontolás mellett igen erős *gyakorlati érvek szólnak az eszközök valorizációja ellen*. Például mi legyen az átértékelések alapja? Valamilyen árindex? És milyen árindex: országos, regionális, ágazati, stb.? Lehetne továbbá a folyamatos átértékelés alapja az ugyancsak bizonytalan újrabeszerzési ár, piaci érték, katalógus ár is. Továbbá azokon a területeken, ahol a technikai fejlődés gyors, mit mivel vetünk egybe? Valószínűleg kitalálható megoldás a valorizáció szabályaira, de az is bizonyosra vehető, hogy az abban rejlő bizonytalanság nem fogja megoldani a megtérülés valós problémáját, gyaníthatóan több gondot fog okozni, mint az eredeti beszerzési ár elve, amelynek hátrányai legalább biztosan beláthatók és felmérhetők.

A pótlási hiány ismertetése után most visszatérünk a saját álláspontunk kifejtéséhez.

A vállalkozások szempontjából beruházás, függetlenül attól, hogy saját vagy külső (hitel) forrásból valósul-e meg, csak adózott jövedelemből finanszírozható. A vállalkozás a beruházással járó kockázatot azért vállalja, mert egyrészt nem elfogyasztani, hanem megőrizni kívánja megszerzett jövedelmét, másrészt további, egyéb választási lehetőségeinél kedvezőbb jövedelmet vár tőle.³⁰⁶

A vállalkozás a beruházás eredményeként létrejövő eszközök üzembehelyezése után fokozatosan nyeri vissza lekötött pénzét és jut annak többletjövedelméhez. A kérdés tehát az, hogy inflációs helyzetben hogyan is térül meg az eredetileg lekötött adózott jövedelem.

A amortizáció - ebben az összefüggésben nem a költség, hanem a *megtérülési szerepe* a fontos - az árbevételen keresztül elsődlegesen mindig pénzformában jelenik meg, így a pótlási szükségletek felmerüléséig különböző likviditású eszközformát ölthet. Így le lehet kötni a bankokban különböző időtartamokra, értékpapírokra váltható, kölcsön adható.³⁰⁷ Ezzel a vállalkozások nyilvánvalóan a megtérülési időszaknak ezen a részén igyekeznek megőrizni a részmegtérülés reálértékét.³⁰⁸

A következőkben táblázatba rendezve, egy fiktív példán keresztül tekintsük át, hogy a megtérülés védelme szempontjából hogyan módosítja az eszközöket a folyamatosan keletkező amortizáció újrabefektetése.

³⁰⁶ Ez ugyan eléggé elvont helyzet, de a továbbiakban olyan gazdaságot tételezünk fel, ahol a vállalkozások képessége legalább az egyszerű, nem bővített újratermelésre elegendő. Az ellenkező szituáció ugyanis a korábban megszerzett jövedelem felélését jelenti, a kiinduló feltevés viszont a jövedelem megőrzésére vonatkozik, ami *ex ante* biztosan feltételezhető.

³⁰⁷ Lényegében átmeneti eszközfölöslegről van szó, ami máshol átmeneti eszközhiányt pótolhat. Lásd a tanulmány bevezető részeiben leírtakat.

³⁰⁸ A Második rész II. Fejezetében bemutatott számpélda e pont előtt ért véget, az átmeneti újrabefektetés lehetősége nélkül inflációs körülmények között a megtérülés valóban gyorsan semmivé válik.

6. táblázat

A megtérülés a leírt értékcsökkenés újrabefektetése esetén, e. Ft-ban

Évek	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
	Beszerzési ár, I. 1.	Éves értékcsökkenés, XII. 31-én	Lekötés I. 1.	Kapott kamat, XII. 31-én	A kamat adója XII. 31-én	Kamat bevétel összesen	Megtérülés (2.+3.+6.), XII. 31-én
0.	10 000	1 000					1 000
1.	(12 000)	1 000	1 000	250	50	200	2 200
2.	(14 400)	1 000	2 200	550	110	440	3 640
3.	(17 280)	1 000	3 640	910	182	728	5 368
4.	(20 736)	1 000	5 368	1 342	268	1 074	7 442
5.	(24 883)	1 000	7 442	1 860	372	1 488	9 930
6.	(29 860)	1 000	9 930	2 482	496	1 986	12 916
7.	(35 832)	1 000	12 916	3 229	646	2 583	16 499
8.	(42 998)	1 000	16 499	4 125	825	3 300	20 799
9.	(51 598)	1 000	20 799	5 200	1 040	4 160	25 959
Σ		10 000		19 948	3 989	15 959	
0.	61 917						25 959

Feltételezések: árindex=20%, betéti kamat=25%, a kamat (társasági) adója=20%, leírási kulcs=10%

Számítási módszer: A vállalkozás a 0. év I. 1-jén üzembehelyezi eszközeit. XII. 31-én elszámolja az éves értékcsökkenést, amit az 1. év I. 1-jén tartósan leköt. Az 1. év XII. 31-én elszámolja az értékcsökkenést, amihez hozzáadja az előző évi amortizációt és a kapott nettó, adózott kamatokat, majd ezt az összeget a 2. év I. 1-jén együtt leköti. Mindez így folytatódik addig, amíg a leírás véget nem ér, és a teljesen elhasználódott eszközöket pótolni nem kell. Az új eszköz beszerzési ára viszont az áremelkedés következtében az új ciklus kezdetén az eredeti ár 1,2 tizedik hatványosorosa (61 917 e.Ft)

A szám példa egy kiválasztott esetet mutatott be. A feladat azonban általánosítható, így jobban is vizsgálható az árindex, a kamat, az adó és a megtérülés kapcsolata:

Jelöljük

B1-gyel a beszerzési árat az első ciklus elején (10 000 e. Ft),

B2-vel a beszerzési árat a második ciklus elején,

M-mel a megtérülést összesen,
p%-kal az éves áremelkedés ütemét (20%),
q%-kal a betéti kamatot (25%),
r%-kal a kamat adóját (20%),
n-el a leírási időt években (10 év).

(A zárójelekben a számpéldában szereplő értékeket tüntettük fel.) Ekkor:

$$M = B1/n * \{ 1 + [1+(1-r)*q] + [1+(1-r)*q]^2 + [1+(1-r)*q]^3 + \dots + [1+(1-r)*q]^{n-1} \} =$$

$$= B1/n * \frac{[1+(1-r)*q]^n - 1}{[1+(1-r)*q] - 1}, \text{ az eszköz újrabeszerzési ára pedig } B2 = B1 * (1+p)^n.$$

A megtérülés és az újrabeszerzési ár³⁰⁹ aránya:

$$\frac{M}{B2} = \frac{[1+(1-r)*q]^n - 1}{n * \{ [1+(1-r)*q] - 1 \} * (1+p)^n}, \text{ ahol } (1-r) > 0, p > 0, q > 0 \text{ és } n > 2$$

A kapott képletből az alábbi következtetések vonhatók le:

- Első pillantásra is látszik, hogy az újrabefektetés finanszírozhatósága az értékcsökkenésből a leírási idővel fordítottan arányos, azaz minél hosszabb a leírás, a keletkező amortizáció annál kevésbé képes fedezni a pótlást.
- Ugyancsak csökkenti a fizikai pótlás megvalósulásának esélyeit az árindex emelkedése.
- Az adókulcs változtatása a számlálót és a nevezőt egyaránt érinti, nem kell hozzá külön matematikai bizonyítás, ez a számpéldából is kitűnik, hogy minden egyéb tényező változatlansága esetén az adókulcs növelése a megtérülést csökkenti.
- A képletből kitűnik, hogy különböző n-ek esetén kereshetők olyan p, q, r számhármassok, amelyekre az M=B2 (megtérülés = új beszerzési ár) fennáll. (Ennek vizsgálatára később még visszatérünk.)

A példa elején feltételeztük, hogy a vállalkozások legalább az egyszerű újratermelésre *ex ante* képesek. Felmerülhet a kérdés, hogy folyamatos és bővülő beruházási tevékenység mellett, amikor az éves értékcsökkenés is folyamatosan emelkedik, és amiből az aktuális pótlási szükséglet kielégíthető, hogyan érinti az infláció a megtérülést? Véleményünk szerint a növekedés melletti látszólagos pótlási teljesülés³¹⁰ csalóka, elfedi a tényleges megtérülési viszonyokat. Lényege a pilótajátékhoz hasonlítható, ahol az elsők nyereségét az utolsók vesztesége finanszírozza, azaz ha az egyszerű újratermelés mellett nem térül meg a befektetés, akkor ez bővített üzembehelyezés mellett sem valósulhat meg, legfeljebb a befektetés kimerüléseig időben eltolódik.³¹¹

³⁰⁹ Nyomatékosan szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy az itt alkalmazott megközelítésünk erőteljesen számviteli szemléletű és igen komoly következményekkel járó leegyszerűsítést, ki nem mondott feltételezést tartalmaz. Ugyanis: "Egy korábban megszerzett, már működésben lévő termelőeszköz esetében ez az értékelés nemigen használható, mert valószínűleg nem találunk az értékelésre váró régi eszközzel azonos termelési eszközt. Ilyen körülmények között az érték megállapítása csak szubjektív megítélésre alapozódhat: a régi eszközök értékét az újhoz viszonyítjuk. Mérleget azért készítenek, hogy a részvényesek lássák: mit kezdtek a pénzüikkel a tőke működtetői. Ebből a szempontból az eszközök eredeti értéke lehet fontos. Bármely közbülső értékeléskor azonban az eredeti költség irreveláns, a beszerzési költség ugyanis olyan múltbeli adottság, amelynek az értékelés szempontjából nincs közgazdasági jelentősége. Ez a becsült érték nem azonos az eszközért a múltban kifizetett összeggel: azt az árat közelíti, amelyet egy vele összehasonlítható új tőkejóságért fizetnének a jelenben."

Bélyácz Iván: A tőke megőrzésének koncepciói, Közgazdasági Szemle, XLI. évfolyam, 1994. július-augusztus, 662-669. oldalak. Ezenkívül lásd még a tanulmány bevezető részében leírtakat.

³¹⁰ Ez volt hajdanában az ún. "dinamikus szintentartás" fogalmának elméleti alapja.

³¹¹ Ezt a kérdéskört részletesen vizsgáltuk egy korábbi tanulmányunkban:

A képletből nem következik a lineáris leírás miatt, de könnyen belátható, hogy *a leírás módjának megváltoztatása* módosítja a megtérülést. Ezt a következő példával szemléltethetjük: tegyük fel, hogy a leírás a francia szabályok szerint történik.³¹² Mivel a leírási idő 10 év, ezért a szorzó 2,5 így a kulcs 25%.

7. táblázat

A megtérülés a leírt értékcsökkenés újrabefektetése és degresszív leírás esetén, e. Ft-ban

Évek	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
	Beszerzés i ár, I. 1.	Éves érték- csökkené s, XII. 31-én	Lekötés I. 1.	Kapott kamat, XII. 31- én	A kamat adója XII. 31- én	Kamat bevétel összesen	Megtérül és (2.+3.+6.), XII. 31-én
0.	10 000	2 500					2 500
1.	(12 000)	1 875	2 500	625	125	500	4 875
2.	(14 400)	1 406	4 875	1 219	244	976	7 257
3.	(17 280)	1 054	7 257	1 814	363	1 451	9 762
4.	(20 736)	791	9 762	2 441	488	1 952	12 505
5.	(24 883)	594	12 505	3 126	625	2 501	15 600
6.	(29 860)	445	15 600	3 900	780	3 120	19 165
7.	(35 832)	445	19 165	4 791	958	3 833	23 443
8.	(42 998)	445	23 443	5 861	1 172	4 689	28 577
9.	(51 598)	445	28 577	7 144	1 429	5 715	34 737
Σ		10 000		30 921	6 184	24 737	
0.	61 917						34 737

Feltételezések: árindex=20%, betéti kamat=25%, a kamat (társasági) adója=20%

Számítási módszer: Lásd az előző táblázatnál és a Franciaországnál leírtakat.

A képletből nem derül ki, ezért külön bemutatásra szorul, hogy milyen a "p" és a "q" paraméterek egymáshoz való viszonya a megtérülés és a pótlás szempontjából. A kérdést a következőképpen tesszük föl: milyen "n", "q" és "p" mellett áll fenn az $M=B2$ egyenlőség?

A részletes matematikai bizonyításokat mellőzve a következő táblázat adataival érzékeltetjük, hogy különböző árindexek mellett milyen kamatlábak szükségesek ahhoz, hogy az évente keletkező amortizáció újrabefektetésével az egyszerű pótlás reálértéken megvalósítható legyen.

8. táblázat

Az infláció és a megtérülés kapcsolata a leírási idő, az árindex és a betéti kamatok függvényében

1. Leírási/megtérülési idő, év	2. Az árnövekedés üteme, %	3. A betéti kamatláb, %	4.=3.-2. A reálkamat, %
5	5	13	8
5	10	23	13
5	15	33	18
5	20	43	23
5	25	57	32
10	5	11	6
10	10	20	10
10	15	29	14
10	20	38	18
10	25	47	22
15	5	10	5
15	10	18	8
15	15	26	11
15	20	34	14
15	25	41	16

Kiegészítő magyarázatok:

1. Az egyszerűség kedvéért feltételeztük, hogy a kamatot nem adóztatják meg. Ennek figyelembevétele azzal a következménnyel jár, hogy a megtérüléshez az adó függvényében kell magasabb betéti kamatokkal számolni.
2. Az egyes sorok pontos értelme: pl. az elsőben lévő számok azt mutatják, hogy 5 éves leírási idő és 5%-os árnövekedés mellett (adózatlan) 13%-os betéti kamatláb szükséges az ezen időszak alatti *reál* megtérülés eléréséhez.

Ha a tárgyi eszköz tényleges üzleti élettartama hosszabb, mint a tervezett leírási idő, akkor a táblázatban szereplő egyenlőségi pontok utáni időszakban a betéti kamatokból származó bevétel már jövedelem, azaz a *megtérülés meghaladja a tényleges pótlási szükségletet*.

A számokból kitűnik, hogy a betéti kamatláb és az árindex közötti távolság igen nagy, az utóbbi nagyjából a kétszerese az infláció ütemének, ami a valóságban tartósan - talán csak alacsony ráták kivételével - aligha valósul meg. Valószínűsíthető, hogy *lineáris leírás* alkalmazásával a gyakorlatban a tárgyi eszköz befektetésének a megtérülése az amortizáció újrabefektetése mellett sem biztosítható.³¹³ Ha elvetjük az eszközök folyamatos

³¹³ Érdekes paradoxon, hogy *elméletileg* nem ez a helyzet az ingatlanok esetében. Minél hosszabb ugyanis a leírási idő, annál valószínűbb, hogy található olyan lekötés (kisebb a távolság az árindex és a betéti kamat között), amelynél az éves amortizáció újrabefektetésével létrejönnek a pótlás újrabeszerzési áron számított forrásai. Így például arra a kérdésre, "ki hiszi azt el, hogy egy 50-100 év alatt leírható ingatlan-beruházás amortizációs leírásaként egy vállalkozó adómentesen és a teljes reálértékben visszakaphatja a pénzét?", azt a választ lehet adni, hogy ha nem adóztatják meg a kamatbevételt és található olyan lekötés, amelynek kamata évi 26%, akkor évi 20%-os áremelkedés mellett, 50 éves leírással, vagy évi 23%-os kamattal 100 éves leírással még lineáris leírás esetén is a vállalkozó meg tudja őrizni befektetett eszközeinek reálértékét. A kapott kamatok, illetve reálkamatok (6%, illetve 3%) valósághoz közelálló voltát mutatja az, hogy mindkettő alatta marad az USA 1960 utáni átlagos reálkamatlábának. Lásd Paul A. Samuelson - William D. Nordhaus: Közgazdaságtan, II. Mikroökönómia, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 932-933. oldal.

átértékelhetőségének lehetőségét³¹⁴, akkor a leírás módjának megváltoztatása látszik olyan járható útnak, amely lehetővé teszi a megtérülést és a pótlást.³¹⁵

Összefoglalva a fentieket megállapítható, hogy a számviteli alapelvek fenntartásával (eredeti beszerzési érték figyelembevételével), az eszközök folyamatos átértékelése nélkül inflációs körülmények között is bizonyos feltételek teljesülése esetén (leírási mód, árindex, kamatszint, reálkamatok) megvalósulhat a befektetett eszközök reálértéken való *megtérülése*, az elhasználódott eszközök *pótlása*.

4. Javaslatok és következményeik

Az előző részekből remélhetően az olvasó számára is tisztán látható e tanulmány szerzőjének állásfoglalása, és talán kikövetkeztethetővé váltak azok a lehetséges fejlesztési lépések is, amelyek megtételére a jelenben és a közeljövőben módunk nyílhat. A tanulmány ezen utolsó fejezetében már bizonyítás nélkül, felsorolásszerűen foglalkozunk össze ezeket.

1. Mindenekelőtt elvi, jogelméleti jelentősége van annak, hogy a két alapvető jogforrás, a számvitelről valamint a társasági adóról szóló törvény rendelkezései közeledjenek egymáshoz. Egy olyan választott grémium mint amilyen az Országgyűlés, tekintélyvesztés nélkül aligha engedheti meg magának, hogy ugyanazzal a szájjal fújjon egyszerre meleget és hideget. Hosszabb távon a két törvény közeledésének az adótörvényben foglalt korlátozások feloldásával kell megvalósulnia, mert amíg a számviteli törvény több évszázados, kijegecesedett európai tapasztalatokon nyugszik és képes biztosítani a vállalkozások szuverenitását, addig az adótörvények mindig is ki voltak és ki lesznek téve a különböző költségvetések (kamara, kincstár) rövidtávú szeszélyeinek.
2. Elsősorban ugyancsak elvi jelentősége van annak, hogy az 1992 előtt és után aktivált eszközök értékcsökkenésének elszámolási szabályai közötti eltérést meg kell szüntetni. Semmi sem indokolja azt, hogy a korábban született korosztályokat a fiatalabbakhoz képest hátrányos megkülönböztetés érje.
3. Az épületek esetében a leírási időt a leírás lineáris módja mellett 25-50 évre indokolt csökkenteni.
4. A műemléki felújítások, a bérlakás beruházások, továbbá a környezet védelmét szolgáló ingatlan beruházások esetében megengedhetővé kellene tenni a gyorsított leírás valamilyen változatának alkalmazását.
5. A gépek, felszerelések, járművek leírásánál a jelenlegi kulcsok fenntartása, esetleg kismértékű növelése mellett szintén megengedhetővé, de nem kötelezővé kellene tenni a gyorsított leírás valamilyen változatának alkalmazását.
6. A fejlett országokban alkalmazott technikákhoz hasonlóan a társasági adóban is támogatni szükséges a K+F tevékenység költségeinek elszámolását.
7. A leírási idők csak alulról (a leírási kulcsok csak felülről) legyenek limitálva (a legrövidebb idő, vagy a legnagyobb kulcs), ahogy ez 1995 előtt volt, és e fölött (év), vagy alatt (kulcs) a

A kérdés forrása: Dr. Sebestyén Tibor: Amortizációs és beruházási pótlási hiány, Budapest. 1995. szeptember, 71. oldal

³¹⁴ Az eredeti beszerzési ár alkalmazása áll ugyanis összhangban a számviteli alapelvekkel.

³¹⁵ Ezzel kapcsolatban a francia példára utalunk. Felmerülhet az a gondolat is, hogy a megtérülést a leírási időknek a tényleges üzleti használati idejéhez képesti megrövidítésével kellene biztosítani. (Lásd a táblázathoz fűzött kiegészítést.) Ez az eljárás azonban ellentétben állna a számviteli alapelvekkel.

vállalkozások maguk határozzák meg a leírási gyakorlatukat (a számviteli törvény szabályai szerint).

A fenti javaslatok megvalósításának következményeinél a lehetséges, és korábban már kifejtett előnyöket - megszűnő hátrányokat -, illetve a költségvetést érintő esetleges *adóbevétel változásokat* kell számba venni és a mérleg két serpenyőjébe helyezni.

A jelenlegi kiinduló helyzetet még egyszer röviden összefoglalva úgy lehet jellemezni, hogy az állam egy egyoldalú jogviszony (adóztatás) keretében az egyszer már *megadóztatott jövedelem* tárgyi eszközökbe történő *újrabefektetésének megtérülését* egyrészt *időben korlátozza*, másrészt inflációs helyzetben *az eredeti adózott jövedelmet* - eltérően a pénzügyi befektetésektől - *újra megadóztatja* és így a megtérülést reálértéken is behatárolja, az inflációs gazdasági veszteségek egy részének viselésével a vállalkozásokat terheli tovább. Ez utóbbi önmagában még nem jelentene elvi közgazdasági problémát, hiszen a gazdaságnak az inflációban mutatkozó gyengesége minden szereplőt, így a lakosságot is egyaránt sújt, de az már igen, hogy a *tárgyi eszköz befektetések megtérülésének feltételei kedvezőtlenebbek, mint a pénzügyi befektetésekéi*, mert ez már közvetlenül is érinti a gazdasági kibontakozás lehetőségének esélyeit. A pénzügyi szektor túlzott súlya és ereje a reálszférával szemben biztosan gyengíti ezeket a kilátásokat, hiszen emeli az anyagi termelésbe és szolgáltatásba történő befektetések megtérülésének küszöbét, növeli annak költségeit, így szűkíti a lehetséges beruházások körét. Amikor tehát azt vizsgáljuk, hogy a javaslatok megvalósításának milyen adó következményei vannak, akkor tulajdonképpen arra a kérdésre is keressük a választ, miszerint az értékcsökkenés elszámolásában a kötöttségek lazítása *rövidtávon* milyen *közvetlen adóbevétel kieséssel* járhat, ugyanakkor ezzel szemben a beruházások költségeinek csökkentése *közép- és hosszútávon* milyen *közvetett adóbevétel növekedést* eredményezhet?

Mindehhez célszerű még egyszer összefoglalni az értékcsökkenés elszámolásának korlátozásából származó adóbevétel többlet jellegét és lényegét:

1. Ha feltételezzük, hogy *nincs infláció és az elszámolt amortizációt nem* fektetik be újra, akkor "pénz az ablakban", az elszámolt értékcsökkenés a leírás módjától függetlenül reálértéken megfelel az eredeti befektetésnek, az adó ebben a vonatkozásban közömbös a befektető számára. A leírás módjának és idejének korlátozása nem érdeke az adóztatónak, bevételei ugyanis nem változnak, ugyanakkor a befektetéseket ez csak károsan befolyásolhatja.³¹⁶
2. Ha feltételezzük, hogy *infláció van, de az elszámolt amortizációt nem* fektetik be újra, akkor a vállalkozó tárgyi eszköz befektetése reálértéken nem térülhet meg, a költségvetés ugyanakkor *reálértéken számítva is* inflációs adóbevétel többletbe jut.³¹⁷ Igen fontos az időtényező és a leírás módjának szerepe: minél szétaprózottabb a nominális megtérülés (idő és mód együttesen), annál nagyobb a befektető reálvesztesége és ezzel párhuzamosan annál több a költségvetés reálbevétele.³¹⁸
3. Ha feltételezzük, hogy *nincs infláció, de az elszámolt amortizációt újra befektetik*, akkor a vállalkozó tárgyi eszköz befektetése reálértéken megtérül, a költségvetés a kamatok adóztatásán keresztül adóbevétel többletbe jut. Hasonlóan az előzőhöz igen fontos az időtényező és a leírás módjának szerepe: ugyanis minél gyorsabb a

³¹⁶ Illusztrációként lásd a Második rész II. Fejezet bevezetőjében bemutatott első fiktív számpéldát.

³¹⁷ Lényegében a már egyszer adózott tiszta jövedelem újraelosztásáról van szó.

³¹⁸ Illusztrációként lásd a Második rész II. Fejezet bevezetőjében bemutatott második fiktív számpéldát.

megtérülés (idő és mód együttesen), annál több a befektető kamatnyeresége, ezzel párhuzamosan annál több a költségvetésnek a kamat adóztatásából és a későbbi nyereségnövekmény adójából származó együttes bevétele.³¹⁹

4. A magyarországi helyzetnek megfelelő eset az *infláció és az újrabefektetés együttes megléte*. A linearitásra, valamint a leírási időkre vonatkozó kötöttségek következtében az eredeti tiszta jövedelem újrafelosztásra kerül, amit a megtérülés vonatkozásában az amortizáció újrabefektetése sem tud ellensúlyozni, így ebben az értelemben, de nem abban a mértékben, ahogy azt az elmélet képviselőinek számításai állítják, tényleges beruházási és pótlási "hiány" keletkezik, amely a költségvetés zsebébe vándorol.³²⁰

A válaszra váró kérdés tehát az, hogy a megtérülés (a pótlási hiány csökkentése) és a beruházási kedv élénkítése érdekében javasolt intézkedések bevezetése esetén milyen inflációs többlet adóbevételről kellene lemondania a költségvetésnek? A felelet megfogalmazásához a következő információkat fogjuk felhasználni:

- I. A társasági adóbevételek alakulása a vizsgált körben.*
- II. A tanulmányban feldolgozott vállalkozások véleménye, szándékaik.*
- III. A költség szerkezet és a nyereség várható változása.*
- IV. A számviteli alapelvek érvényesíthetőségének következményei.*

³¹⁹ Eltérően a 2. esettől, ahol a már egyszer adózott tiszta jövedelem újraelosztásáról volt szó, ebben a helyzetben a tiszta jövedelem *jövedelmének* felosztásáról beszélhetünk. A tanulmányban korábban ismertett nemzetközi gyakorlat alapvetően az itt bemutatott 3.) esethez áll közel.

³²⁰ Szeretném még egyszer felhívni a figyelmet arra, hogy a magyar gazdaság jelenlegi helyzetében nemcsak a gazdaság egyik szereplőjét, a vállalkozásokat sújtják "a pótlási hiány" terhei. A csökkenő reálbérek mellett a lakosság pótlási lehetőségei is korlátozottabbak, adózott tiszta jövedelméből ma kevesebb kenyérre, húsrá, szolgáltatásra stb. futja, mint egy évvel korábban.

I. A társasági adóbevételek

A következő táblázat adatai az *adózás előtti eredmény elszámolását* mutatják gazdálkodási formánként. A fizetendő adó adatai durván jelzik azt, hogy mi az *elméleti* maximális mérték, ami a javaslatok megvalósítása esetén mint adóbevétel kiesés kockán forog.

9. táblázat

Az adózás előtti eredmény elszámolása a nyereséges vállalkozásoknál gazdálkodási formák szerint a pénzügyi tevékenység nélkül 1992-1994-ben, Mrd Ft

1992

Megnevezés	Adózás előtti eredmény	Adóalap	Fizetendő adó	Adózott eredmény	Mérleg szerinti eredmény
Vállalat	18,9	18,9	5,7	13,2	10,3
KFT	108,4	104,4	24,3	84,1	49,5
RT	49,2	41,9	14,0	35,1	18,1
Szövetkezet	6,0	4,0	1,4	4,6	2,9
Egyéb	4,2	3,9	0,9	3,3	2,2
Összesen	186,7	173,2	46,3	140,4	82,9

1993

Megnevezés	Adózás előtti eredmény	Adóalap	Fizetendő adó	Adózott eredmény	Mérleg szerinti eredmény
Vállalat	10,3	10,3	2,3	8,0	7,0
KFT	139,3	127,3	28,4	110,9	70,9
RT	74,7	52,7	17,3	57,4	37,0
Szövetkezet	9,8	2,1	1,4	8,4	6,7
Egyéb	5,1	4,2	1,1	4,0	2,7
Összesen	239,2	197,0	50,5	188,6	124,1

1994

Megnevezés	Adózás előtti eredmény	Adóalap	Fizetendő adó	Adózott eredmény	Mérleg szerinti eredmény
Vállalat	12,9	12,6	1,1	11,8	10,1
KFT	182,0	158,1	41,6	140,4	87,6
RT	104,6	27,4	19,2	85,5	59,0
Szövetkezet	15,0	5,3	2,1	12,9	10,9
Egyéb	7,7	7,1	2,0	5,7	3,5
Összesen	322,3	210,4	66,0	256,3	171,1

A táblázat adataiból jól látható az a szerkezeti átalakulás, ami az elmúlt néhány évben végbement, és amelynek során a vállalatok szerepe folyamatosan zsugorodott, miközben a kft-k, rt-k váltak a legnagyobb adófizetőkkel. Ez a tény ebben az esetben azért is figyelmet érdemel, mert mindkét gazdálkodási forma természetes vagy jogi személyek önkéntes

társulásán alapszik, így *a megtermelt jövedelem elosztásában kiemelt helyet foglal el az osztalék*. A kisebb kft-k esetében pedig bizonyosra vehető, hogy a tulajdonosok közvetlen anyagi viszonyainak, jövedelmi, vagyoni helyzetüknek a kialakításában az osztalék meghatározó forrást jelent. Ezt azért fontos kiemelni, mert költségeik - ezen belül az értékcsökkenés - elszámolásakor az osztalék nagysága számukra az egyik meghatározó gazdálkodási szempont. (Mindez a táblázatból is kiolvasható: 1994-ben egyedül a kft-knél az adózott eredmény és a mérleg szerinti eredmény különbözete, ami az eredménytartalék növelésére és osztalék fizetésére fordítható, elérte a teljes adófizetési kötelezettség 80%-át, az rt-kel együtt pedig annak 120%-át.)

II. A vállalkozások elképzelései, szándékai

A vállalkozásoknak az amortizáció elszámolásával kapcsolatos elképzeléseire a tanulmányban részletesen feldolgozott 1 106 tagú minta alapján következtethetünk. Noha a sokaság nem tekinthető reprezentatívnak, a válaszok egybecsengése azt sugallja, hogy véleményük némi óvatossággal, de általánosnak is elfogadható. E szerint a kérdéseinkre választ adók túlnyomó többsége nem tartja megfelelőnek az amortizáció elszámolásának jelenlegi szabályait, de hogy nem is veti el teljesen azokat, azt a kis változtatást szükségesnek tartók közel 60 százalékos aránya mutatta.

A *foglalkoztatott létszám* szerinti vizsgálat azt jelezte, hogy a jelenlegi amortizációs rendszerrel egyetértő vállalkozások aránya *a vállalkozás méretének növekedésével* csökken, a teljes átalakításra szavazók száma viszonylag kiegyensúlyozott, a kis változtatást óhajtok aránya növekvő. A különböző *társasági formákban* működők véleménye is eltért egymástól: a legkevésbé a részvénytársaságok elégedettek a jelenlegi szabályozással, a vállalatok nagy része csak alig változtatna, a kft-k véleménye az átlaggal azonos, míg a szövetkezetek közül minden negyedik egyetértett a jelenlegi rendszerrel. Szinte teljes volt a vállalkozások között az összhang abban, hogy véleményük szerint *a leírási időket csökkenteni* kell és lehetővé kell tenni *a gyorsított leírást*. A választ adók véleménye szerint a piaci szempontokból reális leírási idő *a gépek* esetében *2-5 év*, *a járműveknél* egybehangzóan *4 év*, az *ingatlanoknál* ugyancsak egyöntetűen *20 év* lenne. Ezek a javaslatok a legnagyobb mértékben az általános rendeltetésű gépek, a szerszámgépek és az ingatlanok esetében térnek el a jelenlegi szabályozásban meghatározott leírási időktől.

III. A költség szerkezet és a nyereség várható változása

Tudva, hogy a valóságban ez már az osztalék fizetési kényszer miatt sem lehetséges, de gondolat kísérletként vessük fel annak a helyzetnek a lehetőségét, amelyben a *nyereséges* vállalkozások az adóalapjuk erejéig számolnák el az értékcsökkenést. Hogyan változna meg ebben esetben *a költség szerkezet és a tárgyi eszközök átlagos leírási ideje*? A kísérleti számítások eredményét a következő táblázat adatai mutatják:

10. táblázat

A módosított értékcsökkenés aránya az összköltségen belül és a módosított leírási idő a nyereséges vállalkozásoknál a pénzügyi tevékenység nélkül 1992-1994, százalék és év

1992

Megnevezés	Az értékcsökkenés aránya az összes költségen belül, %		Az átlagos leírási idő években	
	Eredeti	Módosított	Eredeti	Módosított
KFT	2,0	8,2	10,4	2,4
RT	5,6	8,4	13,2	8,5
Összes vállalkozás	3,7	7,8	13,0	5,9

1993

Megnevezés	Az értékcsökkenés aránya az összes költségen belül, %		Az átlagos leírási idő években	
	Eredeti	Módosított	Eredeti	Módosított
KFT	2,1	7,5	10,7	2,8
RT	5,2	7,5	15,0	10,2
Összes vállalkozás	3,5	7,3	14,3	7,2

1994

Megnevezés	Az értékcsökkenés aránya az összes költségen belül, %		Az átlagos leírási idő években	
	Eredeti	Módosított	Eredeti	Módosított
KFT	2,0	6,6	10,6	3,2
RT	4,3	5,4	18,8	14,7
Összes vállalkozás	2,9	6,1	15,9	7,4

Mint látható a módosítás jelentősen megváltoztatta a költség szerkezetet, a különböző gazdálkodási formáknál eltérő mértékben, de összességében átlagosan a kétszeresére nőtt az értékcsökkenés aránya és *a felére csökkent az átlagos leírási idő*. Figyelembe véve a tárgyi eszközök anyagi-műszaki meglévő összetételét a módosított átlagos leírási kulcsok például a következő bontásnak felelhetnek meg 1994-re vonatkozóan:

11. táblázat

Az ingatlanok, a gépek, berendezések, járművek egy lehetséges átlagos leírási ideje a módosított átlagos leírási idő esetén, években

1994

Megnevezés	A tárgyi eszközök szerkezete %		Az átlagos leírási idő években		
	Ingatlanok	Gépek, járművek	Ingatlanok	Gépek, járművek	Átlag
KFT	50	50	10	2	3,2
RT	60	40	30	8	14,7
Összes vállalkozás	60	40	20	4	7,4

A kapott kép igen tanulságos: ha a teljes adóalap 1994-ben amortizációs költség lett volna, akkor az összes vállalkozás átlagai pontosan megfeleltek volna a mintában választ adók elképzeléseinek, valamint *nagyon közel álltak volna a fejlettebb országokban alkalmazott leírási időkhöz!*

Ha az összetételre is figyelemmel vagyunk, akkor a kft-k számai irreálisan alacsonyak, nagyrészt valószínűleg ellentétben is állnának a számviteli alapelvekkel, ezzel szemben az rt-k adatai jelentősen elmaradnak a nemzetközi értékektől és gyaníthatóan a reális gazdasági számításoktól is.

Az előzőek alapján összességében megkockáztatható az a megállapítás, hogy a javasolt intézkedések bevezetésének elsődleges várható közvetlen következménye elsősorban az rt-k (a pénzintézetek nélkül) adóalapjának jelentősebb csökkenése lehet. (Ez az összeg 1994-ben a teljes adóalap megközelítőleg egyharmada volt.) Tekintettel az osztalék fizetési kényszerre, azaz arra, hogy a vállalkozásoknál az osztalék egyik évről a másikra történő nagymértékű (nominális) csökkentése nem valószínűsíthető, továbbá figyelembe véve egy 20% körüli inflációt, az új szabályozás közvetlen kihatása a bevezetés első évében a társasági adóbevételek 10-30%-os nominális csökkenése lehet. (Ez más oldalról tekintve azt mutatja, hogy a vállalkozások sem azonnal, hanem az említett kényszer miatt csak fokozatosan tudnának alkalmazkodni az új szabályokhoz.) Ez számszerűsítve azt jelenti, hogy ha például 1995. január elsején történő egyszeri bevezetéssel az ingatlanok leírási ideje 20 év, a gépeké 4 év lett volna, akkor a fenti becslés szerint az 1995. évi adóalap 20-70 Mrd Ft-al csökkent volna, a közvetlen adóbevétel kiesés pedig nominálisan 5-20 Mrd Ft-ot tett volna ki, így az adóbevételek nagyjából az 1992., 1993. év szintjén lettek volna. Természetesen ez a közvetlen adócsökkenést jelenti, a közvetett hatásokat figyelembe véve a tényleges hatás ennél jelentősen kisebb lett volna. Az áttételes hatásokat a felső értéken, a 70 Mrd Ft-os adóalap csökkenés esetén következőképpen vehetjük számba:

1. Ha az amortizációból keletkezett 70 Mrd Ft-ot 30%-os kamat mellett újra befektetik, akkor ennek kamata 1 évre 21 Mrd Ft, a kamat adója pedig 4 Mrd Ft.
2. Ha a keletkezett értékcsökkenést pótlásra (beruházásra) fordítják, akkor ugyan a vámokból, illetékekből ÁFA-ból származó költségvetési bevételek nem határozhatók meg pontosan, de egy valószínűleg alsó becsléssel számítva 5-10%-os rátával 3,5-7,0 Mrd Ft lehet az állami bevétel.
3. Ha a keletkezett értékcsökkenést új, bővítő beruházásra fordítják, akkor az előző pontban leírtak mellett 14 000 új alkalmazotti munkahellyel (5 millió Ft bruttó értékű tárgyi eszköz/alkalmazott) lehet számolni, aminek SZJA, TB., stb. vonzatai ugyancsak nehezen becsülhetők.

Természetesen a fenti lehetőségek nemcsak külön-külön, de keverve is fennállnak. Ami a viszont a leírtakból egyértelműen kiviláglik az, hogy a teljes költségvetési bevétel csökkenés jelentősen kisebb, mint a közvetlenül kimutatott, sőt a legkedvezőbb 3. esetben a beruházások tovagyrúzó, keresletet támaztó hatásán keresztül az áttételes adóbevételek jelentősen meg is haladhatják a közvetlen (társasági) adókiesést.³²¹

³²¹ Ez már messze túlmutat a jelenlegi kutatás horizontján, a gazdaság általános állapotával összefüggő kérdésekhez vezet el. Ugyanis ha a kedvezőbb feltételek mellett sincs jövedelmező beruházási lehetőség, akkor ebben az esetben a többlet forrás sem eszközzé, hanem pénzügyi befektetéssé fog válni.

IV. A számviteli törvény alapelvei érvényesíthetőségének következményei

A fenti megközelítésben elsősorban az értékcsökkenés költségvetési (adózási) oldalát hangsúlyoztuk. A továbbiakban az amortizáció másik, *a megtérülési oldalának és a számviteli alapelvek teljesíthetőségének* előtérbe helyezésével vizsgáljuk meg a javaslatok bevezetésének következményeit.

1. A tárgyi eszköz befektetések megtérülését biztosító legfontosabb célnak *a számviteli és a társasági adó törvény közötti diszkrépancia feloldását* tekintjük. Ennek feltételei azonban több tekintetben ma még nem adóttak Magyarországon³²², így mindenekelőtt:
 - a vállalkozásoknak is időre van szüksége az új szabályozáshoz való alkalmazkodáshoz mind az anyagi viszonyaikban mind a gazdálkodásuk szemléletének megváltoztatásában,
 - meg kell változnia az adóztatás és az adóellenőrzés szemléletének is, el kell fogadnia a vállalkozások szuverenitásának teljességét, a tisztességes piaci magatartás feltételezését, az "ártatlanság" vélelmét, amihez viszont igen erős szakmai felkészültség szükséges,
 - ugyancsak erősíteni szükséges a vállalkozások belső számviteli szakmai kontrollját (felügyelő bizottságok, belső ellenőrzés, könyvvizsgálói hitelesítés³²³ stb.), aminek jogi szabályozása már nagyrészt megtörtént, így elsősorban a szakmai színvonal növelése és az etikai normák további izmosítása igényel időt,
 - végül ha nem is meghatározóak, de nem elhanyagolhatóak a költségvetés szempontjai sem, a társasági adóbevételek csökkenésének ellensúlyozására is ki kell alakítani a megfelelő lépéseket.
2. Az 1992 előtt és után aktivált tárgyi eszközök értékcsökkenésének elszámolásai szabályai közötti eltérés megszüntetésének (Amortizációs normák jegyzéke "A" és "B" fejezet közötti eltérések) társasági adó kihatása szinte kizárólag a hosszú élettartamú épületek amortizációjának elszámolásában mutatkozhat meg. Ezek esetében a leírási kulcs 1-ről 2 százalékra növekedne, a leírási idő így a felére, 100 évről 50-re csökkenne. Ennek adóalapot érintő hatása a következőképpen számítható:

³²² A fejlett országokban is több évtizedes folyamat eredménye volt a két törvény összhangjához közeli állapot megteremtése. Magyarországon az ehhez vezető út jelentősen lerövidíthető.

³²³ A számviteli törvény 1998. január elsejétől teszi kötelezővé minden kettős könyvvezetést alkalmazó vállalkozás számára az éves beszámoló könyvvizsgáló általi hitelesítését. Az 1991. évi XVIII. törvény a számvitelről, 72. paragrafus, "Közzététel". Számviteli szabályok 1995, Unió, 36. oldal

12. táblázat

**Az ingatlanok bruttó értéke és az ingatlanok leírtsága
az összes és a nyereséges vállalkozásoknál 1990-1994 között**

Év	Összes vállalkozás		Nyeréséges vállalkozás	
	Bruttó érték Mrd Ft	Leírtság* százalék	Bruttó érték Mrd Ft	Leírtság* százalék
1990	1 487	69	1 228	72
1991	1 670	75	1 382	75
1992	2 018	87	1 109	87
1993	2 690	92	1 489	91
1994	2 962	92	1 687	93

* Leírtság=Nettó érték/Bruttó érték, százalékban

Sajnos a hosszú élettartamú épületek bruttó értékét nem ismerjük, ezért *ha feltételezzük*, hogy az ingatlanok csak ezekből állanak, akkor a megemelt éves értékcsökkenés értékét biztosan *főlé becsüljük*.³²⁴ Bár a nyereséges vállalkozások köre időről időre változik, az látható, hogy a társasági adó fizetést tekintve maximálisan 1400-1700 Mrd Ft lehet az 1992 előtti ingatlan bruttó érték, amit a kulcsok változtatása érintene. Ennek 1%-a 14-17 Mrd Ft, ami megfelel annak a *maximális* adóalap csökkenésnek is, amit a leírási kulcs 1-ről 2 százalékra történő emelése jelentene és aminek *közvetlen* társasági adó vonzata kb. 3-4 Mrd Ft lenne.

- Az épületek leírási idejének 25 évre való leszállításának (a leírási kulcs 2-ről 4%-ra történő emelésének) közvetlen társasági adó kihatását az 1994-es adatokra az előző gondolatmenetnek megfelelően számítva: 1700-2000 Mrd Ft állományra 34-40 Mrd Ft éves értékcsökkenés növekedést, illetve adóalap-csökkenést és 7-8 Mrd Ft adóbevétel kiesést lehet figyelembe venni.
- A gépek, felszerelések értékcsökkenésének elszámolásánál a gyorsított leírás lehetővé tétele esetén bekövetkező adóhatást a következőképpen becsülhetjük meg a jelenleg érvényes 14,5%-os kulcs (7 év) esetén³²⁵:

³²⁴ A becslést tovább nehezíti, hogy az 1992. I. 1. utáni adatok a társasági adó bevallásokból, az ez előttié a mérlegbeszámolókból származnak, így nem teljesen ugyanazt a kört fedik le.

³²⁵ A gyorsított leírás számításait a franciaországi hatályos szabályok szerint végeztük.

13. táblázat

A gépek, felszerelések, járművek éves értékcsökkenése a lineáris és a gyorsított leírás esetén a bruttó érték százalékában kifejezve és a kettő százalékos aránya

Évek	1. Lineáris leírás	2. Gyorsított leírás	2./1. százalék
1.	14,5	25,0	172,4
2.	14,5	18,8	129,7
3.-6.	14,5	11,2	77,2
7.	13,0	11,4	87,7

Mivel a gépek, felszerelések szerkezetéről (a 7 év alatt és a 3 év alatt leírhatók aránya), valamint a gépek, felszerelések és a járművek arányáról nem rendelkezünk adatokkal, ezért az ingatlanoknál alkalmazott technikával élve *feltételezzük*, hogy a gépek felszerelések, járművek *egészét a 14,5%-os kulccsal írják le*. Meg kell továbbá különböztetnünk az új szabályozás bevezetése szempontjából *a részleges* (csak a bevezetés éve és az azt követően aktivált eszközökre vonatkozó) és *a teljes körű*, visszamenőleges hatályú eseteket.³²⁶ Részleges bevezetés esetén a táblázat adatai szerint az első évben az újonnan üzembehelyezett (aktivált) gépek 25%-át írhatnák le, ami 72,4%-kal haladná meg a jelenlegi leírási szabályok szerinti értékcsökkenés nagyságát. Az egy évben várhatóan üzembehelyezésre kerülő gépek, felszerelések értékéhez a következő információkkal rendelkezünk:

14. táblázat

A gépek, felszerelések, járművek záró állománya, éves növekménye és átlagos leírtsága pénzügyi tevékenység nélkül, Mrd Ft és százalék

Év	A gépek, felszerelések, járművek az összes vállalkozásnál, Mrd Ft			A gépek, felszerelések, járművek a nyereséges vállalkozásoknál, Mrd Ft		
	Állomány	Növekmény*	Leírtság** %	Állomány	Növekmény*	Leírtság** %
1993	1 640	356	74,1	999	273	73,1
1994	1 913	273	71,6	1 206	207	73,4

* **Megjegyzés:** A növekmény nem azonos az üzembehelyezéssel, de ez utóbbiról nem rendelkezünk adatokkal. A becslésnél figyelembe kell venni, hogy üzembehelyezés = növekmény + selejtezés.

** Leírtság=Nettó érték/Bruttó érték, százalékban

Ha egy évre 300 Mrd Ft, valószínűleg eltúlzott gép üzembehelyezéssel számolunk, akkor ennek a társasági adó alapra való kihatása $300 \cdot (0,25 - 0,145) = 31,5$ Mrd Ft, az adóbevétele csökkenése pedig kb. 7-8 Mrd Ft lehet.

A *teljes körű*, visszamenőleges hatályú bevezetés esetén a 300 Mrd Ft-os üzembehelyezéshez hozzá kell adni a gépek, felszerelések, járművek *meglévő nettó értékét*, 900-1300³²⁷ Mrd Ft-ot. Ezek együttes hatása az adóalapra $900 \cdot (0,25 - 0,145) = 94,5$ és $1300 \cdot (0,25 - 0,145) = 136,5$ Mrd Ft között van. A társasági adó bevétele kiesése pedig ennek megfelelően az alsó határhoz közelállóan kb. 20-30 Mrd Ft között lehet.

³²⁶ A "részleges" bevezetésnek "teljessé" válásához maximálisan 7 év szükséges, mert ez idő alatt már minden régebbi eszközt leírnak.

³²⁷ A nyereséges és az összes vállalkozás adatai.

5. A 4. (a műemléki felújítások, a bérlet beruházások, a környezet védelmét szolgáló beruházások értékcsökkenésének gyorsított leírása), a 6. (K+F tevékenység) és a 7. (a leírási kulcsok csak felülről legyenek behatárolva) javaslat megvalósításának a társasági adó alapjára és a fizetendő adóra való hatása egy évre vetítve várhatóan minimális lenne.

A fentiek szerint az 2.-7. pontok egyszerre történő bevezetésének éves hatása a gépek gyorsított leírásának *részes* megvalósítása esetén összesen 79-89 Mrd Ft társasági adó alap és 17-20 Mrd Ft fizetendő adó csökkenést, míg a *teljes* körre kiterjedő gyorsított leírás bevezetése becsléseink szerint 215-226 Mrd Ft adó alap, valamint 37-50 adó csökkenést jelentene.³²⁸ Az első esetben kismértékben, míg a másodikban az adóalap, illetve a fizetendő adó visszaesése *jelentősen meghaladja* azt az értéket, amit az osztalék fizetési kényszer miatt a korábbi fejtegetéseinkben *reálisnak* tekintettünk.

Az új szabályozásra tett javaslatok folyamatos bevezetésének idejét, figyelembe véve a gazdasági realitásokat és a nemzetközi tapasztalatokat is, 3-5 évre, a számviteli és a társasági adó törvény közötti ellentmondás kvázi megszüntetésének időtartamát 7-8 évre becsülhetjük. A bevezetés módját tekintve nagyon fontos, hogy a középtávú ütemezés ellenére is *egyetlen jogi aktussal történjék*, azaz a jogszabályi módosítás egyetlen csomagban jelenjen meg. Ugyanis csak így biztosítható a szabályozás jogosan megkövetelt állandósága, előreláthatósága, a vállalkozások ebben az esetben felkészülhetnek a változásokra és ennek megfelelően alakíthatják ki gazdálkodási stratégiájukat, számviteli politikájukat, továbbá az államháztartás is megfelelően fel tud készülni a társasági adó bevételek várható alakulására, az esetlegesen kieső költségvetési bevételek pótlására. A javasolt intézkedések bevezetésének egy lehetséges ütemezése a következő lehet (összefoglaló tábla a következő oldalon):

³²⁸ Az egyszeri adó alap, illetve adó csökkenést valójában kumuláltan kell értelmezni. A bevezetés évét követően az adó alap és az adó erről az alacsonyabb szintről mozdul majd tovább és nem ugrik vissza az eredeti értékre.

Ütem	Javaslat száma, megnevezése	Adókihatás* Mrd Ft
1.	5. "A gépek, felszerelések, járművek leírásánál a jelenlegi kulcsok fenntartása, esetleg kismértékű növelése mellett szintén megengedhetővé, de nem kötelezővé kellene tenni a gyorsított leírás valamilyen változatának alkalmazását." (Részleges bevezetés)	7 - 8
	6. "A fejlett országokban alkalmazott technikákhoz hasonlóan a társasági adóban is támogatni szükséges a K+F tevékenység költségeinek elszámolását."	-
	7. "A leírási idők csak alulról (a leírási kulcsok csak felülről) legyenek limitálva (a legrövidebb idő, vagy a legnagyobb kulcs), ahogy ez 1995 előtt volt, és e fölött (év), vagy alatt (kulcs) a vállalkozások maguk határozzák meg a leírási gyakorlatukat (a számviteli törvény szabályai szerint)."	-
2.	2. "Elsősorban ugyancsak elvi jelentősége van annak, hogy az 1992 előtt és után aktivált eszközök értékcsökkenésének elszámolási szabályai közötti eltérést meg kell szüntetni. Semmi sem indokolja azt, hogy a korábban született korosztályokat a fiatalabbakhoz képest hátrányos megkülönböztetés érje."	3 - 4
	3. "Az épületek esetében a leírási időt a leírás lineáris módja mellett legalább 25 évre indokolt csökkenteni."	7 - 8
	4. "A műemléki felújítások, a bérlet beruházások, továbbá a környezet védelmét szolgáló ingatlan beruházások esetében megengedhetővé kellene tenni a gyorsított leírás valamilyen változatának alkalmazását."	
3.	5. "A gépek, felszerelések, járművek leírásánál a jelenlegi kulcsok fenntartása, esetleg kismértékű növelése mellett szintén megengedhetővé, de nem kötelezővé kellene tenni a gyorsított leírás valamilyen változatának alkalmazását." (Teljes bevezetés)	13 -22
4.	A gépek 14,5%-os leírási kulcsának 20%-ra emelése	
5.	A hosszú élettartamú épületek leírási idejének 15 évre csökkentése	

* Közvetlen adó bevétel csökkenés 1994. évi árakon és szerkezetben.

Mellékletek

A felhasznált irodalom

A felhasznált irodalom

1. dr. Barát Mária - dr. Schmuck Ottó: *Beruházások, állóeszközök és a gazdasági növekedés, Kandidátusi értekezés, Budapest 1993*
2. Dr. Bársony Farkas - Dr. Horváth Sándor: *Az Amerikai Egyesült Államok Szövetségi Adórendszere, Pénzügyi Szemle XLI. évfolyam 3. szám, 1996. március*
3. Dr. Bársony Farkas - Dr. Horváth Sándor: *Gazdasági formációk és a társasági adó az USA szövetségi adórendszerében, Pénzügyi Szemle, XLI. évfolyam 8. szám, 1996. augusztus*
4. Bélyácz Iván: *A tőke megőrzésének koncepciói, Közgazdasági Szemle XLI. évfolyam, 1994. július-augusztus*
5. Bossányi Katalin: *Lehet-e igazságosabb a közteherviselés, Pitti Zoltán APEH-elnök gondolatai egy korszerűbb adórendszerről, Népszabadság, Hétvége melléklet, 1996. április 20.*
6. Brealey / Myers: *Modern vállalati pénzügyek, Budapest, 1992*
7. M. Bronfenbrenner - W. Sichel - W. Gardner: *Microeconomics, Second Edition, Houghton Mifflin Company, Boston, 1987*
8. J. M. Buchanan-M. R. Flowers: *The public finances, an introductory textbook, Sixth Edition 1987, Irwin Homewood, Illinois*
9. *Code Général des Impôts, Bénéfices industriels et commerciaux, Détermination du résultat fiscal, II-FE*
10. *Deutsche Steuergesetze IDW - Verlag GmbH, Düsseldorf 1989*
11. Dudás Jánosné: *A számviteli elvekről, Számvitel és könyvvizsgálat, 1996. március, 3. szám*
12. Milton Friedman: *Infláció, munkanélküliség, monetarizmus, Válogatott tanulmányok, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1986*
13. RA dr. Herald Hendel - Dipl.-VW Georg Gieger - Dipl.-Finw. Michael Seifert - Dr. Matthias Winter: *Ratgeber für den Mittelstand Umgang mit dem Finanzamt, Deutscher Industrie- und Handelstag, 2. Teil: Steuern des Unternehmens/des Unternehmers*
14. John R. Hicks: *Érték és tőke, a közgazdasági elmélet néhány alapelveinek vizsgálata, A Keynesi gazdaságtan válsága, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1978*
15. Ralph C. Hoerber - J. David Reitzel - Donald P. Lyden - Nathan J. Roberts - Gordon B. Severance: *Contemporary Business Law, Principles and Cases, Second Edition, McGraw-Hill Company 1988, 1324 oldal*
16. *Investment in Sweden, KPMG, Stockholm, 1992*
17. Warda, Jacek: *An International Comparison, Canadian R & D Tax Treatment, Report 125-94, The Conference Board of Canada 1994*
18. Jávorka Edit: *A technológiapolitika és eszköztára a korszerű piacgazdaságokban, Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, 1989*
19. J. M. Keynes: *A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1965*
20. Kopátsy Sándor: *Ne csapjuk be magunkat, Figyelő, 1991. június 6*
21. Lonti György: *Új amortizációs normák a magyar népgazdaságban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968*
22. *A magyar gazdaság vargabetűje, szerzői munkaközösség, szerkesztette Barát Mária, Aula Kiadó Kft., 1994*
23. Karl Marx: *A tőke, a politikai gazdaságtan bírálata, Második kötet, II. könyv, A tőke forgalmi folyamata, Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1973*

24. *A népgazdasági fejlődés összefoglaló mutatóinak 1981. évi árszinten egységesített idősorai 1950-1987, Országos Tervhivatal Informatikai és Módszertani Intézete, 7599/XX/1989.*
25. *Növekvő külföldi tőkebefektetés Kelet-Európában, Magyarország az élen, Magyar Hírlap, 1996. március 26., Gazdaság melléklet, Eredeti forrása: Economist Intelligence Unit / Financial Times*
26. *Michael Birch, Obe: Nemzetközi számviteli standard szerinti elszámolások, Számvitel és könyvvizsgálat, 1996. március, 3. szám*
27. *J. C. Robertson-F. G. Davis: Auditing, 1988, Fifth edition, BPI IRWIN Homewood, Illinois 60430*
28. *Paul A. Samuelson / William D. Nordhaus: Közgazdaságtan, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1988*
29. *Dr. Schmuck Ottó: Az állóeszközállomány szerkezeti jellemzői 1989-1991, PM GII, Budapest, 1993. február*
30. *Dr. Sebestyén Tibor: Amortizációs és beruházási pótlási hiány, OMFB kézirat, Budapest. 1995. szeptember*
31. *Szabó László: Monetarizmusok tündöklése és bukása. I-II., Pénzügyi Szemle XL. évfolyam, 1995. szeptember és október*
32. *R. D. Steade-J. R. Lowry-R. E. Glos: Business, its nature and environment, an introduction, Soth-Western Publishing Co., Cincinatti, Ohio 1984*
33. *The Swedish Tax Administration and the Tax System in Sweden 1995, Skatteförvaltningen, Stockholm 1995.*
34. *Tervezési célú tényadatellátó rendszerek, V. kötet: Az ipar gépállományának kora és műszaki színvonala 1987-ben, Országos Tervhivatal Informatikai és Módszertani Intézet, 2414/4/XX/1988.*

Jogszabályi hivatkozások

35. *Bíró-Harangozóné-Fridrich-Mitró: Számviteli kézikönyv, vállalatok, vállalkozások kettős könyvvitele, Unió Kiadó*
36. *A könyvvizsgálat, Saldo, Budapest, 1993*
37. *Az amortizációs normák jegyzéke, 77/1987. (XII.24.) PM-OT számú együttes rendelet*
38. *Adójogszabályok '91, HVG különszám 1991. január*
39. *A számviteli törvény és az éves beszámoló, Saldo, Budapest, 1991*
40. *A társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény egységes szerkezetben, HVG különszám, Adó '92, 1992. január 18.*
41. *A társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény egységes szerkezetben, HVG különszám, Adó '93, 1992. december*
42. *A társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény a módosításáról szóló 1992. évi XLIV., 1992. évi LV. törvényekkel, valamint az 1993. január 1-jén hatályba lépő változásokkal egységes szerkezetben, Adó Kódex, 1992. december 11*
43. *A társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény egységes szerkezetben, HVG különszám, Adó '94, 1993. december*
44. *A társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény egységes szerkezetben, HVG különszám, Adó '95, 1994. december, A társasági adóról szóló törvény*
45. *A társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény a módosításáról szóló 1992. évi XLIV., 1992. évi LXXIII., 1993. évi LIII., 1993. évi XCVI., 1993. évi IC., 1994. évi XVI. és*

- az 1994. XXXII. törvényekkel, valamint az 1995. január 1-jén hatályba lépő változásokkal egységes szerkezetben, HVG különszám, Adó '95, 1994. december
- 46.A társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény a módosításáról szóló 1992. évi XLIV., 1992. évi LXXIII., 1993. évi LIII., 1993. évi XCVI., 1993. évi IC., 1994. évi XVI. és az 1994. XXXII. törvényekkel, valamint az 1996. január 1-jén hatályba lépő változásokkal egységes szerkezetben, HVG különszám, Adó '96, 1995/3., december
- 47.A többször módosított 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről egységes szerkezetben, Kódexpress, 114. szám, 1994. július 14.
- 48.Nemzetközi Számviteli Standardok, Saldo, Budapest, 1991
- 49.Számviteli szabályok, Unió, 1995

Egyéb források

- 50.Fridrich Péter - Horváth Éva - Mitró Magdolna: Gyakorló feladatok és megoldása III., Perfekt, 775/1994.
51. Könyvviteli alapismeretek, Perfekt Pénzügyi Szakoktató és Kiadó Rt., 731/1994
- 52.Rajkay László: Háromdimenziós írásjelek, a tokenek, Élet és Tudomány LI. évfolyam 30. szám, 1996. július 26., 938-939. oldal
- 53.Rajkay László: Sumer piktogramok, Élet és Tudomány LI. évfolyam 32. szám, 1996. augusztus 9., 1004-1005. oldal
- 54.Sugár István: Bornemissza Gergely deák élete, Studia Agriensia 4, Eger 1984
- 55.dr. Tétényi Zoltán-dr. Németh István-dr. Juhász József: Jogi ismeretek, Perfekt Pénzügyi Szakoktató és Kiadó Vállalat, 670/1992., I.-II. kötet

Mellékletek

A Második rész táblázatai

A kiküldött kérdőív

A felhasznált irodalom

A Második rész I. Fejezetének táblázatai

M.I.1. táblázat

**A nyereséges és a veszteséges vállalkozások költségszerkezete 1985-1994 között
a pénzügyi tevékenység nélkül, százalék, sor=100 %**

Megnevezés	Anyagjellegű ráford.	Személyi jellegű ráford.	Éves értékcsökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordítások
1985					
Nyeréséges	80,84	9,44	2,48	3,64	3,62
Veszteséges	72,58	14,58	2,27	5,86	4,71
Összesen	80,66	9,56	2,48	3,69	3,62
1992					
Nyeréséges	68,28	13,19	3,71	5,63	9,19
Veszteséges	55,91	15,52	4,26	6,03	18,28
Összesen	63,41	14,11	3,92	5,79	12,77
1993					
Nyeréséges	67,53	12,91	3,54	6,02	10,00
Veszteséges	55,87	15,11	3,70	6,89	18,44
Összesen	63,89	13,60	3,59	6,29	12,64
1994					
Nyeréséges	67,87	13,36	2,92	6,57	9,27
Veszteséges	60,72	11,97	4,61	6,82	15,88
Összesen	65,55	12,91	3,47	6,65	11,42

M.I.2. táblázat

**A vállalkozások költség szerkezete gazdálkodási formánként 1985-1994 között
a pénzügyi tevékenység nélkül, százalék, sor=100 %**

Megnevezés	Anyagjellegű ráford.	Személyi jellegű ráford.	Éves értékcsökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordítások
1985					
Vállalat	81,59	8,47	2,48	3,75	3,72
KFT	90,60	2,62	0,79	3,33	2,66
RT	54,83	19,02	2,25	12,96	10,94
Szövetkezet	75,06	16,06	2,51	3,31	3,06
Egyéb	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1992					
Vállalat	55,02	19,94	4,58	3,75	16,72
KFT	69,18	12,30	2,45	7,70	8,36
RT	63,01	10,91	5,36	5,40	15,32
Szövetkezet	58,60	20,69	3,59	3,88	13,24
Egyéb	75,10	8,76	1,80	6,27	8,08
1993					
Vállalat	47,42	24,10	4,26	4,49	19,73
KFT	69,59	11,83	2,42	7,51	8,64
RT	60,71	13,05	5,04	5,44	15,77
Szövetkezet	55,58	20,20	3,30	3,90	17,02
Egyéb	75,55	8,01	1,47	8,37	6,59
1994					
Vállalat	53,65	23,34	4,48	4,43	14,09
KFT	70,25	10,72	2,41	7,62	8,99
RT	60,36	14,35	4,94	5,95	14,39
Szövetkezet	58,53	20,35	3,10	3,97	14,05
Egyéb	79,46	7,76	1,48	5,75	5,54

M.I.3. Táblázat

A vállalkozások költség szerkezete a gazdálkodási formák és a vállalkozás mérete szerint
1993-ban és 1994-ben a pénzügyi tevékenység nélkül, százalék, sor=100 %

1. Vállalatok

Megnevezés	Anyagjellegű ráford.	Személyi jellegű ráford.	Éves értékcsökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordítások
1993					
0 fő	31,01	11,46	3,49	4,62	49,43
1-9 fő	20,52	8,45	2,44	4,84	63,75
10-49 fő	27,02	11,41	2,89	5,81	52,87
50-299 fő	35,28	20,91	3,17	5,98	34,67
300-999 fő	60,83	20,05	3,39	2,80	12,93
1000 fő felett	45,64	31,27	5,59	5,09	12,40

1994

0 fő	52,17	14,35	2,32	6,49	24,67
1-9 fő	25,09	6,58	1,82	3,87	62,65
10-49 fő	26,97	14,32	2,63	6,84	49,23
50-299 fő	57,23	20,94	2,13	4,49	15,21
300-999 fő	63,57	19,44	3,12	3,90	9,98
1000 fő felett	51,97	28,70	6,25	4,39	8,68

2. Korlátolt felelősségű társaságok**1993**

0 fő	61,93	7,20	3,10	10,13	17,64
1-9 fő	76,52	6,87	1,92	7,96	6,72
10-49 fő	71,87	10,99	1,95	7,49	7,70
50-299 fő	64,47	16,33	2,53	7,89	8,78
300-999 fő	66,01	15,04	3,29	6,31	9,35
1000 fő felett	65,86	15,27	3,60	5,09	10,18

1994

0 fő	61,79	5,93	3,48	9,62	19,19
1-9 fő	76,27	5,97	1,82	8,46	7,48
10-49 fő	73,93	9,47	1,97	7,42	7,21
50-299 fő	65,58	15,09	2,52	7,58	9,24
300-999 fő	65,00	15,46	3,31	6,64	9,59
1000 fő felett	65,47	13,94	3,64	5,79	11,17

Táblázat folytatása**3. Részvénytársaságok**

Megnevezés	Anyagjellegű ráford.	Személyi jellegű ráford.	Éves értékcsökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordítások
------------	----------------------	--------------------------	---------------------	-----------------	--------------------

1993

0 fő	59,46	11,51	4,83	7,05	17,15
1-9 fő	38,30	6,52	5,57	10,49	39,12
10-49 fő	46,39	8,84	6,14	8,82	29,80
50-299 fő	64,19	11,19	2,31	5,20	17,12
300-999 fő	70,95	11,54	2,51	3,74	11,26
1000 fő felett	54,59	15,10	7,43	6,18	16,69

1994

0 fő	40,33	17,30	12,61	6,52	23,24
1-9 fő	32,92	5,75	7,32	11,19	42,82
10-49 fő	48,58	7,94	5,87	7,88	29,72
50-299 fő	64,39	11,03	2,26	5,38	16,93
300-999 fő	70,67	12,36	2,62	4,19	10,16
1000 fő felett	54,40	17,56	7,06	7,02	13,95

4. Szövetkezetek**1993**

0 fő	47,33	17,85	4,08	5,57	25,16
1-9 fő	35,22	11,03	2,67	4,88	46,21
10-49 fő	47,75	20,87	4,04	5,80	21,54
50-299 fő	56,27	21,45	3,51	3,87	14,90
300-999 fő	61,82	16,97	2,15	2,49	16,58
1000 fő felett	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

1994

0 fő	46,42	17,40	3,94	4,95	27,29
1-9 fő	48,50	10,05	3,23	7,05	31,17
10-49 fő	51,73	19,49	3,84	5,91	19,03
50-299 fő	58,99	21,59	3,16	3,60	12,67
300-999 fő	67,23	18,28	2,05	2,88	9,56
1000 fő felett	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Táblázat folytatása**5. Egyéb**

Megnevezés	Anyagjellegű ráford,	Személyi jellegű ráford,	Éves értékcsökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordítások
-------------------	-----------------------------	---------------------------------	----------------------------	------------------------	---------------------------

1993

0 fő	65,46	11,80	2,98	8,91	10,85
1-9 fő	79,91	6,61	1,22	6,63	5,63
10-49 fő	77,51	7,83	0,94	7,62	6,10
50-299 fő	78,98	5,83	0,89	10,19	4,12
300-999 fő	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1000 fő felett	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

1994

0 fő	68,30	12,21	1,73	8,11	9,64
1-9 fő	86,05	4,08	1,06	5,27	3,54
10-49 fő	81,24	7,42	1,26	5,28	4,80
50-299 fő	79,49	8,59	1,47	5,16	5,29
300-999 fő	51,94	18,80	6,79	8,21	14,26
1000 fő felett	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Összesen**1993**

0 fő	60,35	8,97	3,52	9,03	18,12
1-9 fő	74,59	6,94	2,01	7,91	8,56
10-49 fő	67,64	11,20	2,39	7,48	11,28
50-299 fő	61,95	15,92	2,65	6,37	13,11
300-999 fő	68,03	13,68	2,78	4,20	11,31
1000 fő felett	55,32	16,96	6,63	5,89	15,20

1994

0 fő	58,20	8,78	4,84	8,80	19,38
1-9 fő	74,91	5,93	1,94	8,31	8,92
10-49 fő	70,70	9,71	2,37	7,32	9,90
50-299 fő	64,53	14,72	2,50	6,26	11,99
300-999 fő	68,58	13,80	2,82	4,81	9,98
1000 fő felett	56,07	17,64	6,45	6,66	13,18

M.I.4. táblázat

**A vállalkozások költség szerkezete gazdasági ágak szerint 1985-1994 között
a pénzügyi tevékenység nélkül, százalék, sor=100 %**

Megnevezés	Anyagjel- legű rá- fordítások	Személyi jellegű ráford.	Éves érték- csökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordí- tások
1985					
Mezőgazdaság	67,89	18,57	4,51	4,65	4,37
Bányászat	62,49	8,75	2,47	5,93	20,37
Vill.energia-, gáz-, hőellátás	85,12	3,11	4,05	3,57	4,16
Vízellátás, szennyvízelvez.	49,36	22,77	17,97	3,68	6,22
Feldolgozóipar	80,49	9,36	2,36	4,67	3,13
Építőipar	70,30	20,41	1,83	3,96	3,50
Kereskedelem	94,23	2,96	0,25	1,51	1,06
Vendéglátás	73,30	18,81	1,26	5,48	1,16
Szállítás	55,69	24,44	10,66	4,88	4,33
Oktatás és egészségügy	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Egyéb nem anyagi tev.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
1992					
Mezőgazdaság	52,05	21,62	4,66	4,94	16,74
Bányászat	36,45	24,61	5,46	5,20	28,29
Vill.energia-, gáz-, hőellátás	75,45	6,59	7,72	1,49	8,74
Vízellátás, szennyvízelvez.	40,78	33,86	15,73	3,64	5,98
Feldolgozóipar	59,80	15,25	4,37	5,50	15,08
Építőipar	59,88	22,45	2,15	5,98	9,53
Kereskedelem	79,70	6,78	1,04	4,74	7,73
Vendéglátás	40,73	22,43	5,64	11,73	19,47
Szállítás	40,86	27,94	8,34	9,95	12,91
Oktatás	34,76	35,61	3,37	18,01	8,24
Egészségügy	51,12	23,47	4,34	10,15	10,92
Egyéb nem anyagi tev.	40,36	18,02	4,99	12,11	24,53

Táblázat folytatása

Megnevezés	Anyagjel- legű rá- fordítások	Személyi jellegű ráford.	Éves érték- csökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordí- tások
1993					
Mezőgazdaság	52,12	19,11	3,86	4,82	20,09
Bányászat	41,51	30,56	6,91	7,16	13,86
Vill.energia-, gáz-,hőellátás	74,32	8,88	7,64	2,01	7,14
Vízellátás, szennyvízelvez.	42,27	34,15	11,90	4,75	6,93
Feldolgozóipar	61,09	15,34	4,18	5,75	13,64
Építőipar	62,48	20,45	1,82	6,49	8,75
Kereskedelem	79,90	6,37	1,05	5,16	7,52
Vendéglátás	39,75	21,95	4,81	11,68	21,82
Szállítás	39,47	24,50	6,76	11,25	18,02
Oktatás	34,76	35,61	3,37	18,01	8,24
Egészségügy	50,26	23,20	4,38	11,56	10,60
Egyéb nem anyagi tev.	42,27	16,04	4,89	12,16	24,65
1994					
Mezőgazdaság	56,12	19,35	3,49	5,19	15,85
Bányászat	46,26	29,23	6,42	6,29	11,81
Vill.energia-, gáz-,hőellátás	70,64	11,16	7,26	2,38	8,56
Vízellátás, szennyvízelvez.	36,85	34,45	14,54	5,84	8,32
Feldolgozóipar	63,37	14,65	4,02	5,96	12,00
Építőipar	66,94	16,59	1,78	6,54	8,15
Kereskedelem	81,04	5,56	1,08	5,26	7,06
Vendéglátás	40,79	19,12	4,46	12,10	23,53
Szállítás	41,29	24,65	6,83	12,64	14,59
Oktatás	36,95	34,00	3,29	17,21	8,55
Egészségügy	48,86	18,87	4,97	12,06	15,24
Egyéb nem anyagi tev.	43,24	14,89	5,01	12,87	23,99

M.I.5. táblázat

**A vállalkozások költség szerkezete régióként 1985-1994 között
a pénzügyi tevékenység nélkül, százalék, sor=100 %**

Megnevezés	Szám a db.	Anyagjel- legű rá- fordítások	Személyi jellegű rá- fordítások	Éves érték- csökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordí- tások
1985						
Főváros	1 020	82,64	8,34	2,15	3,70	3,15
Pest megye	280	83,96	7,96	2,01	2,94	3,12
É-Dunántúl	810	79,35	11,37	3,28	3,74	2,26
D-Dunántúl	724	76,60	12,16	3,34	3,72	4,18
É-Hegyvidék	530	78,94	11,26	3,24	3,81	2,76
Alföld	1 441	77,46	10,36	2,29	3,82	6,07
1992						
Főváros	25 068	61,12	13,53	4,08	7,11	14,16
Pest megye	4 448	64,83	14,11	3,58	6,01	11,47
É-Dunántúl	7 640	66,11	14,67	3,58	4,77	10,87
D-Dunántúl	5 442	63,97	15,58	4,79	4,27	11,39
É-Hegyvidék	3 816	64,35	14,73	4,59	4,46	11,86
Alföld	10 833	66,59	14,32	3,17	4,13	11,79
1993						
Főváros	28 614	61,17	12,59	3,72	7,77	14,75
Pest megye	5 135	66,69	13,33	3,18	5,86	10,94
É-Dunántúl	8 996	66,51	14,44	3,49	5,00	10,56
D-Dunántúl	6 243	65,45	15,83	4,36	4,49	9,88
É-Hegyvidék	4 412	63,64	15,81	4,23	4,61	11,71
Alföld	12 788	68,01	13,92	2,79	4,79	10,48
1994						
Főváros	33 830	62,54	12,09	3,81	8,19	13,35
Pest megye	6 215	69,14	11,47	2,99	7,08	9,31
É-Dunántúl	10 981	68,10	13,63	3,21	5,14	9,92
D-Dunántúl	7 678	66,92	14,97	3,77	5,14	9,20
É-Hegyvidék	5 130	65,48	15,90	3,87	4,91	9,84
Alföld	14 971	70,26	12,99	2,57	4,74	9,44

M.I.6. táblázat

A nyereséges és a veszteséges vállalkozások esetében az álló-(tárgyi)- eszközök nettó és bruttó értékének arányai 1985-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül a záró érték alapján, százalék, 3.+4.=100%³²⁹

Megnevezés	1. Ingatlanok N./Br.	2. Gépek, beren- dezések, jármű- vek, N./Br.	3. Az ingatlanok aránya a bruttó értéken belül	4. A gépek aránya a bruttó értéken belül
1985				
Nyeréséges	70,04	55,23	64,15	35,09
Veszteséges	77,51	56,03	59,60	39,61
Összesen	70,19	55,25	64,06	35,18
1993				
Nyeréséges	91,28	73,10	59,85	40,15
Veszteséges	92,58	75,55	65,22	34,78
Összesen	91,86	74,05	62,13	37,87
1994				
Nyeréséges	93,00	73,37	58,32	41,68
Veszteséges	90,26	68,48	64,31	35,69
Összesen	91,82	71,56	60,76	39,24

M.I.7. táblázat

A gazdálkodási formák esetében az álló-(tárgyi)- eszközök nettó és bruttó értékének arányai 1985-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül a záró érték alapján, százalék, 3.+4.=100%

Megnevezés	1. Ingatlanok N./Br.	2. Gépek, beren- dezések, jármű- vek, N./Br.	3. Az ingatlanok aránya a bruttó értéken belül	4. A gépek aránya a bruttó értéken belül
1985				
Vállalat	68,88	55,34	63,53	35,76
KFT	88,94	74,41	35,16	62,66
RT	97,18	75,38	4,36	95,64
Szövetkezet	77,63	53,96	68,80	30,08
Egyéb	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
1993				
Vállalat	67,98	44,09	73,70	26,30
KFT	94,77	74,49	48,67	51,33
RT	94,16	76,66	61,04	38,96
Szövetkezet	83,21	46,38	67,89	32,11
Egyéb	89,63	66,59	60,33	39,67
1994				
Vállalat	69,22	44,04	63,39	36,61
KFT	94,89	73,48	53,98	46,02
RT	93,37	75,00	62,83	37,17
Szövetkezet	82,50	43,60	66,79	33,21
Egyéb	85,29	62,01	68,32	31,68

³²⁹ A 100%-ból hiányzó tized százalékok az egyéb tárgyi eszközök részesedése.

M.I.8. táblázat

A gazdasági ágak esetében az álló-(tárgyi)- eszközök nettó és bruttó értékének arányai 1985-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül a záró érték alapján, százalék, 3.+4.=100%³³⁰

Megnevezés	1. Ingatlanok N/Br.	2. Gépek, berende- zések, járművek, N/Br.	3. Az ingat- lanok ará- nya a bruttó értéken belül	4. A gépek aránya a bruttó értéken belül
1985				
Mezőgazdaság	75,18	52,68	65,61	32,45
Bányászat	73,16	58,97	53,68	45,42
Villamosenergia-, gáz-, hőellátás	69,28	61,91	56,27	43,00
Vízellátás, szennyvízelvezetés	78,93	60,50	91,06	8,72
Feldolgozó ipar	75,98	53,97	47,56	51,70
Építőipar	82,04	47,31	49,51	50,36
Kereskedelem	80,63	58,34	79,31	20,46
Vendéglátás	86,21	66,11	88,26	11,38
Szállítás	57,30	55,07	58,29	40,93
Oktatás és egészségügy	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Egyéb nem anyagi tevékenység	62,50	56,09	92,54	7,36
1993				
Mezőgazdaság	86,31	52,12	69,08	30,92
Bányászat	92,90	84,65	44,58	55,42
Villamosenergia-, gáz-, hőellátás	93,35	85,62	59,98	40,02
Vízellátás, szennyvízelvezetés	87,31	62,60	89,32	10,68
Feldolgozó ipar	92,66	71,22	53,82	46,18
Építőipar	91,88	63,77	67,10	32,90
Kereskedelem	93,32	67,35	66,17	33,83
Vendéglátás	97,03	65,71	86,13	13,87
Szállítás	94,97	82,33	60,15	39,85
Oktatás	90,57	60,33	65,97	34,03
Egészségügy	91,80	80,36	50,90	49,10
Egyéb nem anyagi tevékenység	86,03	64,35	68,02	31,98

³³⁰ A 100%-ból hiányzó tized százalékok az egyéb tárgyi eszközök részesedése.

Táblázat folytatása

Megnevezés	1. Ingatlanok N./Br.	2. Gépek, berende- zések, járművek, N./Br.	3. Az ingat- lanok ará- nya a bruttó értéken belül	4. A gépek aránya a bruttó értéken belül
1994				
Mezőgazdaság	86,83	52,49	67,90	32,10
Bányászat	91,31	80,16	41,14	58,86
Villamosenergia-, hőellátás	91,78	82,21	59,99	40,01
Vízellátás, szennyvízelvezetés	93,18	71,68	91,47	8,53
Feldolgozó ipar	91,05	66,79	51,75	48,25
Építőipar	90,95	64,47	65,89	34,11
Kereskedelem	93,22	67,00	64,49	35,51
Vendéglátás	96,63	67,06	85,27	14,73
Szállítás	93,49	80,56	57,30	42,70
Oktatás	90,57	57,31	69,16	30,84
Egészségügy	96,00	75,77	41,54	58,46
Egyéb nem tevékenység anyagi	90,42	64,44	66,30	33,70

M.I.9. táblázat

Az álló-(tárgyi)- eszközök nettó és bruttó értékének arányai a vállalkozás mérete szerint 1985-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül, százalék, 3.+4.=100%

Megnevezés	1. Ingatlanok N./Br.	2. Gépek, berendezések, járművek, N./Br.	3. Az ingat- lanok aránya a bruttó értéken belül	4. A gépek aránya a bruttó értéken belül
1985				
0 fő	100,00	87,05	93,25	6,75
1-9 fő	86,85	89,80	12,61	87,39
10-49 fő	80,71	61,49	50,77	49,23
50-299 fő	78,27	55,14	70,96	29,04
300-999 fő	72,53	54,83	75,41	24,59
1000 fő felett	68,51	55,33	60,78	39,22
1993				
0 fő	95,89	77,20	72,19	27,81
1-9 fő	93,44	73,01	49,64	50,36
10-49 fő	91,87	67,96	56,01	43,99
50-299 fő	89,25	63,55	62,11	37,89
300-999 fő	87,60	69,97	64,12	35,88
1000 fő felett	93,44	79,19	62,24	37,76
1994				
0 fő	93,01	78,90	57,81	42,19
1-9 fő	94,81	69,39	57,01	42,99
10-49 fő	91,99	67,42	53,35	46,65
50-299 fő	90,50	65,26	59,74	40,26
300-999 fő	90,68	70,49	59,82	40,18
1000 fő felett	92,14	74,11	63,39	36,61

M.I.10. táblázat

Az álló-(tárgyi)- eszközök nettó és bruttó értékének arányai a gazdálkodási formák és a vállalkozás mérete szerint 1994-ben a pénzügyi tevékenység nélkül, százalék, 3.+4.=100 %

Megnevezés	1. Ingatlanok	2. Gépek, berendezések, járművek	3. Az ingatlanok aránya a bruttó értéken belül	4. A gépek aránya a bruttó értéken belül
------------	---------------	----------------------------------	--	--

1. Vállalatok

0 fő	74,38	38,92	73,12	26,88
1-9 fő	71,98	29,58	55,04	44,96
10-49 fő	87,11	48,74	75,40	24,60
50-299 fő	81,70	41,23	77,00	23,00
300-999 fő	62,82	46,20	84,61	15,39
1000 fő felett	70,10	44,05	50,35	49,65

2. Korlátolt felelősségű társaságok

0 fő	95,44	75,25	77,31	22,69
1-9 fő	95,41	70,55	53,76	46,24
10-49 fő	95,23	70,23	47,86	52,14
50-299 fő	95,14	73,48	50,49	49,51
300-999 fő	94,15	73,45	41,29	58,71
1000 fő felett	93,93	80,64	62,05	37,95

3. Részvénytársaságok

0 fő	91,18	82,09	37,61	62,39
1-9 fő	96,33	67,84	73,38	26,62
10-49 fő	94,36	68,89	55,96	44,04
50-299 fő	94,13	69,80	66,54	33,46
300-999 fő	94,73	70,79	63,64	36,36
1000 fő felett	93,01	75,90	64,35	35,65

4. Szövetkezetek

0 fő	79,05	48,15	65,14	34,86
1-9 fő	85,17	54,58	68,98	31,02
10-49 fő	81,21	43,21	69,62	30,38
50-299 fő	81,62	41,39	65,40	34,60
300-999 fő	89,44	53,88	71,08	28,92
1000 fő felett	-	-	-	-

4. Egyéb

0 fő	90,59	61,36	76,56	23,44
1-9 fő	95,32	68,88	60,96	39,04
10-49 fő	81,86	64,31	68,61	31,39
50-299 fő	78,72	53,76	69,54	30,46
300-999 fő	84,65	66,71	53,77	46,23
1000 fő felett	-	-	-	-

M.I.11. táblázat

A vállalkozások álló-(tárgyi)-eszközei régióként 1985-1994 között
a pénzügyi tevékenység nélkül, százalék, 3.+4.=100%

Megnevezés	1. Ingatlanok	2. Gépek, berendezések, járművek	3. Az ingat- lanok aránya a bruttó értéken belül	4. A gépek aránya a bruttó értéken belül
------------	---------------	--	---	---

1985

Főváros	63,48	57,44	62,87	37,13
Pest megye	76,41	52,66	58,62	41,38
É-Dunántúl	74,68	54,62	61,80	38,20
D-Dunántúl	76,11	53,59	70,98	29,02
É-Hegyvidék	74,83	49,74	59,84	40,16
Alföld	76,37	54,76	69,54	30,46

1993

Főváros	92,38	73,79	64,87	35,13
Pest megye	93,44	75,10	57,97	42,03
É-Dunántúl	92,54	76,52	58,46	41,54
D-Dunántúl	91,30	76,78	54,23	45,77
É-Hegyvidék	90,17	74,80	53,10	46,90
Alföld	90,19	68,26	67,59	32,41

1994

Főváros	92,10	71,62	63,65	36,35
Pest megye	93,62	74,81	56,16	43,84
É-Dunántúl	92,55	72,94	55,84	44,16
D-Dunántúl	90,76	73,75	55,15	44,85
É-Hegyvidék	90,09	71,38	51,83	48,17
Alföld	91,00	66,07	65,09	34,91

M.I.12. táblázat

A gazdálkodási formák esetében az álló-(tárgyi)- eszközök átlagos leírási kulcsai százalékban és az átlagos leírási idők években 1985-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül

Évek	Átlagos leírási kulcsok, százalék				Átlagos leírási idők, év			
	Vállalat	KFT	RT	Szövetk.	Vállalat	KFT	RT	Szövetk.
1985	4,26	5,97	4,19	5,06	23,5	16,7	23,9	19,8
1986	4,30	n.a.	n.a.	5,16	23,2	n.a.	n.a.	19,4
1987	4,30	n.a.	17,73	5,04	23,3	n.a.	5,6	19,8
1988	3,64	1,35	1,43	4,20	27,5	73,9	69,9	23,8
1989	3,82	3,97	2,39	4,30	26,2	25,2	41,9	23,3
1990	3,76	3,95	3,23	4,25	26,6	25,3	31,0	23,5
1991	3,65	4,40	2,90	4,03	27,4	22,7	34,5	24,8
1992	7,09	8,62	7,05	5,54	14,1	11,6	14,2	18,1
1993	5,06	7,95	5,37	5,00	19,8	12,6	18,6	20,0
1994	5,25	8,57	5,95	5,15	19,0	11,2	16,8	19,4

M.I.13. táblázat

Az álló-(tárgyi)- eszközök átlagos leírási kulcsai százalékban 1985-1994 között vállalkozás mérete szerint a pénzügyi tevékenység nélkül

Évek	0 fő	1-9 fő	10-49 fő	50-299 fő	300-999 fő	1000- fő
1985	9,75	3,69	6,51	4,39	3,61	4,61
1986	36,68	3,64	6,54	4,50	3,71	4,64
1987	17,11	0,67	7,07	4,51	3,86	4,55
1988	0,11	1,03	8,29	3,75	3,27	3,81
1989	3,67	n.a.	n.a.	4,17	3,51	3,90
1990	2,95	1,82	4,24	3,75	3,19	4,05
1991	0,43	6,98	5,72	3,66	3,01	3,81
1992	5,93	12,63	10,44	6,56	6,45	7,20
1993	4,76	11,03	9,38	6,23	5,75	5,20
1994	5,63	10,64	10,50	6,81	6,36	5,74

M.I.14. táblázat

Az álló-(tárgyi)- eszközök átlagos leírási ideje években 1985-1994 között vállalkozás mérete szerint a pénzügyi tevékenység nélkül

Évek	0 fő	1-9 fő	10-49 fő	50-299 fő	300-999 fő	1000- fő
1985	10,3	27,1	15,4	22,8	27,7	21,7
1986	2,7	27,5	15,3	22,2	27,0	21,6
1987	5,8	149,3	14,1	22,2	25,9	22,0
1988	909,1	97,1	12,1	26,7	30,6	26,2
1989	27,2	n.a.	2,32	24,0	28,5	25,6
1990	33,9	54,9	23,6	26,7	31,3	24,7
1991	232,6	14,3	17,5	27,3	33,2	26,2
1992	16,9	7,9	9,6	15,2	15,5	13,9
1993	21,0	9,1	10,7	16,1	17,4	19,2
1994	17,8	9,4	9,5	14,7	15,7	17,4

M.I.15. táblázat

A beruházások aránya az álló-(tárgyi)-eszközök bruttó értékéhez viszonyítva százalékban 1985-1994 között vállalkozás mérete szerint a pénzügyi tevékenység nélkül

Évek	0 fő	1-9 fő	10-49 fő	50-299 fő	300-999 fő	1000- fő
1985	9 626,47	156,06	9,55	4,31	3,63	6,87
1986	42 740,44	324,26	7,93	3,90	3,31	5,32
1987	9 634,51	0,42	6,37	4,39	3,61	5,39
1988	141,46	3,93	5,52	3,03	3,21	4,76
1989	11,98	n.a.	5,57	3,24	3,72	4,54
1990	37,87	42,32	34,04	6,65	3,33	4,90
1991	11,98	30,27	8,12	7,71	1,90	4,53
1992	16,61	15,14	8,27	3,79	3,05	4,30
1993	14,09	17,00	10,80	4,46	3,20	3,56
1994	21,98	25,04	7,49	4,42	3,80	4,40

Kiegészítő információ a táblázathoz:

1. A dőlt szedett számokhoz hozzá kell tennünk háttér magyarázatként, hogy ezek egy speciális vállalkozási kör adatai. A "0"-fős vállalkozások szinte teljes egészükben (1985-ben 309-ből 302³³¹) az egyéb nem anyagi ágazatban tevékenykedő szervezetekből állnak (nincs alkalmazottjuk, csak tagságuk van). A nyitó állóeszköz-állományuk bruttó értéke 26 millió Ft volt 1985-ben, felhalmozott beruházásaik értéke viszont 3,3 milliárd Ft. (Sajnos a beruházások forrásairól, céljáról nincsenek információink.) Ez a szélsőséges arány magyarázza a bejelölt adatok kiugró értékét.
2. Az "1-9 fős" csoportban az 1985-86-ban még kuriózumnak számító 17 db kft-nél mutatkozik az 1.-hez hasonló jelenség: 1985-ben az állóeszközök bruttó értéke 68 millió Ft, míg a beruházások értéke 148 millió Ft volt.

³³¹ E fejezetrész olvasásakor - nemcsak e számok miatt - érdemes visszalapozni "A vizsgálat tárgya, eszközei és módszerei" c. fejezetnek a 2. táblázatához a tanulmány 15. oldalán.

M.I.16. táblázat

Az álló-(tárgyi)- eszközök átlagos leírási kulcsai százalékban gazdasági ágak szerint 1985-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül

Évek	Mezőgazdaság	Feldolgozó ipar	Építőipar	Kereskedelem	Vendéglátás	Szállítás
1985	5,97	5,23	5,87	3,51	2,13	4,98
1986	6,08	5,19	5,90	3,47	2,15	5,02
1987	5,90	5,33	6,00	3,50	2,23	5,00
1988	4,57	4,08	4,25	3,30	2,13	4,47
1989	4,67	4,23	4,33	3,32	1,32	4,55
1990	4,53	4,04	4,20	3,22	1,84	4,42
1991	4,41	3,64	3,50	2,66	1,25	4,74
1992	5,80	8,04	6,91	8,69	4,45	10,28
1993	5,19	7,62	6,39	7,63	3,85	4,03
1994	5,38	8,41	7,42	8,46	3,99	4,95

M.I.17. táblázat

Az álló-(tárgyi)- eszközök átlagos leírási ideje években gazdasági ágak szerint 1985-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül

Évek	Mezőgazdaság	Feldolgozó ipar	Építőipar	Kereskedelem	Vendéglátás	Szállítás
1985	16,8	19,1	17,0	28,5	46,9	20,1
1986	16,4	19,3	17,0	28,8	46,5	19,9
1987	16,9	18,8	16,7	28,6	44,8	20,0
1988	21,9	24,5	23,5	30,3	46,9	22,4
1989	21,4	23,6	23,1	30,1	75,8	22,0
1990	22,1	24,8	23,8	31,1	54,3	22,6
1991	22,7	27,5	28,6	37,6	80,0	21,1
1992	17,2	12,4	14,5	11,5	22,5	9,7
1993	19,3	13,1	15,6	13,1	26,0	24,8
1994	18,6	11,9	13,5	11,8	25,1	20,2

M.I.18. táblázat

A beruházások aránya az álló-(tárgyi)- eszközök bruttó értékéhez viszonyítva százalékban gazdasági ágak szerint 1985-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül

Évek	Mezőgazdaság	Feldolgozó ipar	Építőipar	Kereskedelem	Vendéglátás	Szállítás
1985	4,34	5,69	2,44	4,00	12,39	3,56
1986	4,74	4,05	2,54	3,39	1,68	4,16
1987	4,82	5,29	2,30	4,46	1,44	5,20
1988	3,99	4,33	1,24	3,73	1,65	5,43
1989	3,30	5,06	1,72	4,01	8,40	5,85
1990	3,18	6,86	2,98	4,94	9,04	5,03
1991	2,24	5,76	2,33	3,86	9,26	4,93
1992	2,35	5,12	6,26	6,22	4,90	10,45
1993	2,75	5,66	7,45	7,79	8,68	5,01
1994	3,56	7,16	14,22	7,74	4,75	7,83

M.I.19. táblázat

Az éves értékcsökkenés és a beruházások aránya százalékban gazdasági ágak szerint 1985-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül

Évek	Mezőgazdaság	Feldolgozó ipar	Építőipar	Kereskedelem	Vendéglátás	Szállítás
1985	137,6	91,8	240,0	87,7	17,2	139,8
1986	128,2	128,1	231,9	102,5	128,4	120,6
1987	122,6	100,7	260,7	78,5	154,1	96,3
1988	114,6	94,2	342,6	88,4	128,7	82,4
1989	141,6	83,6	251,4	82,9	15,8	77,7
1990	142,6	58,9	140,8	65,2	20,4	87,9
1991	196,6	63,1	150,2	69,0	13,52	96,2
1992	246,9	156,9	110,3	139,7	91,0	98,4
1993	188,7	134,8	85,8	97,9	44,4	80,5
1994	151,2	117,5	52,2	109,3	84,0	63,2

M.I.20. táblázat

Az álló-(tárgyi)- eszközök átlagos leírási kulcsai százalékban régiók szerint 1985-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül

Évek	Budapest	Pest megye	É-Dunántúl	D-Dunántúl	É-Hegyvidék	Alföld
1985	3,97	4,91	4,87	4,71	4,68	4,46
1986	3,94	5,00	4,98	4,80	4,76	4,62
1987	3,97	4,97	4,80	4,73	4,78	4,61
1988	3,50	4,17	4,05	3,76	3,69	3,69
1989	3,62	3,81	4,15	4,16	3,76	4,00
1990	3,50	4,20	4,03	4,02	3,62	4,06
1991	3,46	3,89	3,88	3,78	3,60	3,57
1992	8,47	6,40	6,02	6,03	6,62	6,60
1993	5,92	6,30	6,28	5,60	6,22	5,61
1994	6,78	6,80	6,67	5,64	6,50	6,35

M.I.21. táblázat

Az álló-(tárgyi)- eszközök átlagos leírási ideje években régiók szerint 1985-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül

Évek	Budapest	Pest megye	É-Dunántúl	D-Dunántúl	É-Hegyvidék	Alföld
1985	25,2	20,4	20,5	21,2	21,4	22,4
1986	25,4	20,0	20,0	20,8	21,0	21,6
1987	25,2	20,1	20,8	21,1	20,9	21,7
1988	28,6	24,0	24,7	26,6	27,1	27,1
1989	27,6	26,2	24,1	24,0	26,6	25,0
1990	28,6	23,8	24,8	24,9	27,6	24,6
1991	28,9	25,7	25,8	26,5	27,8	28,0
1992	11,8	15,6	16,6	16,6	15,1	25,5
1993	16,9	15,9	15,9	17,9	16,1	17,8
1994	14,7	14,7	15,0	17,7	15,4	15,7

M.I.22. táblázat

A beruházások aránya az álló-(tárgyi)- eszközök bruttó értékéhez viszonyítva százalékban régiók szerint 1985-1994 között a pénzügyi tevékenység nélkül

Évek	Budapest	Pest megye	É-Dunántúl	D-Dunántúl	É-Hegyvidék	Alföld
1985	7,15	5,13	7,65	4,58	4,39	4,22
1986	5,21	4,21	6,14	4,60	3,88	4,29
1987	5,00	4,62	5,12	5,41	5,39	5,21
1988	4,63	4,05	3,73	4,80	4,72	4,47
1989	4,97	5,55	4,05	4,39	5,79	4,79
1990	4,48	10,73	4,68	5,30	7,07	5,17
1991	4,31	8,28	6,86	4,78	5,28	1,69
1992	6,15	7,23	4,49	3,27	4,88	3,29
1993	5,43	8,12	5,30	3,79	5,92	3,79
1994	7,28	22,13	5,20	4,57	3,61	4,03

A Második rész III.1. Fejezetének táblázata

M.III.1.1. táblázat

A mintába bevont vállalkozások egyes értékeinek aránya a nemzetgazdaságban, %

Megnevezés	Az első ("nagy")	A második ("kis")
	minta jellemzőinek aránya az alapsokasághoz viszonyítva	
A vállalkozások száma	5,3	3,3
Az állóeszközök bruttó értéke	72,9	0,6
Létszám	52,0	1,1
A nyereséges vállalkozások számaránya	8,9	3,4
Nyeresség	64,3	1,2
A veszteséges vállalkozások számaránya	2,4	3,3
Veszteség	14,8	0,5
Nettó árbevétel	66,9	0,9
Saját tőke	72,5	0,6
Jegyzett tőke	64,7	0,8
Export árbevétel	76,2	0,8
Beruházások	49,2	1,4
Amortizáció a TA szerint	71,4	0,7
Összes költség	63,6	0,9
Amortizáció a SZT szerint	69,6	0,7
Számított adó	57,0	1,4
Fizetendő adó	46,8	1,2

M.III.1.2. táblázat

A válaszoló cégek egyes értékeinek aránya a nemzetgazdaságban, %

Megnevezés	Az első ("nagy")	A második ("kis")
	minta válaszoló cégek jellemzőinek aránya a nemzetgazdaságban	
A vállalkozások száma	1,26	0,39
Az állóeszközök bruttó értéke	34,49	0,15
Létszám	21,42	0,29
A nyereséges vállalkozások számaránya	2,19	0,57
Nyeresség	22,18	0,19
A veszteséges vállalkozások számaránya	0,48	0,24
Veszteség	8,54	0,08
Nettó árbevétel	26,34	0,21
Saját tőke	29,73	0,16
Jegyzett tőke	21,75	0,17
Export árbevétel	29,78	0,19
Beruházások	19,24	0,53
Amortizáció a TA szerint	39,33	0,15
Összes költség		0,23
Amortizáció a SZT szerint	31,88	0,16
Számított adó	19,21	0,20
Fizetendő adó	16,86	0,26

M.III.1.3. táblázat

A válaszokból összeállított reprezentatív (vegyes) minta egyes értékeinek aránya a nemzetgazdaságban, %

Megnevezés	A reprezentatív minta egyes jellemzőinek aránya a nemzetgazdaságban
A vállalkozások száma	0,45
Az állóeszközök bruttó értéke	0,81
Létszám	1,01
A nyereséges vállalkozások számaránya	0,63
Nyeresség	0,65
A veszteséges vállalkozások számaránya	0,30
Veszteség	0,18
Nettó árbevétel	0,77
Saját tőke	0,73
Jegyzett tőke	0,56
Export árbevétel	0,70
Beruházások	0,82
Amortizáció a TA szerint	6,16
Összes költség	
Amortizáció a SZT szerint	0,63
Számított adó	0,43
Fizetendő adó	0,56

M.III.1.4. táblázat

A vállalkozások költségszerkezete a reprezentatív (vegyes) mintában, százalék

Megnevezés	Anyag-	Személyi	Éves érték-	Egyéb	Egyéb
	jellegű ráfordítások		csökkenés	költségek	ráfordítások
1993					
Nyereséges	67,20	22,62	2,94	3,72	3,52
Veszteséges	53,86	25,70	8,33	5,12	7,00
Összesen	65,00	23,13	3,82	3,95	4,10
1994					
Nyereséges	68,24	21,18	2,78	4,09	3,71
Veszteséges	50,10	30,43	5,88	6,21	7,38
Összesen	64,93	22,87	3,35	4,48	4,38

M.III.1.5. táblázat

A vállalkozások költségszerkezete vállalkozási formánként a reprezentatív (vegyes) mintában, százalék

Megnevezés	Anyag-	Személyi	Éves érték-	Egyéb	Egyéb
	jellegű ráfordítás		csökkenés	költségek	ráfordítások
1993					
Vállalat	62,59	26,31	5,15	2,60	3,35
Kft	68,03	16,84	2,13	8,58	4,42
Rt	49,48	30,81	5,47	6,65	7,58
Szövetkezet	67,27	21,60	2,88	3,55	4,70
Egyéb	45,28	36,02	10,18	2,21	6,31
1994					
Vállalat	63,67	25,75	4,44	2,92	3,22
Kft	68,81	15,02	2,29	8,63	5,26
Rt	44,35	36,61	4,51	5,52	9,01
Szövetkezet	65,61	22,58	2,47	4,20	5,13
Egyéb	46,58	41,56	2,75	4,78	4,33

M.III.1.6. táblázat

A reprezentatív (vegyes) minta vállalkozásainak költség szerkezete létszám-kategóriák szerint

Megnevezés	Anyag-	Személyi	Éves érték- csökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordítások
	jellegű ráfordítás				
1993					
0	66,22	11,48	10,83	9,01	2,46
1-9	75,28	9,71	2,12	9,09	3,79
10-49	63,45	21,85	2,08	8,33	4,29
50-299	65,23	22,37	3,60	3,59	5,21
300-999	64,58	24,48	4,19	3,23	3,52
1000-	60,50	28,84	4,64	1,90	4,11
1994					
0	72,78	10,49	1,76	11,16	3,82
1-9	73,82	8,29	2,54	9,30	6,04
10-49	65,29	19,32	2,44	8,27	4,69
50-299	66,28	22,58	2,86	3,54	4,73
300-999	63,09	25,57	3,63	3,82	3,89
1000-	61,76	26,80	4,83	2,44	4,16

M.III.1.7. táblázat

**A minta vállalkozásainak költségszerkezete gazdasági ágak szerint
a reprezentatív (vegyes) mintában**

Ágazat	db	Anyag-	Személyi-	Éves érték- csökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordítások
		jellegű ráfordítás				
1993						
Mezőgazdaság	31	55,18	23,47	7,50	4,71	9,14
Bányászat	2	31,68	30,71	2,14	32,74	2,72
Élelmiszerek, italok	6	77,96	12,57	2,49	3,80	3,18
Textil, ruházat bőrip.	11	49,93	38,94	2,94	3,52	4,68
Fa-, papírgyártás	2	55,19	18,38	6,08	7,91	12,44
Vegy-, gumi-, műa.	4	54,17	29,81	4,71	7,63	3,69
Egyéb feldolgozóipar	44	51,94	32,33	2,14	6,68	6,91
Feldolgozóipar össz.	67	54,17	31,08	2,57	6,00	6,18
Villamosenergia-ipar	5	33,34	39,38	16,56	3,99	6,74
Építőipar	28	67,41	25,27	1,41	3,33	2,58
Kereskedelem	84	80,51	14,16	1,05	2,35	1,92
Vendéglátás	8	49,35	35,59	3,62	5,91	5,54
Szállítás	11	58,67	28,88	5,07	2,92	4,46
Oktatás	1	58,37	11,99	3,28	20,60	5,74
Egészségügy	2	72,90	14,68	3,95	7,43	1,05
Egyéb	63	40,12	34,52	4,75	13,43	7,18
Összesen	302	65,00	23,13	3,82	3,95	4,10
1994						
Mezőgazdaság	31	54,68	24,21	5,13	5,47	10,52
Bányászat	2	47,58	29,08	2,08	18,26	2,99
Élelmiszerek, italok	6	81,61	12,90	1,99	2,89	0,61
Textil, ruházat bőrip.	11	50,90	39,02	2,51	2,64	4,92
Fa-, papírgyártás	2	48,07	16,04	14,24	19,74	1,91
Vegy-, gumi-, műa.	4	56,73	28,04	4,95	6,49	3,80
Egyéb feldolgozóipar	44	48,99	32,83	2,23	8,23	7,71
Feldolgozóipar össz.	67	52,66	31,27	2,78	7,07	6,21
Villamosenergia-ipar	5	36,79	40,43	12,57	4,17	6,04
Építőipar	28	69,94	22,05	1,32	4,34	2,35
Kereskedelem	84	80,44	13,78	1,20	2,71	1,87
Vendéglátás	8	57,72	26,02	2,88	6,14	7,24
Szállítás	11	62,15	26,11	4,67	2,85	4,21
Oktatás	1	59,71	13,41	2,47	20,49	3,92
Egészségügy	2	69,33	11,78	6,53	7,13	5,24
Egyéb	63	37,90	32,19	4,75	15,05	10,12
Összesen	302	64,93	22,87	3,35	4,48	4,38

M.III.1.8. táblázat

A minta vállalkozásainak költségszerkezete régiók szerint a reprezentatív (vegyes) mintában

Régiók	db	Anyag-	Személyi	Éves érték- csökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordítások
		jellegű ráfordítás				
1993						
Főváros	111	59,74	25,79	3,46	6,25	4,76
Pest megye	24	65,60	23,56	2,30	6,06	2,48
Észak-Dunántúl	47	60,59	24,72	6,50	3,23	4,96
Dél-Dunántúl	28	71,50	20,70	3,52	2,25	2,04
Északi-hegyvidék	21	53,67	28,85	1,96	8,45	7,07
Alföld	71	70,22	20,37	2,92	2,76	3,73
1994						
Főváros	111	61,37	24,39	3,43	6,46	4,36
Pest megye	24	59,37	29,10	3,41	4,79	3,33
Észak-Dunántúl	47	59,07	25,18	5,08	4,44	6,22
Dél-Dunántúl	28	72,48	19,79	3,32	2,48	1,93
Északi-hegyvidék	21	48,51	29,15	1,73	11,12	9,48
Alföld	71	70,42	20,48	2,41	2,90	3,79

M.III.1.9. táblázat

A vállalkozások száma a gazdálkodási forma szerint az összevont (1106-os) mintában, darab

Gazdálko- dási forma	Nyereségesek		Veszteségesek		Összesen
	1993	1994	1993	1994	1993-1994
Vállalat	16	15	6	7	22
Kft	450	467	185	168	635
Rt	208	213	65	60	273
Szövetkezet	129	135	45	39	174
Egyéb	2	2	1	1	3
Összesen	805	832	302	275	1107

M.III.1.10. táblázat

A vállalkozások száma a létszám-kategóriák szerint az összevont (1106-os) mintában, darab

Létszám-kategóriák	Nyereségesek		Veszteségesek		Összesen	
	1993	1994	1993	1994	1993	1994
0 fő	24	25	27	19	51	44
1– 9 fő	121	119	63	62	184	181
10– 49 fő	153	171	46	42	199	213
50– 299 fő	280	301	98	86	378	387
300–1000 fő	161	161	50	43	211	204
1000– fő	66	55	18	23	84	78

M.III.1.11. táblázat

A vállalkozások száma gazdasági ágak szerint az összevont (1106-os) mintában, darab

Gazdasági ágak	Nyereségesek		Veszteségesek		Összesen
	1993	1994	1993	1994	1993-1994
Mezőgazdaság	99	104	26	21	125
Bányászat	9	7	4	6	13
Élelmiszerek, italok	64	66	10	8	74
Textil, ruházat, bőr.	25	22	6	9	31
Fa-, papírgyártás	19	14	3	8	22
Kőolajfeld. és kocsz	2	2	0	0	2
Vegy-, gumi-, műa.	31	38	13	6	44
Egyéb feldolgozóip.	97	103	54	48	151
Feldolgozóipar össz.	238	245	86	79	324
Villamosenergia ip.	23	16	7	14	30
Építőipar	47	53	17	11	64
Kereskedelem	260	270	88	78	348
Vendéglátás	11	12	7	6	18
Szállítás	42	43	16	15	58
Oktatás	3	2	0	1	3
Egészségügy	4	3	0	1	4
Egyéb nem anyagi	69	77	51	43	120

M.III.1.12. táblázat

A vállalkozások száma régiók szerint az összevont (1106-os) mintában, darab

Régiók	Nyereségesek		Veszteségesek		Összesen
	1993	1994	1993	1994	1993-1994
Főváros	242	258	117	101	359
Pest megye	53	48	15	20	68
É-Dunántúl	152	154	52	50	204
D-Dunántúl	98	95	21	24	119
É-Hegyvidék	58	65	33	26	91
Alföld	202	212	64	54	266

M.III.1.13. táblázat

A vállalkozások száma az értékcsökkenésnek a költségek közötti aránya szerint, darab

Megnevezés	Költségarány, százalék				
	0–2,5	2,5–5,0	5,0–7,5	7,5–10,0	10,0–100,0
Nagyok 1993	3076	5084	3205	400	37
Nagyok 1994	3505	6276	1743	262	20
Nagy + Kicsik 1993	4216	6452	4203	554	73
Nagy + Kicsik 1994	4951	7816	2309	401	21

M.III.1.14. táblázat

A vállalkozások költségszerkezete, százalék

Megnevezés	Váll. szám	Anyag- jellegű ráfordítások	Személyi	Éves érték- csökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordítások
Nagyok	1993					
nyereséges	657	70,70	12,96	5,16	3,97	7,21
veszteséges	186	58,45	19,58	5,04	6,59	10,34
összesen	843	68,10	14,36	5,13	4,53	7,87
	1994					
nyereséges	669	71,26	13,18	4,62	4,32	6,62
veszteséges	174	53,46	24,31	5,54	6,11	10,58
összesen	844	67,27	15,68	4,82	4,72	7,51
Kicsik+Nagyok	1993					
nyereséges	805	70,65	13,02	5,15	3,99	7,19
veszteséges	302	58,50	19,58	5,03	6,58	10,31
összesen	1107	68,06	14,42	5,12	4,55	7,86
	1994					
nyereséges	832	71,22	13,22	4,60	4,34	6,61
veszteséges	275	53,49	24,30	5,52	6,12	10,57
összesen	1107	67,23	15,71	4,81	4,74	7,50

M.III.1.15. táblázat

A vállalkozások költségszerkezete gazdálkodási formánként, százalék

Megnevezés	Váll. szám	Anyag-	Személyi	Éves érték- csökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordítások
		jellegű ráfordítások				
Nagyok	1993					
vállalat	20	69,90	21,04	3,83	2,22	3,01
kft.	417	75,16	11,70	2,82	5,91	4,41
rt.	267	64,17	15,21	6,49	4,10	10,03
szövetkezet	139	75,16	16,53	2,22	2,87	3,22
egyéb	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	1994					
vállalat	20	69,60	21,09	3,56	2,71	3,04
kft.	417	73,84	12,28	2,92	6,13	4,84
rt.	267	63,63	17,03	5,93	4,23	9,18
szövetkezet	139	74,66	16,67	2,11	3,24	3,31
egyéb	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Kicsik+Nagyok	1993					
vállalat	22	69,77	21,16	3,82	2,22	3,03
kft.	635	75,05	11,78	2,81	5,95	4,41
rt.	273	64,16	15,22	6,49	4,10	10,03
szövetkezet	174	74,25	16,96	2,41	2,93	3,44
egyéb	3	45,28	36,02	10,18	2,21	6,31
	1994					
vállalat	22	69,46	21,24	3,55	2,71	3,04
kft.	635	73,75	12,32	2,91	6,17	4,85
rt.	273	63,62	17,04	5,93	4,23	9,18
szövetkezet	174	73,76	17,15	2,23	3,31	3,55
egyéb	3	46,58	41,56	2,75	4,78	4,33

M.III.1.16. táblázat

A vállalkozások költségszerkezete létszám-kategóriák szerint, százalék

Megnevezés	Váll. szám	Anyag-	Személyi	Éves érték- csökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordítások
		jellegű ráfordítások				
Nagyok				1993		
0 fő	13	68,20	10,68	5,18	8,17	7,77
1– 9 fő	58	86,26	1,71	0,60	8,70	2,73
10– 49 fő	135	81,06	4,51	2,11	6,63	5,69
50–299 fő	343	74,35	12,77	2,73	5,58	4,57
300–999 fő	210	74,89	14,33	2,47	4,16	4,14
1000–	84	60,11	16,69	7,94	3,73	11,52
				1994		
0 fő	13	75,52	12,84	1,39	6,33	3,91
1– 9 fő	50	86,26	1,76	0,54	8,78	2,66
10– 49 fő	147	77,93	4,73	2,36	6,86	8,12
50–299 fő	354	74,74	12,05	2,67	5,35	5,19
300–999 fő	202	73,80	15,07	2,37	4,26	4,51
1000–	78	59,22	18,90	7,37	4,39	10,12
Nagyok+Kicsik				1993		
0 fő	51	68,19	10,69	5,20	8,17	7,75
1– 9 fő	184	85,07	2,58	0,77	8,74	2,85
10– 49 fő	199	80,38	5,17	2,11	6,69	5,64
50–299 fő	378	73,95	13,05	2,78	5,57	4,64
300–999 fő	211	74,87	14,35	2,47	4,16	4,14
1000–	84	60,11	16,69	7,94	3,73	11,52
				1994		
0 fő	44	75,38	12,72	1,41	6,59	3,90
1– 9 fő	181	84,40	2,73	0,84	8,86	3,17
10– 49 fő	213	77,38	5,37	2,36	6,92	7,97
50–299 fő	387	74,44	12,29	2,69	5,35	5,24
300–999 fő	204	73,75	15,12	2,37	4,26	4,51
1000–	78	59,22	18,90	7,37	4,39	10,12

M.III.1.17. táblázat**A vállalkozások költségszerkezete gazdasági ágak szerint, százalék**

Megnevezés	Váll. szám	Anyag-	Személyi	Éves érték- csökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordítások
		jellegű ráfordítások				
Nagyok						
				1993		
Mezőgazdaság	96	61,74	22,43	3,88	4,21	7,75
Bányászat	11	48,05	31,13	5,19	8,10	7,53
Élelmiszerek, italok	68	76,63	11,87	2,98	4,47	4,04
Textil, ruházat bőrip.	23	57,31	23,72	4,78	7,48	6,71
Fa-, papírgyártás	20	64,42	19,14	3,06	7,76	5,62
Kőolajfeld. kokszyg.	2	60,26	8,03	11,56	2,60	17,55
Vegy-, gumi-, műa.	42	66,85	13,56	5,37	6,42	7,80
Egyéb feldolgozóip.	112	66,54	19,48	2,96	4,82	6,19
Feldolgozóipar össz.	267	68,16	13,86	3,57	5,42	5,98
Villamosenergia-ipar	29	67,84	15,93	9,64	3,13	3,46
Építőipar	37	65,92	22,02	1,82	6,06	4,18
Kereskedelem	280	87,10	6,09	0,72	3,39	2,70
Vendéglátás	10	35,37	39,37	6,28	11,91	7,08
Szállítás	49	37,78	34,74	6,75	4,89	15,84
Oktatás	2	47,82	35,00	1,92	10,63	4,63
Egészségügy	2	74,61	12,03	3,04	4,70	5,63
Egyéb	60	44,36	21,49	8,38	14,15	11,62
Összesen	843	68,10	14,36	5,13	4,53	7,87
				1994		
Mezőgazdaság	96	59,93	23,83	3,68	4,72	7,84
Bányászat	11	46,56	31,69	5,97	6,72	9,06
Élelmiszerek, italok	68	76,81	11,68	2,69	4,50	4,32
Textil, ruházat bőrip.	23	59,14	22,80	4,99	6,68	6,40
Fa-, papírgyártás	20	65,65	17,87	3,55	6,87	6,07
Kőolajfeld. kokszyg.	2	62,99	8,20	11,12	3,17	14,51
Vegy-, gumi-, műa.	42	67,69	13,90	4,74	6,05	7,61
Feldolgozóipar	112	65,67	19,73	3,01	5,03	6,56
Feldolgozóipar össz.	267	68,24	16,80	3,47	5,32	6,16
Villamosenergia-ipar	29	60,65	21,72	9,09	3,77	4,77
Építőipar	37	70,92	18,22	1,44	5,05	4,37
Kereskedelem	280	87,10	6,03	0,79	3,55	2,53
Vendéglátás	10	34,25	38,26	5,97	12,35	9,18
Szállítás	49	36,82	38,02	6,30	5,14	13,72
Oktatás	2	42,67	37,04	1,73	14,49	4,07
Egészségügy	2	76,92	10,38	3,31	6,31	3,08
Egyéb	60	39,98	21,54	8,23	13,74	16,50
Összesen	843	67,27	15,68	4,82	4,72	7,51

M.III.1.17. táblázat (folytatás)

A vállalkozások költségszerkezete gazdasági ágak szerint, százalék

Megnevezés	Váll. szám	Anyag-	Személyi	Éves érték- csökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordítások
		jellegű ráfordítások				
Kicsik+Nagyok				1993		
Mezőgazdaság	125	61,40	22,43	4,06	4,27	7,84
Bányászat	13	48,03	31,13	5,19	8,13	7,52
Élelmiszerek, italok	74	76,64	11,88	2,98	4,47	4,03
Textil, ruház. bőrip.	31	57,09	24,18	4,71	7,37	6,65
Fa-, papírgyártás	22	64,41	19,14	3,06	7,76	5,62
Kőolajfel. kokszgy.	2	60,26	8,03	11,56	2,60	17,55
Vegy-, gumi-, műa.	44	66,84	13,57	5,37	6,42	7,80
Egyéb feldolgozóip.	151	66,47	19,57	2,96	4,82	6,18
Feldolgozóipar össz.	324	67,77	17,34	3,52	5,39	5,99
Villamosenergia-ipar	30	67,84	15,93	9,64	3,13	3,46
Építőipar	64	65,82	22,19	1,81	6,02	4,16
Kereskedelem	348	87,04	6,12	0,73	3,41	2,71
Vendéglátás	18	35,54	39,32	6,25	11,83	7,06
Szállítás	58	37,98	34,59	6,73	4,92	15,78
Oktatás	3	48,54	33,43	2,01	11,31	4,70
Egészségügy	4	74,54	12,14	3,07	4,82	5,44
Egyéb	120	44,40	21,68	8,26	14,18	11,49
Összesen	1107	68,06	14,42	5,12	4,55	7,86
				1994		
Mezőgazdaság	125	59,64	23,82	3,75	4,81	7,99
Bányászat	13	46,56	31,69	5,96	6,75	9,04
Élelmiszerek, italok	74	76,83	11,69	2,69	4,49	4,31
Textil, ruház. bőrip.	31	58,95	23,24	4,91	6,58	6,33
Fa-, papírgyártás	22	65,65	17,87	3,55	6,87	6,07
Kőolajfel. kokszgy.	2	62,99	8,20	11,12	3,17	14,51
Vegy-, gumi-, műa.	44	67,69	13,91	4,74	6,05	7,61
Egyéb feldolgozóip.	151	65,57	19,85	3,01	5,03	6,54
Feldolgozóipar össz.	324	67,79	17,30	3,44	5,31	6,17
Villamosenergia-ipar	30	60,65	21,72	9,09	3,77	4,77
Építőipar	64	70,81	18,37	1,44	5,05	4,33
Kereskedelem	348	87,03	6,05	0,79	3,58	2,54
Vendéglátás	18	34,59	38,08	5,92	12,26	9,15
Szállítás	58	37,11	37,83	6,27	5,14	13,65
Oktatás	3	43,62	35,73	1,77	14,82	4,06
Egészségügy	4	76,62	10,44	3,44	6,34	3,17
Egyéb	120	40,07	21,64	8,12	13,86	16,32
Összesen	1107	67,23	15,71	4,81	4,74	7,50

M.III.1.18. táblázat**A vállalkozások költségszerkezete régiók szerint, százalék**

Régiók	Anyag- jellegű ráfordítás	Személyi	Éves érték- csökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordítások
Nagy 1993					
Főváros	66,16	12,18	6,11	4,65	10,91
Pest megye	68,42	15,84	3,52	7,30	4,93
Észak-Dunántúl	69,67	16,60	4,37	4,83	4,53
Dél-Dunántúl	74,41	15,87	2,79	3,00	3,92
Északi-hegyvidék	67,13	16,37	6,31	4,71	5,49
Alföld	70,18	17,54	3,32	4,14	4,82
Nagy 1994					
Főváros	65,01	14,15	5,75	5,04	10,05
Pest megye	71,64	14,12	2,94	6,21	5,10
Észak-Dunántúl	68,62	17,49	4,09	4,83	4,96
Dél-Dunántúl	73,52	16,35	2,91	3,27	3,95
Északi-hegyvidék	66,36	17,81	5,79	4,21	5,82
Alföld	70,10	17,93	3,13	4,29	4,55
Kicsi+Nagy 1993					
Főváros	66,15	12,21	6,09	4,67	10,87
Pest megye	68,37	15,98	3,50	7,27	4,89
Észak-Dunántúl	69,59	16,63	4,37	4,84	4,56
Dél-Dunántúl	74,34	15,93	2,79	3,02	3,92
Északi-hegyvidék	67,08	16,43	6,30	4,71	5,48
Alföld	70,02	17,60	3,36	4,15	4,86
Kicsi+Nagy 1994					
Főváros	65,03	14,17	5,72	5,07	10,01
Pest megye	71,42	14,38	2,94	6,18	5,07
Észak-Dunántúl	68,48	17,53	4,09	4,87	5,04
Dél-Dunántúl	73,48	16,39	2,90	3,29	3,94
Északi-hegyvidék	66,31	17,86	5,78	4,22	5,83
Alföld	70,00	17,97	3,14	4,30	4,58

A Második rész III.2. Fejezetének táblázatai

M.III.2.1. táblázat

Az irányítástechnikai (automatikai) és általános rendeltetésű számítástechnikai termékek és ügyvitel-technikai eszközök (ITJ 48) kormegoszlása százalékban (sor=100 %) a különböző vizsgálati szempontok szerint

Megnevezés	0-2 éves	3-7 éves	8-15 éves	15-30 éves	Több 30 év
Eredmény szerint					
Nyereségesek	47,08	47,69	4,77	0,45	0,01
Veszteségesek	36,72	52,60	9,77	0,62	0,30
Összesen	44,90	48,73	5,82	0,49	0,07
Gazdasági ág szerint					
Mezőgazdaság, halászat	35,51	52,38	11,76	0,35	0,0
Bányászat	35,29	43,28	17,01	4,42	0,01
Feldolgozóipar	45,62	48,25	5,51	0,60	2,08
Villamosenergia-,gáz-,hő	40,79	47,85	7,29	1,99	0,0
Építőipar	45,12	51,33	3,53	0,02	0,0
Kereskedelem, javítás	44,35	50,93	4,64	0,09	0,0
Szálláshely, vendéglátás	60,17	28,48	11,35	0,0	0,05
Szállítás, raktározás	49,87	42,25	6,40	1,43	0,0
Ingatlanügyletek, bérbeadás	49,41	47,69	2,55	0,35	0,0
Oktatás	55,67	44,33	0,0	0,0	0,0
Egészségügy	56,65	43,35	0,0	0,0	0,0
Egyéb szolgáltatás	52,59	42,47	4,80	0,13	0,0
Foglalkoztatott létszám szerint					
0 fős	46,72	52,24	1,04	0,0	0,0
1-9 fő	56,40	46,10	0,48	0,02	0,0
10-49 fő	55,05	42,75	2,11	0,09	0,0
50-299 fő	37,53	54,77	7,50	0,21	0,0
300-999 fő	43,61	47,85	7,96	0,58	0,01
1000 fő felett	42,14	43,17	10,56	3,29	0,84
Gazdálkodási formák szerint					
Vállalat	45,25	41,01	10,97	2,77	0,0
KFT	52,17	45,06	2,64	0,12	0,0
RT	39,70	51,60	7,36	1,09	0,24
Szövetkezet	29,48	56,96	13,24	0,32	0,0
Egyéb	44,00	56,00	0,0	0,0	0,0
Régiók szerint					
Budapest	50,06	46,28	3,44	0,20	0,02
Pest megye	52,95	40,83	6,22	0,0	0,0
Észak-Dunántúl	41,08	51,80	6,21	0,89	0,02
Dél-Dunántúl	38,23	56,21	5,19	0,38	0,0
Északi-hegyvidék	38,84	51,63	7,67	1,14	0,71
Alföld	44,04	47,11	8,36	0,49	0,0

M.III.2.2. táblázat

A műszerek kormegoszlása százalékban (sor=100%) a különböző vizsgálati szempontok szerint

Megnevezés	0-2 éves	3-7 éves	8-15 éves	15-30 éves	Több 30 év
<i>Eredmény szerint</i>					
Nyerések	32,97	43,43	18,37	4,72	0,81
Veszteségek	22,08	40,91	26,87	8,21	1,93
Összesen	30,70	42,91	20,14	5,45	0,51
<i>Gazdasági ág szerint</i>					
Mezőgazdaság, halászat	14,77	42,65	33,33	9,03	0,22
Bányászat	26,70	34,96	35,92	2,32	0,10
Feldolgozóipar	29,72	43,48	17,62	7,92	1,26
Villamosenergia-,gáz-,hő	35,71	40,60	17,20	3,28	3,22
Építőipar	29,77	45,94	22,81	1,47	0,0
Kereskedelem, javítás	39,40	43,07	15,03	2,44	0,06
Szálláshely, vendéglátás	51,00	49,00	0,0	0,0	0,0
Szállítás, raktározás	32,70	38,79	26,73	1,56	0,21
Ingatlanügyletek, bérbeadás	31,24	50,52	16,15	1,59	0,50
Oktatás	-	-	-	-	-
Egészségügy	86,00	14,00	0,0	0,0	0,0
Egyéb szolgáltatás	43,99	31,81	20,80	3,40	0,0
<i>Foglalkoztatott létszám szerint</i>					
0 fős	17,51	82,49	0,0	0,0	0,0
1-9 fő	61,96	31,27	6,55	0,22	0,0
10-49 fő	41,32	44,26	10,61	3,81	0,0
50-299 fő	26,64	45,03	22,81	4,95	0,57
300-999 fő	26,46	41,28	23,42	7,63	1,20
1000 fő felett	31,63	41,19	20,02	5,58	1,57
<i>Gazdálkodási formák szerint</i>					
Vállalat	25,47	40,53	27,62	5,88	0,50
KFT	38,13	44,65	13,87	2,87	0,48
RT	26,06	42,28	23,09	7,17	1,40
Szövetkezet	18,14	38,67	33,16	9,89	0,13
Egyéb	-	-	-	-	-
<i>Régiók szerint</i>					
Budapest	35,78	44,45	15,93	3,46	0,38
Pest megye	35,22	40,39	19,56	4,84	0,0
Észak-Dunántúl	28,61	43,58	22,37	4,56	0,90
Dél-Dunántúl	27,68	42,91	22,60	5,69	1,12
Északi-hegyvidék	30,47	37,30	22,17	8,25	1,80
Alföld	27,27	43,13	21,22	7,47	0,91

M.III.2.3. táblázat

Az általános rendeltetésű gépek (ITJ 32) kormegoszlása százalékban (sor=100%)
a különböző vizsgálati szempontok szerint

Megnevezés	0-2 éves	3-7 éves	8-15 éves	15-30 éves	Több 30 év
<i>Eredmény szerint</i>					
Nyerések	29,38	38,08	23,10	8,56	0,88
Veszteségek	19,76	35,96	28,77	12,00	3,50
Összesen	27,24	37,61	24,34	9,33	1,46
<i>Gazdasági ág szerint</i>					
Mezőgazdaság, halászat	14,50	31,88	40,27	12,81	0,54
Bányászat	19,11	27,39	46,84	6,48	0,17
Feldolgozóipar	22,70	37,04	24,86	13,07	2,33
Villamosenergia-,gáz-,hő	20,88	36,10	22,71	14,82	5,48
Építőipar	31,39	42,88	20,85	4,88	0,0
Kereskedelem, javítás	36,64	42,72	16,61	3,19	0,84
Szálláshely, vendéglátás	42,31	37,86	18,32	1,51	0,0
Szállítás, raktározás	38,02	32,13	21,39	8,23	0,23
Ingatlanügyletek, bérbeadás	38,38	35,43	16,94	7,72	1,54
Oktatás	30,00	70,00	0,0	0,0	0,0
Egészségügy	86,66	13,34	0,0	0,0	0,0
Egyéb szolgáltatás	8,08	64,47	24,92	2,53	0,0
<i>Foglalkoztatott létszám szerint</i>					
0 fős	26,83	51,68	15,07	6,42	0,0
1-9 fő	50,79	39,12	7,49	0,16	2,44
10-49 fő	45,05	37,20	11,83	5,26	0,67
50-299 fő	22,32	38,23	30,93	7,82	0,70
300-999 fő	22,18	35,64	25,64	14,63	1,90
1000 fő felett	20,78	37,19	24,81	13,26	3,95
<i>Gazdálkodási formák szerint</i>					
Vállalat	33,28	25,11	28,06	12,11	1,45
KFT	37,28	39,78	16,70	5,37	0,86
RT	19,48	36,86	27,57	13,28	2,80
Szövetkezet	14,37	35,07	38,21	11,85	0,49
Egyéb	0,0	100,00	0,0	0,0	0,0
<i>Régiók szerint</i>					
Budapest	34,40	39,57	18,76	6,42	0,86
Pest megye	29,28	39,44	25,49	5,80	0,0
Észak-Dunántúl	25,83	40,20	23,85	8,56	1,57
Dél-Dunántúl	24,26	34,97	28,14	10,64	1,98
Északi-hegyvidék	24,52	34,45	23,85	14,11	3,07
Alföld	23,75	35,84	28,14	10,89	1,38

M.III.2.4. táblázat

A fémmezmunkáló szerszámgépekből a nem számvezérlésűek (ITJ 34 kivéve ITJ 34-XX-8) kormegoszlása százalékban (sor=100%) a különböző vizsgálati szempontok szerint

Megnevezés	0-2 éves	3-7 éves	8-15 éves	15-30 éves	Több 30 év
<i>Eredmény szerint</i>					
Nyereségesek	13,71	30,37	30,87	20,99	4,06
Veszteségesek	11,73	25,85	31,54	25,12	5,76
Összesen	13,22	29,25	31,04	22,01	4,48
<i>Gazdasági ág szerint</i>					
Mezőgazdaság, halászat	3,12	24,84	44,68	25,88	1,48
Bányászat	8,60	31,78	45,91	8,39	5,31
Feldolgozóipar	14,84	28,30	24,57	25,94	6,35
Villamosenergia-,gáz-,hő	10,63	37,69	28,36	16,30	7,02
Építőipar	13,92	36,09	33,17	16,04	0,42
Kereskedelem, javítás	26,55	30,81	24,74	14,07	3,82
Szálláshely, vendéglátás	49,97	25,01	25,01	0,0	0,0
Szállítás, raktározás	15,26	29,49	36,95	16,20	2,10
Ingatlanügyletek, bérbeadás	16,57	30,60	33,60	13,80	5,43
Oktatás	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Egészségügy	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Egyéb szolgáltatás	4,20	39,99	39,61	16,2	0,0
<i>Foglalkoztatott létszám szerint</i>					
0 fős	0,0	49,99	43,76	6,25	0,0
1-9 fő	77,38	0,0	0,0	0,0	22,62
10-49 fő	17,92	3,01	31,05	19,01	2,01
50-299 fő	12,04	27,89	33,81	21,79	4,47
300-999 fő	10,11	31,17	31,13	24,00	3,59
1000 fő felett	16,05	28,83	26,54	22,68	6,21
<i>Gazdálkodási formák szerint</i>					
Vállalat	4,89	15,01	44,10	36,00	0,0
KFT	19,06	35,06	24,87	16,25	4,76
RT	12,37	27,68	31,03	23,20	5,71
Szövetkezet	3,02	22,21	43,75	30,08	0,95
Egyéb	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Régiók szerint</i>					
Budapest	4,89	15,01	44,10	36,00	0,0
Pest megye	19,06	35,06	24,87	16,25	4,76
Észak-Dunántúl	12,37	27,68	31,03	23,20	5,71
Dél-Dunántúl	3,02	22,21	43,75	30,08	0,95
Északi-hegyvidék	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Alföld	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

M.III.2.5. táblázat

A fémmezmunkáló szerszámgépekből a számvezerlésűek (ITJ 34-XX-8) kormegoszlása
százalékban (sor=100 %) a különböző vizsgálati szempontok szerint

Megnevezés	0-2 éves	3-7 éves	8-15 éves	15-30 éves	Több 30 év
<i>Eredmény szerint</i>					
Nyeréségesek	24,62	40,16	22,21	10,43	2,58
Veszteségesek	29,65	26,13	30,85	13,37	0,0
Összesen	26,23	35,66	24,98	11,38	1,76
<i>Gazdasági ág szerint</i>					
Mezőgazdaság, halászat	0,0	50,00	0,0	0,0	50,00
Bányászat	0,0	100,00	0,0	0,0	0,0
Feldolgozóipar	24,53	34,67	28,88	11,88	0,04
Villamosenergia-,gáz-,hő	100,00	0,0	0,0	0,0	0,0
Építőipar	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kereskedelem, javítás	100,00	0,0	0,0	0,0	0,0
Szálláshely, vendéglátás	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Szállítás, raktározás	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0
Ingatlanügyletek, bérbeadás	47,52	17,36	2,25	32,87	0,0
Oktatás	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Egészségügy	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Egyéb szolgáltatás	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Foglalkoztatott létszám szerint</i>					
0 fős	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1-9 fő	100,00	0,0	0,0	0,0	0,0
10-49 fő	47,52	17,36	2,25	32,87	0,0
50-299 fő	19,14	35,67	26,52	12,99	5,68
300-999 fő	21,69	41,58	27,16	9,50	0,08
1000 fő felett	30,58	32,02	26,17	11,23	0,0
<i>Gazdálkodási formák szerint</i>					
Vállalat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
KFT	37,84	29,10	21,73	11,32	0,0
RT	16,41	41,24	26,45	12,25	3,65
Szövetkezet	0,0	50,00	50,00	0,0	0,0
Egyéb	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Régiók szerint</i>					
Budapest	23,50	41,11	26,01	9,33	0,05
Pest megye	33,77	16,26	24,99	24,99	0,0
Észak-Dunántúl	49,33	16,66	13,62	20,40	0,0
Dél-Dunántúl	32,53	34,39	33,08	0,0	0,0
Északi-hegyvidék	5,00	33,33	52,89	8,77	0,0
Alföld	17,90	49,26	18,34	7,29	7,20

M.III.2.6. táblázat

Az egyéb gépek kormegoszlása százalékban (sor=100 %) a különböző vizsgálati szempontok szerint

Megnevezés	0-2 éves	3-7 éves	8-15 éves	15-30 éves	Több 30 év
<i>Eredmény szerint</i>					
Nyereségesek	31,41	41,59	19,54	6,68	0,77
Veszteségesek	27,37	37,47	22,18	10,44	2,54
Összesen	30,54	40,71	20,11	7,49	1,15
<i>Gazdasági ág szerint</i>					
Mezőgazdaság, halászat	16,77	35,18	33,99	13,66	0,40
Bányászat	21,56	36,11	32,08	9,03	1,21
Feldolgozóipar	27,51	40,31	18,98	11,16	2,03
Villamosenergia-,gáz-,hő	21,87	40,89	20,27	12,60	4,37
Építőipar	31,28	48,20	15,13	5,39	0,0
Kereskedelem, javítás	36,34	43,48	16,69	2,69	0,80
Szálláshely, vendéglátás	49,06	27,68	19,53	3,73	0,0
Szállítás, raktározás	41,25	32,93	22,12	3,46	0,24
Ingatlanügyletek, bérbeadás	36,26	45,99	14,92	2,10	0,73
Oktatás	46,17	53,83	0,0	0,0	0,0
Egészségügy	87,00	13,00	0,0	0,0	0,0
Egyéb szolgáltatás	26,68	46,49	17,98	6,85	0,0
<i>Foglalkoztatott létszám szerint</i>					
0 fős	24,02	53,08	11,63	11,27	0,0
1-9 fő	55,99	39,59	2,96	0,48	0,98
10-49 fő	42,12	43,90	12,30	1,24	0,43
50-299 fő	23,26	41,02	25,79	9,07	0,85
300-999 fő	23,59	38,48	25,49	11,07	1,37
1000 fő felett	23,87	36,14	23,12	12,88	3,99
<i>Gazdálkodási formák szerint</i>					
Vállalat	27,69	33,90	31,66	6,19	0,57
KFT	39,98	43,80	11,83	3,79	0,60
RT	23,38	38,67	23,74	11,60	2,61
Szövetkezet	14,89	35,39	37,10	12,10	0,52
Egyéb	2,20	54,94	39,89	2,97	0,0
<i>Régiók szerint</i>					
Budapest	27,69	33,90	31,66	6,19	0,57
Pest megye	39,98	43,80	11,83	3,79	0,60
Észak-Dunántúl	23,38	38,67	23,74	11,60	2,61
Dél-Dunántúl	14,89	35,39	37,10	12,10	0,52
Északi-hegyvidék	2,20	54,94	39,89	2,97	0,0
Alföld	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

M.III.2.7. táblázat

A járművek kormegoszlása százalékban (sor=100%) a különböző vizsgálati szempontok szerint

Megnevezés	0-2 éves	3-7 éves	8-15 éves	15-30 éves	Több 30 év
<i>Eredmény szerint</i>					
Nyereségesek	38,50	41,26	16,48	3,69	0,07
Veszteségesek	33,07	44,85	18,06	3,76	0,26
Összesen	37,34	42,03	16,82	3,71	0,11
<i>Gazdasági ág szerint</i>					
Mezőgazdaság, halászat	18,20	34,08	38,58	9,09	0,05
Bányászat	24,08	53,23	20,89	1,80	0,0
Feldolgozóipar	38,86	42,48	15,06	3,56	0,05
Villamosenergia-,gáz-,hő	37,09	37,98	20,61	2,73	1,59
Építőipar	30,51	51,64	16,39	1,47	0,0
Kereskedelem, javítás	46,96	44,24	7,89	0,89	0,03
Szálláshely, vendéglátás	40,27	31,74	26,91	1,07	0,0
Szállítás, raktározás	31,27	33,34	23,99	11,15	0,25
Ingatlanügyletek, bérbeadás	38,92	45,09	11,49	4,41	0,08
Oktatás	41,50	58,50	0,0	0,0	0,0
Egészségügy	13,51	86,49	0,0	0,0	0,0
Egyéb szolgáltatás	29,69	41,69	28,62	0,0	0,0
<i>Foglalkoztatott létszám szerint</i>					
0 fős	39,08	50,63	4,61	5,68	0,0
1-9 fő	37,63	41,94	18,31	2,12	0,0
10-49 fő	41,91	43,83	11,93	2,33	0,0
50-299 fő	34,91	44,07	17,63	3,36	0,03
300-999 fő	38,00	38,81	18,81	4,31	0,07
1000 fő felett	36,63	35,24	18,64	8,52	0,97
<i>Gazdálkodási formák szerint</i>					
Vállalat	33,36	31,96	26,56	7,61	0,51
KFT	41,25	44,25	12,42	2,07	0,01
RT	37,84	39,83	17,01	5,03	0,29
Szövetkezet	25,03	40,24	28,71	5,97	0,04
Egyéb	50,00	50,00	0,0	0,0	0,0
<i>Régiók szerint</i>					
Budapest	41,86	46,19	10,02	1,88	0,05
Pest megye	28,00	56,68	13,84	1,49	0,0
Észak-Dunántúl	36,91	42,07	17,07	3,92	0,04
Dél-Dunántúl	36,24	37,85	20,72	5,10	0,09
Északi-hegyvidék	31,95	43,26	18,85	5,16	0,79
Alföld	36,59	34,69	23,43	5,25	0,04

M.III.2.8. táblázat

Az ingatlanok kormegoszlása százalékban (sor=100 %) a különböző vizsgálati szempontok szerint

Megnevezés	0-2 éves	3-7 éves	8-15 éves	15-30 éves	Több 30 év
<i>Eredmény szerint</i>					
Nyereségesek	16,09	22,64	18,58	26,94	15,75
Veszteségesek	16,80	19,51	17,65	29,42	16,63
Összesen	16,24	21,97	18,38	27,48	15,94
<i>Gazdasági ág szerint</i>					
Mezőgazdaság, halászat	6,04	13,30	20,07	43,09	17,50
Bányászat	16,57	10,83	31,46	31,62	9,52
Feldolgozóipar	13,19	23,88	18,64	25,74	18,55
Villamosenergia-,gáz-,hő	11,82	21,20	25,66	23,92	17,39
Építőipar	11,03	34,48	19,51	26,19	8,79
Kereskedelem, javítás	21,73	24,07	17,31	23,25	13,63
Szálláshely, vendéglátás	37,24	0,71	22,95	19,00	20,11
Szállítás, raktározás	15,71	14,76	14,62	37,67	17,25
Ingatlanügyletek, bérbeadás	27,15	27,11	13,24	20,09	12,41
Oktatás	20,80	80,00	0,0	0,0	0,0
Egészségügy	63,32	6,67	0,0	0,0	30,01
Egyéb szolgáltatás	21,42	32,08	14,09	19,28	13,13
<i>Foglalkoztatott létszám szerint</i>					
0 fős	19,78	36,32	13,90	20,64	9,36
1-9 fő	41,44	29,78	11,96	9,60	7,22
10-49 fő	25,50	32,19	11,18	15,25	15,88
50-299 fő	13,37	21,09	20,73	31,28	14,54
300-999 fő	11,07	15,67	20,36	33,90	19,00
1000 fő felett	8,51	16,42	20,23	32,78	22,05
<i>Gazdálkodási formák szerint</i>					
Vállalat	9,97	14,50	34,11	20,69	20,74
KFT	27,51	28,84	12,09	18,15	13,40
RT	8,34	17,83	21,83	34,13	17,87
Szövetkezet	5,46	14,82	24,23	37,79	17,70
Egyéb	-	-	-	-	-
<i>Régiók szerint</i>					
Budapest	23,43	25,96	13,27	19,66	17,68
Pest megye	22,35	27,02	24,01	19,79	6,83
Észak-Dunántúl	19,15	23,11	18,46	24,42	14,85
Dél-Dunántúl	10,33	19,38	21,18	32,88	16,24
Északi-hegyvidék	7,45	18,34	19,94	35,64	18,63
Alföld	12,08	18,91	19,95	33,10	15,96

A Második rész III.3. Fejezetének táblázatai

M.III.3.1. táblázat

Az SZT. és a TA. szerint számított értécsökkenés millió Ft-ban és az SZT. szerinti értécsökkenés az összes költség százalékában a különböző vizsgálati szempontok szerint

Megnevezés	SZT. szerinti értécs.	TA. szerinti értécs.	SZT./TA. százalék	SZT. ért.cs./ Össz.klts., %
<i>Eredmény szerint</i>				
Nyereségesek	43 356	72 751	167,80	5,85
Veszteségesek	42 452	40 078	94,41	13,49
Összesen	85 808	112 831	131,49	8,13
<i>Gazdasági ágak szerint</i>				
Mezőgazdaság, halászat	2 823	2 856	98,86	4,62
Bányászat	909	1 308	69,45	5,47
Feldolgozóipar	50 682	45 542	111,28	8,15
Villamosenergia-,gáz-,hő	11 954	15 252	78,37	12,87
Építőipar	649	678	95,78	2,60
Kereskedelem, javítás	3 488	3 363	103,72	5,09
Szálláshely, vendéglátás	1 074	1 007	106,67	7,64
Szállítás, raktározás	10 258	38 774	26,46	8,13
Ingatlanügyletek, bérbeadás	3 520	3 564	98,80	14,33
Oktatás	21	19	108,65	2,72
Egészségügy	23	23	100,00	12,15
Egyéb szolgáltatás	369	407	90,75	11,99
<i>Foglalkoztatott létszám szerint</i>				
0 fő	109	109	99,98	3,34
1-9 fő	233	235	99,29	4,31
10-49 fő	2 244	2 271	98,82	8,33
50-299 fő	8 662	8 514	101,74	5,82
300-999 fő	11 189	11 290	99,11	4,54
1000 fő felett	63 371	90 412	70,09	10,15
<i>Gazdálkodási formák szerint</i>				
Vállalat	1 225	1 228	99,69	8,47
KFT	15 130	16 205	93,37	5,65
RT	67 635	93 545	72,30	9,20
Szövetkezet	1 816	1 850	98,17	4,81
Egyéb	2	2	100,00	3,08
<i>Régiók szerint</i>				
Budapest	52 764	77 256	68,30	11,49
Pest megye	1 365	1 392	98,05	5,27
Észak-Dunántúl	11 315	12 576	89,97	5,61
Dél-Dunántúl	4 374	4 457	98,13	5,40
Északi-hegyvidék	8 341	8 921	93,50	7,08
Alföld	7 649	8 227	92,97	4,50

M.III.3.2. táblázat

A kérdőív III. kérdésére adott válaszok megoszlása a válaszolók százalékában, sor=100%

Megnevezés, csoportok	Nem befolyásolt	Kismértékben bef.	Fontos volt
<i>Eredmény szerint</i>			
Nyereségesek	33,17	28,59	38,24
Veszteségesek	32,93	34,15	32,93
Összesen	33,12	29,86	37,02
<i>Gazdasági ág szerint</i>			
Mezőgazdaság, halászat	31,71	26,02	42,28
Bányászat	38,46	30,77	30,77
Feldolgozóipar	34,73	28,30	36,98
Villamosenergia-,gáz-,hő-, Építőipar	36,67	26,67	36,67
Építőipar	33,33	28,57	38,10
Kereskedelem, javítás	37,80	32,44	29,76
Szálláshely, vendéglátás	25,00	43,75	31,25
Szállítás, raktározás	22,41	29,31	48,28
Ingatlanügyletek, bérbeadás	21,57	29,41	49,02
Oktatás	50,00	0,0	50,00
Egészségügy	0,0	75,00	25,00
Egyéb szolgáltatás	29,41	29,41	41,18
<i>Foglalkoztatott létszám szerint</i>			
0 fős	38,64	40,91	20,45
1-9 fő	32,14	29,76	38,10
10-49 fő	34,60	29,86	35,55
50-299 fő	34,49	29,14	36,36
300-999 fő	29,35	27,86	42,79
1000 fő felett	31,17	32,47	36,36
<i>Gazdálkodási formák szerint</i>			
Vállalat	47,62	19,05	33,33
KFT	33,12	30,36	36,53
RT	26,97	29,59	43,45
Szövetkezet	41,67	29,17	29,17
Egyéb	0,0	66,67	33,33
<i>Régiók szerint</i>			
Budapest	34,20	27,59	38,22
Pest megye	33,85	27,69	38,46
Észak-Dunántúl	31,50	28,00	40,50
Dél-Dunántúl	31,86	31,86	36,28
Északi-hegyvidék	42,05	30,68	27,27
Alföld	30,27	33,72	36,02

M.III.3.3. táblázat

A kérdőív III.1. kérdésére adott válaszok megoszlása a válaszolók százalékában, sor=100%

Megnevezés, csoportok	A számviteli trv.	Az adótörvény	Egyik sem
<i>Eredmény szerint</i>			
Nyereségesek	71,50	14,37	14,13
Veszteségesek	65,32	17,74	16,94
Összesen	70,07	15,15	14,78
<i>Gazdasági ágak szerint</i>			
Mezőgazdaság, halászat	66,94	19,01	14,05
Bányászat	69,23	0,0	30,77
Feldolgozóipar	71,34	14,01	14,65
Villamosenergia-,gáz-,hő-,	68,97	17,24	13,79
Építőipar	60,32	17,46	22,22
Kereskedelem, javítás	70,67	14,96	14,37
Szálláshely, vendéglátás	43,75	50,00	6,25
Szállítás, raktározás	79,31	6,90	13,79
Ingatlanügyletek, bérbeadás	72,73	13,13	14,14
Oktatás	33,33	33,33	33,33
Egészségügy	50,00	50,00	0,0
Egyéb szolgáltatás	86,67	6,67	6,67
<i>Foglalkoztatott létszám szerint</i>			
0 fős	62,79	25,58	11,63
1-9 fő	65,12	15,70	19,19
10-49 fő	70,53	11,59	17,87
50-299 fő	64,71	19,79	15,51
300-999 fő	81,59	7,96	10,45
1000 fő felett	79,75	13,92	6,33
<i>Gazdálkodási formák szerint</i>			
Vállalat	65,00	30,00	5,00
KFT	68,28	14,40	17,31
RT	76,75	12,18	11,07
Szövetkezet	66,67	20,61	12,73
Egyéb	68,60	15,50	15,89
<i>Régiók szerint</i>			
Budapest	72,83	13,87	13,29
Pest megye	69,12	17,65	13,24
Észak-Dunántúl	68,32	16,83	14,85
Dél-Dunántúl	70,80	9,73	19,47
Északi-hegyvidék	67,42	20,22	12,36
Alföld	68,60	15,50	15,89

M.III.3.4. táblázat

A kérdőív II.1. kérdésére adott válaszok megoszlása a válaszolók százalékában, sor=100%

Megnevezés, csoportok	Megfelelők	Kis változtatás szüks.	Teljesen átalakítani
<i>Eredmény szerint</i>			
Nyerések	15,13	58,84	26,03
Veszteségek	20,48	58,63	20,88
Összesen	16,37	58,79	24,84
<i>Gazdasági ág szerint</i>			
Mezőgazdaság, halászat	14,05	55,37	30,58
Bányászat	15,38	46,15	38,46
Feldolgozóipar	15,76	58,52	25,72
Villamosenergia-,gáz-,hő	6,90	75,86	17,24
Építőipar	14,29	58,73	26,98
Kereskedelem, javítás	19,59	59,65	20,76
Szálláshely, vendéglátás	41,18	47,06	11,76
Szállítás, raktározás	10,53	59,65	29,82
Ingatlanügyletek, bérbeadás	12,12	60,61	27,27
Oktatás	33,33	33,33	33,33
Egészségügy	0,0	66,67	33,33
Egyéb szolgáltatás	23,53	52,94	23,53
<i>Foglalkoztatott létszám szerint</i>			
0 fős	27,91	51,16	20,93
1-9 fő	19,66	57,30	23,03
10-49 fő	13,59	61,17	25,24
50-299 fő	16,62	57,64	25,74
300-999 fő	15,74	58,38	25,89
1000 fő felett	10,26	66,67	23,08
<i>Gazdálkodási formák szerint</i>			
Vállalat	15,00	70,00	15,00
KFT	16,94	58,96	24,10
RT	10,33	59,78	29,89
Szövetkezet	23,95	55,09	20,96
Egyéb	33,33	66,67	0,0
<i>Régiók szerint</i>			
Budapest	17,05	58,96	23,99
Pest megye	11,76	58,82	29,41
Észak-Dunántúl	18,41	56,72	24,88
Dél-Dunántúl	14,55	58,18	27,27
Északi-hegyvidék	21,11	63,33	15,56
Alföld	14,23	58,85	26,92

M.III.3.5. táblázat

A kérdőív II.2.1. kérdésére adott válaszok megoszlása a válaszolók százalékában, sor=100%

Megnevezés, csoportok	A TA. kulcsok körének		A TA. kulcsok mértékének		A leírás módjának bővítése	
	bővítése	szűkítése	növelése	csökken-tése	gyorsított leírás	lassított leírás
	<i>Eredmény szerint</i>					
Nyereségesek	71,92	28,08	95,50	4,50	92,80	7,20
Veszteségesek	74,38	25,62	91,61	8,39	88,28	11,72
Összesen	72,49	27,51	94,70	5,30	91,83	8,17
	<i>Gazdasági ág szerint</i>					
Mezőgazdaság, halászat	82,54	17,46	93,98	6,02	84,62	15,38
Bányászat	75,00	25,00	100,00	0,0	66,67	33,33
Feldolgozóipar	68,12	31,88	95,43	4,57	91,11	8,89
Villamosenergia-,gáz-,	77,78	22,22	82,35	17,65	70,59	29,41
Építőipar	66,67	33,33	94,87	5,13	94,87	5,13
Kereskedelem, javítás	69,57	30,43	94,74	5,26	93,85	6,15
Szálláshely, vendéglátás	80,00	20,00	100,00	0,0	100,00	0,0
Szállítás, raktározás	69,70	30,30	97,30	2,70	100,00	0,0
Ingatlanügyletek, bérbeadás	84,91	15,09	92,42	7,58	95,38	4,62
Oktatás	0,0	100,00	100,00	0,0	100,00	0,0
Egészségügy	66,67	33,33	100,00	0,0	100,00	0,0
Egyéb szolgáltatás	77,78	22,22	100,00	0,0	100,00	0,0
	<i>Foglalkoztatott létszám szerint</i>					
0 fős	100,00	0,0	100,00	0,0	96,15	3,85
1-9 fő	75,00	25,00	95,33	4,67	95,88	4,12
10-49 fő	78,35	21,65	93,51	6,49	96,09	3,91
50-299 fő	70,05	29,95	93,93	6,07	88,60	11,40
300-999 fő	63,83	36,17	94,96	5,04	92,38	7,62
1000 fő felett	75,68	24,32	98,00	2,00	82,35	17,65
	<i>Gazdálkodási formák szerint</i>					
Vállalat	69,23	30,77	81,82	18,18	88,89	11,11
KFT	72,60	27,40	95,27	4,73	94,28	5,72
RT	70,15	29,85	96,67	3,33	90,57	9,43
Szövetkezet	75,86	24,14	90,38	9,62	81,25	18,75
Egyéb	100,00	0,0	100,00	0,0	100,00	0,0
	<i>Régiók szerint</i>					
Budapest	69,36	30,64	94,42	5,58	94,06	5,94
Pest megye	58,06	41,94	96,08	3,92	92,86	7,14
Észak-Dunántúl	78,41	21,59	96,75	3,25	91,51	8,49
Dél-Dunántúl	78,95	21,05	94,03	5,97	86,76	13,24
Északi-hegyvidék	71,43	28,57	90,00	10,00	97,30	2,70
Alföld	73,53	26,47	95,05	4,95	89,66	10,34

M.III.3.6. táblázat

A kérdőív II.2.1. kérdésére adott válaszok megoszlása a válaszolók százalékában, sor=100 %

Megnevezés, csoportok	Teljes mértékben	Részlegesen	Nem szükséges
	<i>Eredmény szerint</i>		
Nyereségesek	48,02	39,06	12,92
Veszteségesek	42,27	42,78	14,95
Összesen	46,74	39,89	13,37
	<i>Gazdasági ág szerint</i>		
Mezőgazdaság, halászat	51,49	34,65	13,86
Bányászat	45,45	45,45	9,09
Feldolgozóipar	45,35	39,92	14,73
Villamosenergia-,gáz-,hő	38,46	53,85	7,69
Építőipar	58,49	30,19	11,32
Kereskedelem, javítás	41,73	43,98	14,29
Szálláshely, vendéglátás	20,00	70,00	10,00
Szállítás, raktározás	60,78	33,33	5,88
Ingatlanügyletek, bérbeadás	48,75	37,50	13,75
Oktatás	50,00	50,00	0,0
Egészségügy	50,00	50,00	0,0
Egyéb szolgáltatás	61,54	15,38	23,08
	<i>Foglalkoztatott létszám szerint</i>		
0 fős	60,61	27,27	12,12
1-9 fő	60,90	30,08	9,02
10-49 fő	46,33	38,98	14,69
50-299 fő	41,31	42,95	15,74
300-999 fő	46,88	41,88	11,25
1000 fő felett	37,31	49,25	13,43
	<i>Gazdálkodási formák szerint</i>		
Vállalat	52,94	35,29	11,76
KFT	50,50	37,22	12,27
RT	42,06	43,35	14,59
Szövetkezet	38,89	45,24	15,87
Egyéb	100,00	0,0	0,0
	<i>Régiók szerint</i>		
Budapest	44,73	43,27	12,00
Pest megye	61,29	30,65	8,06
Észak-Dunántúl	48,17	37,80	14,02
Dél-Dunántúl	41,30	44,57	14,13
Északi-hegyvidék	40,28	44,44	15,28
Alföld	48,57	36,19	15,24

M.III.3.7. táblázat**A gépcsoportok, járművek és az ingatlanok javasolt leírási ideje években**

Megnevezés, csoportok	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
	<i>Eredmény szerint</i>							
Nyereségesek	2,79	2,73	4,14	2,87	1,79	4,39	4,03	20,12
Veszteségesek	2,66	2,80	3,95	3,08	2,06	4,98	4,01	20,11
Összesen	2,76	2,74	4,09	2,91	1,85	4,52	4,02	20,10
	<i>Gazdasági ág szerint</i>							
Mezőgazdaság, halászat	3,24	3,41	4,60	3,92	2,39	5,02	4,67	19,12
Bányászat	2,38	3,31	44,46	4,38	2,85	4,69	4,15	18,85
Feldolgozóipar	2,73	3,20	4,94	3,93	2,44	5,34	3,99	23,24
Villamosenergia-,gáz-,hő	2,73	3,20	4,94	3,93	2,44	5,34	3,99	23,24
Építőipar	2,59	3,02	4,19	2,95	2,17	3,91	3,73	20,55
Kereskedelem, javítás	2,70	1,93	3,32	1,53	1,04	4,02	3,86	19,05
Szálláshely, vendéglátás	2,44	2,33	4,00	1,83	1,06	4,00	3,61	16,39
Szállítás, raktározás	3,00	3,34	4,24	3,79	2,29	4,48	5,31	22,29
Ingatlanügyletek, bérbeadás	2,39	2,18	3,12	2,32	1,63	3,38	3,28	14,26
Oktatás	2,33	0,0	1,33	0,0	0,0	2,33	2,67	2,33
Egészségügy	2,25	2,75	4,50	0,0	0,0	2,50	4,25	14,25
Egyéb szolgáltatás	2,65	2,65	2,65	2,35	1,94	3,65	3,24	9,65
	<i>Foglalkoztatott létszám szerint</i>							
0 fős	2,43	1,89	2,57	1,66	1,41	2,43	2,98	13,82
1-9 fő	2,15	2,17	2,87	2,06	1,62	2,76	3,06	12,40
10-49 fő	2,64	2,17	3,30	1,81	1,25	3,92	3,78	17,53
50-299 fő	2,86	2,55	4,24	2,77	1,54	4,99	4,30	21,48
300-999 fő	3,15	3,83	5,37	4,33	2,93	5,69	4,37	26,26
1000 fő felett	3,13	4,26	5,97	5,60	2,97	6,14	5,22	25,87
	<i>Gazdálkodási formák szerint</i>							
Vállalat	2,68	3,95	5,27	3,64	2,59	5,27	4,23	27,91
KFT	2,44	2,46	3,57	2,40	1,64	3,84	3,60	17,26
RT	3,19	3,52	5,20	4,19	2,48	5,64	4,56	24,82
Szövetkezet	3,22	2,44	4,22	2,74	1,57	5,18	4,71	22,52
Egyéb	4,00	1,67	-	-	-	4,00	4,00	-
	<i>Régiók szerint</i>							
Budapest	2,49	2,40	3,43	2,36	1,61	3,67	3,50	16,39
Pest megye	2,46	2,18	3,76	2,24	1,69	4,26	3,74	15,59
Észak-Dunántúl	3,09	3,12	4,45	3,26	2,24	4,81	4,35	22,13
Dél-Dunántúl	2,95	3,29	4,90	3,36	1,63	4,81	4,29	24,13
Északi-hegyvidék	2,69	2,62	4,23	2,97	1,71	4,62	3,88	21,99
Alföld	2,88	2,86	4,41	3,35	2,06	5,37	4,48	22,36

Az oszlopok megnevezése a következő oldalon található!

Az M.III.3.7. táblázat oszlopainak tartalma:	Év
1. Irányítástechnikai (automatikai) és általános rendeltetésű számítástechnikai termékek és ügyvitel-technikai eszközök (ITJ 48)	3
2. Műszerek (ITJ 47)	3
3. Általános rendeltetésű gépek (ITJ 32)	7
4. Fémmegmunkáló szerszámgépekből a nem számvezérlésűek (ITJ 34 kivéve ITJ 34-XX-8)	7
5. Fémmegmunkáló szerszámgépekből a számvezérlésűek (ITJ 34-XX-8)	3
6. Egyéb gépek	7
7. Járművek	5
8. Ingatlanok	17, 33, 50

***A társasági adóról szóló törvény mellékletében szereplő leírási idők években.**

Mellékletek

A kiküldött kérdőív

